

Les Cahiers du GEPS

GEKRUISTE PERSPECTIEVEN OP PARTNERGEWELD

GEKRUISTE PERSPECTIEVEN OP PARTNERGEWELD

OVER DE RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK
'PARTNERGEWELD: IMPACT, PROCESSEN, EVOLUTIE
EN PUBLIEK BELEID' (IPV-PRO&POL)

Charlotte Vanneste
Catherine Fallon
Fabienne Glowacz
Anne Lemonne
Isabelle Ravier (ed)

IPV PRO&POL

politeia Les Cahiers du GEPS

ISBN 978-2-509-04102-9

9 782509 041029 >

politeia

Gekruiste perspectieven op partnergeweld

Over de resultaten van het onderzoek
'Partnergeweld: impact, processen,
evolutie en publiek beleid'
(IPV-PRO&POL)

Colofon

COLL. LES CAHIERS DU GEPS

Gekruiste perspectieven op partnergeweld.

Over de resultaten van het onderzoek 'Partnergeweld: impact, processen, evolutie en publiek beleid' (IPV-PRO&POL)

Auteurs:

Samenwerking BELSPO IPV-PRO&POL

NICC (coördinatie):

Charlotte Vanneste, Anne Lemonne, Isabelle Ravier (promotors)

Valentine Mahieu, Sarah Van Praet (onderzoekers)

VUB

Gily Coene, Sophie Withaecx (promotors)

Eva Vergaert (onderzoeker)

ULiège

Fabienne Glowacz, Catherine Fallon (promotor)

Amandine Dziewa, Aline Thiry (onderzoekers)

UCL

Xavier Rousseaux, Thierry Eggerickx (promotors)

Audrey Plavsic (onderzoeker), Jean-Paul Sanderson (onderzoekers)

D/2022/8132/39

ISBN 978-2-509-04102-9

NUR 820

©Uitgeverij Politeia nv

Keizerslaan 34

1000 Brussel

Tel. (02) 289 26 10

Fax (02) 289 26 19

info@politeia.be

www.politeia.be

Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelvoudig, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteur(s), de redactie en de uitgever.

INHOUD

INHOUD

VOORWOORD: KNELPUNTEN, UITDAGINGEN EN ONDERZOEKSBENADERINGEN VAN GEWELD TUSSEN PARTNERS

<i>Charlotte Vanneste</i>	9
1. De oorsprong van het onderzoeksproject	10
2. Doel van het IPV-PRO&POL-project, gehanteerde benadering en inleiding tot de hoofdstukken van dit boek	13
3. Een voorafgaande vraag: de definitie van het fenomeen IPV	15
4. Een bijzondere onderzoekscontext	16
Dankwoord	17
Bibliografie	18

HOOFDSTUK I. OPENBAAR BELEID TER BESTRIJDING VAN PARTNERGEWELD: EEN ANALYSE OP BASIS VAN VERKLARINGEN VAN BELANGRIJKE ACTOREN IN FEDERATIE WALLONIË-BRUSSEL (FWB)

<i>Valentine Mahieu, Anne Lemonne, Charlotte Vanneste</i>	21
Inleiding	21
1. De belangrijkste historische fasen in de definitie van een openbaar probleem .	24
2. De belangrijkste uitdagingen bij het omgaan met partnergeweld	26
2.1. Uiteenlopende definities en opvattingen van het fenomeen: een historisch feministische, maar niet-unanieme definitie	26
2.1.1. Gedifferentieerde definities	26
2.1.2. Verschillende beschouwingen van partnergeweld: al dan niet feministisch, al dan niet gendergebonden	27
2.1.3. Variërend draagvlak voor de uitgedragen theoretische modellen	31
2.2. Verschillende interventielogica's naargelang de sector	35
2.2.1. Verschillende interventielogica's	35
2.2.2. Gerechtelijke logica versus hulplogica	36
2.2.3. Management logica en beleidsmatige prioriteiten	44
3. Moeilijke netwerkvorming door de verscheidenheid qua aanpak	48
Conclusies	51
Bibliografie	52

HOOFDSTUK II. EVOLUTIES IN DEFINIËRING, AANPAK EN BELEID IN VLAANDEREN: INZICHTEN UIT HET KRUISPUNTPERSPECTIEF

<i>Eva Vergaert, Sophie Withaecx, Gily Coene</i>	57
Inleiding	57
1. Methode	58
2. Korte contextschets: de evolutie van beleid in Vlaanderen	61
3. Theoretisch kader	63
4. Resultaten	64
4.1. De evolutie naar een aanpak van intrafamiliaal geweld vanuit systemisch perspectief	64
4.2. Blijvende knelpunten in de praktijk in verbinding met structurele ongelijkheden	66
4.2.1. Gebrek aan continuïteit in initiatieven voor mannelijke slachtoffers	67
4.2.2. Drempels voor verblijf in vluchthuizen	67
4.2.3. Kwetsbaarheid van huwelijksmigranten met afhankelijk verblijfsstatuut	69
4.2.4. Tolken en taalvoorwaarden	70
4.2.5. Beperkte outreach en stereotypering	70
4.2.6. Toevloed van dossiers en wachtlijsten	72
Discussie en conclusie	74
Bibliografie	76

HOOFDSTUK III. DE UITDAGINGEN VAN PARTNERGEWELD AAN DE STRAFRECHTSBEDELING: ANALYSE VAN GERECHTELIJKE DOSSIERS

<i>Isabelle Ravier, Sarah Van Praet, Audrey Plavsic</i>	79
1. De strafrechtsbedeling: kant-en-klaar maar niet op maat van partnergeweld . .	82
1.1. De ambivalente positie van slachtoffer	83
1.2. Het bewijsvraagstuk	86
2. Een kwetsbare sociale context	88
2.1. Slachtoffers met meerdere kwetsbaarheden	88
2.2. Verdachten met een gebroken identiteit	90
3. Conflict of partnergeweld?	95
Conclusies	98
Bibliografie	102

HOOFDSTUK IV. EEN UITWEG UIT INTIEM PARTNERGEWELD: TE ONDERSTEUNEN PROCESSEN VOOR DADERS EN SLACHTOFFERS, EEN UITDAGING VOOR PROFESSIONALS

<i>Fabienne Glowacz, Amandine Dziewa</i>	105
Inleiding	105
1. Stand van de literatuur	106
1.1. Uitgangspedures voor slachtoffers	106
1.2. Het verlaten van geweld voor slachtoffers en het zoeken naar hulp. . .	107
1.3. Het desistance proces van daders	108
2. Ons onderzoek	110
2.1. Methodologie	110
2.2. Analyse van de trajecten en ervaringen van slachtoffers	112
2.2.1. Meervoudige ervaringen met geweld	112
2.2.2. Ontsnappen aan geweld: een dynamisch en complex proces .	114
2.2.3. Institutionele trajecten van slachtoffers	117
2.3. Analyse van de trajecten en ervaringen van de daders	121
2.3.1. Dynamiek van geweld: tussen het streven naar overheersing en autonomie	121
2.3.2. Weerstand in het kader van de IPV	123
2.3.3. Institutionele trajecten van de auteurs	123
Conclusie	126
Bibliografie	128

HOOFDSTUK V. EEN THEMATISCHE ANALYSE VAN DE INFORMELE ONDERSTEUNING IN DE LEVENSLOOP VAN SLACHTOFFERS VAN PARTNERGEWELD

<i>Kaat Poels, Eva Vergaert, Gily Coene</i>	133
Inleiding	133
1. Het informele netwerk als bron van steun.	134
2. Methodologie	135
3. Beperkingen van het onderzoek	137
4. Resultaten Betreffende Barrières bij informele ondersteuning	138
4.1. Angst, isolatie en de gevolgen voor (het gebrek aan) informele ondersteuning	138
4.2. Schaamte, trots, status en de impact hiervan op (het gebrek aan) hulpzoekend gedrag	140
4.3. Maatschappelijke positie en bijhorende privileges	141
5. Resultaten betreffende ervaringen met informele ondersteuning	141
5.1. Het informele netwerk als opstap naar formele hulp	142
5.2. Praktische steun die het institutionele traject vergemakkelijkte	142

5.3. De impact van het informele netwerk om inzicht te krijgen in de geweldsituatie	143
5.4. Minimaliseren en victim blaming	144
5.5. Ongewenst advies	145
5.6. Bijdrage door het informele netwerk aan de geweldsituatie	146
5.7. De ambigue positie van het netwerk van de pleger.	147
6. Discussie	148
Conclusie	152
Bibliografie.	152

HOOFDSTUK VI. DOORVERWIJZING NAAR JUSTITIE, GERECHTELIJKE BESLISSINGEN EN ‘SOCIALE POSITIONERING’: LESSEN UIT EEN ANALYSE VAN HET SOCIAAL-DEMOGRAFISCHE PROFIEL VAN DADERS DIE BIJ JUSTITIE ZIJN GESIGNALEERD WEGENS PARTNERGEWELD

<i>Jean-Paul Sanderson, Charlotte Vanneste</i>	157
Inleiding: uitdagingen en doelstellingen	157
1. Methodologie en gegevens	160
2. Profiel van de in 2010 gesignaleerd IPV-verdachten	161
2.1. Gerechtelijk profiel	161
2.2. Sociaal-demografisch profiel	162
3. Impact van de sociale positionering op de signalering van IPV-verdachten in 2010.	165
3.1. Oververtegenwoordiging van de meest benadeelde populatie en ondervertegenwoordiging van de meest bevoordeelde populatie.	165
3.2. Ruimtelijke analyse van de over- en ondervertegenwoordiging.	167
3.3. Impact van de sociale positionering rekening houdend met alle sociaal-demografische variabelen (logistische regressie).	169
3.4. Interpretatie van de resultaten	172
4. Impact van de sociale positionering op gerechtelijke beslissingen die zijn genomen voor het cohort van IPV-verdachten (2010)	174
4.1. Inleiding	174
4.2. Impact van de sociale positionering op het bestaan van een gerechtelijke reactie	175
4.3. Impact van de sociale positionering op drie soorten beslissingen: voorlopige hechtenis, veroordeling en ‘bemiddeling in strafzaken’	178
4.4. Interpretatie van de resultaten	182
Algemene conclusies.	184
Bibliografie.	184

HOOFDSTUK VII VAN HUWELIJKSDRAMA TOT FEMICIDE. HOE KUNNEN WE INTIEME PARTNERDOODSLAG BETROUWBAAR BENADEREN?

Xavier Rousseaux, Jean-Paul Sanderson, Audrey Plavsic, Thierry Eggerickx 187

1.	Nadenken over doodslag: gewelddadig overlijden en huiselijk geweld.	187
1.1.	Drie onderzoeksperspectieven: familiaal geweld, geweld tegen vrouwen, femicide	189
1.2.	Partnergeweld bekeken vanuit verschillende perimeters	190
1.3.	Sociale determinanten van geweld	191
1.4.	Collectieve representaties van huiselijk geweld.	191
1.5.	Sociale mechanismen van huiselijk geweld.	192
2.	162 slachtoffers van doodslag door HUN partner in België, in 2013?.	192
3.	Overlijden door doodslag: een lange geschiedenis.	195
4.	Doodslag tussen partners: welke informatie komt uit welke bron?	199
4.1.	Overlijdensaktes	200
4.2.	Gegevens van de blog “Stop Femicide”.	202
4.3.	Parketgegevens.	203
5.	Een verkennend onderzoek naar IPH (2017-2020)	204
6.	De pers en huwelijksdrama’s: een aanhoudend fenomeen, ook wanneer ander geweld wegebt.	208
	Conclusies	209
	Bibliografie.	211

HOOFDSTUK VIII. IPV-BEHEER HEROVERWEGEN: VAN EEN LOGICA VAN JURIDISERING NAAR EEN DYNAMIEK VAN LEREN

Aline Thiry, Catherine Fallon 217

	Inleiding	217
1.	Methodologie: een delphi-enquête onder veldwerkers.	219
2.	Omschrijving van het probleem: tussen genderkaderstelling en risicobeheer	221
2.1.	De moeilijkheid van framing	221
2.2.	Probleemstelling	223
2.3.	De aanpak van de risicobeoordeling.	224
2.4.	Een blinde vlek: kinderen als slachtoffers	224
3.	Interventie: gerechtelijke tussenkomst of multidisciplinaire samenwerking?	226
3.1.	Het nultolerantiebeginsel versus het realiteitsbeginsel	226
3.2.	Versterking van de beschermende rol van justitie – een reactieve aanpak	228
3.3.	Samenwerken: een multidisciplinaire aanpak van een multidimensioneel probleem?	230

Conclusie: van een logica van juridisering naar een lerende dynamiek	233
Bibliografie.	235

**HOOFDSTUK IX. CONCLUSIES: UIT EEN SITUATIE VAN
PARTNERGEWELD GERAKEN, PLEIDOOI VOOR EEN
ECOSYSTEEMBENADERING**

<i>Fabienne Glowacz, Catherine Fallon</i>	237
Inleiding	237
1. Verzorging, sociale ondersteuning en gerechtelijke reactie als drieluik: een multidisciplinaire aanpak	239
2. Uitbreiding van het concept en van de dekking van IPV	240
3. Uitbreiding van de multidisciplinaire benadering bij de aanpak van IPV . .	242
4. De eerstelijnsinterventies versterken	245
5. Aan primaire preventie doen: een structurele beleidsprioriteit.	247
6. De opvolging van daders van IPV ontwikkelen en versterken	248
7. De bescherming van slachtoffers op middellange en lange termijn ontwikkelen en versterken	249
8. Kinderen: slachtoffers om niet te vergeten	250
Bibliografie.	251

VOORWOORD¹: KNELPUNTEN, UITDAGINGEN EN ONDERZOEKSBENADERINGEN VAN GEWELD TUSSEN PARTNERS

CHARLOTTE VANNESTE

Onderzoeksleider, Departement Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en professor aan de Université de Liège

De afgelopen decennia, en nog meer de afgelopen jaren, is intiem partnergeweld een grote maatschappelijke uitdaging geworden. Ook in de publieke, politieke, academische en professionele debatten komt het meer en meer centraal te staan. Het zal de lezer niet echt verrassen dat we aan die evolutie herinneren: de situatie is immers niet altijd van die aard geweest. Historisch gezien werd partnergeweld immers lange tijd binnen de privésfeer gehouden; zoals uit onderzoek blijkt, waren het vooral de feministische bewegingen die ervoor zorgden dat het fenomeen als een echt publiek probleem omschreven werd en een prominente plaats innam op de politieke agenda's (Vanneau 2016, Herman 2016, Delage 2017, Glowacz & Vanneste 2017, Vanneste 2017). Zoals we al lang leren uit de internationale literatuur, lijkt feministische mobilisatie de factor die het beste verklaart waarom landen van elkaar verschillen op het vlak van de voorde- ringen die hun beleid inzake de strijd tegen partnergeweld maakt. In vergelijking met andere landen is België niet als eerste uit de startblokken geschoten (Htun & Weldon 2012). Hoewel vanaf het einde van de jaren 1970 militante acties wel een concrete impact hadden, en in het bijzonder leidden tot de oprichting van de eerste "vluchthuizen voor mishandelde vrouwen", situeert het echte keerpunt zich eerder aan de vooravond van de twintigste en aan het begin van de eenentwintigste eeuw. In die periode werd de wet-Lizin² goedgekeurd en een paar jaar later omzendbrief COL 4/2006³. Wat betreft de agenda en het beleid van de overheid was er in 2001 het eerste Nationaal Actieplan (NAP) tegen geweld op vrouwen (2001-2003)⁴. In historische termen is dat gisteren.

¹ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek.

² Wet van 24 november 1997 "strekken om het geweld tussen partners tegen te gaan", verschenen in het Belgisch Staatsblad van 6 februari 1998.

³ Gezamenlijke omzendbrief van de minister van Justitie en het College van Procureurs-Generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld, voorafgegaan door en geinspireerd op de zogenaamde nultolerantie-omzendbrief die in 2004 lokaal binnen het gerechtelijk arrondissement Luik werd aangenomen onder impuls van de procureur des konings Anne Bourguignon.

⁴ Gevolgd door vijf andere, waarvan de laatste in november 2021 is gepubliceerd: NAP (2) 2004-2007, NAP (3) 2008-2009, NAP (4) 2010-2014, NAP (5) 2015-2019, NAP (6) 2021-2025.

Dit boek is het rechtstreekse resultaat van de werkzaamheden die werden uitgevoerd in het kader van een omvangrijk onderzoek dat het Belgisch wetenschapsbeleid (BELSPO) financierde in het kader van het BRAIN-be-programma (*Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks*), en in het bijzonder van de as ter ondersteuning van de strategieën van de federale overheid (as 4). De Nationale Actieplannen (NAP's) die achtereenvolgens werden goedgekeurd, hebben tot doel om tot een gecoördineerd beleid te komen tussen de federale staat en de verschillende gefedereerde entiteiten, waartussen de verschillende bevoegdheden op dat vlak verdeeld zijn. Binnen dat complexe institutionele landschap zijn diverse sectoren en actoren betrokken: politie, justitie, de sector van de private of publieke initiatieven op het vlak van psycho-medisch-sociale interventie en de onderwijssector. De uitdaging bestaat er dus in om tot een effectieve implementatie te komen van een "multilevel" governance; het door ons partnerschap voorgestelde project kadert dan ook duidelijk binnen de doelstellingen van die as van het BRAIN.be-programma.

1. DE OORSPRONG VAN HET ONDERZOEKSPROJECT

Het zijn echter de resultaten van een eerder onderzoek dat eind 2012 werd opgedragen door het College van procureurs-generaal, die het oorspronkelijke vertrekpunt vormen van het BELSPO-project. Dat onderzoek had tot doel om, uitsluitend op basis van statistische gegevens, het strafrechtelijk beleid te evalueren dat sinds de omzendbrief COL 4/2006 gevoerd werd, maar ook de gerechtelijke praktijken en de effecten daarvan op het vlak van recidive. Uit de resultaten, die vanaf 2016 gepubliceerd werden (Vanneste 2016, 2017), kunnen drie belangrijke conclusies getrokken worden.

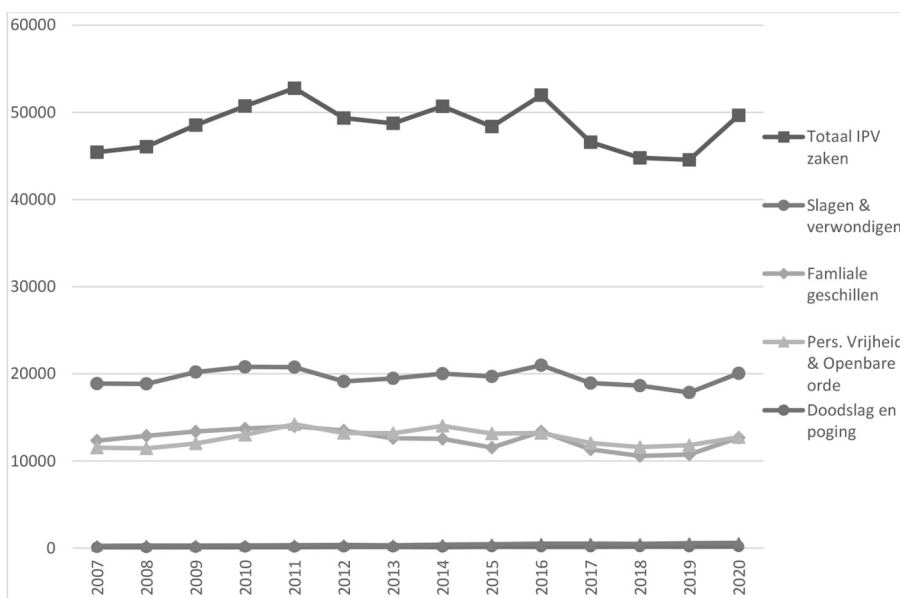
In de eerste plaats tonen de resultaten aan dat er een zeer groot aantal situaties van partnergeweld wordt gesignaleerd bij de correctionele parketten. Dat aantal schommelt, zoals figuur 1 aantoont, over het algemeen relatief stabiel rond de vijftigduizend gevallen per jaar, en dat sinds 2007, het eerste jaar waarin die gevallen konden geïdentificeerd worden.⁵ Van die gevallen is er bij bijna twintigduizend sprake van fysiek geweld⁶ en

⁵ Die gevallen kunnen geïdentificeerd worden sinds de invoering van een code die de context van "geweld binnen het koppel" identificeert in het registratiesysteem van de correctionele parketten, naast de preventiecode die informatie biedt over de aard van de feiten, en dat in overeenstemming met de instructies geformuleerd in omzendbrief COL 4/2006. De grafiek is gebaseerd op gegevens van het Bureau voor statistische analyse van het College van procureurs-generaal. Er verschenen regelmatig zeer gedetailleerde nota's over die gegevens (momenteel niet openbaar beschikbaar). Ik wil in het bijzonder de heer Geoffrey Lamboray bedanken, statistisch analist bij het parket-generaal van het Hof van Beroep van Luik, die belast is met de analyse van deze gegevens. Ik wens ook het College van procureurs-generaal, de procureurs-generaal van Luik (de heer Christian De Valkeneer en de heer Pierre Vanderheyden) belast met deze materies, evenals mevrouw Nadia Laouar, subti-tuut van de procureur-generaal in Luik en coördinator van het expertisenetwerk inzake criminaliteit tegen personen, te bedanken voor de toegang die ze faciliteerden en boden tot deze gegevens.

⁶ Geïdentificeerd op basis van de aanwezigheid van "opzettelijke slagen en verwondingen".

bij ongeveer twaalfduizend van bedreigingen, belaging, of andere inbreuken op de privacy. Eveneens elf- tot twaalfduizend gevallen hebben betrekking op zogenaamde “familiale geschillen”.⁷ Ten slotte zijn er verhoudingsgewijs veel minder meldingen van seksueel misbruik in de context van partnergeweld; feiten die gekwalificeerd worden als doodslag of poging tot doodslag, blijven eveneens een zeldzaam fenomeen binnen de massa van de gemelde incidenten.⁸

Figuur 1: Evolutie van het aantal bij de correctionele parketten gesignaleerde zaken met betrekking tot “geweld binnen het koppel” van 2007 tot 2020

Maar dat aantal is slechts het topje van de ijsberg. Op basis van een enquête die in 2010 werd uitgevoerd op vraag van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (Pieters & al. 2010), schatten we dat slachtoffers bij 12% van de in de enquête gemelde victimisering klacht neerlegden bij de politie. Dat aandeel verschilt naargelang het gender van de slachtoffers – 14% als het vrouwelijke slachtoffers betreft en 10% als het mannelijke slachtoffers betreft – en vooral naargelang het type feiten: het aandeel

⁷ In dat geval is er sprake van preventiecode “42”, die betrekking heeft op familiale geschillen zonder dat de feiten noodzakelijkerwijs een strafbaar feit vormen.

⁸ We dienen te specificeren dat die cijfers ook feiten bevatten die door eenzelfde verdachte gepleegd werden.

is veel beperkter voor psychisch geweld (5%) dan voor fysiek geweld of doodsbedreigingen (20 tot 35%).⁹

Een tweede conclusie betreft de aanzienlijke kloof tussen zogenaamde nultolerantie als doelstelling en de effectieve toepassing ervan: voor bijna 70% van de vermoedelijke daders in 2010 was er geen rechterlijke beslissing – althans geen officiële – als we alleen degenen in beschouwing nemen voor wie een strafbaar feit als bewezen werd beschouwd.¹⁰ Die verhoudingen bleken sterk te variëren naargelang het arrondissement.

Ten derde bleek uit onderzoek dat arrondissementen die op een meer systematische manier een gerechtelijke reactie voorzien, niet per se doeltreffender waren op het vlak van het voorkomen van recidive.¹¹ Er kon geen significant verband worden vastgesteld tussen het aandeel gerechtelijke reacties op gemelde situaties enerzijds en de recidivegraad van daders anderzijds, afhankelijk van het arrondissement. Onderzoek heeft ook aangetoond dat de recidivegraad hoger ligt naarmate de gerechtelijke reactie repressiever is of uitsluitend repressief is.¹²

Die resultaten, gebaseerd op Belgische gegevens, bevestigden globaal genomen wat de internationale wetenschappelijke literatuur al lang naar voren schuift, namelijk dat de criminalisering van partnergeweld en de boodschap van nultolerantie zeker symbolisch gezien van fundamenteel belang zijn, maar dat ze praktisch eerder ineffectief zijn om toekomstig geweld te voorkomen (Hoyle & Sanders 2000). Kortom, de internationale onderzoeksresultaten doen besluiten dat een uitsluitend gerechtelijk en strafrechtelijk antwoord er zeker niet voor zorgt dat partnergeweld en de recidive ervan kan voorkomen worden, noch dat aan de verwachtingen van slachtoffers kan voldaan worden (Finn 2013, Davis & al. 2008, Parent & Coderre 2004).

⁹ Volgens de enquête gaat het om 5% als er sprake is van “beledigingen” of van “minachting”, 10% bij “seksuele aanrakingen” of “gedwongen betrekkingen”, 20% bij “klappen krijgen, geslagen worden of fysieke agressie” en 35% bij “bedreigd met een wapen of gepoogd te doden of te wurgen”.

¹⁰ In deze cohorte worden geen verdachten opgenomen van wie de zaak geseponneerd werd wegens “geen misdrijf” of wegens “onvoldoende bewijzen”, en degenen voor wie als enige preventie een “code 42” (familiaal geschil zonder strafbaar feit) geldt.

¹¹ Recidive werd in dit geval gedefinieerd als elke nieuwe melding van partnergeweld over een periode van twee jaar na de eerdere melding in 2010.

¹² Voor deze analyse werd recidive gedefinieerd als elke nieuwe melding van partnergeweld binnen twee jaar na de datum van de rechterlijke beslissing naar aanleiding van het gemelde voorval. Op basis daarvan kon de algemene recidivegraad dus geschat worden op 28% na een seponering, 22% in het geval van “pretoriaanse probatie”, 25% in geval van een bemiddelingsprocedure die als “voltooid” wordt omschreven (artikel 216ter van het Strafwetboek), ten opzichte van 44% na een arrestatiebevel, 53% na een veroordeling van eender welk type, en 52% na een veroordeling tot een gevangenisstraf. De recidivegraad kon ook geschat worden op 21% in geval van een doorverwijzing naar een PRAXIS-training zoals georganiseerd in de Federatie Wallonië-Brussel (Vanneste 2021).

2. DOEL VAN HET IPV-PRO&POL-PROJECT, GEHANTEERDE BENADERING EN INLEIDING TOT DE HOOFDSTUKKEN VAN DIT BOEK

In het licht van die resultaten was het noodzakelijk om verder onderzoek te doen naar de problematiek, de knelpunten en de uitdagingen. Daarmee kunnen we bijdragen aan een doeltreffender overheidsbeleid en adequater reageren op de verwachtingen van slachtoffers. Dat hebben we getracht te doen door, in het kader van de oproep BRAIN.be van BELSPO, een onderzoeksproject in te dienen samen met enkele partners. Het partnerschap bestond uit onderzoeksteams van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), de Universiteit van Luik (ULiège), de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en de Université Catholique de Louvain (UCL). Dat gebeurde onder leiding van de promotoren Fabienne Glowacz en Catherine Fallon (ULiège), Gily Coene en Sophie Withaecx (VUB), Xavier Rousseaux en Thierry Eggerickx (UCL), Charlotte Vanneste, Anne Lemonne en Isabelle Ravier (coördinatie, NICC).

Het doel van het project was tweeledig: (1) het bestuderen van de impact van het fenomeen “intiem partnergeweld” (*Intimate Partner Violence* of IPV¹³) en de complexe processen waaruit het voortvloeit, evenals de processen die het mogelijk maken om uit het geweld te treden en (2) daarmee samenhangend, het bestuderen van het overheidsbeleid op dat vlak, en dat binnen een context van multi-governance met de uitwerking van de Nationale Actieplannen sinds 2001 (Vanneste & al 2022).

Om die dubbele doelstelling te realiseren, moesten we zorgen voor een variëteit aan zowel onderzoeksmateriaal als onderzoeksbenaderingen. Deze keer maakten we vooral gebruik van zogenaamde kwalitatieve benaderingen, maar ook van statistische gegevens en analyses die nog niet eerder waren onderzocht. Diversiteit was er eveneens op het vlak van de vaardigheden en disciplines van de betrokken onderzoekers: het onderzoek werd dan ook uitgevoerd door een multidisciplinair partnerschap bestaande uit criminologen, sociologen, politologen, psychologen, historici, demografen, specialisten in genderstudies en specialisten op het vlak van de analyse van het overheidsbeleid.

Ook de verzamelde onderzoeksdata en data-analyses waren divers van insteek.

- Op basis van informatie uit documenten brachten we de actoren binnen het domein van IPV in kaart. We konden de actoren situeren binnen de structuur van de federale staat, de gefedereerde entiteiten en de verschillende sectoren. Uit het over-

¹³ De benaming die de (vooral Engelstalige) literatuur als het meest relevant beschouwt, is “Intimate partner violence”.

zicht bleek ook dat er een toenemende complexiteit is, en dat Vlaanderen andere evoluties kent dan de Federatie Wallonië-Brussel (FWB).

- Er werden interviews afgenomen met bijna honderd sleutelactoren die – het moet gezegd worden – overwegend vrouwen waren, vooral in het zuiden van het land: vrouwen maakten 80% uit van de sleutelactoren die geïnterviewd werden in België, 87% in het Franstalige deel en 69% in het Nederlandstalige deel. In hoofdstuk I van dit boek (Mahieu, Lemonne & Vanneste) wordt op basis van interviews met sleutelactoren een analyse gemaakt van het overheidsbeleid in de FWB. Daarbij worden enkele belangrijke uitdagingen geïdentificeerd en onderverdeeld in drie assen: de diverse definities en opvattingen van partnergeweld, het uiteenlopende gebruik van theoretische modellen, de interventielogica die varieert naargelang de sector, met tot slot hun respectieve impact op netwerkvorming. Hoofdstuk II (Vergaert, Withaekx & Coene) is gebaseerd op interviews met Nederlandstalige sleutelactoren. In dat hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de aanpak die in Vlaanderen ontwikkeld werd – een andere aanpak dan in de FWB – en de veranderingen die deze aanpak onderging. In dat hoofdstuk wordt ook stilgestaan bij de moeilijkheden die zich aandienen bij de toepassing van een intersectioneel perspectief.
- Er werden 142 gerechtelijke dossiers van Franse- en Nederlandstalige rechtbanken bestudeerd. Op basis van die dossiers bevraagt hoofdstuk III (Ravier & Van Praet) de strafrechtelijke “leeswijzer” die bij partnergeweld gebruikt wordt, behandelt het de rol die een context van sociale kwetsbaarheid speelt, en gaat het in op de centrale plaats van de identificatie van conflict- of geweldsituaties bij het beheer van dossiers.
- Er werden interviews afgenomen met 88 slachtoffers, onder wie 78 vrouwen en 19 daders, allemaal mannen. Op basis van die interviews wordt in hoofdstuk IV (Głowacz & Dziewa) meer specifiek ingegaan op de processen die ervoor zorgen dat partnergeweld stopt, processen bij slachtoffers enerzijds en bij daders anderzijds. In dat kader werd een diepgaande analyse gemaakt van belevenissen, ervaringen, trajecten die maakten dat de situatie van geweld stopte voor slachtoffers of dat er *distance* was bij daders, institutionele trajecten, en formele en informele hulpbronnen. Hoofdstuk V (Poels & Vergaert) schuift een evaluatie naar voren met focus op de impact van informele hulpbronnen. Daarbij worden zowel obstakels als positieve ervaringen in kaart gebracht, op basis van 29 interviews afgenomen in het Nederlandstalige deel van België.
- Statistische informatie, afkomstig van onderzoek uit 2016 op basis van een cohorte van bijna veertigduizend vermoedelijke daders van partnergeweld, werd gekoppeld aan bevolkingsgegevens. Zo kon het eerste onderzoek aangevuld worden met een socio-economisch en demografisch luik. Hoofdstuk VI (Sanderson & Vanneste) bespreekt de resultaten van die statistische analyse en kijkt meer specifiek naar de impact van de sociale positie van vermoedelijke daders op hun aanmelding bij justitie, en op de gerechtelijke beslissingen die vervolgens over hen genomen worden.

- Er werd informatie over doodslagen en feminicides in de context van partnergeweld onderzocht, op basis van zowel statistische informatie als berichten in de pers. Hoofdstuk VII (Rousseaux, Sanderson, Plavsic & Eggerickx) werpt eerst een uitgebreide historische blik op doodslagen in België volgens het geslacht van de slachtoffers, en schetst daarmee de algemene context waarbinnen de weinige recente gegevens over doodslagen of feminicides in het kader van partnergeweld kaderen.
- Tot slot omvat de studie een uitgebreide bevraging om de resultaten te valideren, waaraan 219 professionals in het domein meewerkten. Op basis van de antwoorden op die bevraging, en met het oog op een analyse van het overheidsbeleid, gaat hoofdstuk VIII in op vraagstukken en bevindingen over de bredere kadering van het beleid op dat vlak en over de interventie, in evenwicht tussen gerechtelijke interventie en multidisciplinaire samenwerking. Ook de blinde vlekken in het huidige beleid worden in kaart gebracht.

3. EEN VOORAFGAANDE VRAAG: DE DEFINITIE VAN HET FENOMEEN IPV

Wat betreft het voorwerp van dit onderzoek – intiem partnergeweld – willen we duidelijk stellen dat het gaat om alle vormen van geweld, fysiek, psychologisch, seksueel of economisch, die zich voordoen tussen partners of ex-partners, getrouwd (geweest) of niet, en samenwonend of niet. Het gemeenschappelijke punt is dat ze een intieme relatie met elkaar hebben of gehad hebben. We gebruiken in dit boek regelmatig de uitdrukking “IPV” voor “Intimate Partner Violence”¹⁴, bij wijze van vereenvoudiging.

Hoewel alle betrokken actoren het eens zijn over die definitie, is er geen consensus over de manier waarop het fenomeen wordt opgevat. De lezer zal doorheen de volgende hoofdstukken merken dat de opvattingen over IPV heel verschillend kunnen zijn tussen het noorden en het zuiden van het land, of afhangen van de actiedomeinen. Dat geldt ook voor de manier waarop de interventiemodellen die eruit voortvloeien, worden opgevat. Die meningsverschillen of onenigheden zijn niet uniek voor België; ze vormen als het ware de echo van de debatten die op internationaal vlak en in de wetenschappelijke literatuur gevoerd worden. Eén van die debatten betreft die tussen aanhangers van een feministische lezing van partnergeweld, dat dan wordt gedefinieerd als een symptoom van de patriarchale overheersing, enerzijds, en aanhangers van een familialistische lezing, die partnergeweld beschouwen als één van de effecten van de disfuncties die binnen een gezin kunnen voorvallen, anderzijds. Tussen die twee benaderingen bevindt zich een hele reeks meer genuanceerde posities, die ook langzaam aan ontstaan voor zogenaamde intersectionele interpretaties.

¹⁴ “IPV” zal als acroniem in zowel de Franse of Nederlandse versie van dit boek gebruikt worden.

4. EEN BIJZONDERE ONDERZOEKSCONTEXT

Het is ook belangrijk om toe te lichten in welke context het onderzoek werd uitgevoerd, namelijk in de periode tussen 2017 en 2022. Die context was niet die van een “kalme zee”, maar eerder die van een “heel ruwe zee” waarin partnergeweld als maatschappelijk fenomeen bijzondere aandacht kreeg, zowel van de media als de politiek. Een drukke context in beweging, doorspekt met tal van debatten, nieuwe werkzaamheden en rapporten vol nieuwe kennis over de materie.

We herinneren eraan dat ons onderzoek niet focust op de “strijd tegen geweld ten aanzien van vrouwen”. Daarom overlapt de focus niet volledig met die van de Conventie van Istanbul¹⁵, die op haar beurt focust op nog andere vormen van geweld dan alleen geweld tussen partners, en daarnaast geen rekening houdt met geweld tegen mannelijke partners. Aangezien er veel meer vrouwen slachtoffer worden van partnergeweld dan mannen, is het echter duidelijk dat de bewegingen of initiatieven die de strijd tegen geweld ten aanzien van vrouwen op de agenda van de media en politiek hebben gebracht, ook een rechtstreekse impact hadden op de aandacht die het voorwerp van ons onderzoek krijgt.

Zonder exhaustief te zijn, wijs ik hieronder op enkele opvallende aspecten van die context.

- De #MeToo-beweging die sinds oktober 2017 enorm is gegroeid na de “affaire Weinstein”.
- De evaluatiekalender inzake de toepassing van de Conventie van Istanbul. België ratificeerde dit verdrag in 2016, wat een evaluatie met zich meebracht op basis van meerdere rapporten: er werd een officieel rapport over België ingediend (februari 2019), er waren alternatieve rapporten waaronder vooral het rapport van het collectief van verenigingen “Samen tegen geweld” (februari 2019), het officiële rapport van het Evaluatieorgaan van de Raad van Europa (GREVIO) in september 2020, en ook de opmerkingen van de Belgische regering in september 2020.¹⁶
- In de Senaat werd ook gewerkt rond partnergeweld door het Adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen, dat zijn rapport in juni 2020 publiceerde (de Bethune 2020).
- Er werden bredere politieke actieplannen opgesteld om geweld tegen vrouwen te bestrijden, seksueel geweld, geweld op het werk, op openbare plaatsen, enz. (zoals het plan van de Franstalige regeringen ter bestrijding van geweld tegen vrouwen 2020-2024).¹⁷

¹⁵ Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, Istanbul, 11.V.2011.

¹⁶ <https://www.coe.int/fr/web/istanbul-convention/belgium>.

¹⁷ <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=21146#65274>.

- Tijdens de laatste fase van het onderzoek was er de COVID-19-gezondheidscrisis. Die crisis maakte duidelijk wat de impact is van de beperkende maatregelen op partnergeweld en welke initiatieven in noodsituaties genomen moeten worden.
- In dat verband kwamen er nieuwe wettelijke bepalingen tot stand, waaronder twee omzendbrieven van het College van procureurs-generaal over de implementatie van een instrument voor risico-evaluatie (COL 15/2020), en over de praktijk van herbezoek door politiediensten (COL 20/2020).
- Tot slot ontstonden binnen de context van die grote crisis ook andere initiatieven. Die initiatieven worden momenteel bestudeerd in het kader van een nieuw tweejarig onderzoeksprogramma, genaamd IPV-DACOVID (*Intimate Partner Violence: During and After COVID*) dat in oktober 2021 van start ging, en het huidige IPV-PRO&POL-onderzoeksprogramma verderzet (onder coördinatie van professor Fabienne Glowacz).

DANKWOORD

Alvorens u de hoofdstukken van dit boek te laten ontdekken, wil ik, namens het gehele onderzoekspartnerschap IPV-PRO&POL, iedereen bedanken die heeft bijgedragen aan de totstandkoming ervan, en in de eerste plaats iedereen die heeft bijgedragen aan de inhoud ervan door hun ervaringen te willen delen: de actoren van de verschillende sectoren, professionals of vrijwilligers, alsmede de gevraagde hoofdrolspelers, zowel slachtoffers als daders van IPV, die het meest betrokken zijn bij het thema van dit boek. Ik dank ook BELSPO, dat dit onderzoeksprogramma mogelijk heeft gemaakt, en in het bijzonder Emanuèle Bourgeois, die het zorgvuldig heeft begeleid. Ik wil ook de leden van de stuurgroep voor onderzoek bedanken voor hun onmisbare steun – met name wat betreft de toegang tot gegevens – en hun deskundig advies: Nicolas Belkacemi (IEFH/IGVM), Christian De Valkeneer (en zijn vertegenwoordiger Axelle Beghin) (College van procureurs des Konings), Jelle Osselaer (FOD Volksgezondheid), Paul Spaens (Vast Comité van de lokale politie), Annie Devos en haar vertegenwoordiger Laurence Van Innis (Maisons de justice FWB), Roel Verellen (Departement welzijn volksgezondheid en gezin, Afdeling Justitiehuisen), Cécile Kowal (vzw PRAXIS), Frédéric Vesentini (IWEPS) en Laurent Nisen (ULiège, Gezinsdemografie). Tot slot dank ik Matthieu Lamon, die deze publicatie voor Politeia heeft opgevolgd.

Last but not least wil ik al mijn collega's bedanken die als auteurs en medeauteurs aan de verschillende hoofdstukken aan deze onderneming hebben meegewerkt.

BIBLIOGRAFIE

DARLEY M. & GAUTHIER J. (2018) Bon flic bon genre. L'ordre des sexes dans la police. In GAUTHIER J. & JOBARD F. *Police. Questions sensibles*. PUF, 77-93.

DAVIS R.C., SMITH B.E. & NICKLES L.B. (1998) The deterrent effect of prosecuting domestic violence misdemeanors. *Crime and delinquency*, 44, 3, 434-442.

DE BETHUNE S. (2020) *Rapport (fait au nom) du Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes*, Sénat, Session 2019-2020, 26 juin 2020, <https://www.senate.be/www/>.

DELAGE P. (2017) *Violences conjugales. Du combat féministe à la cause publique*. Paris : SciencePo Les Presses.

FINN M. A. (2013) Evidence-Based and Victim-Centered Prosecutorial Policies. *Criminology & Public Policy*, 12, 443-472.

GLOWACZ F. & VANNESTE C. (2017) Violences conjugales et justice pénale : un couple à problèmes ? Introduction au dossier. *Champ pénal/Penal Field* [En ligne], Vol. XIV. <https://journals.openedition.org/champpenal/9600>.

HERMAN E. (2016) *Lutter contre les violences conjugales. Féminisme, travail social, politique publique*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes.

HOYLE C. & SANDERS A. (2000) Police response to Domestic Violence: from Victim Choice to Victim Empowerment? *The British Journal of Criminology*, 40, 1, 14-36.

HTUN M. & WELDON S. L. (2012) The civic origins of progressive policy change: combating violence against women in global perspective, 1975-2005. *American Political Science review*, 106, 3, 548-569.

PARENT C. & CODERRE C. (2004) Paradoxes des théories féministes sur la violence contre les conjointes. *La Revue Nouvelle*, 11, 36-45.

PIETERS J., ITALIAN P., OFFERMANS A. & HELLEMANS S. (2010) *Les expériences des femmes et des hommes en matière de violence psychologique, physique et sexuelle*. Institut pour l'égalité des femmes et des hommes, Bruxelles. <https://igvm-iefh.belgium.be/>.

VANNESTE C. (2016) *La politique criminelle en matière de violences conjugales : une évaluation des pratiques judiciaires et de leurs effets en termes de récidive*. Collection des

rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie n°41, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. <https://incc.fgov.be/la-politique-criminelle-en-matiere-de-violences-conjugales-une-evaluation-des-pratiques-judiciaires>.

VANNESTE C. (2017) *Violences conjugales : un dilemme pour la justice pénale ? Leçons d'une analyse des enregistrements statistiques effectués dans les parquets belges. Champ pénal/Penal field* [En ligne], Vol. XIV, <http://champpenal.revues.org/9593>.

VANNESTE C. (2021) *Récidive et violences conjugales. Balises pour la réflexion et enseignements d'une recherche sur le terrain belge*. In MINE B. (éd.) *La récidive et les carrières criminelles en Belgique*. Bruxelles, Politea, Collection Les Cahiers du GEPS, 161-190.

VANNESTE C., COENE G., DZIEWA A., EGGERICKS T., FALLON C., GLOWACZ F., LEMONNE A., MAHIEU V., PLAVSIC A., RAVIER I., ROUSSEAU X., SANDERSON J.-P., THIRY A., VAN PRAET S., VERGAERT E. & WITHAECKX S. (2022) *Intimate Partner Violence: impact, processes, evolution and related public policies in Belgium*. Final Report. Brussels : Belgian Science Policy Office, BRAIN-be – (Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks) 141 p., http://www.belspo.be/belspo/brain-be/projects/FinalReports/IPV_PRO_POL_FinRep.pdf et https://nicc.fgov.be/upload/files/ODcriminologie/ipv-propol_finalreport_def.pdf.

VANNEAU V. (2016) *La paix des ménages. Histoire des violences conjugales. XIXe-XXIe siècles*. Paris, Anamosa.

HOOFDSTUK I¹⁸. OPENBAAR BELEID TER BESTRIJDING VAN PARTNERGEWELD: EEN ANALYSE OP BASIS VAN VERKLARINGEN VAN BELANGRIJKE ACTOREN IN FEDERATIE WALLONIË-BRUSSEL (FWB)

VALENTINE MAHIEU

Onderzoekster, departement Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en docente aan de Université Libre de Bruxelles

ANNE LEMONNE

Werkleider, departement Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en docente aan de Université Libre de Bruxelles

CHARLOTTE VANNESTE

Onderzoeksleider, Departement Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en professor aan de Université de Liège

INLEIDING

Het Belgisch overheidsbeleid inzake intiem partnergeweld (IPV) bekijken vanuit het standpunt van de sleutelactoren die betrokken zijn bij de uitvoering van maatregelen om dit fenomeen te bestrijden, vereist in de eerste plaats veel voorbereidend werk om ze te identificeren binnen een bijzonder complex institutioneel landschap. Het onderwerp IPV is immers verweven met verschillende politiek-administratieve domeinen, gaande van gendergelijkheid en gezondheid over justitie tot zelfs onderwijs of jeugdhulp. Die domeinen zijn des te moeilijker te vatten en te omschrijven omdat België een zeer heterogene en veranderende institutionele structuur heeft. Op steeds uiteenlopendere actieterreinen neemt de interesse in de problematiek van IPV geleidelijk toe, maar de bevoegdheden zijn opgesplitst tussen de verschillende machtsniveaus die België rijk

¹⁸ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek.

is (de federale overheid, de gewesten, de gemeenschappen, de provincies, de gemeenten en de verschillende zones).

Er was dan ook veel verkennend werk nodig om in kaart te brengen welke mechanismen en actoren een rol spelen in IPV-situaties. Vervolgens konden we een selectie maken van ‘bevoorrechte getuigen’¹⁹ met wie we in de loop van 2018 en 2019 spraken in de drie gewesten van het land. De analyse van de interviews in het Nederlands werd ook uitgevoerd door het VUB-team (zie hoofdstuk II), terwijl de analyse van de interviews in het Frans – waar dit hoofdstuk over gaat – werd uitgevoerd door het NICC-team²⁰.

Dit hoofdstuk richt zich specifiek op de analyse van 50 semigestructureerde interviews, afgenomen in het Frans, met 61 sleutelactoren uit vijf verschillende sectoren (Tabel 1): de politie (zeven personen die ofwel ‘referentieagent’ zijn voor intrafamiliaal geweld, ofwel lid zijn – vaak als burgerpersoneelslid – van politiediensten voor slachtofferbejegening)²¹, justitie (negen personen die binnen het parket ‘referentiemagistraat’ zijn voor intrafamiliaal geweld), de parajuditiële sector (zeven personen die betrokken zijn bij slachtofferhulp buiten mandaat, en bij de strafuitvoering onder gerechtelijk mandaat), de psycho-medisch-sociale sector²² (27 personen uit private of openbare diensten, generalisten of specialisten in de opvang van slachtoffers en/of daders van IPV, verenigingen die actief zijn in de preventie en bestrijding van gendergeweld) (PMS & Prev.)²³, en tot slot de coördinatiesector op federaal, gewestelijk, gemeenschaps- en

¹⁹ Op basis van de volgende diversificatiecriteria: (1) de verschillende sectoren (politie, justitie, psycho-medisch-sociaal, verenigingsleven en coördinatie) en actieniveaus van de actoren (nationaal, gewestelijk, provinciaal en gemeentelijk); (2) de spreiding van interviews over het hele Belgisch grondgebied, rekening houdend met de geografische gebieden met een significante concentratie van actoren die rond deze kwestie werken (bv.: Brussel, Luik en omgeving), tegenover andere gebieden waar deze concentratie minder aanwezig is; (3) de mate van specialisatie van actoren op het gebied van partnergeweld; en (4) de opleiding en het statuut van de betrokken actoren (directie, coördinatie, veldwerkers en vrijwilligers).

²⁰ De interviews in het Nederlands werden afgenomen door Eva Vergaert (VUB) en de interviews in het Frans voornamelijk door Morgane Jaillet (NICC) en Amandine Dziewa (ULiège). Audrey Plavsic (UCL) heeft bijgedragen aan het in kaart brengen en aan de interviews.

²¹ De analyse van de politiesector wordt ook aangevuld met gegevens uit het toezichtsonderzoek van Comité P uit 2015, ‘Onthaal en slachtofferbejegening van slachtoffers van intrafamiliaal geweld’, en het toezichtsonderzoek uit 2019 over de opvang van slachtoffers door de politiediensten (GPI 58) <https://comitep.be/toezichtsonderzoeken.html>.

²² We gebruiken hier psycho-medisch-sociaal (PMS) als overkoepelende term, maar hierbinnen is de medische sector wel zwaar ondervetegenwoordigd bij de bevraagde actoren. Die is echter het voorwerp geweest van een specifieke analyse in de scriptie van Eva Vergaert (« Partnergeweld en de huisartsenpraktijk. Naar intersectionele zorgpraktijken », verdedigd op 7 september 2022).

²³ Het is belangrijk te vermelden dat zij niet allemaal worden betaald en geprofessionaliseerd zijn, want één van de respondenten was een ongesubsidieerde vrijwilliger die als ervaringsdeskundige hulp bood aan andere slachtoffers van IPV.

vooral provinciaal niveau (acht personen die betrokken zijn bij de coördinatie van het overheidsbeleid op dit gebied). Hierbij merken we op dat de meerderheid van die 61 actoren vrouwen zijn, namelijk 53 (ofwel 87%), tegenover 8 mannen.

Tabel 1. Overzicht van de interviews met Franstalige actoren opgesplitst naar sector en geslacht

Sector	Aantal mensen geïnterviewd			Aantal gesprekken
	F	H	Total	
Politie en slachtofferbejegening	6	1	7	6
Justitie	7	2	9	9
Parajustitueel	10	0	10	7
PMS & Prev.	23	4	27	21
Coördinatie	7	1	8	7
Total	53	8	61	50

De geselecteerde actoren zijn dus min of meer rechtstreeks betrokken bij het beheer van IPV-situaties of bij de specifieke opvolging van de mensen in deze situaties (het slachtoffer, de dader, de kinderen, enz.). In deze hoedanigheid worden ze beschouwd als ‘bevoorrechte getuigen’ van de ontwikkeling en tenuitvoerlegging van het beleid rond IPV.²⁴

De interviews werden geanalyseerd²⁵ volgens de algemene inductieve benadering (Thomas 2006, Blais & Martineau 2006) om enerzijds de geschiedenis, de structuur en het steeds complexere beheer van IPV in Franstalig België te documenteren en anderzijds om enkele van de huidige uitdagingen te belichten bij de uitvoering van het beleid en de praktijken die eruit voortvloeien. Na een kort overzicht van de belangrijkste momenten in de geschiedenis van het overheidsbeleid hieromtrent, in België en meer specifiek in de FWB, gaan we concreet in op drie van de belangrijkste aandachtspunten die naar voren komen uit de transversale analyse van de verklaringen van de geïnterviewden. Een eerste punt betreft de meningsverschillen die in de praktijk bestaan over de definitie van concepten zoals partnergeweld. Het tweede aandachtspunt heeft

²⁴ Hierbij merken we op dat kinderen die het slachtoffer zijn van geweld tussen de ouders uitgesloten zijn van ons onderzoek: de hierin gespecialiseerde structuren zijn daarom niet mee in kaart gebracht. Niettemin hebben we het hier meermaals over gehad met de geïnterviewde actoren.

²⁵ De analyses van de interviews werden uitgevoerd door Charlotte Vanneste voor de politiesector en de politionele slachtofferbejegening (Vanneste 2022), door Valentine Mahieu voor de gerechtelijke sector, de parajustitiële sector en de coördinerende actoren, en door Anne Lemonne voor de psycho-medisch-sociale sector (Mahieu, Lemonne 2022).

te maken met de betekenis en de richting van de interventie van de actoren naargelang hun sector en de uitdagingen die de opkomst van deze problematiek in de praktijk met zich mee heeft gebracht. Het derde punt belicht specifiek de gevolgen van die meningsverschillen en praktijken voor de netwerkvorming waar zowel het overheidsbeleid als de actoren op het terrein zo voor pleiten.

1. DE BELANGRIJKSTE HISTORISCHE FASEN IN DE DEFINITIE VAN EEN OPENBAAR PROBLEEM

In de FWB werden eind jaren 1970 de eerste drie opvangcentra voor mishandelde vrouwen opgericht in Brussel, Luik en La Louvière, door feministische activisten. Zij pleitten voor de gelijkheid tussen mannen en vrouwen en voerden strijd tegen geweld tegen vrouwen en kinderen. Die toevluchtsoorden, die aanvankelijk geen enkele vorm van overheidssteun kregen, werden al snel overrompeld en waren een groot succes. Gaandeweg wierp dat activisme zijn vruchten af en werd het onderwerp steeds vaker op de agenda gezet, vooral door vrouwelijke politici. Kort samengevat lag Miet Smet aan de basis van het eerste beleid voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen en de strijd tegen geweld tegen vrouwen in 1985, een beleid dat aansloot bij feministische standpunten. Anne-Marie Lizin was verantwoordelijk voor de eerste wijziging van het Strafwetboek in 1997 en in 2001 zette Laurette Onkelinx het eerste ‘Nationaal actieplan (NAP) tegen geweld op vrouwen’ in de steigers.²⁶ Bepaalde verenigingen die zichzelf niet specifiek als feministisch omschreven, begonnen ook steeds meer slachtoffers van partnergeweld op te vangen (opvangcentra, ambulante diensten, enz.) in het kader van algemenere opdrachten, zonder dat ze daar altijd publieke erkenning voor kregen. Geleidelijk aan hebben deze initiatieven overheidssteun gekregen, waardoor die organisaties werknemers konden aannemen en hun hulpaanbod konden diversifiëren, specificeren en professionaliseren (Coruzzi, 2019).

Sinds de eeuwwisseling worden deze NAP’s om de vier jaar vernieuwd, met aandacht voor de coördinatie van de initiatieven en voorzieningen van verschillende overheden en op verschillende niveaus (politie, justitie, gezondheid, psychosociale hulpverlening, onderwijs, enz.). Die coördinatie is des te belangrijker omdat de Belgische institutionele structuur een sterke verdeling van bevoegdheden op dit gebied tussen verschillende instellingen en verschillende machtsniveaus met zich meebrengt. In 2006 werd in

²⁶ Er zij op gewezen dat deze plannen nu “Nationale actieplannen ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld” worden genoemd. Niettemin vermeldde het NAP 2015-2019 dat verschillende vormen van geweld vrouwen onevenredig treffen, maar dat in het NAP ook aandacht wordt besteed aan mannelijke slachtoffers van gendergerelateerd geweld. In het NAP 2021-2025 wordt ook opgemerkt dat de kwestie van maatregelen voor mannelijke slachtoffers van geweld aangepakt moet worden.

het kader van het NAP een officiële definitie van dit fenomeen opgesteld.²⁷ In datzelfde jaar werden er onder impuls van een vrouwelijke procureur des Konings die begaan was met de zaak twee omzendbrieven gericht aan de rechterlijke macht, waarin een strafrechtelijk ‘nultolerantiebeleid’ ter zake werd omschreven.²⁸ Vooral de ordehandhaving werd destijds met de vinger gewezen, met name door feministen, als zwakke schakel in de beheersing van partnergeweld, door een gebrek aan reactiviteit. Vele situaties werden genegeerd, als banaal afgedaan of zeer zwak opgevolgd (Coruzzi, 2019). Deze omzendbrieven definieerden het fenomeen en verduidelikten de rol van de politie en het parket.²⁹

Op internationaal niveau is er het ‘Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld’ (Istanbul)³⁰, dat in 2016 geratificeerd werd door België. Dat verdrag benadrukt het genderspect van geweld tegen vrouwen en in het bijzonder huiselijk geweld.³¹ Ook in deze context zijn er in Franstalig België diverse actoren ontstaan die IPV-situaties beheren via verschillende decreten inzake subsidies voor opvangcentra en ambulante diensten, en daarnaast op het gebied van permanente educatie. Er zijn ook coördinatieorganen en kenniscentra (‘Pôles de ressources’) opgericht voor de opleiding van mensen die interveniëren in

²⁷ De definitie luidt als volgt: “Onder geweld in intieme relaties verstaat men een geheel van gedragingen, handelingen en houdingen van één van de partners of ex-partners die erop gericht zijn de andere te controleren en te domineren. Het omvat fysieke, psychische, seksuele en economische agressie, bedreigingen of geweldplegingen die zich herhalen of kunnen herhalen en die de integriteit van de ander en zelfs zijn socio-professionele integratie aantasten. Dit geweld treft niet alleen het slachtoffer, maar ook de andere familieleden, waaronder de kinderen. Het is een vorm van intrafamiliaal geweld. Meestal zijn de daders van dit geweld mannen en de slachtoffers vrouwen. Geweld in intieme relaties in de privé-sfeer is meestal de uiting in het privé-leven van de ongelijke machtsverhoudingen die in onze samenleving nog steeds bestaan tussen vrouwen en mannen.”

²⁸ Omzendbrief COL 4/2006 – Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van justitie en het College van procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld (1 maart 2006), gehecht aan omzendbrief COL 3/2006 van het College van procureurs-generaal betreffende de definitie van het intrafamiliaal geweld en de extrafamiliale kindermishandeling, de identificatie en de registratie van de dossiers door de politiediensten en de parketten (1 maart 2006).

²⁹ Omzendbrieven COL 3/2006 en COL 4/2006. Partnergeweld wordt er gedefinieerd als “iedere vorm van fysiek, seksueel, psychisch of economisch geweld tussen echtgenoten of personen die samenwonen of samengewoond hebben en tussen wie een duurzame affectieve en seksuele band bestaat of bestaan heeft”.

³⁰ Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, Istanbul, 11.V.2011. Hierin wordt gesteld dat partnergeweld “een blijk is van historisch ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen die hebben geleid tot de overheersing en discriminatie van vrouwen door mannen en die de volledige ontplooiing van vrouwen in de weg hebben gestaan.”

³¹ De conformiteit van Belgische initiatieven op dit gebied wordt geëvalueerd door het maatschappelijk middenveld en door een groep deskundigen genaamd GREVIO. Op het moment van onze interviews waren de evaluatierapporten nog niet gepubliceerd, maar bij onze latere analyse konden we er wel rekening mee houden.

deze situaties (Simoens & Jacob 2019). Al deze initiatieven geven mee vorm aan het beheer van partnergeweld, maar maken het ook veel complexer door de vele procedures en systemen.

2. DE BELANGRIJKSTE UITDAGINGEN BIJ HET OMGAAN MET PARTNERGEWELD

2.1. Uiteenlopende definities en opvattingen van het fenomeen: een historisch feministische, maar niet-unanieme definitie

2.1.1. Gedifferentieerde definities

In 2006 nam België een officiële definitie van partnergeweld aan, en ook het gerechtelijk apparaat legde een definitie vast via omzendbrieven. Tien jaar later ratificeerde ons land het Verdrag van Istanbul, dat nieuwe definities aanreikte. Na analyse van die teksten blijkt dat de officiële Belgische definitie en die van het Verdrag van Istanbul allebei partnergeweld in een context van overheersing plaatsen, zowel op individueel niveau (tussen de partners zelf) als op structureel niveau (historische ondergeschiktheid van vrouwen in de maatschappij), maar dat de officiële ‘gerechtelijke’ definitie hiervan verschilt. Die refereert namelijk niet aan structurele overheersing en ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen in de samenleving – concepten die belangrijk zijn in feministische benaderingen. Omzendbrief COL 4/2006 vermeldt niettemin een aantal signalen of kenmerken als leidraad voor interventies door de politie en het gerecht. Hierbij worden bepaalde analyse- en evaluatie-instrumenten aangereikt om politieagenten en magistraten meer inzicht te geven in de algehele situatie, zonder zich vast te pinnen op enkel de specifieke vastgestelde of gemelde handelingen, die niet noodzakelijk een representatief beeld geven van het hele continuüm van geweld en overheersing in de relatie. Die kenmerken en signalen leiden samen tot de vaststelling van een mechanisme van overheersing. Die vaststelling gebeurt eerst eerder impliciet bij de politie en later explicieter bij het parket. De politie wordt dan ook opgedragen om contact op te nemen met de parketmagistraat als er bepaalde kenmerken³² worden vastgesteld, bijvoorbeeld als er sprake is van een klimaat van terreur, isolement, beperk-

³² Deze kenmerken zijn: (1) het slachtoffer vertoont sporen van geweld of klaagt over seksueel geweld; (2) er heerst een zulkdanige sfeer van geweld of bedreigingen dat het slachtoffer terecht mag vrezen (opnieuw) het slachtoffer van geweld te zullen worden, inzonderheid wanneer het sociaal geïsoleerd staat en zijn/haar vrijheid van komen en gaan is verminderd; (3) de psychologische toestand van het slachtoffer lijkt sterk achteruitgegaan; (4) de kinderen van het koppel of van één van de partners blijken in gevaar te zijn; (5) de echtelijke crises zijn de laatste maanden toegenomen in frequentie en/of heftigheid; (6) er zijn elementen aanwezig die de risico's verhogen, zoals een zwangerschap of een burgerlijke scheidingsprocedure.

te bewegingsvrijheid of psychische aantasting van het slachtoffer. Die aspecten illustreren de machtsuitoefening van de dader over het slachtoffer en de impact van die macht op het slachtoffer, en dat zijn criteria die regelmatig worden gebruikt om een situatie van geweld vast te stellen en te onderscheiden van een meer symmetrisch conflict (Johnson 2008 & 2014, Melan 2017, Beghin 2020). De parketmagistraten moeten van hun kant elke situatie beoordelen aan de hand van bepaalde criteria³³, waaronder “het bestaan van elementen waaruit blijkt dat de dader het slachtoffer domineert of wil domineren” en “de zwakheid of onderwerping van het slachtoffer ten opzichte van de dader”. Daarnaast beschrijft de omzendbrief ook het model van de “cyclus van het geweld”, ontwikkeld door L. Walker (Walker 1979). Dat model roept niet zozeer noties van overheersing en machtsverhoudingen op, maar legt de nadruk op de circulariteit, herhaling en chronologie van fases van echtelijk geweld die geleidelijk aan het gezag, de controle, de macht en het overwicht van de dader ten aanzien van het slachtoffer versterken. Samen geven deze elementen aanleiding tot echtelijke dominantie.

De notie van overheersing is weliswaar aanwezig in de juridische logica, die *via* bepaalde richtlijnen de politie en het parket in staat wil stellen om deze toestand vast te stellen, maar blijft beperkt tot het microsociale, interactionele niveau. Geweld tussen (ex-) partners wordt er niet gelinkt aan de structurele overheersing van mannen in de maatschappij, maar louter aan de dominantie van specifieke daders over hun slachtoffer.

Deze verschillende niveaus zijn echter belangrijk omdat ze licht werpen op de vastgestelde nuances tussen de percepties en definities die de verschillende geïnterviewde actoren hebben van partnergeweld als fenomeen. Deze discrepanties vallen te verklaren door de verschillende kijk op partnergeweld – al dan niet feministisch, al dan niet gendergebonden – die deze bevoorrechte getuigen kunnen hebben.

2.1.2. Verschillende beschouwingen van partnergeweld: al dan niet feministisch, al dan niet gendergebonden

Uit de analyse van alle verklaringen van de geïnterviewde actoren kwam een duidelijk twistpunt naar voren, dat de meeste vragen opriep en dat leidde tot discussies en zelfs spanningen tussen hen: het feministische aspect van partnergeweld. De ene vindt dat dit aspect enigszins of zelfs sterk moet worden gerelativeerd, voor de andere staat dit aspect als een paal boven water. Slechts weinig geïnterviewden verwijzen expliciet naar de officiële Belgische definitie van 2006 of naar het Verdrag van Istanbul, waarin de

³³ Deze criteria zijn: (1) de ernst van het geweld en de fysieke of psychologische gevolgen ervan; (2) de herhaling van de klachten; (3) het bestaan van gerechtelijke antecedenten inzake partnergeweld of ander geweld; (4) het bestaan van elementen waaruit blijkt dat de dader het slachtoffer domineert of wil domineren; (5) de zwakheid of onderwerping van het slachtoffer ten opzichte van de dader; (6) het gevaar waarin het slachtoffer en zijn/haar kind(eren) zich bevinden.

structurele overheersing van mannen in de maatschappij wordt benadrukt. Zij die wel naar dat structurele aspect verwijzen, zijn meestal lid van een vereniging met feministische inslag in de psycho-medisch-sociale sector of in de geweldpreventie (PMS & Prev.), of zijn verantwoordelijk voor coördinatie op lokaal niveau.

“Dat is altijd onze definitie geweest. Overigens heeft het openbare bestuur zich geschaard achter onze definitie van geweld, en niet andersom.” (PMS & Prev.)

Tal van andere actoren uit diverse sectoren (PMS, politie, justitie en parajustitiële sector) geven eerder de voorkeur aan een ‘neutrale’ benadering, met een meer egalitaire kijk op partnerrelaties, die de structurele feministische interpretatie van partnergeweld in twijfel trekt. Zij geven ook blijk van een zeker onbehagen over deze invulling, die in hun ogen voorbijaat aan geweld van vrouwen tegen hun mannelijke partner, wederzijds geweld, en geweld in een homoseksuele relatie.

“Het wordt ook tijd om oog te hebben voor misbruikte mannen. Want er zijn nog altijd stereotypen. Ook als we erover praten. Ik heb zelf tijdens het hele interview de slachtoffers benoemd met ‘zij’ en ‘haar’. Ik denk dat het tijd is dat we daarbij stilstaan, en dat we bepaalde benamingen aanpassen.” (Slachtofferbejegening)

Deze standpunten getuigen soms van sterke vooroordelen over het feministische aspect, dat door sommigen wordt weggezet als karikaturaal, radicaal of zelfs achterhaald. Ze onthullen echter ook dat deze interpretatie weinig bekend is bij de mensen die er tegen zijn en weinig wordt besproken door hen.³⁴ Voor verenigingen van feministische strekking heeft dominantie vele duidelijke sociologische determinanten, die aangevoeld zijn in tal van wetenschappelijke studies. Voor hen is het belangrijk om die te erkennen als we willen strijden tegen ongelijkheden in het algemeen en tegen genderongelijkheid in het bijzonder, waar partnergeweld een van de gevolgen van is.

“Soms wordt de indruk gewekt dat koppels niet onderhevig zouden zijn aan de wetten van de sociologie (...), maar natuurlijk zijn ze dat! We leven in een sociale context, we worden op deze of gene manier opgevoed, en dus worden we beïnvloed door de sociale

³⁴ Deze opdeling komt zelden expliciet naar voren in de verklaringen van de geïnterviewden, maar kan wel impliciet worden afgeleid uit hun bewoordingen en argumenten. Wie bijvoorbeeld benadrukt dat het belangrijk is om ook rekening te houden met geweld gepleegd door vrouwen en met het bestaan van wederzijds geweld, beroept zich impliciet op de ‘neutrale’ benadering. Wie daarbij ook de feministische interpretatie van patriarchale overheersing van de hand wijst, maakt dat nog explicieter. Wie de overheersing van mannen niet weerlegt, maar de aandacht vooral vestigt op het belang van verbreding van het spectrum naar alle vormen van geweld tegen vrouwen, of zelfs naar alle vormen van gendergerelateerd geweld, schaart zich duidelijk achter de interpretatie op basis van gender. Op basis van de afgenomen interviews kunnen we echter niet stellen dat elke geïnterviewde duidelijk en ondubbelzinnig de ene of de andere benadering aanhangt, behalve dan de leden van feministische verenigingen in de psycho-medisch-sociale sector.

*context. Mannelijkheid wordt bepaald door de sociale context, en vrouwelijkheid ook. En dat speelt een rol in de relatie tussen man en vrouw. [...] Als je ziet hoeveel vrouwen ook vandaag nog het slachtoffer zijn van geweld, dan is daar toch iets sociologisch van aard aan. [...] Gezien de omvang van het probleem valt dat niet te ontkennen. [...] Bij dominantie heeft [gender] een sociologische component. Dat wordt duidelijk aange-
toond, $A+B=C$, in allerlei studies en onderzoeken ...” (PMS & Prev.)*

Zonder hun feministische filosofie te ontkennen, scharen sommige bevoorrechte getuigen uit de PMS- en preventiesector zich eerder achter een interpretatie op basis van gender. Die gaat breder dan de feministische benadering omdat die ook geweld tegen mannen en vrouwen omvat op basis van geslacht of gender.³⁵ Ze erkennen echter ook dat ze die benadering om strategische redenen verkiezen.³⁶

“[Als] we dit genderaspect introduceren, leren we interessante dingen. Dat is daarom niet militant, het is gewoon een vaststelling dat vrouwen vaker achtergesteld worden dan mannen. Vanuit politiek oogpunt is dat interessant als we iets willen veranderen aan de samenleving. Het is echt interessant om dat vast te stellen, en dat is ook de genderinterpretatie en feminisme: ongelijkheden doen toenemen of afnemen.” (PMS & Prev.)

Deze actoren ontkennen allermindst het bestaan van mannelijke slachtoffers en vrouwelijke daders, geweld binnen homoseksuele relaties, of zelfs geweld tussen partners die op gelijke voet lijken te staan, maar zij plaatsen deze verhoudingen in een structureel patriarchaal kader.

“[De slachtoffers] kunnen mannen of vrouwen zijn. [...] maar wij zien toch maar heel weinig mannen [...]. En dat is juist een mooi voorbeeld van het patriarchaat. Je ziet duidelijk dat er impliciet wordt verwacht dat mannen geen slachtoffer zijn, dat ze de besluitvorming in de hand hebben, dat ze de controle hebben binnen het koppel. Het feit dat het moeilijker is voor mannen om hiermee naar buiten te treden, is dus een overblijfsel van een zeer patriarchaal systeem.” (PMS & Prev.)

³⁵ Ze verwijst onder meer naar een “normatieve orde die een grens opwerpt tussen twee categorieën, vrouwelijk en mannelijk, en deze tweedeling vormt ook een beperking voor individuen. [...] sancties worden opgelegd aan personen die afwijken van deze gendernormen” (Bereni et al., 2020, 7, vrije vertaling). Hierbij dient wel het verwantschap tussen de genderbenadering en de feministische benadering te worden benadrukt, want de bijdragen van die laatste hebben sterk bijgedragen aan de genderstudies van vandaag.

³⁶ Het begrip ‘gender’ onderhoudt in feite nauwe banden met het feministische perspectief, want een van de veronderstellingen verwijst naar “macht die mannen uitoefenen over vrouwen”, ook wel het “patriarchaat” of “mannelijke overheersing” genoemd. Genderstudies hekelen in ieder geval een “hiërarchie van mannelijke en vrouwelijke genderrollen, waarbij vrouwelijke rollen vrijwel systematisch minderwaardig worden geacht” (Jaquier & Vuille, 2017, 22, vrije vertaling). De opname van partnergeweld in structurele genderongelijkheid, duidelijk bevestigd door het Verdrag van Istanbul, blijft dus in lijn met het standpunt van feministische verenigingen.

Hierbij merken we ook op dat het al dan niet hebben van een feministische overtuiging niet rechtstreeks in verband kan worden gebracht met het geslacht van de respondent. Sommige mannen deelden deze overtuiging, terwijl sommige vrouwen ertegen gekant waren. Het patriarchale model is immers nog steeds goed verankerd in onze denkpatronen en misschien zelfs nog meer in bepaalde beroepen. De heersende cultuur binnen een sector kan dan ook doorslaggevend zijn voor de kijk die men heeft op deze of gene interpretatie. Onderzoek toont dat met name aan in de politiesector, waar genderopvattingen van invloed zijn op bijvoorbeeld de taakverdeling binnen de politie (Bloksgaard et al. 2020) of op de mogelijkheid van vrouwen om leidinggevende posities te bereiken (Silvestri & Tong 2020).

“Natuurlijk is het patriarchaat sterk geïnternaliseerd. Er is dus veel weerstand. Daarom duurt het ook zo lang eer er iets verandert.” (PMS & Prev.)

Deze respectieve standpunten illustreren ook de talrijke debatten die nog steeds in het wetenschappelijke veld over IPV worden gevoerd. Sinds de jaren 1970 is in de feministische literatuur overvloedig benadrukt hoe partnergeweld geworteld is in het patriarchaat, dat overigens geenszins beperkt is tot gemeenschappen buiten de westerse samenleving. Zonder uitgebreid in te gaan op het wetenschappelijke debat, dat buiten het bestek van deze bijdrage valt, stellen we vast dat er vandaag onderzoek wordt gedaan naar genderasymmetrie bij partnergeweld. Tal van empirische studies wijzen erop dat vrouwen meer kans lopen dan mannen om herhaaldelijk slachtoffer te worden, om gewond of gedood te worden; dat ze structureel achtergesteld worden in de samenleving; en dat hun beweegredenen om misbruik te plegen in het algemeen ook anders zijn dan die van mannen (Hester 2009). Andere studies, op basis van gegevens uit zelfgerapporteerde enquêtes over geweld, stellen echter dat vrouwen net zo gewelddadig zijn als mannen, in dezelfde verhoudingen en om dezelfde redenen. Volgens die studies zouden mannen bovendien ondervertegenwoordigd zijn in de statistieken van slachtoffers van partnergeweld, omdat ze gewelddaden minimaliseren en er geen aangifte van doen (Steinmetz 1977, Douglass & al. 2020). Academics plaatsen echter enkele kanttekeningen bij die laatste analyses: (1) ze maken geen onderscheid tussen enerzijds het ‘misbruik’ (multidimensionaal, cumulatief, systematisch en geworteld in machtsongelijkheid) dat het geweld van mannen ten aanzien van vrouwen onevenredig vaak kenmerkt, en anderzijds afzonderlijke ‘daden’ van geweld, die eenmalig kunnen zijn en in beide richtingen kunnen gaan; en (2) ze gaan voorbij aan elke genuanceerde interpretatie van waarom en wanneer vrouwen hun toevlucht nemen tot geweld in gewelddadige relaties: zij zouden proberen hun macht en controle te doen gelden in een patriarchaal systeem, want veel vrouwen hebben verklaard dat ze geweld hetzij als vergelding, hetzij preventief hebben gebruikt na talrijke eerdere fysieke aanvallen. De minimalisering en ondervertegenwoordiging waarvan sprake is, zou ook geen verdedigbaar argument zijn, aangezien partnergeweld op een vergelijkbare manier zou worden gemeld aan de politie,

ongeacht het geslacht (Dobash & Dobash 1998, Tanha & al. 2009, Stark 2010). Sommige onderzoeken suggereren evenwel dat, hoewel algemeen wordt aangenomen dat de meerderheid van de daders van partnergeweld mannen zijn, geweldpleging door vrouwen ook in rekening gebracht en geïnterpreteerd moet worden om hun psychologische drijfveren binnen hun sociale relaties beter te begrijpen (Douglass & al. 2015, Eastaël & al. 2015: 32, Jaillet & Vanneste 2017, Vanneste 2019).

Tot slot wordt er in steeds meer onderzoek de nadruk gelegd op de intersectionele aspecten van partnergeweld (Gill 2018). Naast de feministische lezing verwijst het intersectionele perspectief naar de term – oorspronkelijk bedacht door Crenshaw (1991) – die wordt gebruikt om de verschillende lagen van onderdrukking te beschrijven die vrouwen van kleur ervaren vanwege hun ras en geslacht. Die term wordt nu gebruikt om de onderdrukking van gemarginaliseerde groepen te beschrijven, waaronder (maar zeker niet beperkt tot) de LGBT-gemeenschap, mensen met een handicap en migranten. Er is sprake van intersectionele onderdrukking als er op het kruispunt van verschillende vormen van onderdrukking een nieuwe vorm van discriminatie ontstaat die meer is dan louter de som van haar onderdelen. De intersectionele benadering houdt ook rekening met de historische, sociale en politieke context, en erkent het unieke karakter van de ervaring die een persoon op een bepaald kruispunt van verschillende vormen van discriminatie heeft. In deze context worden gemarginaliseerde groepen beschouwd als een heterogene groep die gedifferentieerd zal worden opgevangen, naargelang de verschillende behoeften. Het belang van dit type lezing wordt met name door bepaalde Franstalige actoren van de coördinatie-sector onderstreept, maar levert, zoals we zullen zien, nog een aantal problemen op het niveau van de interventie (zie ook hoofdstuk II van dit boek, dat meer in het bijzonder op deze vragen ingaat op basis van in Vlaanderen afgenomen interviews).

“Dit is echt een groot probleem in de federatie Wallonië-Brussel. Het gaat om de zorg voor vrouwen zonder papieren of die geen verblijfsrecht hebben. En dus vrouwen die pas getrouwd zijn. Het hele probleem met de vreemdelingendienst [...] Wij hebben drie verenigingen gefinancierd om onderzoek te doen naar vrouwen die het slachtoffer zijn van geweld en die een handicap hebben. Het is ook zeer interessant vanuit een intersectioneel perspectief”. (Coördinatie)

2.1.3. Variërend draagvlak voor de uitgedragen theoretische modellen

De opvattingen van de respondenten verschillen niet alleen als het gaat over partnergeweld als manifestatie van ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen in de samenleving. Er is ook een spanningsveld bij de geïnterviewden als ze moeten kiezen voor één van de theoretische modellen die in Franstalig België gangbaar zijn om actoren in de verschillende sectoren te helpen om partnergeweld als fenomeen beter te begrijpen: de ‘cyclus van het geweld’ (Walker 1979) enerzijds, en het ‘proces van

echtelijke dominantie' (*PDC- Processus de Domination Conjugale*) (Riendeau & Tremblay 2019, Tremblay, Bouchard & Ayotte 2004) anderzijds.

Walkers 'cyclus van het geweld' is als bijlage opgenomen in omzendbrief COL 4/2006, wat heeft bijgedragen tot de legitimiteit ervan in de ogen van politie en justitie. Het PDC, ontwikkeld in Québec, geniet minder internationale bekendheid, maar is wel populair in Franstalig België. Het is een instrument om de veiligheid van slachtoffers te beoordelen dat een systemische en dynamische aanpak bevordert, waarbij rekening wordt gehouden met alle betrokkenen in de geweldsituatie, van de dader en het slachtoffer tot de kinderen en het beschermingsnetwerk (Lemonne & Mahieu 2017). Dat model kwam tot stand in de psychosociale sector in Québec en werd later overgenomen door Franstalige Belgische verenigingen gespecialiseerd in partnergeweld. Het wordt nu op grote schaal verspreid in Franstalig België onder de actoren die partnergeweld behandelen, met name via kenniscentra (de zogenaamde 'Pôles de ressources') die het resultaat zijn van een samenwerking tussen verenigingen die al vele jaren slachtoffers van IPV opvangen en ook met daders werken. Het model is met name gebaseerd op het verschil tussen 'partnergeweld' en 'conflicten tussen partners'.

“Wij maken een verschil tussen partnergeweld en conflicten tussen partners. Bij conflicten tussen partners hebben de partners niet dezelfde mening, ze maken ruzie, soms met slaande deuren, maar daarna kan er weer over gepraat worden. Bij partnergeweld speelt er een dynamiek waarbij de man macht uitoefent over de vrouw. Dat is het proces van echtelijke dominantie. Daarbij gebruikt de dader bepaalde handelswijzen om die macht te behouden, bijvoorbeeld door de schuld systematisch bij de ander te leggen. Terwijl een conflict tussen partners eigenlijk gewoon een meningsverschil is. Dat kan met veel decibels zijn, maar de partners staan wel op gelijke voet. Bij partnergeweld gaat het om een ongelijke relatie. Eén iemand heeft de overhand, en omdat die zichzelf superieur vindt, zal die opleggen hoe de ander moet praten, handelen ...” (PMS & Prev.)

Dit onderscheid is vergelijkbaar met Johnsons typologie van geweld (Johnson 1995, 2006), die internationaal erkend wordt (Vanneste 2017). Johnson onderscheidt in eerste instantie twee soorten partnergeweld: “*patriarchal terrorism*”, wat te vergelijken is met het begrip partnergeweld, en “*common couple violence*” (Johnson 1995), wat te vergelijken is met het conflict tussen partners. Later voegde hij hier nog een derde type aan toe, “*violent resistance*”, dat veel minder vaak werd aangehaald door de actoren. Er zij op gewezen dat twee andere soorten van geweld ook door de auteur worden opgemerkt, maar veel minder ontwikkeld zijn: door de scheiding veroorzaakt geweld (*separation-instigated violence*) en wederzijdse gewelddadige controle tussen de twee partners (*mutual violent control*) (Johnson 2006, 2008).

Het eerste type verwijst naar systematisch mannelijk geweld dat het gezin kan terroriseren. Hierbij streeft de man ernaar om macht over zijn vrouw te krijgen en te behou-

den. Het tweede type geweld verwijst eerder naar incidentele uitbarstingen van geweld van één van beide partners, zonder dat hier een machtsrelatie of dominantie speelt. Het geweld kan zowel door mannen als door vrouwen worden gepleegd, maar bij geweld tegen vrouwen is er meer risico op ernstigere gevolgen. De derde en laatste vorm van geweld, namelijk “*violent resistance*”, verwijst naar geweld gepleegd door slachtoffers van intieme terreur met de bedoeling om het geweld van de partner tegen te gaan of te neutraliseren. Veelal betreft het geweld van een vrouwelijk slachtoffer tegen haar gewelddadige mannelijke partner. Het eerste type geweld, ‘intieme terreur’, dat wordt gekenmerkt door een relatie van overheersing, “verwijst naar situaties van echtelijk geweld die worden belicht door feministische onderzoekers” (Lapierre & Côté 2014, 72, vrije vertaling) en door medewerkers in opvanghuizen voor mishandelde vrouwen. De wetenschappelijke literatuur stelt andere, relatief gelijkaardige typologieën voor (Deslauriers & Cusson 2014), maar het is die van Johnson die de meeste weerklank lijkt te vinden bij onze respondenten, al plaatsen ze er soms enkele kanttekeningen bij.

“Maar zelfs situationeel geweld kan in echtelijke dominantie uitmonden, want vanaf het moment dat men echt bang wordt voor de ander, durft men niet meer te reageren en kan de dynamiek evolueren naar een relatie van overheersing-onderwerping. Het model van Johnson zou genuanceerder moeten zijn.” (PMS & Prev.)

De meerderheid van de bevoorrechte getuigen, ongeacht de sector, verwees naar de cyclus van het geweld. Naast het theoretische kader heeft dit model ook een echte instrumentele functie, want het illustreert de ambivalentie van het slachtoffer, de feedback aan de dader, en het cyclische en repetitieve karakter van het geweld. Hiermee kunnen actoren uit de eerstelijns hulp de eigen moedeloosheid met betrekking tot deze situaties overwinnen en anderzijds het geschikte moment voor een interventie bepalen.

“De politieagent die een aangifte heeft behandeld, en dan nog een tweede, en een derde, die zit op een gegeven moment zelf ook met vragen. En dat is ook voor een stuk ons werk. [...] Wij sensibiliseren politiemensen met betrekking tot deze fenomenen en informeren hen over deze cyclus van partnergeweld [...]. Mevrouw doet dat tenslotte niet voor haar plezier. Daar is een wetenschappelijke en psychologische verklaring voor.” (Slachtofferbejegening)

Het model van de ‘cyclus van het geweld’ lijkt dus goed ingeburgerd te zijn bij de respondenten. Velen van hen maken ook een verschil tussen ‘partnergeweld’, waarbij de ene partner de andere partner domineert, en ‘conflicten tussen partners’ ofwel ‘situationeel geweld’³⁷, wat een symmetrisch conflict impliceert tussen partners die eerder op gelijke voet staan. Dat onderscheid wordt veeleer geassocieerd met het PDC model.

³⁷ De term ‘situationeel’ verwijst ook naar situaties die gewelddadige escalatie in de hand werken, zoals het gebruik van alcohol of verdovende middelen, stressvolle situaties, moeilijke gebeurtenissen, psychische problemen, enz.

Deze actoren lijken zich dus ook het interrelationele aspect eigen te hebben gemaakt, althans theoretisch, aangezien velen van hen naar dat onderscheid verwijzen.³⁸

Aan de andere kant is er minder draagvlak voor het PDC als instrument om de veiligheid van slachtoffers te beoordelen. De relevantie wordt niet betwist, maar sommige actoren vinden de toepassing ervan complexer. Velen van hen verwijzen geregeld naar het onderscheid tussen conflict en geweld, en zij proberen daar in hun dagelijkse praktijk rekening mee te houden. Maar sommige mensen bij de politie, in de parketmagistratuur en in de minder gespecialiseerde PMS-sector geven aan dat ze het moeilijk vinden om het model in de praktijk te brengen bij de analyse van situaties en om het aan te passen aan de doeleinden van hun interventie.

Zo schemert er soms enige verwarring of samensmelting tussen de twee bovengenoemde theoretische modellen door. De ‘cyclus van het geweld’ focust op herhaling, terwijl het ‘proces van echtelijke dominantie’ (PDC) berust op overheersing. Verwarring tussen herhaling en het proces van overheersing kan dan ook een rechtstreeks effect hebben op de manier waarop men een dossier behandelt. Bovendien wordt nu eens de eenmaligheid, dan weer de regelmaat van conflicten aangegrepen om ze als ‘niet zo ernstig’ te beschouwen. Daardoor krijgen dossiers soms niet de aandacht die ze verdienen.

“(...) het fameuze criterium ‘overheersing’ is vaak doorslaggevend. Als ik zie dat meneer en mevrouw regelmatig op de vuist gaan, waarbij de situatie gewoon explosief is omdat die relatie nu eenmaal zo is, maar er is geen machtsverhouding tussen de twee, dan denk ik niet echt dat het een meerwaarde heeft dat ik het dossier overneem.” (Parketmagistratuur)

³⁸ Hierbij valt op dat de gelijktijdige studie van Straus et al. (1980), die nochtans de eerste plaats bekleedt op het vlak van wetenschappelijke citaties als de eerste grootschalige studie met een nationale representatieve steekproef, volstrekt ontbreekt als referentiekader. De studie leidde tot heel andere conclusies dan die van Walker. In deze steekproef was het geweld in bijna de helft van de situaties (49%) namelijk bidirectioneel, terwijl er bijna evenveel gevallen van geweld tegen mannen waren (24%) als tegen vrouwen (27%), al verschilde de aard van het geweld wel. De conclusie is hier dat gewelddadige relaties eerder worden bestendigd via een spiraal van escalatie in het gedrag van beide partners (‘if hit, hit back’) enerzijds, en via socialisatie binnen het gezin en het aanleren van geweld dat daar plaatsvindt (Rothenberg 2002) anderzijds. Die interpretatie leidt ook weer tot de eerder aangehaalde discussies die nog volop woeden in de wetenschappelijke wereld, en stuit ook op kritiek. Zo wordt voorbijgegaan aan belangrijke kwalitatieve aspecten zoals de intensiteit, de chroniciteit, de herhaling of zelfs de opzettelijkheid van het geweld. Die aspecten vormen juist de kern van Johnsons onderscheid tussen intieme terreur, waarbij men opzettelijk de ander wil domineren, en situationeel geweld, dat niet gepaard gaat met deze intentie tot overheersing. Bovendien kan de ondervetegenwoordiging van intieme terreur in traditionele bevolkingsonderzoeken die huiselijk geweld bevragen ook worden verklaard door het feit dat de slachtoffers en daders van dit soort geweld de neiging hebben de feiten te minimaliseren, of ze niet durven te onthullen uit angst voor de gevolgen. Velen van hen zouden daarom alleen al niet deelnemen aan dit soort enquêtes (Lapierre & Côté 2014).

Deze laatste observatie noopt ons ertoe na te denken over de gangbare interventiemethoden in de verschillende sectoren en over de uitdagingen die ze met zich meebrengen in het licht van bepaalde politieke en bestuurlijke prioriteiten.

2.2. Verschillende interventielogica's naargelang de sector

2.2.1. Verschillende interventielogica's

Aanvankelijk werd de problematiek rond partnergeweld op de politieke agenda geplaatst door feministische activisten, die ook aan de basis stonden van de eerste opvangcentra voor mishandelde vrouwen. De ontwikkeling van partnergeweld als maatschappelijk probleem ging vervolgens gepaard met de structurering en de alsmaar toenemende complexiteit van het actiegebied errond. Zo hebben de instellingen en het personeel van verschillende sectoren hun werkmethoden moeten aanpassen aan dit nieuwe fenomeen. Het leidde tot een verandering van de aanpak van partnergeweld door politie en justitie, maar ook door de PMS-sector.

De gerechtelijke sector (politie en justitie) heeft geprobeerd om de belangstelling voor deze kwestie op operationeel gebied te benutten door een strafrechtelijk beleid uit te stippelen, dat mettertijd meermaals werd aangepast en aangescherpt (zie hoger). De omzendbrieven van 2006 hebben bij de parketten een 'nultolerantiebeleid' ingevoerd en de gerechtelijke sector voorzien van een bredere definitie van partnergeweld. Daarnaast hebben ze het gebruik van code 42 ('familiaal geschil') mogelijk gemaakt voor het optekenen, als 'partnergeweld', van gedragingen die bij de politie of het parket zijn aangegeven of die door hen zijn vastgesteld en die niet (per se) voldoen aan de voorwaarden om als misdrijf te worden aangemerkt maar die wel wijzen op een risicovolle situatie.³⁹ De omzendbrieven hebben ook geprobeerd om de politie en het parket te voorzien van een embryonale vorm van identificatie van risicofactoren en van beoordeling van IPV-situaties (Leclercq 2012, Lemonne & Mahieu 2017). Recenter heeft de omzendbrief COL 15/2020⁴⁰ een nieuw risicobeoordelingsinstrument (Laouar 2019, Beghin & Laouar 2020) ingevoerd dat systematisch zou moeten worden toegepast, en heeft de omzendbrief 20/2020⁴¹ – binnen de context van de coronacrisis – het 'herbezoek' door de

³⁹ Bijvoorbeeld een echtelijke ruzie waarbij één van de partners (of allebei) meubilair kapotmaakt.

⁴⁰ COL 15/2020 Omzendbrief van het College van procureurs-generaal van 26 juni 2020 met als doel een "Tool voor de risico-evaluatie – Omzendbrief betreffende de veralgemening van het gebruik door de politiediensten en de parketten van een tool voor de eerstelijnsrisico-evaluatie inzake partnergeweld".

⁴¹ COL 20/20 Omzendbrief van het College van procureurs-generaal van 3 december 2020 betreffende de "Veralgemening van het herbezoek door de politiediensten in situaties van partnergeweld tijdens de coronacrisis". De bedoeling van deze omzendbrief is "om deze ook nadien te blijven toepassen, afhankelijk van het resultaat van de evaluatie".

politiediensten veralgemeend in de vastgelegde soorten situaties. Er werden verschillende andere werkerreinen opgestart, zoals ‘casusoverleg’ (Laouar 2019). Op gerechtelijk vlak werden ook prioriteitsniveaus bepaald, waarbij – gedurende een zekere periode – van geweld tussen partners een prioriteit werd gemaakt in het strafrechtelijk beleid. Het model van het PDC en de beoordeling van de situaties en risico’s die dit model mogelijk maakt, werden gehanteerd door heel wat gerechtelijke actoren maar ook door actoren uit de PMS- en preventiesector die meer generalistisch zijn of die nieuw zijn ter zake en die historisch minder gesensibiliseerd zijn voor de aanpak van partnergeweld.

Op psycho-medisch-sociaal vlak werd de klinische benadering ook aangepast. De interventie is mettertijd minder dichotomisch geworden, omdat ze geleidelijk aan werd uitgebreid met de opvang van daders van partnergeweld om hen verantwoordelijkheidsgevoel bij te brengen (Libert & al. 2012, Vanneste 2021). Er werden ook bruggen geslagen tussen verenigingen die gespecialiseerd zijn in slachtofferhulp en verenigingen die de daders van partnergeweld opvangen.

Buiten deze verschillende sectoren werden coördinatieorganen opgericht om toe te zien op de samenhang van het openbaar beleid en om de netwerkvorming rond concrete acties en overlegvergaderingen te bevorderen. Deze veranderingen hebben in het bijzonder bijgedragen tot het debat over het onderscheid tussen ‘partnergeweld’ en ‘conflict tussen partners’, tot de ontwikkeling van tools om meer inzicht te krijgen in dit onderscheid, en tot de overdracht van deze kennis onder actoren binnen dezelfde sector maar ook tussen sectoren onderling.

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt echter dat er nog altijd structurelere uitdagingen bestaan die alle actoren het hoofd moeten bieden. Net als in andere domeinen waar een multidisciplinaire en intersectorale benadering binnen een netwerk noodzakelijk is (Franssen & al. 2007), hebben die uitdagingen betrekking op enerzijds de interventielogica’s eigen aan elk van de sectoren die moeten samenwerken, en anderzijds een aantal problemen eigen aan de kwestie van de beleidsmatige prioriteiten maar ook van de bestuurlijke logica’s die in elk van de sectoren aanwezig zijn en die een impact hebben op hun respectievelijke middelen.

2.2.2. Gerechtelijke logica *versus* hulplogica

De nationale en internationale organen raden een multidisciplinaire en geïntegreerde aanpak van partnergeweld aan. Uit de analyse van de interviews met de actoren blijkt echter dat de interventielogica’s, die eigen zijn aan elke sector, soms tot spanningen leiden wanneer dezelfde situatie gezamenlijk moet worden aangepakt. Zo zijn er twee logica’s die bijzonder moeilijk te verenigen zijn, namelijk de (strafrechtelijke) gerechtelijke logica en de hulplogica.

Het politie- en parketpersoneel werkt immers volgens een juridische rationaliteit waarbij de componenten van een misdrijf, zoals gedefinieerd in de strafwet, op basis van bewijzen, sporen en aanwijzingen moeten worden gezocht, geïdentificeerd en verzameld. Zonder bewijs kan het strafrechtelijk systeem niet interveniëren, en anders is de interventie meteen gedoemd om te mislukken.

“Het is altijd een kwestie van bewijs bij justitie.” (Politie)

“Het gebeurt heel vaak dat slachtoffers hier zeggen: ‘Goh, ik heb geen klacht ingediend, want ik had geen bewijzen voor alles wat ervoor gebeurd is.’ Want het parket kan dan niets doen. Daarna zijn ze erg ontgoocheld omdat er niets gebeurt, maar zonder bewijs is dat moeilijk.” (Slachtofferbejegening)

Hoewel het op grond van de COL 4/2006 mogelijk is om verschillende vormen van geweld tussen partners te vervolgen, blijft fysiek geweld de vorm van geweld die de gerechtelijke instanties de meeste mogelijkheden biedt. De andere vormen van geweld zijn eigenlijk nog altijd moeilijker om te bewijzen.

“Ik vind dat op de dienst slachtofferonthaal vooral veel gevallen van slagen worden gemeld. Ik kan niet direct op veel dossiers komen waarbij het enkel gaat om intimidatie en er psychologisch geweld wordt aangegeven. Het is vooral erg moeilijk om dat te bewijzen. Ik denk dus dat er via justitie dingen zijn die niet tot bij ons geraken.” (Slachtofferonthaal, Justitiehuisen)

Daarna is het aan de politie en het parket om de gebeurtenis of het gedrag te kwalificeren op basis van de verzamelde informatie en om ‘de knoop door te hakken’ met betrekking tot het dossier. De zaak kan bijvoorbeeld worden geseponneerd bij gebrek aan voldoende informatie of om opportunitieitsredenen. Of men kan proberen om de dader weg te halen om het slachtoffer te beschermen. Of men kan de dader voorstellen om zich aan bepaalde voorwaarden te houden, zoals het volgen van een opleiding.⁴² Of men kan de dader doorverwijzen naar de rechtbank voor een (eventuele) veroordeling die verschillende vormen kan aannemen. In de eerste plaats de politie maar ook de rechterlijke macht worden in dat kader geconfronteerd met heel uiteenlopende situaties, die hetzij door het slachtoffer zelf worden aangegeven, hetzij worden signaleerd door een partner die zichzelf als een slachtoffer beschouwt en die geleidelijk aan ook geweld pleegt, hetzij worden gemeld door naasten of bezorgde burens, door instellingen en diensten die op de hoogte zijn van de situatie, door kinderen, familieleden of getuigen, door politieambtenaren, enz.

⁴² In het kader van artikel 2016ter van het Wetboek van Strafvordering (vroeger de ‘procedure voor de bemiddeling in strafzaken’ genoemd).

“In zo’n situatie zeggen de partners allebei ‘maar nee, er is niets gebeurd’ of ‘ja maar eigenlijk heb ik hem ook geslagen’. Eigenlijk zijn ze allebei dader en allebei slachtoffer. [Onderzoeker: Maar in die gevallen is er toch iemand die heeft gebeld?] Meestal zijn het de burens die bellen, en dan moeten we dus interveniëren.” (Politie)

Het is belangrijk om hieraan toe te voegen dat deze actoren vaak in crisissituaties en in noodgevallen moeten interveniëren. Zij moeten dan een neutrale en objectieve positie innemen om de situatie in volstrekte onpartijdigheid te op te helderen, alvorens een beslissing te nemen die dwingend is voor de betrokkenen en die vaak zware gevolgen zal hebben. Voordat ze interveniëren, moeten deze ambtenaren van de politie en justitie er dus op letten dat de juridische en procedurele waarborgen worden gerespecteerd. In dat kader moeten ze vaak meerdere versies van de feiten aanhoren, namelijk die van de voornaamste betrokkenen (de partners zelf), maar ook van hun kinderen en eventuele getuigen. Daarbij komt nog dat, behalve de ambtenaren van de politie en het parket die als ‘referentiepersoon’ optreden inzake partnergeweld, de meeste actoren van deze beroepskorpsen niet opgeleid zijn in IPV en niet zo gesensibiliseerd zijn of openstaan voor sociologische of psychologische bijdragen op dit vlak. Ze moeten soms dus snel een beslissing nemen op basis van de beschikbare (soms zeer beknopte) informatie met als enige analysetool de juridische categorieën en het strikte kader van het objectivistische en dichotomiserende strafrecht. Zoals eerder aangehaald in punt 2.1 en 2.2: hoewel het ‘gespecialiseerde’ personeel in de politionele, justitiële en zelfs parajustitiële sectoren een opleiding heeft gekregen en ontvankelijk is voor het onderscheid tussen (symmetrisch) conflict en geweld (overheersing), hebben zij veel meer bedenkingen omtrent het structurele aspect dat de patriarchale overheersing waarbinnen dit geweld kadert aan de kaak stelt. Op interrelationeel niveau leggen zij doorgaans ook de nadruk op het belang van symmetrisch geweld. Dat kan deels worden verklaard doordat ze te maken krijgen met een brede waaier van situaties en meerdere versies horen, maar ze hebben het ook moeilijk om voldoende gegevens te verzamelen om dit onderscheid te kunnen maken, en ze zijn terughoudend om een feministische interpretatie aan te nemen.

“(...) Er zijn verenigingen die zeer feministisch zijn. Dat zorgt soms trouwens voor problemen, omdat ze een standpunt verdedigen dat in sommige dossiers wel gegrond is maar niet in alle dossiers. Maar we worden geconfronteerd met een heleboel zeer diverse situaties, en dat begrijpen ze niet altijd, want ze zien altijd alleen maar de ergste dossiers en het ergste geweld. En daarom zeggen ze dat er zeer zware sancties nodig zijn. Maar wij zien natuurlijk alle dossiers. Het kan gaan om een ruzietje tussen partners tot zeer ernstige feiten, soms zelfs moord. Maar we moeten al die situaties aanpakken en in het begin weet je niet zo goed waarmee je te maken hebt, wat er in dat gezin precies gaande is, en je mag ook niet (...) te ver gaan in de justialisering van een dossier wanneer de partners er uiteindelijk zelf uit kunnen geraken.” (Parketmagistraat)

De geïnterviewde sleutelactoren van politie en justitie stellen zich trouwens zelf soms vragen bij de capaciteiten van hun meer generalistische collega's in hun respectievelijke sector om de context van het geweld te beoordelen: ondanks de code 42 en de mogelijkheden voor de politie om de magistraat contextuele informatie te verstrekken, blijft zo'n beoordeling moeilijk voor niet-gespecialiseerd politiepersoneel.

In vele fragmenten uit interviews blijkt ook dat het beperkt opgeleide gerechtelijke en politiepersoneel nog altijd in verwarring wordt gebracht door de ambivalentie van het slachtoffer, wat tot moedeloosheid en een gevoel van onmacht leidt.

“Ik ben me ervan bewust dat er veel mensen met zo'n problematiek moeten werken. Je bent soms helemaal aan het eind van je Latijn, je wordt er erg moe van, omdat het altijd maar herbegint en herbegint. En door mijn ervaring weet ik dat de dienst slachtofferhulp zich in dezelfde toestand bevindt als ik door te zeggen “verdorie, daar is ze weer”. [...] En op alle diensten die zich met zulke mensen bezighouden, is er dezelfde vermoeidheid, dezelfde angst.” (Politie)

“Er zijn ook politieagenten die moe zijn, omdat ze constant zaken moeten seponeren en – soms dezelfde – daders moeten aanhouden. Vooral op het vlak van partnergeweld beseffen ze dat zij de tijd zullen nemen om een klacht op te stellen, een dossier op te maken, enzovoort, maar dat het parket de zaak zal seponeren, mevrouw meneer zal terugnemen ... en de week daarna mogen ze herbeginnen. Ik weet dat dat ook heel moeilijk is voor hen.” (Slachtofferbejegening)

“Het is moeilijk voor justitie om recidieven te aanvaarden. Dat is een beetje het geval in alle domeinen, maar recidieven zijn heel typerend voor geweld tussen partners. En dat is moeilijk te aanvaarden voor justitie.” (Algemeen bestuur justitiehuzen, parajustitiële sector)

In dat opzicht betreft het geïnterviewde gespecialiseerde politiepersoneel vaak de beperkingen van de gerechtelijke opvolging, en het parket vreest soms dat zijn interventie de situatie zal verergeren.

In de PMS-sector hanteert het personeel dan weer vooral een klinische en empathische aanpak waarbij de focus ligt op de ervaring van de geholpen personen en op de betekenis en interpretatie die zij aan hun situatie toekennen. Die aanpak bestaat erin om de individuele middelen te bepalen met het oog op de ontwikkeling van strategieën om met het geweld om te gaan en uit de situatie van geweld te geraken. Ze trachten geen 'gerechtelijke waarheid' vast te stellen, maar plaatsen zich naast de geholpen personen om de nodige begeleiding, opvolging en ondersteuning te regelen, zodat ze op basis van hun eigen middelen en ervaring 'weer controle krijgen over hun eigen le-

ven.⁴³ Ze werken immers volgens een ethiek van verzorgen, helpen en ondersteunen, die niet dezelfde gereserveerdheid en onpartijdigheid vereist als de gerechtelijke sector. Het omgekeerde is eerder het geval: ze leggen een zeker engagement aan de dag om aan de zijde te staan van één van de partijen die met elkaar in conflict zijn. Heel wat interviews getuigen volop van een interventielogica gericht op het tempo, de middelen en de wensen van de betrokken persoon.

“Wat ons na aan het hart ligt, wat wij ons als missie hebben gesteld, is empowerment: vrouwen helpen om hun leven – opnieuw – in eigen handen te krijgen. Ik zeg ‘opnieuw’ omdat ze hun leven ooit in eigen handen hebben gehad. (...) De bedoeling is om ervoor te zorgen dat ze hun leven in eigen handen hebben en dat ze hun eigen keuzes maken op basis van hun eigen behoeften, dat ze dus focussen op zichzelf.” (PMS & Prev.)

“Of er met de slachtoffers succes wordt geboekt, hangt vooral af van de fase van de cyclus. Het doel is niet zozeer dat de betrokkenen uit de relatie stappen maar dat ze weten bij wie ze terecht kunnen voor een gesprek en over welke hulpmiddelen ze beschikken. Dit betekent een grote beschikbaarheid en werken onder tijdsdruk, niet alleen met betrekking tot de situatie maar vooral de toestand waarin het slachtoffer zich bevindt. Paradoxaal genoeg is het in dergelijke crisissituaties nodig om de tijd te nemen en niet ‘overhaast’ te werk te gaan of de betrokkene te dwingen tot bepaalde stappen. Je moet de keuzes van het slachtoffer respecteren, dus ook wanneer die naar de partner terugkeert. Ze zitten tenslotte niet allemaal in een scheidingsproces.” (PMS & Prev.)

Anders dan in de gerechtelijke sector moeten de actoren uit de PMS- en preventiesector doorgaans maar één van beide partijen – hetzij het slachtoffer, hetzij de dader – ontmoeten en opvolgen. Er worden steeds vaker bruggen geslagen tussen bepaalde diensten voor gespecialiseerde slachtofferhulp en diensten voor daderhulp (zie verder), maar die diensten moeten toegeven dat het gaat om hulp bij het duiden van de situatie. De interventietijd is vaak langer en komt bovenop de noodinterventie waarmee de politie en het parket van dienst bijvoorbeeld worden geconfronteerd. Die sector is echter niet eenvormig. Tot de personen die interveniëren, horen zowel actoren die al heel lang met partnergeweld werken, maar ook actoren die in recente publieke of private structuren werken. Terwijl de actoren uit de gespecialiseerde PMS-sector van mening zijn dat ze meer situaties van controle tegenkomen, in ieder geval in de opvang (ze ontkennen het bestaan van situationeel geweld niet maar deze vorm van geweld wordt vooral door de

⁴³ Vele beroepsbeoefenaars in deze sector verwijzen naar het concept ‘empowerment’ dat in de naoorlogse periode in de Verenigde Staten is ontstaan en dat verwijst naar ‘het handelingsvermogen’ van individuen en groepen. Het concept raakte in de jaren 1970 vooral verspreid door feministische activisten vanuit een optiek van emancipatie en vrouwenbevrijding. Voor meer informatie over dit begrip, zie Bacqué & Biewener 2015.

ambulante zorg ten laste genomen)⁴⁴, lijkt de minder gespecialiseerde PMS- en preventiesector minder op zijn gemak met dit onderscheid en deze identificatie van de risicosituaties.

In dat opzicht is uit de analyse van de interviews gebleken dat de parajustitiële sector⁴⁵ zich op het kruispunt van de gerechtelijke logica en de hulplogica bevindt. Hetzelfde geldt voor de leden van Slachtofferbejegening die onderhevig zijn aan een dubbele deontologie, namelijk de politionele deontologie en de deontologie van de psychosociale interventie; zij hebben dus in feite 'twee petten' op. De leden van de dienst Slachtofferbejegening interveniëren in een vroeg stadium met de slachtoffers op het ogenblik van het politieoptreden, terwijl de parajustitiële sector intervenueert bij de uitvoering van de rechterlijke beslissingen, dus in principe pas na het optreden van politie en justitie. Sommige parajustitiële actoren zijn belast met de taak om op vrijwillige basis hulp en begeleiding te organiseren voor de slachtoffers, andere krijgen van de gerechtelijke sector de opdracht om in te staan voor de opvolging en omkadering van bepaalde straffen en maatregelen, en werken dus met de daders. Geen van de actoren is gespecialiseerd in een welbepaald geschild. Ze vangen slachtoffers en daders op die bij diverse en uiteenlopende misdrijven betrokken zijn. Ze volgen ofwel de slachtoffers, ofwel de daders op. Toch is het ook mogelijk dat ze met beide partijen het gesprek aangaan, wanneer die allebei als dader worden beschouwd. Hun aanpak gaat dus gepaard met twee aspecten: enerzijds een psychosociaal aspect dat van hen vraagt om de tijd te nemen, om te luisteren, om de justitiabele een tijdje op te volgen en om die persoon te helpen voldoen aan de verwachtingen en eisen van een rechterlijke beslissing (wat het vonnis kan afzwakken), en anderzijds een normatief en dwingend aspect dat vaak wordt omkaderd door een gerechtelijk mandaat (behalve voor de opvolging van slachtoffers), waardoor ze tot de sector van de 'gedwongen bijstand' behoren. Het gaat dus niet om politieambtenaren of magistraten aan wie gevraagd wordt om bewijzen te verzamelen voor het vaststellen van de schuld. Maar ze hebben ook niet die onafhankelijkheid die de actoren uit de verenigingswereld wel hebben, omdat ze interveniëren binnen een dwingend strafrechtelijk kader.

⁴⁴ Volgens de geïnterviewden, de statistieken van het groen nummer van de Franstalige Gemeenschap en het Waals Gewest voor slachtoffers van partnergeweld (0800 30 030), dat – net als de 'Pôles de ressources' die het model van het proces van echtelijke dominantie hanteren – het resultaat is van de samenwerking tussen verenigingen gespecialiseerd in de opvang van slachtoffers van partnergeweld, en een vereniging gespecialiseerd in de opvang van daders: 90% van de situaties zou worden geïdentificeerd als zijnde gevallen van controle.

⁴⁵ Het gaat hoofdzakelijk om actoren van de Justitiehuisen die werkzaam zijn enerzijds binnen de dienst slachtofferonthaal die slachtoffers hulp aanbiedt op vrijwillige basis, en anderzijds op basis van een gerechtelijk mandaat dat gericht is op de omkadering van de proeftijden, van het elektronisch toezicht, van de bemiddeling in strafzaken en van de alternatieven voor voorlopige hechtenis. Ook de leden van een omkaderingsdienst voor alternatieve gerechtelijke maatregelen behoren tot deze groep.

“Wij werken op basis van mandaten, met duidelijk vastgelegde regels. Wij hebben niet die bewegingsvrijheid die sommige verenigingen wel hebben.” (Algemeen bestuur justitiehuisen, parajustitiële sector)

“Maar we blijven ambtenaren. Als we dus beschuldigingen horen, zijn we verplicht om die aan te geven. Dat geldt ook voor de politie. (...) We bevinden ons nu eenmaal in de context van justitie. Ernstige zaken kunnen we niet terzijde schuiven. Maar het is anders voor dingen uit het verleden. We zijn niet verplicht om die aan te geven, aangezien er geen onmiddellijk gevaar is.” (Dienst van de justitiehuisen)

De actoren uit de parajustitiële sector verwijzen soms naar de definitie van partnergeweld in termen van een relatie van overheersing, maar sommigen kunnen zich hier niet altijd volledig in vinden. Of het nu gaat om medewerkers van diensten voor de opvang van slachtoffers of van diensten voor daderhulp, de meeste actoren erkennen het bestaan van deze machtsverhouding en het feit dat de meeste slachtoffers vrouwen zijn. Maar allemaal relativeren ze ook deze gegevens door de aandacht te vestigen op het wederzijdse geweld en op het belang van de relatiedynamiek.

“Volgens de literaire definitie heeft de ene partner macht over de andere, via fysiek of psychologisch geweld, via bedreigingen, waardoor je dat idee van controle en (...) objectivering hebt. En ik vind die definitie goed. (...) Maar ik kom toch ook wel veel gevallen tegen waarbij het geweld van beide kanten komt. Vooral in ‘lichtere’ dossiers waarbij de feiten minder ernstig zijn, zoals bemiddeling (...).” (Dienst van de justitiehuisen)

Enkele geïnterviewde actoren van de justitiehuisen, die tot dezelfde dienst behoren, nemen duidelijk afstand van het feministische standpunt. Ze benadrukken dat er ook vrouwelijke daders zijn. Anderen leggen uit dat wanneer vrouwen zware feiten hebben gepleegd, het vaak om reactief partnergeweld gaat in het kader van een situatie van controle door de man. De man oefent dan controle uit over de vrouw, maar is het slachtoffer van het reactieve geweld van zijn partner.

“We hebben erg weinig vrouwen in voorwaardelijke invrijheidstelling of onder elektronisch toezicht (...). Maar wanneer we vrouwen hebben, gaat het in 90% van de gevallen om partnergeweld. (...) Maar het is inderdaad zo dat het bij vrouwen regelmatig om dat type van feiten gaat. En dan zijn er ook situaties waarin – dat is geen excuus natuurlijk – vrouwen onderworpen waren aan gezag, aan geweld. Zij begaan dan een extreme daad (...). Wanneer we de dossiers lezen, stellen we vast dat er enorm veel geweld bij te pas komt, dat de vrouwen heel erg op zichzelf zijn, geen werk hebben, geïsoleerd zijn van de buitenwereld ...” (Dienst van de justitiehuisen)

Deze diensten lijken zich dus op het kruispunt van de twee rationaliteiten te bevinden, terwijl ze tegelijkertijd wellicht meer onder invloed staan van de strafrechtelijke ratio-

naliteit omdat hun optreden daar zo dicht bij aansluit. Ze zijn immers enkel op de hoogte van situaties die naar justitie doorverwezen zijn of waarbij het slachtoffer de politie heeft ingeschakeld (zelfs als er geen klacht werd ingediend). In de PMS- en preventiesector gaat het er heel anders aan toe.

In het kader van het onderzoek bevinden zich op de grens van de gerechtelijke en psychosociale sector tot slot ook bemiddelingsprogramma's die slachtoffers en daders van IPV opvangen. Hoewel sommige geïnterviewde actoren vaak verwijzen naar 'bemiddeling in strafzaken'⁴⁶, is het niet erg duidelijk of ze dan werkelijk verwijzen naar bemiddeling tussen dader en slachtoffer gezien de waaier van maatregelen die onder deze benaming valt op grond van artikel 216ter van het Wetboek van strafvordering⁴⁷. Sommige bemiddelingsdiensten verzorgen echter ook bemiddelingen tussen daders en slachtoffers, ter aanvulling en in alle fasen van de strafprocedure in het kader van de wet van 2005⁴⁸. Ze werken dan zonder gerechtelijk mandaat, zelfs als er contacten zijn gelegd met de gerechtelijke sector, zowel voor het informeren van de partijen over het bestaan van het bemiddelingsaanbod als voor de mogelijkheid die de partijen hebben om het eventuele akkoord door te verwijzen naar de gerechtelijke instanties, als ze er allebei mee instemmen. Die programma's werken volgens een eigen methodologie die impliceert dat dader en slachtoffer er vrijwillig mee instemmen om deel te nemen aan de bemiddeling. Deze diensten, die gericht zijn op diverse vormen van criminaliteit, aanvaarden in bepaalde gevallen en onder bepaalde voorwaarden ook situaties van geweld tussen partners. Ze houden zich echter aan strikte afspraken met betrekking tot die situaties, vooral gezien het risico op instrumentalisering van de slachtoffers in een ongelijke machtsverhouding met de dader.

Op basis daarvan kunnen we beweren dat het van belang is om de kwestie te bespreken van de capaciteit van elke actor uit de verschillende sectoren om de aard van de situatie correct te bepalen, ongeacht of dat komt door de bekwaamheid van de actoren om de verspreide modellen (in dit geval voor velen van hen het proces van echtelijke dominantie) te integreren of te operationaliseren, of door de dode hoeken die een impact

⁴⁶ Wet van 10 februari 1994 houdende regeling van een procedure voor de bemiddeling in strafzaken, *B.S.*, 27 april 1994. Die wet werd in 2018 hervormd, waarbij de algemene benaming 'bemiddeling in strafzaken' werd geschrapt, maar de actoren verwijzen er niet naar omdat de interviews meestal ofwel er vlak voor, ofwel er net na plaatsvonden.

⁴⁷ De wet voorziet immers in een mengelmoes van maatregelen: gemeenschapsdienst, opleiding, therapie en bemiddeling tussen dader en slachtoffer. De geïnterviewde actoren verwijzen echter naar de term bemiddeling in strafzaken zonder onderscheid, ook al heeft datgene waarover ze spreken in werkelijkheid meestal betrekking op een unilaterale maatregel ten aanzien van de dader (vooral opleiding of therapie).

⁴⁸ Wet tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van strafvordering, *B.S.*, 27 juli 2005.

hebben op hun evaluaties vanwege de situaties en het publiek waarmee zij het gesprek moeten aangaan.

2.2.3. Management logica en beleidsmatige prioriteiten

Naast deze uitdagingen in de multidisciplinaire en multisectorale aanpak die verband houden met de verschillende interventielogica's naargelang de sector, zijn er twee andere aspecten die bepalend zijn voor de uitvoering van zo'n aanpak: enerzijds de managerial logica's die vooral van invloed zijn op de gerechtelijke sector in het algemeen (politie, justitie en parajustitueel), en anderzijds de beleidsmatige prioriteiten en de bestemming van de (hulp)middelen, die deze keer alle geraadpleegde sectoren stimuleren.

De grote meerderheid van de actoren bij de politie, bij justitie en in de parajustitiële sector haalt namelijk het 'nultolerantiebeleid' van 2006 aan en brengt dat in verband met een flinke stijging van het aantal situaties dat moet worden behandeld. De uitstipeling van dit strafrechtelijk beleid – net als heel wat andere beleidsterreinen – ging echter niet gepaard met een uitbreiding van het personeelsbestand dat het beleid moet uitvoeren. Er werden bij de politie en het parket wel ambtenaren als 'referentiepersoon' aangewezen binnen het bestaande kader, maar er werden geen (politie, gerechtelijke of administratieve) personeelsleden specifiek daarvoor aangeworven of daarop geplaatst. De 'managerialisering' van de publieke sector en in het bijzonder van politie en justitie, die doeltreffendheid, efficiëntie en vooral optimalisering van de middelen nastreeft, kunnen we hier bijgevolg samenvatten als 'meer doen met dezelfde middelen', of zelfs met minder middelen. De politieambtenaren werden dus genoodzaakt om zich bij te scholen over het onderwerp, om meer processen-verbaal op te maken en om meer informatie door te geven aan het parket. En het parket moest op zijn beurt 'referentiemagistraten' aanwijzen, hen bijscholen en sensibiliseren rond de problematiek en hen vragen om precieze richtlijnen toe te passen zonder dat ze daarvoor extra middelen kregen. Voor deze instellingen blijft IPV een criminaliteitsfenomeen zoals alle andere, waarvan de instroom moet worden beheerd net als elke strafzaak. Voor de geïnterviewde actoren uit de magistratuur betekent dit nultolerantiebeleid niet dat alle daders systematisch moeten worden vervolgd, maar het betekent in ieder geval wel dat alle situaties moeten worden beoordeeld, zelfs als een deel ervan uiteindelijk wordt geseponeerd, wat op zich een grote extra werklast met zich meebrengt.

Deze vaststellingen doen ook de vraag rijzen naar de 'beleidsmatige prioriteiten en middelen' die eraan worden gekoppeld. De actoren van het parket stellen vast dat partnergeweld wel degelijk een prioriteit is geweest in het beleid, zonder dat het parket evenwel voldoende materiële middelen daarvoor kreeg. Sommigen vragen zich af of deze prioriteit nog aan de orde is gezien de opkomst van andere prioritaire criminaliteitsfenomenen zoals terrorisme.

“We gaan niet rond de pot draaien, dat is geen prioriteit. (...) Partnergeweld heeft inderdaad te lijden onder andere criminaliteitsfenomenen, in de eerste plaats terrorisme. (...) Daarvoor kunnen we alle middelen krijgen die we willen, maar dat is niet het geval voor alle andere fenomenen. De minister van Justitie verhoogt de personeelsformaties van de magistraten niet meer. Maar na de aanslagen in Brussel werden er wel plaatsen voor terrorismemagistraten uitgedeeld. Er waren er in elk gerechtelijk arrondissement nodig, en dus hebben ze plaatsen opengesteld.” (Parketmagistraat)

Verscheidene geïnterviewde actoren stellen zich inderdaad vragen bij de draagwijdte van die prioritering, bij de gevolgen daarvan, en twijfelen aan de effectiviteit ervan. Is dat niet gewoon een “aankondigingseffect” gezien de overbelasting van het werk en het gebrek aan middelen van de politieke en justitiële instellingen?

“Er moet maar iets de actualiteit halen, of er volgt een sterke reactie van de justitiehuisen. We krijgen dan een richtlijn, een nieuwe norm, we moeten hierop of daarop letten ... Momenteel zijn dat alle dossiers rond radicalisme, ten tijde van de zaak Dutroux was dat alles wat met pedofilie te maken had, en dan op een bepaald moment was het inderdaad ‘nultolerantie voor intrafamiliaal geweld.’” (Dienst van de justitiehuisen)

De kwestie van de beleidsmatige prioriteiten en de middelen gaat bovendien gepaard met een ander probleem dat vaak wordt aangehaald door de actoren van politie en justitie, namelijk het opleidingsprobleem. De meeste leden van het politiepersoneel en van de magistratuur die moeten optreden in het kader van dossiers rond partnergeweld zijn daar namelijk niet in gespecialiseerd en opgeleid. Het is werkelijk onmogelijk dat al die zaken worden behandeld door het ‘referentiepersoneel’ dat is aangewezen binnen een politiezone of een gerechtelijk arrondissement. Het aantal zaken is te groot, de definitie en de kwalificatie van de zaken is te delicaat, er zijn te weinig actoren aangeduid om die functie op zich te nemen, en de werkorganisatie is onderworpen aan voorschriften en beperkingen waardoor niet kan worden gegarandeerd dat elke situatie door een opgeleide politieambtenaar of magistraat wordt behandeld. Heel wat ‘dringende’ interventies op het vlak van partnergeweld vinden buiten de klassieke werkuren plaats en berusten dus op wachtdiensten bestaande uit politieagenten en magistraten met uiteenlopende profielen en competenties. De diensten Slachtofferbejegening bij de politie en de diensten Slachtofferonthaal bij de justitiehuisen volgen dan weer vaak de klassieke werktijden en kunnen dus bijna niet ‘s avonds, ‘s nachts, in het weekend en op feestdagen interveniëren. Het is bijgevolg onvermijdelijk dat een groot aantal IPV-zaken wordt behandeld door politieagenten en magistraten die hier niet in zijn gespecialiseerd en opgeleid en die dus niet dezelfde gevoeligheid, denkwijze en taalvaardigheid hebben als het personeel dat hier wel specifiek voor is opgeleid. De geïnterviewde politieambtenaren en magistraten die als referentiepersoon optreden, verduidelijken trouwens ook dat de opleiding in partnergeweld te weinig naar waarde wordt geschat en te weinig

wordt gevolgd door hun niet-gespecialiseerde collega's. Bij de politie meer bepaald is de informatie over de bestaande opleidingen en hoe je ze kunt volgen totaal niet gecentraliseerd, terwijl dat nochtans voorzien was in het Nationaal Actieplan 2010-2014.⁴⁹

In de PMS- en preventiesector betreuren sommige feministische verenigingen die minder gespecialiseerd zijn in de opvang van slachtoffers van IPV de richting van de acties die in deze sector worden ondernomen. Volgens die verenigingen worden in die sector alleen secundaire en tertiaire preventies gevaloriseerd⁵⁰, vooral doordat het terrein van het partnergeweld nog altijd wordt gedomineerd door de eerste 'historische' verenigingen die gespecialiseerd zijn in de opvang van slachtoffers van partnergeweld. Maar volgens die personen doen die toonaangevende verenigingen in de strijd tegen partnergeweld niets meer dan "de brokken opruimen". Waar het volgens hen – maar ook volgens bepaalde andere bevoorrechte getuigen – danig aan ontbreekt op het terrein is primaire preventie (niet te verwarren met sensibiliseringscampagnes) in alle sectoren om vrouwen te leren geweld op te sporen en erop te reageren en om mannen te leren niet gewelddadig te zijn.

"Al die verenigingsnetwerken waren volledig overheerst door de opvang van slachtoffers. De opvangcentra, enzovoort, PRAXIS⁵¹ ook een beetje. Ik zeg niet dat hun werk niet belangrijk is, maar het is niet de enige mogelijke visie op partnergeweld, en vooral niet in de primaire preventie." (PMS & Prev.)

Volgens de geïnterviewde personen van deze verenigingen is er ook een gebrek aan expertise en opleiding om kwesties van partnergeweld aan te pakken in bepaalde bevolkingsgroepen, zoals binnen de LGBTQIAP-gemeenschap of bij personen in een onregelmatige administratieve situatie, bijvoorbeeld in het kader van hun migratietraject. Daarnaast wordt de aandacht gevestigd op het tekort aan opvangplaatsen, het tekort aan diensten voor welbepaalde slachtoffers (personen met meerdere kwetsbaarheden, mannen, LGBTQIAP, enz.) en het tekort aan plaatsen voor de gezamenlijke evaluatie van daders en slachtoffers.

"Met LGBTQIAP-personeel ligt de genderkwestie anders, binnen koppels van hetzelfde geslacht of hetzelfde gender, en op dat vlak moeten de verenigingen gespecialiseerd in partnergeweld nog een inhaalslag maken in hun denkwijze en analyse en in de hulp-

⁴⁹ Onthaal en slachtofferbejegening van slachtoffers van intrafamiliaal geweld, Verslag van het toezichtsonderzoek van het Comité P, 2015. <https://comitep.be/document/onderzoeksrapporten/2015-03-19%20intrafamiliaal%20geweld.pdf>

⁵⁰ Primaire preventie is erop gericht om geweld te voorkomen, secundaire preventie is gericht op de meest onmiddellijke reacties op de situatie van IPV en tertiaire preventie betreft de follow-up van het probleem op lange termijn.

⁵¹ Dienst gespecialiseerd in de opleiding om daders van partnergeweld verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen in de FWB.

middelen en interventiewijzen. We hebben al een beetje van alles gehoord. Sommige lesbische slachtoffers werden geweigerd in opvangcentra. Een ander probleem is dat homo- of biseksuele mannen die het slachtoffer zijn van partnergeweld geen toegang hebben tot de informatie. Omdat de informatie niet op hen gericht is. En ze hebben ook schrik – en dat is ook zo bij alle LGBTQIAP-personen – voor discriminatie bij de hulpverleners en ze anticiperen daar dan op. Ze gaan dus niet met hen praten, of ze praten maar passen de partner aan. En dat zorgt natuurlijk voor veel problemen. En de hulpverleners zijn nauwelijks opgeleid.” (PMS & Prev.)

Al die verklaringen wijzen op een paradox. Alle geraadpleegde sectoren plaatsen – zij het in verschillende mate – vraagtekens bij ‘alles naar justitie’, terwijl sommige van hen daar aanvankelijk vragende partij voor waren. De actoren uit de gerechtelijke sector, met zijn bevel tot nultolerantie, hebben het gevoel dat ze er veel energie en middelen in moeten steken om dat doel te realiseren. Ze betreuren het ook dat er, in alle fasen van partnergeweld, niet genoeg diensten zijn waarnaar politieagenten en magistraten de slachtoffers en daders van IPV kunnen doorsturen. Dat gebrek aan middelen wordt bevestigd door heel wat actoren uit de PMS- en preventiesector, die het nog altijd moeilijk hebben om iedereen op te vangen. Ook wordt justitie beschouwd als inadequaat maar ook inefficiënt in haar optreden, omdat ze vaak te traag is, overbelast is en moeite heeft om gepaste begeleiding te organiseren voor de slachtoffers.

Tot slot stellen sommigen zich ook vragen bij de meer beleidsmatige aspecten: moeten justitie en politie alsmatig centralere actoren worden in de strijd tegen partnergeweld? In plaats van politie en justitie een alsmatig belangrijkere rol toe te kennen, moet de aanpak van partnergeweld daarentegen geen duidelijkere plaats krijgen in het gelijkemansbeleid met extra aandacht voor structureel gendergeweld, een beleid dat erkent dat vrouwen disproportioneel worden getroffen door partnergeweld?

“Waar we ons momenteel veel zorgen over maken, is de zeer duidelijke verschuiving op federaal niveau in Vlaanderen en langzaamaan ook in Franstalig België, met betrekking tot mannen die het slachtoffer zijn van geweld tussen partners. We hebben echt een probleem met deze genderneutrale aanpak die ons wordt voorgesteld als een kwestie van gelijkheid: aangezien we partnergeweld tegen vrouwen bestrijden, moeten we ook partnergeweld tegen mannen bestrijden. Natuurlijk moet de strijd worden aangeboden tegen alle geweld, maar mijn probleem is – en dat is wat ik zie – dat het weinige geld dat beschikbaar is op het gebied van gelijke kansen om de strijd tegen geweld tegen vrouwen te organiseren en te coördineren, nu gaat naar de strijd tegen partnergeweld tegen mannen. Maar de context waarin het geweld zich voordoet, is helemaal niet dezelfde. Met als gevolg dat de impact op de slachtoffers ook niet dezelfde is. De behoeften van de slachtoffers en daders om de situatie te veranderen, zijn niet dezelfde. De preventie is dus ook anders.” (PMS & Prev.)

Uit de analyse van de interviews die werden afgenomen in de FWB, blijkt dat heel wat geïnterviewde bevoorrechte getuigen van mening zijn dat het niet relevant is om justitie zo'n centrale rol te geven zoals volgens hen het geval lijkt te zijn in Vlaanderen, met name door de oprichting van *Family Justice Centers*. Ze trekken ook de aanpak – waaronder de tools voor risicobeoordeling – in twijfel, die volgens hen onvoldoende rekening houdt met de aspecten 'macht' en 'controle' die kenmerkend zijn voor de meest kritieke situaties van partnergeweld, en vooral het aspect van structurele ongelijkheid waarbinnen het partnergeweld plaatsvindt. Justitie focust op individuele situaties en is nauwelijks in staat om iets te veranderen aan de sociale voorstellingen en aan de genderstereotypen die geweld op basis van gender blijven teweegbrengen, terwijl de bredere maatregelen (niet enkel op strafrechtelijk vlak) om de ongelijkheden te verminderen en stereotypen te bestrijden centraal moeten (blijven) staan in de strijd tegen dit geweld. Hoewel de strafrechtspraak tegemoet kan komen aan probleemsituaties tussen individuen, moeten wel degelijk alle beleidsterreinen (onderwijs, tewerkstelling, gezondheid, enz.) de strijd aangaan tegen de genderstereotypen in onze samenleving, die nog steeds gekenmerkt wordt door het patriarchale model.

3. MOEILIJKE NETWERKVORMING DOOR DE VERSCHIEDENHEID QUA AANPAK

Een laatste aspect van de analyse van de interviews met de belangrijke actoren die in Franstalig België rond partnergeweld werken, is de kwestie van de netwerkvorming die wordt bevorderd op het vlak van partnergeweld en de uitdagingen die gepaard gaan met de vormen die partnergeweld aanneemt of zou kunnen aannemen.

Uit de analyse blijkt dat de actoren uit de verschillende sectoren zonder twijfel in een netwerk werken. In de eerste plaats op intern en officieel vlak werken de politieambtenaren onderling samen, maar ook met de actoren die aangewezen zijn als 'referentieagent', met de dienst Slachtofferbejegening en met hun (lokale) politionele hiërarchie. In die fase is er echter niets structureel voorzien in het netwerk⁵² om de fakkel door te geven aan een hulp- of begeleidingsdienst voor daders of zelfs voor koppels, zoals dat wel bestaat of mogelijk is in het Vlaamse Gewest via de Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW). Het politiek 'weinig aantrekkelijke' aspect van het helpen van 'verdachten' is een punt dat ook wordt onderstreept als onderdeel van de vergelijking.

“Enkele jaren geleden ben ik naar de tiende verjaardag van PRAXIS gegaan. Ik moest lachen toen meneer zei dat hij gemiddeld 260 dossiers per jaar behandelde, dat er

⁵² Deze structurele vaststelling sluit niet uit dat er op lokaal niveau initiatieven werden ontwikkeld (door andere actoren dan onze respondenten), waarvan wij niet op de hoogte zouden zijn.

10.000 dossiers per jaar in België waren en dat PRAXIS de enige dienst is die bestaat voor heel Wallonië en Brussel. Ik lach daarmee, niet met PRAXIS maar met de middelen. Tegelijkertijd zegt men tegen mij 'ja, maar vanuit politiek oogpunt krijg je dat niet verkocht om middelen te geven voor de behandeling van verdachten'. [...] Het is inderdaad een druppel op een hete plaat. Ik wil maar zeggen: vandaag kan je niemand op vrijwillige basis doorsturen naar PRAXIS, want er is geen plaats." (Politie)

Deze sterk verschillende situaties in de gewesten wijzen op verschillende visies: in Vlaanderen een meer neutrale aanpak van IPV, die gericht is op het slachtoffer en de dader (samen) en die wordt gedomineerd door de overheden⁵³ (zie hoofdstuk II) en aan Franstalige zijde een meer opgesplitste, feministische aanpak die wordt gesteund door privéverenigingen.

Ook bij justitie werken de parketmagistraten samen met hun collega's die optreden als 'referentiemagistraat', met de diensten slachtofferonthaal (bij de parketten en hoven en rechtbanken) en de justitiehuzen, alsook met hun gerechtelijke hiërarchie op lokaal niveau maar ook op supralokaal niveau zoals het College van procureurs-generaal. Tot slot werken binnen de PMS- en preventiesector – althans in het Waalse Gewest – de historische opvangcentra en PRAXIS concreet in een netwerk via de oprichting van het groen nummer en de 'Pôles de ressources' die een rol vervullen in de opleiding van de actoren op het terrein (in verschillende sectoren) op het gebied van partnergeweld. Ook werken ze occasioneel samen met niet-gespecialiseerde diensten (die zelf deel uitmaken van andere publieke en private netwerken). Die netwerkvorming op intern niveau heeft betrekking op zowel de uitwisseling van informatie en *best practices* als concrete situaties. Binnen eenzelfde sector delen de actoren immers dezelfde deontologie. Zij kunnen dus onderling informatie delen en uitwisselen.

Op intersectoraal en officieel vlak vervolgens komen deze verschillende actoren samen binnen 'platformen' die op het niveau van elke provincie worden beheerd en georganiseerd door provinciale coördinatoren. Er zijn ook actoren die coördinatietaken uitvoeren op het niveau van het Waalse Gewest, de Franse Gemeenschap en de federale overheid, maar zij werden minder vaak aangehaald door de geïnterviewde bevoorrechte getuigen omdat ze verder staan van de dagelijkse praktijken op het terrein. Het doel van die platformen is vooral om de verschillende steunpunten in de strijd tegen partnergeweld met elkaar in contact te brengen, een netwerk te creëren, de wederzijdse kennis te bevorderen, informatie uit te wisselen en opleidingen aan te bieden. Maar ze behandelen in geen geval concrete situaties van partnergeweld. De bedoeling is dus niet om samen te komen om concrete situaties aan te kaarten en samen maatregelen uit te

⁵³ Ook een neutralere en meer familialistische aanpak, waarbij het conflict meer wordt beschouwd binnen egalitaire aspecten tussen de partijen.

werken op het gebied van opvang, behandeling of opvolging. Heel wat van onze bevoorrechte getuigen vestigen immers de aandacht op een belangrijke belemmering voor dergelijke intersectorale samenwerking: er wordt informatie uitgewisseld onder actoren die onderworpen zijn aan een verschillende ethiek, rationaliteit en deontologie in het kader van hun beroep.

Vooral de uitwisseling van informatie tussen de PMS- en preventiesector enerzijds en de gerechtelijke en politiesector anderzijds is problematisch. Die obstakels betekenen niet dat er helemaal geen intersectorale samenwerking is. Zo worden er tussen actoren van verschillende sectoren bepaalde officieuze initiatieven ondernomen. Die zijn dan meestal gebaseerd op de wederzijdse kennis en het wederzijdse vertrouwen en zijn in de eerste plaats gericht op de veiligheid van de betrokkenen.

Sinds de interviews werden afgenomen, zijn er nieuwe regelgevingen ingevoerd om die uitwisseling van informatie te stimuleren en te omkaderen. Zo werd artikel 458ter ingevoerd in het Strafwetboek en werd omzendbrief COL 4/2018 uitgevaardigd, beide met als doel de uitwisseling van informatie en de organisatie van ‘casusoverleg’ te bevorderen.⁵⁴

Wat de ‘provinciale platformen’ betreft, willen we de aandacht vestigen op enkele belangrijke problemen en uitdagingen. De actoren wijzen immers op de zwakke aanwezigheid en deelname van justitie en – zij het in mindere mate – van de politie, behalve dan via de diensten Slachtofferonthaal en Slachtofferbejegening.

“De referentiemagistraten worden systematisch allemaal uitgenodigd. Maar ze hebben het echt moeilijk om zich te verplaatsen wegens hun drukke agenda. (...) Ik heb gemerkt dat de beroepsbeoefenaars op de platformen het vaak jammer vonden dat ze niet het standpunt van justitie konden krijgen. De dienst Slachtofferbejegening, de politie en andere actoren zijn wel aanwezig. Maar het zou goed zijn dat er ook een magistraat bij was, of de criminoloog bij het parket (...).” (Provinciale coördinatie)

Als redenen voor die gebrekkige aanwezigheid noemen de bevoorrechte getuigen de grote *turnover* van de referentieagenten en -magistraten, hun drukke agenda’s, het moeilijk verenigen van de verschillende agenda’s en de vaak weinig bruikbare uitwisselingen en discussies op de platformen. Tot slot zouden de gerechtelijke en politionele actoren zich storen aan de te ‘gendergebaseerde’ standpunten van sommige verenigingen op de provinciale platformen, en omgekeerd de feministische verenigingen aan de ‘neutrale’ standpunten van de gerechtelijke actoren.

⁵⁴ Omzendbrief nr. 4/2018 van het College van procureurs-generaal bij de hoven van beroep betreffende het casusoverleg en het beroepsgeheim.

“Wat de partners betreft, is het niet gemakkelijk om de verschillende meningen te verenigen. Ik heb het soms erg moeilijk om de feministische netwerken te doen samenwerken. Zij hebben hun eigen specifieke standpunt omtrent de kwestie, terwijl andere netwerken een standpunt innemen dat veel meer in de richting van complete gelijkheid gaat; zij bekommeren zich om de daders en de slachtoffers, de mannen en de vrouwen. Die verscheidenheid aan opinies maakt de communicatie nogal ingewikkeld.” (Provinciale coördinatie)

In dat opzicht zou de dienst Slachtofferbejegening kunnen helpen met de vertaling en het begrip om een brug te slaan tussen deze sectoren (dubbele deontologie, kennis van het psychosociale terrein en van de gerechtelijke wereld). De platformen zouden bijgevolg voornamelijk bestaan uit verenigingen uit de PMS- en preventiesector die op provinciaal niveau actief zijn. Maar zij zouden al een goede hulpbron zijn op het vlak van informatie en opleiding.

De gerechtelijke en politionele actoren zijn eerder voorstander van samenwerkingen die voor hen een bron van informatie zijn rond concrete situaties. Vooral bepaalde personen uit de PMS- en preventiesector pleiten ook voor nauwe samenwerkingen met de gerechtelijke sector en de politie in het kader van ‘casusoverleg’. Maar zij hebben daarbij een centralere rol voor ogen voor de verenigingen en voor de slachtoffers zelf, in de aanpak van hun situatie, en een minder centralere rol voor justitie en politie, zoals dat momenteel het geval zou zijn volgens hun perceptie van de werking van de *Family Justice Centers* in Vlaanderen.

CONCLUSIES

De analyse van de interviews met belangrijke actoren in de strijd tegen partnergeweld in Franstalig België heeft bepaalde beleidsmatige ontwikkelingen op het gebied van partnergeweld bevestigd. Uit de analyse kwam echter ook naar voren dat er bepaalde spanningspunten zijn tussen de verschillende sectoren en dat men zich vragen stelt bij het evenwicht, op symbolisch en materieel vlak. Dat is het geval voor de spanningen die worden aangetroffen in (1) de benaderingen van het fenomeen partnergeweld, (2) de ‘capaciteit’ van de actoren om de aard van de situatie correct te bepalen door hun (on)bekwaamheid om de verspreide modellen (en dan vooral het PDC) te integreren of te operationaliseren, (3) de massale investeringen in de gerechtelijke sector, die aanvankelijk zo vurig gewenst waren, maar waarbij nu steeds meer vraagtekens worden geplaatst, en ten slotte (4) het gebrek aan middelen voor een preventieve en sociale totaalaanpak, zowel ten aanzien van de bevolking in het algemeen als ten aanzien van bijzonder kwetsbare groepen.

De geïnterviewde actoren benadrukken de beperkingen van de strafrechtelijke reacties en vinden het noodzakelijk om een meer sociale en preventieve totaalaanpak te hanteren bij de behandeling van situaties van partnergeweld. De opvang, de hulp en het vinden van een oplossing zijn volgens hen nooit beperkt tot de strafrechtelijke interventie.

Deze spanningen staan vooral de felbegeerde multidisciplinaire samenwerking in de weg. Die samenwerking vindt plaats binnen provinciale coördinaties maar blijft voorlopig beperkt. Sommige geïnterviewde actoren, die gespecialiseerd zijn in de behandeling van partnergeweld in Franstalig België, zijn niettemin voorstander van de ontwikkeling van casusoverlegsysteem, maar waarbij – in tegenstelling tot hun perceptie van de werking van de Family Justice Centers in Vlaanderen – de gerechtelijke logica niet overheerst bij de interpretatie van de situaties en in de actiologica's.

De analyse van de interviews, zoals die in dit hoofdstuk is uitgevoerd en gepresenteerd, wordt in hoofdstuk II op vergelijkbare wijze uitgewerkt voor het Vlaamse domein, dat een geheel andere ontwikkeling heeft doorgemaakt. Het wordt in hoofdstuk III aangevuld met een analyse van gerechtelijke dossiers, en in de hoofdstukken IV en V met een onderzoek naar de ervaringen van slachtoffers en daders. In hoofdstuk VII wordt teruggeblikt op de standpunten van diezelfde actoren, die ditmaal via een Delphi-enquête ruimer werden ondervraagd om de blinde vlekken in het huidige beleid te identificeren.

BIBLIOGRAFIE

BACQUÉ M.-H. & BIEWENER C. (2015) *L'empowerment, une pratique émancipatrice ?* La Découverte, Paris.

BEGHIN A. (2020) L'évaluation des risques en matière de violences conjugales. In BEGHIN A. & LAOUARN. (2020) *La violence conjugale : évaluation du risque et éloignement du domicile*. Politeia, Les Cahiers du GEPS, Tome 3, 13-163.

BEGHIN A. & LAOUARN. (2020) *La violence conjugale : évaluation du risque et éloignement du domicile*. Politeia, Les Cahiers du GEPS, Tome 3.

BERENI L., CHAUVIN S., JAUNAIT, A. & REVILLARD A. (2020) *Introduction aux études sur le genre*. 3e édition, De Boeck Supérieur.

BLAIS M. & MARTINEAU S. (2006) L'analyse inductive générale: description d'une démarche visant à donner un sens à des données brutes. *Recherches Qualitatives* 26, n° 2.

BLOKSGAARD L., FEKJAER S. B. & MOBER R. J. (2020) Conceptions of gender and competencies among police recruits in Scandinavia. *Nordic journal of working life studies*, vol 10, nr 259, 43-59.

CORUZZI J. (2019) Solidarité Femmes. 40 ans d'engagement auprès des femmes victimes de violences conjugales et après? *L'Observatoire*, 101, 5-8.

CRENSHAW K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Colour. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.

DELAGE P. (2017) *Violences conjugales. Du combat féministe à la cause publique*. Presses de Sciences Po.

DESLAURIERS J.M & CUSSON F. (2014) Une typologie des conjoints ayant des comportements violents et ses incidences sur l'intervention. *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique*, 67, 2, 140-157.

DOBASH R.E. & DOBASH R.P. (1979) *Violence against wives: A case against the Patriarchy*. London : Open books.

DOUGLASS M.D., D'AGUANNO S. & JONES S. (2020) Women as active agents: Female perpetrators of sexual harassment and domestic abuse. *Evolutionary Behavioral Sciences* 14(1), 32-49.

EASTEAL P., BARTELS L., HOLLAND, K. & NELSON N. (2015) How Women who Kill are Portrayed in Newspaper Media? Connections with Social Values and the Legal System. *Women Studies International Forum*, 51, 31-41.

FRANSSSEN A., DE CONINCK F., CARTUYVELS Y., VIGNE M. & VAN CAMPENHOUDT L. (2007) La ritournelle du travail en réseau. *Bruxelles santé*, 79-102.

GILL A. (2018) Survivor-Centred Research: Towards an Intersectional Gender-Based Violence Movement. *Journal of Family Violence*, 33(8), 559-562.

GLOWACZ F. & VANNESTE C. (2017) Violences conjugales et justice pénale: un couple à problèmes? Introduction au dossier . *Champ pénal/ Penal field*, Vol. XIV, <https://journals.openedition.org/champpenal/9600>.

HERMAN E. (2016) *Lutter contre les violences conjugales. Féminisme, travail social, politique publique*. Rennes, Presses Universitaires de Rennes.

HESTER M. (2009) *Who Does What to Whom? Gender and Domestic Violence Perpetrators*. Bristol, University of Bristol in association with the Northern Rock Foundation.

JAILLET M. & VANNESTE C. (2017) Violence entre partenaires et victimisation masculine : d'une réalité cachée au 'parcours du combattant' personnel, social et institutionnel. *Revue de la Faculté de Droit de l'Université de Liège*, 2, 267-303. <http://hdl.handle.net/2268/218702>

JAQUIER V. & VUILLE J. (2017) *Les femmes et la question criminelle: délits commis, expériences de victimisation et professions judiciaires*. Questions de genre, Seismo, Zurich Genève.

JOHNSON M.P. (1995) Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 2, 283-294.

JOHNSON M.P. (2006) Conflict and control: Gender Symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women*, 12 (11), 1-16.

JOHNSON M.P. (2008) *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent resistance, and Situational Couple Violence*, Northeastern University Press.

JOHNSON M.P. (2011) Gender and types of intimate partner violence: A response to an anti-feminist literature review. *Aggression and violent behavior*, 16(4), 289-296.

JOHNSON M.P. (2014) Les types de violence familiale. In RINFRET-RAYNOR M., LESIEUX E. COUSINEAU M.-M., GAUTHIER S. & HARPER E., *Violences envers les femmes. Réalités complexes et nouveaux enjeux dans un monde en transformations*. Québec, Presses de l'Université du Québec, 15-51.

JOHNSON M.P. (2017) A personal social history of a typology of intimate partner violence. *Journal of Family Theory & Review*, 9(2), 150-164.

LAOUAR N. (2019) Le réseau d'expertise en matière de criminalité contre les personnes dans le domaine de la violence dans le couple. Focale sur les chantiers en cours. *L'Observatoire* 101, 55-59.

LAPIERRE S. & CÔTÉ I (2014) La typologie de la violence conjugale de Johnson: quand une contribution proféministe risque d'être récupérée par le discours masculiniste et antiféministe. *Intervention*, 140, 69-79.

LECLERCQ I. (2012) *Quels intervenants impliquer dans chaque étape du processus de gestion des risques de réiteration, de gravité et de létalité en matière de violences conjugales?* Mémoire de stage, Service de politique criminelle, SPF Justice, Bruxelles.

LEMONNE A. & MAHIEU V. (2017) Introduction d'un outil d'évaluation des risques en matière de violence entre partenaires: enjeux et impacts. *Champ pénal/Penal field*, Vol. XIV.

LIBERT V., KOWAL C. & JACOBS A. (éd.) (2012) *L'aide aux auteur(s) de violences conjugales et intrafamiliales*, Académia Bruylant.

MAHIEU V. & LEMONNE A. (2022) *Violences entre partenaires : impact, processus, évolution et politiques publiques. Analyse des entretiens menés avec des acteurs-clé en Fédération Wallonie Bruxelles. Tome 2 : Les secteurs judiciaire, parajudiciaire, psychomédico-social et les acteurs de la coordination* (promotrices Vanneste C., Lemonne A., Ravier I.). Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie n°48b, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. <https://incc.fgov.be/ipv-propol> <https://incc.fgov.be/criminologie/publicaties>.

MÉLAN E. (2017) Violences conjugales et regard sur les femmes. Qu'apporte une définition basée sur une construction genrée des victimes? *Champ pénal/Penal field*, Vol. XIV.

RIENDEAU L. & TREMBLAY D. (2019) Le carrefour sécurité en violence conjugale. Un modèle québécois d'actions intersectorielles pour améliorer la sécurité des victimes de violences conjugale et leurs proches. *L'Observatoire*, 101, 60-63.

ROTHENBERG B. (2002) The success of the battered woman syndrome: an analysis of how cultural arguments succeed. *Sociological Forum*, 17, 81-103.

SILVESTRI M. & TONG S. (2020) Women police leaders in Europe: a tale of prejudice and patronage. *European Journal of Criminology*, First published June 2020, 1-20. <https://doi.org/10.1177%2F1477370820931867>.

SIMOENS J.-L. & JACOB A. (2019) Ecouter, former, réfléchir, travailler ensemble: le sens et les missions des Pôles de ressources. *L'Observatoire*, 101, 64-67.

STARK E. (2010). Do violent acts equal abuse? Resolving the gender parity/asymmetry dilemma. *Sex Roles: A Journal of Research*, 62(3-4), 201-211.

STEINMETZ S. K. (1977) The battered husband syndrome. *Victimology*, 2, 499-509.

STRAUS M., GELLES R. & STEINMETZ S. (1980) The marriage license as a hitting license. In *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, New York: Anchor Books, 31-50.

TANHAM M., BECK C., FIGUEREDO A. & C. RAGHAVAN (2009) Sex Differences in Intimate Partner Violence and the Use of Coercive Control as a Motivational Factor for Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(10), 1836-1854.

THOMAS D.R. (2006) A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237-246.

TREMBLAY D., BOUCHARD M. & AYOTTE R. (2004) *L'évaluation de la sécurité des victimes de violence conjugale par le modèle du Processus de domination conjugale (PDC)*. Présentation au 4e colloque de l'Association québécoise Plaidoyer-Victimes.

VANNEAU V. (2016) *La paix des ménages. Histoire des violences conjugales. XIXe-XXIe siècles*. Paris, Anamosa.

VANNESTE C. (2017) Violences conjugales: un dilemme pour la justice pénale? Leçons d'une analyse des enregistrements statistiques effectués dans les parquets belges. *Champ pénal/Penal field*, Vol. XIV.

VANNESTE C. (2019) Différence de genre et violences conjugales. A contrepied du paradigme féministe, une analyse de la criminalisation des femmes. *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique*, 1/19, 93-100.

VANNESTE C. (2021) Récidive et violences conjugales. Balises pour la réflexion et enseignements d'une recherche sur le terrain belge. In MINE B. (éd.) *La récidive et les carrières criminelles en Belgique*. Politeia, Les cahiers du GEPS, 161-190.

VANNESTE C. (2022) *Violences entre partenaires : impact, processus, évolution et politiques publiques. Analyse des entretiens menés avec des acteurs-clé en Fédération Wallonie Bruxelles. Tome 1: Le secteur policier et de l'assistance policière aux victimes* (promotrices Vanneste C., Lemonne A., Ravier I.). Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie n°48a, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. <https://incc.fgov.be/ipv-propol> <https://incc.fgov.be/criminologie/publicaties>.

WALKER L.E. (1979) *The battered woman syndrome*. Harper & Row.

HOOFDSTUK II. EVOLUTIES IN DEFINIËRING, AANPAK EN BELEID IN VLAANDEREN: INZICHTEN UIT HET KRUISPUNTPERSPECTIEF

EVA VERGAERT

Doctoraal onderzoeker, RHEA, VUB

SOPHIE WITHAECKX

Professor, Maastricht Universiteit

GILY COENE

Professor, Directeur RHEA, VUB

INLEIDING

Dit hoofdstuk bespreekt de resultaten van een bevraging van sleutelactoren in de strijd tegen partnergeweld, hierna IPV (Intimate Partner Violence) in Vlaanderen. Het gelijkaardige onderzoek aan de Franstalige zijde wordt besproken in hoofdstuk I.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de vragen met betrekking tot de definiëring en de moeilijkheden in de aanpak van partnergeweld over sectoren heen. We bespreken knelpunten en hiaten die relevant zijn in relatie tot het kruispuntperspectief. Sinds de afname van de interviews vonden intussen heel wat evoluties plaats, waarvan sommige nog volop in ontwikkeling zijn. Waar relevant, verwijzen we naar enkele van die evoluties.

Zoals reeds gekaderd in het voorwoord en in hoofdstuk I is IPV al verscheidene decennia een belangrijk punt op de beleidsagenda. Ondanks de toenemende aandacht voor de problematiek, blijft IPV een hardnekkig probleem. Naast de talrijke definities en benaderingen is ook het beleid omtrent IPV erg versnipperd. Naast het federale, gewestelijke en gemeenschappelijke niveau, voert ook het lokale niveau een beleid rond gelijke kansen, welzijn en bijgevolg IPV. Het spanningsveld tussen de visie, eisen en belangen van verschillende stakeholders (hulpverlening, politie, parket, ...) bemoeilijkt een éénduidig en coherent beleid. Hoewel het Nationaal Actieplan ter bestrijding van (onder meer) Partnergeweld (NAP) instaat voor een gecoördineerd beleid, maken de complexe Belgische structuur en de verschillende tendensen in visie en aanpak dit geen gemakkelijke opdracht. In deze bijdrage richten we ons op het beleid in Vlaanderen en

de beleidsevoluties in deze context, met specifieke aandacht voor de definiëring, aanpak en samenwerking.

Hiertoe werden tussen maart 2018 en januari 2019 interviews afgenomen met sleutelactoren⁵⁵ in het beleid en met praktijkwerkers die op regelmatige basis met IPV in contact komen. Doorheen het onderzoek hanteren we een intersectioneel perspectief (Collins & Bilge 2016, Crenshaw 1991, Sokoloff & Dupont 2005): dat betekent dat we in deze context nagaan hoe IPV binnen verschillende groepen in de samenleving wordt ervaren en hoe het samengaan van diverse identiteitskenmerken aanleiding kan geven tot specifieke kwetsbaarheden en onzichtbaarheden in het beleid en de aanpak van IPV. Voor een goed beleid is het immers ook essentieel dat er erkenning en aandacht is voor de verschillende positionering en ervaringen van slachtoffers (Montoya & Rolandsen Agustín 2013), zowel in het beleid als in de praktijk.

1. METHODE

Het onderzoek dat we hier bespreken is voornamelijk gebaseerd op interviews met sleutelactoren in het beleid rond IPV in Vlaanderen, maar ook op grijze literatuur⁵⁶ en informatie verzameld aan de hand van studiedagen of bijgewoonde opleidingen (bv. politieopleiding). Het betreft een kwalitatief onderzoek waarbij de variëteit aan visies werd onderzocht op een gegeven moment (2018-2019). Onderhavige resultaten zijn daarom niet noodzakelijk representatief, maar verdiepend wat betreft de perspectieven en aanpak van partnergeweld.

De sleutelactoren werden geïdentificeerd aan de hand van een cartografie⁵⁷ die voorafgaand aan de interviews werd opgemaakt. We zochten respondenten die werkten bin-

⁵⁵ Met “sleutelactoren” bedoelen we professionals die zicht hebben op het beleid en de praktijk rond partnergeweld (op regionaal of beleidsmatig niveau of binnen een specifieke organisatie). We maken hier een onderscheid tussen beleidsmedewerkers en praktijkwerkers waarbij de laatste rechtstreeks contact hebben met dossiers of cliënten die partnergeweld hebben meegemaakt. Beleidsmedewerkers worden beschouwd als medewerkers binnen een overheidsdienst, zoals het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, het departement welzijn van de Vlaamse Overheid, etc. Als beleidsmedewerker werken ze mee aan het ontwikkelen, uitzetten, monitoren en evalueren van het beleid. Afhankelijk van de relatie tot de bevoegde regeringsleden werken zij als uitvoerende kracht.

⁵⁶ Grijze literatuur wordt gedefinieerd als niet-wetenschappelijke of ongepubliceerde teksten zoals rapporten van de overheid, beleidsteksten, brochures, (ongepubliceerde) verslagen, interne documenten, ...

⁵⁷ De cartografie werd opgemaakt in het kader van het eerste werkpakket om zo een duidelijk overzicht te krijgen van de verschillende organisaties werkend rond IPV in België. Het doel was om het gros aan organisaties te structureren en verschillende relaties en samenwerkingsverbanden tussen die organisaties te situeren. Die cartografie werd onder meer opgemaakt ter ondersteuning van het uitvoeren en analyseren van de interviews.

nen verschillende sectoren en beleidsniveaus, zoals beleidsmedewerkers (bijvoorbeeld de voormalige provinciale coördinatoren⁵⁸) en experts die zicht hadden op de evoluties in beleid en praktijk. Om de impact van het beleid op het terrein te onderzoeken werden ook praktijkwerkers geïnterviewd in verschillende sectoren.⁵⁹ Die respondenten staan rechtstreeks in contact met personen of dossiers die te maken hebben met IPV, zoals hulpverleners op de eerste of tweede lijn, politiemedewerkers, parketmagistraten en justitie-assistenten. Beleidsmedewerkers konden, omwille van hun centrale posities gemakkelijk geïdentificeerd worden, praktijkwerkers vonden we aan de hand van sneeuwbalrekrutering en via koepelorganisaties zoals het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW). We kregen geen respons van justitie-assistenten die werken rond bemiddeling, de Centra Geestelijke Gezondheidszorg en de interventiepolitie.

In totaal werden 35 personen (11 mannen, 24 vrouwen)⁶⁰ uit verschillende sectoren, provincies en organisaties geïnterviewd, 25 individueel en 10 in dubbelinterviews. Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal respondenten per sector en organisatie (vanwege privacy redenen werd de regio weggelaten):

Tabel 1. Verdeling van de ondervraagde sleutelactoren

Sector	Organisatie	Functie	N persoon
Welzijn	CAW	Directie & middenkader (teambegeleider)	2
Welzijn	CAW	Hulpverlener (vluchthuis, slachtofferhulp of team partnergeweld)	4
Welzijn	OCMW	Intake team Psycholoog	3
Welzijn/intersectoraal	FJC	Casemanager (verbonden aan het VK)	1
Welzijn/intersectoraal	FJC	Onthaalmedewerker (verbonden aan OCMW)	1
Justitie/veiligheid	OM (parket)	Referentiemagistraat IFG	6
Justitie/veiligheid	OM (parket)	Parketcriminoloog	1

⁵⁸ Sinds 2018 is de functie van 'provinciale coördinator' in Vlaanderen omgezet naar de nieuwe functie van 'coördinator ketenaanpak intrafamiliaal geweld'. Door die omschakeling zijn de coördinatoren beleidsmedewerkers geworden in dienst van de Vlaamse Overheid. Die coördinatoren zijn vaak nauw betrokken bij de praktijk en vormen dus een schakel tussen beleid en praktijk.

⁵⁹ Met sectoren bedoelen we de opdeling aan de hand van een specifiek beroepsdomein. In het kader van dit onderzoek identificeerden we verschillende sectoren waaruit we respondenten interviewden; welzijn, gezondheidszorg, beleid, justitie & politie en middenveld (zoals vzw's).

⁶⁰ Van de elf mannen werkten vijf voor politie of justitie, drie in beleid en drie in de welzijnsector, het middenveld of de gezondheidszorg.

Sector	Organisatie	Functie	N persoon
Justitie/veiligheid	Politie	Wijkteam, interventie, slachtofferbejegening	3
Beleid/overheid	Vlaamse Overheid (VO)	Beleidsmedewerker (Vlaams)	1
Beleid/overheid	VO & ketenaanpak	Coördinator ketenaanpak/FJC (provinciale coördinatoren)	6
Beleid/overheid	Stadsdienst	Beleidsmedewerker	2
Justitie/welzijn	Justitiehuis	Justitie-assistent	2
Middenveld/non-profit	LGBT-organisatie	Projectmedewerker	1
Welzijnswerk	Onafhankelijk	Expert	1
Gezondheidszorg	Individuele praktijk	Huisarts	1
Totaal			35

We maakten gebruik van een semigestructureerde vragenlijst die zowel in Vlaanderen als in de FWB (Federatie Wallonië-Brussel) werd gebruikt, maar werd aangepast aan de context of sector van de respondent. De vragenlijst werd in samenspraak met de verschillende onderzoekspartners ontwikkeld in lijn met de objectieven van het onderzoeksproject en een voorafgaand gezamenlijk uitgevoerd literatuuronderzoek. De vragenlijst werd opgesteld aan de hand van drie overkoepelende thema's. We vroegen respondenten naar (1) hun kennis (definiëring, verklaringen), (2) attitudes (overtuigingen, opvattingen...) en (3) praktijken (acties, interventies...) met betrekking tot IPV (definiëring, profiel, aanpak, ...) in het algemeen en het beleid in het bijzonder.

Voor de analyse van de interviews maakten we gebruik van de *general inductive approach* (Thomas 2006). Die analysemethode voorziet een set van procedures voor het verwerken van kwalitatieve data. De set van procedures wordt geleid door specifieke evaluatieobjectieven die in dit kader rond de thema's 'beleidsdynamieken' en 'intersectionaliteit' gesitueerd zijn. In een eerste fase van de analyse werkten we op een volledig inductieve manier waarbij we vertrokken van de data uit de interviews en hier onze codes op baseerden. In een tweede fase legden we linken met de theorie en terugkerende thema's in interviews. Op basis daarvan werkten we een codeboek uit op basis van de onderzoeksvragen en de verschillende thema's die in de interviews aan bod kwamen.

Alle deelnemers ondertekenden een formulier van 'geïnformeerde toestemming'. Dat wil zeggen dat alle respondenten informatie verkregen over het onderzoek en vrijwillig deelnamen aan het interview. We verwijzen naar de respondenten aan de hand van hun functie, organisatie of de brede sector waarin ze werken, om zo de anonimiteit van de respondenten te bewaren.

2. KORTE CONTEXTSCHETS: DE EVOLUTIE VAN BELEID IN VLAANDEREN

In beleid en praktijk in Vlaanderen worden de termen ‘partnergeweld’ en ‘intrafamiliaal geweld’ regelmatig door elkaar gebruikt (De Groof & De Gendt 2007) maar wordt de voorkeur gegeven aan de term intrafamiliaal geweld (IFG). Beleidsmatige bevoegdheden voor IFG situeren zich binnen de Vlaamse Overheid (VO) grotendeels in het Vlaams departement voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG). Het departement – opgericht in 2006 – bestaat uit verschillende afdelingen (bv. afdeling justitiehuisen), agentschappen (bv. Zorg en Gezondheid) en organisaties (bv. Kind en Gezin). Sinds de tweede staatshervorming in 1980 werd het welzijnswerk een Vlaamse bevoegdheid. Sindsdien hebben enkele belangrijke evoluties plaatsgevonden die ook hun impact hebben gehad op de werking rond IPV en IFG in Vlaanderen. Eén van de voornaamste veranderingen vond plaats dankzij het decreet algemeen welzijnswerk van 1997. Dat decreet bracht verschillende kleinschalige verenigingen – waaronder ook vzw’s die ondersteuning boden voor seksueel geweld en partnergeweld – samen onder de centra algemeen welzijnswerk (CAW), met als doel om het verschillende hulpverleningsaanbod samen te brengen onder één organisatie. De toenmalige bevoegde minister, Inge Vervotte, speelde in 2006 een belangrijke rol in het opzetten van een stevigere beleidsmatige focus op IPV in Vlaanderen en stelde hiertoe bijkomend budget beschikbaar. Aan het CAW werd als eerstelijnsorganisatie een centrale rol toebedeeld, met inbegrip van het opstarten van samenwerkingsverbanden met andere welzijns- en gezondheidsdiensten alsook met politie en gerechtelijke diensten binnen hun regio. Sindsdien is intrafamiliaal geweld een belangrijk aspect van het Vlaamse welzijnsbeleid waar verschillende initiatieven uit resulteerden zoals de oprichting van 1712 – de hulplijn voor geweld – in 2012. In 2013 stemde het Vlaams parlement ook in met het Verdrag van Istanbul⁶¹.

De versterking van het welzijnsbeleid in 2006 ging gepaard met ontwikkelingen in het strafrechtelijk beleid door middel van de omzendbrieven COL3/2006 en COL4/2006 die uitgingen van het College van procureurs-generaal en de minister van Justitie. Met de omzendbrief kwamen duidelijke richtlijnen voor politie en parket, waar vroeger vaker in het ongewisse werd gewerkt. Daarnaast kenden de bevoegde instanties (openbaar ministerie) significante fusiebewegingen en overheveling van bevoegdheden die ook een impact hadden op het strafrechtelijk beleid en de aanpak van IPV & IFG. Het Openbaar Ministerie wordt gestuurd op federaal niveau met verschillen tussen de juridische arrondissementen. In 2014 vond een fusiebeweging plaats binnen de parketten, wat maakte dat referentiemagistraten intrafamiliaal geweld (IFG) die voorheen voor een kleine regio werkten plots bevoegd werden voor een hele provincie. De hervorming van de gerechte-

⁶¹ Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.

lijke arrondissementen stond in teken van een schaalvergroting⁶² van 27 naar 12 gerechtelijke arrondissementen en 14 parketten van de procureur des konings in België. Via de hervormingsbeweging, maar ook na de evaluatie en herziening van de COL4 in 2015, werd meer uniformiteit nagestreefd aan de hand van provinciale actieplannen omtrent de aanpak van IPV. Ook de overheveling van de justitiehuisen van federaal naar Vlaams niveau was betekenisvol voor de werking van de justitiehuisen en de bevoegdheden op Vlaams niveau, waar in 2019 voor het eerst een minister voor justitie werd aangesteld.

Een belangrijke ontwikkeling in het Vlaamse beleid is daarnaast ook de ketenaanpak. De ketensamenwerking gaat uit van een multidisciplinaire samenwerking tussen justitie, politie en hulpverlening in complexe dossiers van IFG. Zij bespreken cases waar verschillende problemen zich voordoen (bv. geweld in combinatie met een verslavingsproblematiek of financiële moeilijkheden) om zo tot een gezamenlijke aanpak te komen. De ketenaanpak wordt beschouwd als een methodiek die verschillende partners en organisaties (die werken rond geweld of het gezin) samenbrengt. Dit kan verschillen van regio tot regio, maar de voornaamste zijn CAW, OCMW, politie, parket (sectie jeugd en gezin), Vertrouwenscentrum Kindermishandeling, justitiehuisen en het CGG (of een dienst betrokken in de geestelijke gezondheidszorg). In sommige regio's zitten ook organisaties zoals Kind & Gezin en het CLB mee rond de tafel. Initieel startte die werking in Antwerpen (CO3) en Limburg vanuit de nood aan meer overleg tussen verschillende diensten betrokken in deze dossiers. De ketenaanpak bestaat in Antwerpen sinds 2012 en is ondertussen uitgegroeid tot een 'Family Justice Center' (FJC), een *onestopshop* waar je tegelijk maatschappelijke, juridische, politionele en medische hulp kan ontvangen. Het eerste FJC werd in 2016 opgericht in Antwerpen en intussen bestaan er ook FJC's in Mechelen, Turnhout en Limburg (Hasselt). In die regio's ging een heel proces vooraf aan de uitbouw van de ketenaanpak en de FJC's. Zowel in Antwerpen als in Limburg vonden verschillende pilootprojecten en testfasen plaats. In Leuven ging de ketensamenwerking van start in 2015 en ook in regio Halle-Vilvoorde werd deze samenwerking gepiloteerd sinds 2018. In Oost- en West-Vlaanderen gingen de pilootprojecten in 2017-18 van start.

Verschiedende vormen van IFG werden sinds 2006 wisselend opgenomen als beleidsprioriteit in de Vlaamse regeerakkoorden en/of beleidsbrieven; verschillende initiatieven maakten ook deel uit van het NAP⁶³. Naast het departement WVG bouwen andere

⁶² De wet van 1 december 2013 tot hervorming van de gerechtelijke arrondissementen en tot de wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met oog op een grotere mobiliteit van de leden van de rechtelijke orde.

⁶³ In november 2021 werd het meest recente NAP (2021-2025) aangenomen door de raad van ministers : https://igvm-iefh.belgium.be/nl/nieuws/nieuw_nationaal_actieplan_ter_bestrijding_van_gendergerelateerd_geweld_nap_2021_2025. De acties hierin opgenomen maken geen deel uit van de analyse.

departementen en/of overheidsdiensten (Gelijke Kansen, Onderwijs, Media, Mobiliteit, Jeugd en Cultuur) ook projecten of initiatieven uit rond het thema. Ook vzw's die werken rond dit thema op Vlaamse niveau vinden ondersteuning onder de vorm van subsidiëring bij deze departementen. Die worden samengebracht met de acties van WVG binnen de Vlaamse overheid (VO)-monitoring groep voor het NAP. Recent kwam er onder de coördinatie van de Vlaamse minister voor justitie, Zuhail Demir, ook het eerste Vlaamse actieplan ter bestrijding van seksueel geweld (2020-2024)⁶⁴. In dat plan werden ook enkele Vlaamse initiatieven die ook betrekking hebben op de aanpak van IFG, zoals een onderzoek naar de verdere investering in de intersectorale aanpak van IFG (ketenaanpak en FJC) via een gebiedsdekkende werking, opgenomen.

3. THEORETISCH KADER

Intersectionaliteit als theorie toonde op internationaal niveau reeds haar relevantie voor onderzoek en beleid rond IPV (Adams & Campbell 2012, Cramer & Plummer 2009, Gill 2013, Lépinard 2014, Römken 2016, Sokoloff & Dupont 2005). Die theorie kan ons helpen een complexer begrip van de verschillende impact van geweld te ontwikkelen. Intersectionaliteit werd ontwikkeld vanuit de vaststelling dat bepaalde groepen, omwille van hun specifieke kwetsbare positie in de samenleving, als het ware onzichtbaar worden en daarom vaak 'vergeten' worden in beleid en praktijk. IPV werd hierbij al snel een belangrijk onderzoeksthema: uit onderzoek bleek immers dat de ervaringen van gemarginaliseerde groepen – zoals etnische minderheden of mensen met een beperking – met politie en hulpverlening aanzienlijk kunnen verschillen van die van de meerderheid van slachtoffers op wie het beleid en praktijk zich vaak richtten (Bograd 1999, Crenshaw 1991). Buitenlands onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat IPV onder etnische minderheden proportioneel vaker voorkomt, niet zozeer omwille van culturele verschillen, zoals wel vaker gedacht wordt, maar omwille van structurele uitsluitingsmechanismen (racisme, seksisme, validisme, gebrekkige rechtspositie ...) waar die groepen mee te maken hebben (Sokoloff & Dupont 2005, Thiara, Hague, & Mullender 2011). Een intersectionaliteitsperspectief nodigt dan ook uit tot reflectie over de onzichtbare normativiteit die de aanpak van geweld vormgeeft, zet aan tot het herdenken van deze aanpak zodat tekortkomingen vermeden kunnen worden en bevordert de ontwikkeling van een aanpak die sensitief is ten aanzien van de eigenheid van kwetsbare groepen. Vanuit dat perspectief kijken we naar verschillende factoren van differentiatie – zoals sociale klasse, etniciteit, verblijfsstatus, seksuele oriëntatie – die in interactie met elkaar kunnen aanleiding geven tot specifieke kwetsbaarheden. Onderzoekers konden

⁶⁴ Nota van de Vlaamse Regering 514 (2020-2021), ingediend door minister Zuhail Demir, Vlaams actieplan ter bestrijding van Seksueel Geweld 2020-2024, online geraadpleegd via: <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1613238>.

aan de hand van deze theorie enkele valkuilen in de benadering of definiëring van partnergeweld vaststellen zoals het “culturaliseren”⁶⁵ van geweld, het gebruik van stereotyepe denkkaders en het niet (h)erkennen van wat al dan niet als geweld wordt beschouwd. We gebruiken daarom dit kader om na te gaan in welke mate actoren in beleid en praktijk aandacht hebben voor de verschillende beleving en impact van geweld en/of ze hierbij aandacht hebben voor structurele ongelijkheden in de samenleving. Daarnaast gaan we na wat dat betekent voor het beleid en welke tekortkomingen er vanuit dit perspectief kunnen worden vastgesteld.

4. RESULTATEN

4.1. De evolutie naar een aanpak van intrafamiliaal geweld vanuit systemisch perspectief

Mede dankzij de beleidsmatige evoluties en de verschuivingen naar een gecoördineerde aanpak binnen het welzijnsbeleid, werd er in Vlaanderen steeds meer gesproken van intrafamiliaal geweld. Dat merkten we ook tijdens onze gesprekken wanneer onze respondenten werden gevraagd naar hoe zij IPV omschrijven. Bij het merendeel van onze respondenten werd de term ‘intrafamiliaal geweld’ gebruikt, bijvoorbeeld omdat het een veelomvattend begrip is dat partnergeweld naast andere geweldvormen zoals kindermishandeling bevat. Het is duidelijk voor verschillende respondenten dat IPV niet kan losgekoppeld worden van andere gezinsleden en wanneer kinderen getuige zijn van IPV, dan wordt dat doorgaans gezien als een vorm van kindermishandeling. De manier van definiëring staat voor verschillende respondenten sterk in verbinding met de praktijk en aanpak van geweld. Verschillende respondenten wijzen op het feit dat zij in de praktijk steeds verschillende geweldvormen tegenkomen en dat die vaak ook verweven zijn met elkaar. Een beleidsmedewerker legt uit dat dit ook in verbinding staat met de bredere opdracht binnen het Vlaamse beleid. Intrafamiliaal geweld wordt over sectoren heen gebruikt als overkoepelend begrip waaronder partnergeweld valt, zeker in sectoren waar met het hele gezin wordt gewerkt. Dat verschilt bijvoorbeeld van de terminologie die wordt gebruikt binnen het federale beleid, en in de FWB dat vooral gericht is op volwassenen, en waarvoor de term partnergeweld wordt gebruikt.

In lijn met het gebruik van de koepelterm “intrafamiliaal geweld”, verwijzen verschillende respondenten naar het belang van een systemische kijk op geweld in de defini-

⁶⁵ Dit verwijst naar het verklaren van geweld in minderheidsgroepen louter aan de hand van ‘cultuur’. Dergelijke omschrijving gaat echter voorbij aan het dynamische en complexe karakter van geweld en impliceert dat culturele opvattingen enkel een rol spelen onder minderheden, terwijl de meerderheid hier vrij van zou zijn (Römkens 2016, Withaecx & Coene 2013).

ëring en aanpak. Door aandacht te hebben voor hoe het gezinssysteem en diverse leden van het gezin op elkaar inspelen in een geweldsituatie, wordt een éénduidig slachtoffer-dader perspectief verlaten. De systeem-therapeutische of systeemgerichte kijk (Gurman & Jacobson 2002, Von Bertalanffy 2010) wordt beschouwd als een recente, positieve en nuttige benadering in situaties van IPV, omdat zo iedereen in de geweldsituatie wordt geholpen en omdat koppels niet altijd uit elkaar willen gaan, maar eerder willen dat het geweld stopt. Het systemisch werken wordt gezien als een manier om te kijken naar dynamieken op verschillende niveaus en om binnen die dynamieken de cliënt in hun eigen kracht terug te zetten en tegelijk erkenning te geven. Opvallend is ook dat onze respondenten regelmatig spreken over de nog bestaande visie van andere professionals (zoals politie, maar ook hulpverleners) die teveel uitgaan van slachtoffer-daderperspectief en wanneer dat gebeurt, hebben ze het er moeilijk mee:

“Wij krijgen een beetje ergernissen, voelen ergernissen wanneer rond slachtoffer en daderschap gesproken wordt. Wat niet wil zeggen dat mensen niet verantwoordelijk zijn voor de daden die ze plegen en dat je u niet een slachtoffer kan voelen van het feit dat je geslagen bent. Dat vind ik iets anders. Maar dat wil niet zeggen dat je in zijn geheel een slachtoffer bent van geweld. Dat zit in een dynamiek. En daar heb je evenveel aandeel in. En net dat maakt dat je terug actie kunt ondernemen. Zolang dat je slachtoffer bent, onderga je. Vanaf dat je kunt zien het zit hem in de dynamiek, en ik heb daar mijn eigen aandeel in, ja, kun je ook met iets aan de slag.” (CAW)

Toch zijn er ook respondenten die wijzen op de risico's van het niet benoemen van slachtoffers en daders. Voor slachtoffers kan dat namelijk betekenen dat hun veiligheid in het gedrang wordt gebracht:

“En mensen die zeiden ‘we gebruiken de term pleger en slachtoffer niet meer.’ Dan denk ik, ‘wablief?’, in een heel aantal van de gevallen doe je slachtoffers een ongelofelijk onrecht aan en dan ontnem je hen een hoop veiligheid. Je moet echt kijken welke casus je hebt.” (Beleid)

Magistraten en justitie-assistenten herkennen de complexiteit van het verhaal, maar spreken wel in termen van slachtoffer – dader omdat dit nu eenmaal is ingebed in de juridische context en de dossiers die zij behandelen. Zo stelt een justitie-assistent:

“Wij spreken vaak van ‘dader’ en ‘slachtoffer’ omdat wij natuurlijk in die setting zitten van er is één iemand dader en de ander is slachtoffer.” (Justitie-assistent)

Tegelijk zijn er ook enkele respondenten die aangeven dat systemisch werken niet voor elke geweldvorm kan gebruikt worden en dat er per casus moet gekeken worden naar de beste aanpak. Verschillende respondenten, waaronder parketmagistraten, hulpverleners en beleidsmedewerkers, maken een onderscheid in geweldtypes, vaak in navol-

ging van de typologie van Johnson⁶⁶ (Johnson 2010) die onderscheid maakte tussen intiem terrorisme, gewelddadig verzet, situationeel geweld en wederzijdse gewelddadige controle. Wanneer zij het hebben over intiem terrorisme, leggen respondenten vaak de link met een psychische problematiek waarbij de intieme terrorist wordt benoemd als een psychopaat of narcist. Respondenten geven aan dat er met plegers die gecategoriseerd worden als intieme terroristen niet kan gewerkt worden en dat in dergelijke situaties de partner beter niet wordt betrokken in het hulpverleningstraject en/of dat strafbemiddeling in deze situatie geen optie is. Die vormen van geweld worden doorgaans echter als een minderheid beschouwd waardoor er in de praktijk (bv. binnen de CAW's) wordt geopteerd om met beide partners te werken. Zo legt een respondent uit:

“Je hebt een aantal uitzonderingsituaties, waar dat niet kan en waar je die beveiliging moet garanderen, waar je niet met de partner aan de slag kan gaan, maar in de meerderheid van de situaties kan je ook met de partner werken.” (CAW)

Respondenten die met verschillende types in aanraking komen, vinden het echter soms ook moeilijk om een lijn te trekken tussen situaties van intiem terrorisme en situationeel geweld.

We stellen vast dat in verschillende sectoren gebruik wordt gemaakt van de term “intra-familiaal geweld”, waaronder diverse vormen van geweld binnen het gezin, met inbegrip van IPV, worden begrepen. Die terminologie staat in verbinding met een systemische aanpak en weerspiegelt een verschuivend perspectief op IPV, waarbij de gezinscontext meer centraal is komen te staan in hulpverlening. Die aanpak biedt voordelen, maar roept ook vragen op, bijvoorbeeld in verband met de veiligheid van slachtoffers. Daarom wordt steeds meer gekeken hoe casus per casus kan geëvalueerd worden, waarbij aandacht moet zijn voor de verschillende dynamieken. Daarnaast blijven er ook heel wat knelpunten bestaan. In het volgend luik bespreken we die knelpunten.

4.2. Blijvende knelpunten in de praktijk in verbinding met structurele ongelijkheden

Tijdens onze gesprekken kwamen er verschillende knelpunten voor beleid en praktijk aan bod. Na de afronding van de interviews werden initiatieven genomen om een aantal van de toen benoemde knelpunten aan te pakken (bv. Bepalen van een kader voor informatiedeling en beroepsgeheim binnen de ketensamenwerking). Voor andere knelpunten dienen nog verdere initiatieven uitgewerkt te worden.⁶⁷ Die knelpunten heb-

⁶⁶ Zie toelichting in hoofdstuk I.

⁶⁷ Sinds onze interviews kwam partnergeweld en IFG steeds meer onder de aandacht mede door de impact van de COVID-19-maatregelen.

ben betrekking op de initiatieven voor mannelijke slachtoffers, de gebrekkige ondersteuning van plegers, dagprijzen voor vluchthuizen, wachtlijsten en het tekort aan middelen tegenover de toevloed aan cliënten en/of dossiers binnen hulpverlening en het parket.

4.2.1. Gebrek aan continuïteit in initiatieven voor mannelijke slachtoffers

In Vlaanderen kwam de aandacht voor mannelijke slachtoffers geleidelijk op gang met verschillende initiatieven zoals het mannenvluchthuis en Mannenklap.⁶⁸ Die initiatieven blijken echter niet altijd even succesvol volgens onze respondenten. Een respondent legt uit hoe het initiatief Mannenklap werd opgericht, maar eigenlijk niet bleef voortbestaan:

“Die komt op voor mannelijke slachtoffers van geweld, maar ik zou bijna zeggen: dat is met veel poeha opgericht, maar dat is een beetje een stille dood gestorven. Ik denk dat die nu enkel nog als een soort zelforganisatie bestaan. Dat was vanuit de stad een paradedepaardje.” (Welzijn)

Ook het aanbod binnen het vluchthuis voor mannen blijkt onvoldoende. Een hulpverlener legt uit hoe het aanbod wel bestaat, maar dat er geen middelen en subsidiëring zijn. De hulpverlener stelt een gelijkaardige “stille dood” vast:

“Bij mannen, omdat we daar ook geen subsidies voor krijgen – dus als we willen praten over het beleid, dan denk ik dat het heel belangrijk is om te weten dat er eigenlijk geen financiering, of geen financiën vrijkomen voor het vluchthuis voor mannen, waardoor dat eigenlijk, een stille dood aan het sterven is. Wat dat niet wil zeggen dat er geen vraag is, maar we moeten het doen met een aanbod dat niet geschikt is momenteel. –” (hulpverlener CAW)

4.2.2. Drempels voor verblijf in vluchthuizen

Het gebrek aan financiële middelen voor vluchthuizen is een algemeen probleem. Door de beperkte financiering rekenen vluchthuizen een dagprijs voor het verblijf aan:

“Als wij geen dagprijzen vragen, kunnen we ook niet meer lang bestaan. We worden wel gesubsidieerd voor personeel, maar heel weinig voor werkingskosten.” (CAW)

⁶⁸ Het vluchthuis voor mannen werd ingericht in 2015 door het CAW (Samhuis). Dat vluchthuis voorzag enkele bedden voor mannelijke slachtoffers van IPV. Het initiatief “Mannenklap” ontstond in Leuven en bood een luisterend oor voor mannelijke slachtoffers van huiselijk geweld (telefonisch).

Hoewel slachtoffers een beroep kunnen doen op het OCMW en kinderbijslag voor de kinderen om het verblijf te betalen, vormt die dagprijs een aanzienlijke drempel voor slachtoffers. Een hulpverlener in het vluchthuis geeft aan dat er soms zelf cliënten zijn die schulden opbouwen door hun verblijf in het vluchthuis. Verschillende hulpverleners merken op hoe moeilijk die prijs is voor slachtoffers, maar stellen ook dat die dagprijs overheidsbepaald is en deels ook nodig is:

“Maar dat is overheidsbepaald, en ik denk ook niet dat we het gratis moeten maken, want dan komen ze op den duur gewoon even gratis wonen tijdelijk, dat kan het niet zijn.” (CAW)

Ook voor slachtoffers met een precair verblijfsstatuut vormt dat een groot probleem. Een respondent legt uit hoe deze slachtoffers niet in het vluchthuis terecht kunnen omdat ze geen inkomen hebben, maar ook geen beroep kunnen doen op het OCMW. Bijkomend zorgt dat ervoor dat zij op lange termijn niet geholpen kunnen worden:

“En het probleem met de dagprijs is ook natuurlijk als je mensen hebt die geen geldig verblijfsstatuut hebben, die overal botvangen. Niet omdat wij zo hard op ons geld gesteld zijn, maar ook: stel dat je iemand opneemt, je kan daar ook geen stap mee verder. Want als dat iemand is die geen inkomen heeft, kan je daar ook geen huis mee huren, die kan ook niet zelfstandig gaan wonen.” (CAW)

De respondent legt uit hoe ze proberen enkele bedden (in het vluchthuis of in nachtopvang) beschikbaar te houden voor mensen met een ongeldig verblijfsstatuut, maar desondanks geeft de respondent aan dat er vaak weinig “perspectief” is waarbij slachtoffers op weinig hulp kunnen rekenen, moeilijk aan een geldig of onafhankelijk verblijfsstatuut kunnen raken en uiteindelijk moeten terugkeren naar de partner. Andere respondenten halen ook de discriminatie aan waar sommige slachtoffers die in het vluchthuis verblijven op botsen. Hulpverleners wijzen op de moeilijkheden rond het vinden van een school voor de kinderen of een woonst voor vrouwen met een migratieachtergrond. Zo vertelt een respondent hoe een vrouw uit het vluchthuis geweigerd werd voor een woonst:

“Ja, zo had ik een vrouw die dan eindelijk een woonst mocht gaan bezichtigen, en die eigenaar was volledig mee, en ze had eigenlijk een Vlaamse voornaam en dan kwam die daaraan en dan ... ze mocht de woonst zelfs niet bezichtigen. Omdat ze zwart was.” (CAW)

Respondenten wijzen ook op het korte termijn hulpverleningstraject in het vluchthuis, wat heel nefast kan zijn voor vrouwen die bijvoorbeeld financiële moeilijkheden hebben of de taal niet spreken. Hierbij leggen ze uit dat de maximale verblijfsstermijn van

twee tot drie maanden⁶⁹ voor deze slachtoffers vaak niet haalbaar is om werk of huisvesting te vinden.

4.2.3. Kwetsbaarheid van huwelijksmigranten met afhankelijk verblijfsstatuut

Onze respondenten halen verschillende structurele barrières aan waar zowel slachtoffers als praktijkwerkers op botsen. Zo stelt een hulpverlener van het CAW:

“Een grote factor, waardoor mensen soms langer samenblijven dan ze zelfkiezen of gezond vinden of opportuun vinden, zijn maatschappelijke factoren. Dat gaat over financiën, over huisvesting, verblijfsrecht, dat soort dingen. Voor mij zijn dat de grote thema’s waar ik op bots en waar ik ook verder die mensen geen antwoord kan bieden. Als ik een vrouw bij mij heb die zegt: ‘ik krijg slaag van mijn partner en we geraken daar niet uit, maar als ik hem verlaat kan ik niet in België blijven, en wat met mijn kinderen dan?’. Dat zijn dingen waar dat we op botsen en dat is een deel van het maatschappelijk bestel. Heb ik daar een antwoord op? Ik weet het ook niet. Wat dat ook zeker iets is, mensen met vreemde origine, en ook gewoon mensen die het financieel niet kunnen waarmaken.” (CAW)

De problematiek van afhankelijk verblijfsstatuut wordt regelmatig aangekaart en vormt dus nog steeds een groot probleem voor slachtoffers van IPV. Hierbij stellen zowel respondenten als literatuur (Dawoud 2017, Human Rights Watch 2012) dat personen die in het kader van gezinshereniging verblijven in België en het slachtoffer zijn van IPV vaak in isolement leven en moeilijk de geweldsituatie kunnen verlaten. Gezinsherenigers moeten minstens vijf jaar bij hun partner wonen om een onafhankelijk verblijfsstatuut te krijgen. Er zijn beschermingsmaatregelen waarbij de gezinshereniger – wanneer deze het slachtoffer wordt van IPV – eerder een onafhankelijk verblijf kan krijgen. Deze maatregelen zijn echter niet altijd gekend, onhaalbaar en maken deel uit van een complex wetgevend kader waardoor onduidelijkheid heerst. Zo legt een hulpverlener uit hoe een vrouwelijke cliënt – die in kader van gezinshereniging in België verbleef – moeilijk het IPV kon aantonen bij de dienst Vreemdelingenzaken (DVZ), omdat er nooit een PV (proces-verbaal) werd opgesteld. Daarenboven kon de cliënt, omwille van de blijvende dreiging met geweld, niet voor een eigen inkomen zorgen, terwijl dat één van de vereisten is, naast het voorzien van bewijsmateriaal, om zich op de beschermingsmaatregelen te kunnen beroepen.⁷⁰

⁶⁹ De korte termijn voor het vluchthuis werd ingesteld om doorstroom te garanderen zodat er geen wachtlijsten ontstaan binnen het vluchthuis.

⁷⁰ De beschermingsmaatregelen als voorzien in de migratie-wetgeving is een complexe materie. De vereisten omschrijven bijvoorbeeld ‘kunnen voorzien in eigen bestaansmiddelen’ die binnen een bepaalde termijn moeten ingelost worden. Voor een uitgebreide analyse van de wetgeving, beschermingsmaatregelen en de onhaalbaarheid ervan verwijzen we naar het werk van Sabrine Dawoud (Dawoud 2017).

4.2.4. Tolken en taalvoorwaarden

Een belangrijk probleem in de begeleiding van anderstaligen, is de gebrekkige beschikbaarheid van tolken. Naast het ontoereikende budget om tolken in te kunnen schakelen, blijkt het ook moeilijk om tolken te vinden die beschikken over nodige gevoeligheid ten opzichte van het thema. Zo legt een respondent uit dat sommige begrippen niet gemakkelijk kunnen vertaald worden:

“Het gaat over een zeer intiem, het gaat over een heel kwetsbaar deel van uzelf. En met een tolk daarbij ... Bepaalde begrippen kunnen niet eens vertaald worden of zijn cultureel onaanvaardbaar om over te spreken.” (CAW)

Het werken met tolken roept volgens enkele respondenten ook vragen op bij het doelpubliek zelf; ze vragen zich af of de tolken afdoende betrouwbaar zijn. Tegelijk geven respondenten aan dat ze vaak geen tolken vinden en dat ze dan vastlopen in het hulpverleningstraject:

“Of als je geen tolk vindt, en die kan echt geen ... die kan geen taal waar dat je een beetje mee behendig in bent, wat kun je die dan bieden? Dan loop je ook heel hard vast, he. Dan moeten ze op 2 maanden iets ... En je vindt geen tolk, wat ga je die dan bieden. Dus daar loop je mee vast en dan zeg je ‘ja, sorry, we hebben hier gehoord bij de tolken-dienst, er is geen tolk. Kan ze toch niet een beetje Engels? Kan ze toch niet een beetje Frans?’ Nee, nee, nee.” (CAW)

Anderstaligen begeleiden vraagt meer tijd. Dat is voor de respondenten geen verwijt naar deze cliënten, maar wel is het zo dat dit voor hen de werkdruk aanzienlijk verhoogt. Ook voor de strafbepalingen door parketmagistraten speelt de taal een rol, want begeleiding in de juiste taal is vaak niet mogelijk. Een respondent legt uit dat ze daarom vaak probatiemaatregelen opleggen, de pleger moet zo over een bepaalde periode verschillende voorwaarden naleven, één van die voorwaarden is dan Nederlands leren:

“En ook dikwijls – dat is ook de realiteit – is onze eerste voorwaarde Nederlands leren. Daar heb je al wat tijd voor nodig, vooraleer je de andere voorwaarden kan vervullen, dus dan is dat heel fijn als je vijf jaar tijd hebt om dat een beetje op te volgen. En dat is ook een goede periode om te kijken of dat er geen nieuw IFG optreedt.” (Parket)

4.2.5. Beperkte outreach en stereotypering

Respondenten wijzen erop dat hun publiek “diverser” is geworden, bijvoorbeeld in de vluchthuizen. Een respondent die werkt in het CAW legt ons uit hoe vrouwen met een

migratieachtergrond vaak de weg niet vinden naar hulpverlening of pas in een heel laat stadium hulp inschakelen:

“We zien dat bij die allochtone doelgroep mensen de stap naar de ambulante hulpverlening niet vinden of niet willen of niet kunnen, waardoor je die groep pas in hulpverlening krijgt als het al heel extreem is en op het moment dat er politietussenkomst is, ziekenhuisopname, waardoor dat door feiten die gebeuren mensen dan hoe dan ook in de hulpverlening komen. We zien dus wel dat er een veel groter aandeel allochtone vrouwen zijn binnen de residentiële opvang en binnen de vluchthuizen dan in de ambulante hulpverlening, waar ze nog maar minimaal is.” (CAW)

Het late contact met hulpverlening, maar ook met politie wordt door verschillende respondenten verklaard vanuit schaamte of taboe of een verkeerde beeldvorming over de diensten of hulpverlening. Dergelijke verklaring situeert de oorzaak bij de minderheden zelf, terwijl factoren zoals angst voor stigmatisering en discriminatie ook een rol kunnen spelen. Een respondent legt bijvoorbeeld uit hoe ze zich stoort aan de stereotype attitudes over LGBT-personen in haar organisatie, waarbij er soms ongepast wordt gesproken over cliënten:

“Er zijn veel vrouwen bij ons die homo’s schattig vinden. Ik weet ook niet wat ze daarmee willen zeggen maar dat is zo stereotiep. Je ziet dat ze daar anders mee omgaan. Er is niks schattig aan de ene die de andere slaat. Je merkt gewoon heel hard hoe er op een stereotiepe manier wordt gedacht over gezinsrelaties en dergelijke, bij ons op de werkvloer. Dat is ook een probleem dat moet worden aangekaart.” (Multidisciplinaire sociale hulpverlening)

Om beter gekend te worden door verschillende doelgroepen zouden hulpverleningsorganisaties meer moeten investeren in *outreach* naar die doelgroepen, in verschillende talen. Zo stelt een medewerker van een LGBTQI+ organisatie dat er weinig specifieke *outreach* is naar LGBT-personen en zeker diegene die anderstalig zijn. Ook in andere sectoren blijkt die *outreach* een probleem; een justitie-assistent legde ons uit hoe anderstaligen zelden op hun aanbod van slachtofferhulp ingingen, omdat de brief in het Nederlands wordt verstuurd:

“Plus de taal he, ik denk dat de taal op zich voor sommige mensen al bepalend is. We sturen een brief in het Nederlands. Eén, begrijpen ze hem misschien wel, misschien niet. Als ze hem niet begrijpen, gaan ze niet aan de burens vragen: ‘vertaal mij dat een keer?’ dat is een officiële brief, dat is een officiële envelop. Ale, ik denk dat niet iedereen zijn burens die brief wil laten zien, omdat je ook niet weet wat dat erin staat.” (Justitie-assistent)

Enkele respondenten stellen dat er te weinig aandacht is voor minderheidsgroepen. In onze gesprekken kwam bijvoorbeeld de aandacht voor personen met een beperking slechts weinig naar voren, terwijl zij ook specifieke noden hebben met betrekking tot IPV. In het FJC van Antwerpen wijst men bijvoorbeeld door naar het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap voor advies of ondersteuning om langdurige hulp in te schakelen. Enkele respondenten geven aan dat er te weinig aandacht is voor die doelgroep. Ook wijst een OCMW-medewerker op het moeilijke optreden in bepaalde situaties, bv. waar misbruik wordt gemaakt van personen met een mentale beperking. Die respondent klaagt aan dat er zelf na melding, bv. bij de bewindvoerder, er vaak niets wordt gedaan.

Hoewel er in de hulpverlening meer aandacht is voor de aanpak van diverse problemen zoals financiële moeilijkheden en problemen rond huisvesting, worden de oorzaken hiervan niet aangepakt of worden deze in de hand gewerkt door andere beleidsmaatregelen. Zo werd bijvoorbeeld de subsidiëring voor sociale tolken stopgezet door de Vlaamse Regering, terwijl er reeds een tekort heerste. Ook kaarten verschillende respondenten aan hoe besparingen ervoor zorgen dat ze minder goede ondersteuning kunnen bieden. Door het koppelen van voorwaarden aan het ontvangen van hulp blijven bepaalde groepen in de kou staan. Zo legt een OCMW-medewerker uit:

“(...) Je zegt van we willen mensen helpen, we zijn er om de zwaksten van de zwaksten te helpen maar onbewust, ik denk dat iedere dienst de middelen zo goed mogelijk moet besteden, zijn ze ook al bezig met een aantal criteria te vormen waardoor de zwaksten van de zwaksten er niet meer in geraken.” (OCMW)

4.2.6. Toevloed van dossiers en wachtlijsten

Respondenten uit verschillende sectoren wijzen op de werkdruk en de grote toevloed aan cliënten en dossiers. Wat betreft de dossiers in de parketten is dat deels te wijten aan de nultolerantieaanpak van COL 4/2006. De COL stelt dat voor elke interventie rond IPV of IFG, een proces-verbaal moet opgemaakt worden, ook al gaat het over een niet-misdrijf (bv. echtelijk geschil). In de regio's waar dat wordt toegepast, brengt dit heel wat werk met zich mee:

“Dat staat in de COL, dat je van elke interventie een PV moet opstellen. Dat is eigenlijk nu pas goed aan het rollen, maar dat heeft een enorme toevloed van PV's tot gevolg. Dat is echt niet te geloven. En het feit is ook dat wij daar als magistraten vrij weinig mee kunnen als we geen misdrijf hebben.” (Parket)

Tegelijk geven magistraten aan dat die maatregel belangrijk is vanwege de specificiteit van de problematiek; slachtoffers nemen pas na het zoveelste incident contact op met

de politie. Als dan blijkt dat er ook niet altijd een melding of PV wordt opgemaakt, dan kan een dossier verkeerd ingeschat worden. Vaak gaat het hier ook over dossiers die een korte afhandeling en een voldoende sensitieve risico-inschatting vereisen; dat resulteert in een hoge werkdruk voor de afdelingen die deze dossiers behandelen binnen het parket.

Verschillende respondenten wijzen ook op wachtlijsten bij gespecialiseerde diensten, zeker voor daderhulpverlening:

“Het is moeilijk om dan naar de juiste door te verwijzen en ik blijf toch wel wat op mijn honger zitten naar een aanbod voor plegers. Je hebt daar nog wel een CGG-daderprogramma of ..., maar vaak zijn daar dan ook wachtlijsten.” (Parket)

Daarbij benadrukken de respondenten dat het aanbod voor plegers zeer beperkt is en dat er weinig plekken zijn waar de dader zijn of haar verhaal kan brengen.

Het probleem van wachtlijsten komt in verschillende gesprekken naar voor en heeft betrekking op de wachtlijsten voor doorverwijzing (bv. budgetbeheer en lange termijn psychologische hulpverlening voor zowel slachtoffers als daders), maar ook op de wachtlijsten die soms binnen de eigen organisatie heersen (bv. in de justitiehuisen, voor teams partnergeweld of voor de bezoekruimte⁷¹). Er heerst vaak een enorme werkdruk waardoor kort op de bal spelen – wat net nodig is bij situaties van IPV – niet altijd mogelijk is. Ook de korte trajecten binnen bepaalde hulpverlening of de manier waarop hulpverlening georganiseerd is (vluchthuizen, ketenaanpak), maken dat hulpverleners vaak moeten doorverwijzen en daarna de cliënt ook moeten “loslaten”. Na doorverwijzing wordt dikwijls niet meer opgevolgd, waardoor hulpverleners niet weten of hun cliënten een langer traject bij andere hulpverlening opstarten. Een respondent legt uit hoe zij doorverwijzen, maar dat slachtoffers vaak niet bij andere diensten aankloppen vanwege de vele andere bekommernissen die zij hebben:

“Sommige mensen geraken gewoon niet tot bij hun [de diensten waarnaar doorverwezen wordt]. Die zijn met andere dingen bezig. Zo heb ik vrouwen gehad die dan hun huis volledig moeten inrichten, die moeten een job vinden, die moeten een nieuwe school vinden voor die kinderen. Het laatste wat dat ze willen, is hulp gaan zoeken.” (CAW)

Ook sommige FJC en/of ketensamenwerkingen werkten op het moment van afname van de interviews met wachtlijsten of werden geconfronteerd met wachtlijsten in ge-

⁷¹ De bezoekruimte van het CAW is een plek waar kinderen met hun ouders of andere familieleden kunnen afspreken om het contact te herstellen en een omgangsregeling uit te bouwen onder begeleiding.

specialiseerde hulp, waardoor er niet meer op het moment van crisis kon ingegrepen worden of niet goed kon doorverwezen worden:

“Want je botst ook op die wachtlijsten. Als daar blijkt van: ‘ja maar ja, ze hebben allebei een verslavingsproblematiek – man en vrouw – daar moet dringend iets aan gebeuren, want die kinderen zijn gewoon niet veilig’, dan komen ze op een wachtlijst van een half jaar. Wij gaan dat niet oplossen, hé.” (Ketenaanpak)

De wachtlijsten, werkdruk en het gebrek aan middelen waren terugkerende thema's over sectoren heen. Hoewel een toenemende aandacht voor de problematiek, mede dankzij de COVID-19-crisis, resulteerden in een betere ondersteuning, zijn deze knelpunten niet allemaal van de baan. Het gaat namelijk niet louter over de aanpak van IPV maar ook over het voorzien van betere ondersteuning ten aanzien van andere problemen zoals huisvesting, verslavingsproblematiek en discriminatie. Hiertoe speelt het algehele sociaal beleid ook een belangrijke rol.

DISCUSSIE EN CONCLUSIE

In dit hoofdstuk hebben we enkele evoluties besproken in de Vlaamse context, meer bepaald het beleid, de definiëring en visie op het fenomeen IPV en knelpunten in de aanpak van IPV. Hoewel we ernaar gestreefd hebben om actoren uit verschillende sectoren te bevragen, kregen we geen toegang tot lange termijn hulpverlening zoals geestelijke gezondheidszorg. In eerste instantie gingen we dieper in op de definiëring in Vlaanderen en in tweede instantie bespraken we enkele knelpunten.

De definiëring van geweld kende een verschuiving van partnergeweld naar intrafamiliaal geweld mede dankzij de evoluties in het beleid. Hierbij kwamen verschillende geweldvormen binnen het gezin meer centraal te staan en werd ook geopteerd om geweld te benaderen vanuit een systemisch perspectief. Dat perspectief – dat in verbinding staat met het afstappen van een slachtoffer-dader perspectief – wordt over het algemeen als nuttig beschouwd, maar kan ook de veiligheid voor sommige slachtoffers in gedrang brengen. De erkenning van een breder perspectief rond gezinnen en mannelijk slachtofferschap is belangrijk, maar kan ook leiden tot een visie die de impact van genderongelijkheid op partnergeweld negeert (Römkens 2016), waarbij verschillen tussen de ervaringen van mannen en vrouwen gebagatelliseerd dreigen te worden.⁷² Het is daartoe ook belangrijk om een onderscheid te maken tussen verschillende types en dynamieken van geweld waarbij bv. respondenten ook aangeven dat bij situationeel geweld

⁷² Met gender bedoelen we in deze context de sociaal geconstrueerde rollen, gedragingen, activiteiten en eigenschappen die een bepaalde samenleving verbindt aan het biologisch geslacht.

wel met beide partners gewerkt kan worden, terwijl dat bij intiem terrorisme net zeer gevaarlijk kan zijn.⁷³

De impact van gender staat onlosmakelijk verbonden met andere aspecten van sociale ongelijkheid. De voorbije jaren vestigt onderzoek vanuit een intersectioneel perspectief (kruispuntperspectief) op de diverse noden van groepen die een specifieke kwetsbare positie innemen in de samenleving als gevolg van elkaar doorkruisende vormen van achterstelling en geweld op basis van gender, klasse, etniciteit, verblijfsstatus en seksuele oriëntatie (Adams & Campbell 2012, Crenshaw 1991, Etherington & Baker 2018, Gill 2013, Lippy, Jumarali, Nnawulezi, Williams, & Burk 2019). Omwille van die complexe identiteiten blijven verschillende groepen vaak “onzichtbaar” in beleid en botsen zij op verschillende moeilijkheden die door sommige respondenten worden opgemerkt. Hier gaat het echter over het tipje van de ijsberg, want veel moeilijkheden ontsnappen aan de aandacht van praktijkwerkers en beleidsmedewerkers. Het voortdurend probleem rond de bescherming van huwelijksmigranten in situaties van IPV is exemplarisch hiertoe.

Er wordt gewezen op enkele algemene knelpunten waaronder te hoge werkdruk en een gebrek aan middelen om het voorgestelde beleid te implementeren. Daarnaast wordt vaak het probleem van wachtlijsten binnen de eigen en andere organisaties aangekaart en het tekort aan gespecialiseerde en toegankelijke hulpverlening op lange termijn, zoals dadertherapie. Wanneer we de knelpunten benaderen vanuit kruispuntperspectief, zien we hoe slachtoffers op specifieke moeilijkheden botsen die voorbijgaan aan het geweld zelf of die de geweldsituatie nog meer kunnen bemoeilijken. Vaak liggen die moeilijkheden buiten de controle van het slachtoffers zelf, met als gevolg dat mensen nog minder hulp zullen zoeken of de geweldsituatie zullen verlaten. We herkennen hierin ‘structurele barrières’, die gelieerd zijn met tekortkomingen op het niveau van beleid en maatschappij. Die barrières hebben niet altijd met het geweld zelf te maken hebben. Het gaat hier bijvoorbeeld over het gebrek aan betaalbare woningen, discriminatie op de huur -en arbeidsmarkt en beperkte *outreach* naar bepaalde doelgroepen. Ook het tekort aan probleemsensitieve tolken, wat ook voortkomt uit de beleidsmatige besparingen, wordt besproken. Heel wat slachtoffers worden hierdoor de toegang tot hulpverlening ontzegd. De respondenten wijzen verder ook op de specifieke moeilijkheden voor bepaalde groepen van slachtoffers – in het bijzonder vrouwen met een precair verblijfstatuut – die door die moeilijkheden vaak door de mazen vallen van het bestaande net van hulpverlening, bescherming en ondersteuning. Om die groepen beter te kunnen ondersteunen en effectieve maatregelen te ontwikkelen, is het belangrijk

⁷³ Hoewel respondenten een onderscheid maken, gaat het hier voornamelijk over een theoretisch model. Onderzoek door onze projectpartners (zie hoofdstukken I, III en VIII) wees al op het feit dat het onderscheid in het model in de praktijk niet altijd even duidelijk of toepasbaar is. Recent wordt steeds meer de aandacht gevestigd op concepten zoals “coercive control” (dwangmatige controle), ontwikkeld door Evan Stark (2009).

om de impliciete normativiteit van bestaande maatregelen en voorzieningen en de drempels die dat voor bepaalde groepen genereert, te erkennen. Er zijn bovendien heel wat praktische zaken die slachtoffers vaak het hoofd moeten bieden, waardoor er weinig ruimte overblijft om effectief hulp rond het geweld te zoeken. Ook praktijkwerkers botsen hier op de structurele barrières voor hun cliënten en stellen vast dat ze sommige slachtoffers niet kunnen helpen. Een adequate aanpak veronderstelt ook een bredere preventieve aanpak en aandacht voor verschillende elkaar doorkruisende structurele vormen van achterstelling en geweld.

De huidige aanpak waarbij het systemisch perspectief primeert of waar men tracht case per case te bekijken kan werken, maar de context errond moet dergelijke aanpak ook ondersteunen. Wanneer structurele factoren en ongelijkheden niet worden aangepakt, zal het ook moeilijker zijn om partnergeweld terug te dringen. In dat opzicht kan het kruispuntperspectief⁷⁴ dus belangrijke inzichten aanbrenen. Een intersectionele analyse identificeert verschillende kwetsbaarheden en complexe dynamieken van ongelijkheid. Daarnaast kan het helpen om na te gaan in welke mate een ‘generalistische’ aanpak van IPV andere effecten kan hebben voor daders en slachtoffers met diverse achtergronden. De evolutie naar FJC en de beleidsmatige aandacht hieromtrent is belangrijk om zo gezinnen op alle levensdomeinen te helpen. Daarnaast is het belangrijk om kritisch na te denken over “one size fits all” modellen, omdat nu eenmaal de moeilijkheden en noden significant kunnen verschillen. Intersectionaliteit kan ook relevant zijn om na te denken over onzichtbaarheden en impliciete bias in beleid en praktijk. Het is duidelijk dat verschillende groepen mensen nog altijd door de mazen van het net vallen wat betreft de ondersteuning bij IFG en dat een algeheel sociaal beleid hier een belangrijke rol in speelt.

BIBLIOGRAFIE

ADAMS M. E. & CAMPBELL J. (2012) Being undocumented & intimate partner violence (IPV): Multiple vulnerabilities through the lens of feminist intersectionality. *Women’s Health & Urban Life*, 11(1), 15-34.

BOGRAD M. (1999) Strengthening domestic violence theories: Intersections of race, class, sexual orientation, and gender. *Journal of Marital and Family Therapy*, 25(3), 275-289.

⁷⁴ De resolutie van de Kamer over het intrafamiliaal geweld in het bijzonder tegen vrouwen en kinderen van 22 april 2021 herlegt de focus opnieuw naar vrouwelijke slachtoffers van geweld en stelt dat intrafamiliaal geweld een “intersectioneel karakter” heeft waarbij men verschillende kwetsbaarheidscriteria moet erkennen. Hoe zich dit concreet vertaalt in de vooropgestelde beleidsinitiatieven is echter niet duidelijk. Ook het meest recente NAP (2021-2025) verwijst naar het belang van een intersectioneel perspectief op partnergeweld.

COLLINS P. H. & BILGE S. (2016) *Intersectionality*. Cambridge: John Wiley & Sons.

CRAMER E. P. & PLUMMER S.-B (2009) People of Color with Disabilities: Intersectionality as a Framework for Analyzing Intimate Partner Violence in Social, Historical, and Political Contexts. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18(2), 162-181.

CRENSHAW K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.

DAWOUD S. (2017) Gezinshereniging en geweld: Worden slachtoffers in België afdoende beschermd? *Tijdschrift voor Vreemdelingenrecht (T. Vreemd.)*, 2017(1), 6-25.

DE GROOF K. & DE GENDT T. (2007) *Kans op slagen. Een integrale kijk op geweld in gezinnen*. Leuven: Lannoo Campus.

ETHERINGTON N. & BAKER L. (2018) From “buzzword” to best practice: Applying intersectionality to children exposed to intimate partner violence. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(1), 58-75.

GILL A. (2013) Intersecting inequalities: Implications for addressing violence against black and minority ethnic women in the United Kingdom. In LOMBARD N. & MC-MILLAN L. (eds.) *Violence against women: Current theory and practice in domestic abuse, sexual violence and exploitation*, 141-158.

GURMAN A. S. & JACOBSON N. (2002) *Clinical handbook of couple therapy*. New York: Guilford press.

HUMAN RIGHTS WATCH (2012) “La loi était contre moi”. *Accès des femmes migrantes à la protection contre la violence intrafamiliale en Belgique*. Retrieved from <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/belgium1112frForUpload.pdf>.

JOHNSON M.P. (2008) *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent resistance, and Situational Couple Violence*. Northeastern University Press.

LÉPINARD E. (2014) Doing Intersectionality: Repertoires of Feminist Practices in France and Canada. *Gender & Society*, 28(6), 877-903.

LIPPY C., JUMARALI S. N., NNAWULEZI N. A., WILLIAMS E. P. & BURK C. (2019) The impact of mandatory reporting laws on survivors of intimate partner violence: Intersectionality, help-seeking and the need for change. *Journal of Family Violence*, 35, 1-13.

- MONTOYA C. & ROLANSEN AGUSTÍN L. (2013) The othering of domestic violence: The EU and cultural framings of violence against women. *Social Politics*, 20(4), 534-557.
- PURDIE-VAUGHNS V. & EIBACH R. P. (2008) Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities. *Sex Roles*, 59(5-6), 377-391.
- RÖMKENS R. (2016) Bestemd voor binnenlands gebruik. *Sociologie*, 12(3), 295-319.
- SOKOLOFF N. J. & DUPONT I. (2005) Domestic violence at the intersections of race, class, and gender: Challenges and contributions to understanding violence against marginalized women in diverse communities. *Violence Against Women*, 11(1), 38-64.
- THIARA R. K., HAGUE G. & MULLENDER A. (2011) Losing out on both counts: disabled women and domestic violence. *Disability & Society*, 26(6), 757-771.
- THOMAS D. R. (2006) A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American journal of evaluation*, 27(2), 237-246.
- UNODC (2019) *Global Study on Homicide 2019*. Retrieved from: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html>.
- WITHAECKX S. & COENE G. (2013) Van de liefde geslagen? Nieuwe vormen van intrafamiliaal geweld. In COENE G. & WITHAECKX S. (eds.). *Tweespraak Vrouwenstudies*, Vol. 11, 57-84. Brussel: VUBPRESS.

HOOFDSTUK III⁷⁵. DE UITDAGINGEN VAN PARTNERGEWELD AAN DE STRAFRECHTSBEDELING: ANALYSE VAN GERECHTELIJKE DOSSIERS

ISABELLE RAVIER

Hoofdonderzoekster, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en professor aan de UCLouvain, faculteit Rechten en Criminologie

SARAH VAN PRAET

Onderzoekster, Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en docente aan de Université libre de Bruxelles

met de steun van **AUDREY PLAUSIC**

UCLouvain-Centre d'histoire du droit et de la justice/Centre de recherche en démographie

In dit hoofdstuk analyseren we gerechtelijke dossiers, meer bepaald parketdossiers. Het doel van deze analyse is om meer inzicht te krijgen in de dynamiek van partnergeweld, alsook in de impact van het overheidsbeleid aan de hand van deze dossiers opgesteld door de politionele en gerechtelijke actoren.

De kwalitatieve analyse focust op de interpretatie van de dynamiek van partnergeweld in het kader van de gerechtelijke procedure, zowel door de professionele actoren (politieagenten en magistraten) als door de protagonisten van het geweld. Een gerechtelijk dossier omvat meerdere verhaallijnen: vooral die van de politionele en gerechtelijke actoren, maar ook die van de protagonisten en zelfs van hun familieleden en vrienden. De verhaallijnen van de protagonisten kennen een dubbele reconstructie in deze dossiers: eerst door de protagonisten zelf die hun verhaal vormgeven in functie van de specifieke context van justitie, en vervolgens door de actoren van de sociale reactie, meer bepaald door de politie, met het oog op een gerechtelijke afhandeling. Het parketdossier is vooral gebaseerd op wat de politieagenten hebben gezien, gehoord en begrepen over de aangemelde situaties. Ze reconstrueren het probleem aan de hand van de verschillende instrumenten om dit op basis van de preventiecodes te kwalificeren als straf-

⁷⁵ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek. Slechts enkele uittreksels staan in hun oorspronkelijke Nederlandse versie.

baar feit. Die reconstructie van de verhaallijnen wordt uitgevoerd als voorbereiding op de gerechtelijke procedure: niet de geweldsdynamiek maar de strafrechtsbedeling primeert bij het vormgeven van de feiten. Dankzij de COL 4/2006⁷⁶ heeft de strafrechtsbedeling een zekere belangstelling in het relationele aspect en in de gevolgen van het geweld, maar pas nadat een gebeurtenis of incident is gekwalificeerd. Die kwalificatie bepaalt welke bestanddelen met bewijzen moeten worden gestaafd. Door die aard van de dossiers moeten we voorzichtig zijn in de wetenschappelijke exploitatie ervan. We mogen dus niet uit het oog verliezen dat de dossiers niet zozeer een letterlijke optekening zijn van de woorden of de werkelijkheid van de protagonisten, maar dat voornamelijk de politie kiest wat ze noteert in functie van de verdere strafrechtsbedeling.

Dit hoofdstuk start met een toelichting van de methode die gebruikt werd om de dossiers te selecteren en te analyseren. Die analyse bracht ons tot drie conclusies die we in deze tekst bespreken. Ten eerste is het strafrechtelijk analysekader minder goed afgestemd op de dossiers inzake partnergeweld. Ten tweede bekijken we wat justitie inhoudt over de verschillende aspecten van kwetsbaarheid die bij vele koppels aanwezig blijken in de dossiers inzake partnergeweld. En ten derde gaan we in op de vraag of justitie over de nodige informatie beschikt om de verschillende vormen van partnergeweld te kunnen identificeren.

Deze kwalitatieve analyse van parketdossiers is gebaseerd op een selectie van 142 dossiers. Bij die selectie hebben we gestreefd naar diversificatie van ons materiaal. Eerst hebben we een geografisch criterium in aanmerking genomen: dossiers uit één gerechtelijk arrondissement in elk van de drie gewesten van het land. Daarna hebben we drie jaren geselecteerd (2000, 2010 en 2018) om eventueel het effect van een veranderend overheidsbeleid in de tijd in kaart te brengen. Vervolgens hebben we de kwalificaties gediversifieerd door rekening te houden met de inhoud van de COL 4/2006, waarin de definitie van partnergeweld is uitgebreid tot meer dan louter fysiek geweld. We hebben dus dossiers geanalyseerd met meldingen van familiegeschillen die geen strafbare feiten zijn, van fysiek geweld (opzettelijke slagen en verwondingen, doodslag), van seksueel geweld (verkrachting) en van psychologisch geweld (belaging en bedreigingen). Tot slot hebben we ook rekening gehouden met het gerechtelijk gevolg dat aan het dossier werd gegeven. De selectie omvat dus zowel geseponeerde dossiers als dossiers die gerechtelijk zijn vervolgd.

In de 142 dossiers was de dader in 119 gevallen (82%) een man en in 27 gevallen (18%) een vrouw. In twee dossiers ging het om een mannelijk homoseksueel koppel. De leeftijd van de betrokkenen is zeer uiteenlopend; sommigen zijn net meerderjarig, anderen

⁷⁶ Omzendbrief COL 4/2006 (herzien op 12.10.2015) – Gezamenlijke omzendbrief van de minister van Justitie en het College van procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid op het gebied van partnergeweld.

gepensioneerd, maar de gemiddelde leeftijd bedraagt 39 jaar (voor de daders) en 38 jaar (voor de slachtoffers). Meer dan 60% van de protagonisten in de dossiers heeft de Belgische nationaliteit, ongeacht hun afkomst. Veel koppels zijn gemengd (28%). De relationele situatie tussen de protagonisten in onze dossiers wordt vaak gekenmerkt door scheidingen en herenigingen: in twee derde (65%) van de dossiers is er sprake van een (tijdelijk) uit elkaar gaan – hetzij in uitvoering, hetzij voltooid.⁷⁷ In 70% van de geanalyseerde dossiers worden kinderen vermeld, wat neerkomt op 206 kinderen voor de 142 dossiers.

Alle dossiers werden onderworpen aan een kwalitatieve analyse die vergelijkbaar is met de analyse op basis van de principes van “*grounded theory*” (Paillé 1994) om te komen tot een “dichte beschrijving” (Geertz 1998) van de inhoud van de geselecteerde dossiers aan de hand van een inductieve categorisering van het materiaal, volgens drie hoofdlijnen: (1) de omstandigheden waarin de situatie aan de overheid werd gemeld, (2) het conflict zoals het werd gemeld (de protagonisten, de relatie, de vormen van het gemelde geweld en de context van het geweld) en ten slotte (3) de sociale reactie (van politie en justitie).

De organisatie van de documenten, de opgenomen gegevens en de opgetekende verhalen zijn zeer verschillend in de geselecteerde gerechtelijke dossiers. De dossiers hebben ook beperkingen: informatie die niet of slechts zelden wordt teruggevonden, zoals het traject van het koppel, de sociaaleconomische context, de anamnestiche, sociale of psychopathologische kenmerken van de protagonisten, de eventuele psychosociale opvolging, de opvolging van de kinderen wanneer een dossier wordt geopend op het jeugdparket, enzovoort. Dat viel nog meer op voor de geseponeerde dossiers. In het algemeen zijn de gerechtelijke dossiers samengesteld rond specifieke feiten of incidenten waarbij het de bedoeling is om de rollen (slachtoffer en verdachte) toe te wijzen die nodig zijn voor de strafvervolging, en om het bewijsmateriaal te verzamelen om een kwalificatie hard te maken. Het complexe en procesmatige karakter van partnergeweld komt dus amper naar voren in de dossiers, die meer samengesteld zijn rond een specifiek feit en het bewijs daarvan dan rond de relatie tussen de dader en het slachtoffer.

Uit de analyse van de verschillende fasen in de opbouw van een dossier – vanaf het verbreken van het stilzwijgen tot de beslissingen van het parket om de zaak te seponeren, een onderzoek in te stellen of de zaak naar de correctionele rechtbank te verwijzen – en de verschillende interpretaties van de gewelddadige incidenten die daaruit naar voren komen, blijkt hoe moeilijk het voor elk van de verschillende politionele en gerechtelijke actoren is om het strafrechtelijk analysekader toe te passen op de geschiedenis van het partnergeweld. Hieruit kwam een reeks uitdagingen naar voren die dat soort geschillen

⁷⁷ Soms was de echtscheiding zelfs al uitgesproken.

met zich meebrengt voor de strafrechtsbedeling, die gezien wordt als een essentiële schakel de strijd tegen partnergeweld. In dit hoofdstuk kozen we voor drie grote uitdagingen: de moeilijkheden om de strafrechtsbedeling toe te passen op partnergeweld (1), de zeer kwetsbare sociale context van de protagonisten (2), en de moeilijkheid om conflict en geweld van elkaar te onderscheiden (3).

1. DE STRAFRECHTSBEDELING: KANT-EN-KLAAR MAAR NIET OP MAAT VAN PARTNERGEWELD

De strafrechtsbedeling is gecentreerd rond de dader-slachtofferdualiteit. Dat is problematisch wanneer ze wordt geconfronteerd met de complexiteit van partnergeweld. Die duidelijke rolverdeling veronderstelt aan de ene kant een dader (die moet worden gestraft) en aan de andere kant een slachtoffer (dat moet worden beschermd). In de dossiers beantwoorden de protagonisten niet (altijd) volledig aan die rollen. Slachtoffers beschermen vaak deels de dader met wie het slachtoffer het leven deelt of heeft gedeeld. Soms is er ook sprake van (ingewikkelde) wederkerige gewelddadige interacties. Justitie is niet voorbereid op die dubbelzinnigheid, omdat het fundamentele uitgangspunt van een strafrechtelijke benadering niet altijd even identificeerbaar blijkt te zijn in die situaties. Vaak wordt er ook slechts in een crisissituatie de politie gecontacteerd, waarbij de onderliggende factoren vaak zeer moeilijk te ontrafelen zijn en zich ook buiten het gemelde incident kunnen bevinden.

Partnergeweld kan verschillende vormen aannemen en uit de analyse van de dossiers komt geen typisch profiel van daders en/of slachtoffers van partnergeweld naar voren, maar eerder situationele en relationele patronen die specifiek zijn voor het koppel (Har-rati & Vavassori 2017, 6). Opdat justitie haar opdracht – met name de daders van geweld identificeren – volledig zou kunnen vervullen, moet ze over de nodige middelen beschikken om die patronen te ontcijferen. In dit specifieke kader is het bovendien een uitdaging om het onderscheid tussen geweld en conflict vast te stellen.⁷⁸ In bepaalde gerechtelijke dossiers kunnen we zien hoezeer de strafrechtsbedeling beperkt is wanneer een slachtoffer niet (onmiddellijk) ondubbelzinnig kan worden geïdentificeerd. Dat is nog meer het geval wanneer dader en slachtoffer allebei naar de politie stappen en er dus ‘gekruiste klachten’ neergelegd worden.⁷⁹ Die dossiers worden in onze selectie steeds geseponeerd. De politionele actoren spreken van “inwisselbare rollen tussen slachtoffers en daders en hekelen het feit dat de werkelijkheid niet zwart-wit kan wor-

⁷⁸ Zie hierna.

⁷⁹ “Gekruiste klachten hebben betrekking op incidenten waarbij de betrokken personen zowel slachtoffer als verdachte zijn” (Ouellet & al. 2017, 319, eigen vertaling).

den geïnterpreteerd” (Dziewa & Glowacz 2021, 5, onze vertaling). Soms zien we zelfs een vorm van machteloosheid doordat het zo moeilijk is te begrijpen wat er juist speelt:

“Drie personen, drie verschillende versies, gezien de omgeving moeten ze er maar zelf uit geraken.” (handgeschreven notitie, 2010 C 3).⁸⁰

Tijdens de gesprekken met de sleutelactoren (hoofdstuk I), hebben de gerechtelijke actoren duidelijk gemaakt dat ze meer aandacht willen besteden aan het aspect “relatie” en met het “koppel” willen werken, maar de organisatie van de justitiële keten lijkt verre van afgestemd op zo’n aanpak. We stuiten op twee grote problemen: de ambivalente positie van het slachtoffer enerzijds en het bewijsvraagstuk anderzijds.

1.1. De ambivalente positie van slachtoffer

Verschiedende onderliggende dynamieken kunnen spelen wanneer een situatie aange meld wordt aan de strafrechtsbedeling. Melders zien zichzelf niet altijd direct als slachtoffer en beschouwen zichzelf niet per se als het onderwerp van intiem geweld. Het inzicht in de aard van de relatie is de eerste stap in het proces om het geweld achter zich te laten voordat het zelfs bewust wordt waargenomen en geïdentificeerd als geweld (Dziewa & Glowacz 2021, 5). Anderzijds kan het als verlagend of zelfs vernederend gezien worden om zich als slachtoffer te identificeren en is dat vaak niet zonder gevaar. Een ‘goed’ slachtoffer voor justitie is namelijk een slachtoffer dat onder controle staat, passief is, voor wie professionals het woord voeren, dat bang is⁸¹ en dat door justitie zal worden beschermd (Jakšić & Ragaru 2019, 232). In één van de geanalyseerde dossiers vonden we een voorbeeld van een slachtoffer dat als een ‘slecht’ slachtoffer werd beschouwd, omdat ze op een bepaald moment actie ondernam. Het ging om een vrouw die mogelijk om administratieve redenen was getrouwd⁸² en die een klacht wegens geweld had ingediend. Maar ze had ook een strategie ontwikkeld om uit de controle van haar partner te ontsnappen. Die sterke reactie en het beroep op psychosociale hulp (vrouwenopvangcentrum, beroep op het OCMW, advocaat, enz.) worden geïnterpreteerd als een loskomen uit de controle, niet als een gunstige afloop. Sommige actoren zien deze situaties veeleer als een vorm van ‘manipulatie’ die de beschermende rol van justitie tegenover haar beperkt. Die positieve evolutie wordt dan gelezen als mogelijke verzachtende omstandigheden voor het geweld van de echtgenoot. Dat kan gezien worden als een indicatie van een gedeelde persoonlijke verantwoordelijkheid voor het part-

⁸⁰ De dossiers werden geanonimiseerd. Deze verwijzingen omvatten het jaar van het proces-verbaal in het dossier, het gerechtelijk arrondissement waaraan we een gecodeerde letter hebben toegekend, en een nummer. Om het lezen te vergemakkelijken en de anonimiteit te waarborgen, hebben we alle Franse citaten naar het Nederlands vertaald.

⁸¹ Angst lijkt inderdaad als een aanwijzing van slachtofferschap gezien te worden (Mélan 2017, 14).

⁸² De echtgenoot verklaart dat het een schijnhuwelijk betreft.

nergeweld. Zo stelt de magistraat, die zich beroept op de psychiatrische expertise, in zijn vonnis het volgende:

“De psychiatrisch deskundige heeft bij de verdachte niet echt een pathologische persoonlijkheid vastgesteld. Hij beschreef de persoonlijkheid van de verdachte als een persoonlijkheid met de nodige eigenschappen om tot een dergelijke daad over te gaan. De deskundige is van mening dat het koppel, waarvan de twee leden als hysterisch worden omschreven, in een symmetrische escalatie verwickeld is geraakt. (...) de feiten zijn zeker ernstig, maar de neiging van het slachtoffer om te overdrijven en te provoceren, vormen een juridische verzachtende omstandigheid voor de provocatie.” (2010 B 32)

De redenen om het stilzwijgen te doorbreken en de situatie aan te melden, zijn complex en niet altijd het resultaat van een persoonlijke en vrijwillige stap van het slachtoffer. Het slachtoffer zelf wil zich vaak niet noodzakelijkerwijs wenden tot justitie, maar eerder tot de politie. Politie wordt dan gezien als getuige van een ondraaglijke situatie, en het beroep op de politie als dreigmiddel tegen de gewelddadige dader of net als een figuur die de gemoederen kan bedaren. Wanneer het slachtoffer het zwijgen doorbreekt, betekent dat niet steeds dat het een klacht wil indienen of zelfs de partner wil straffen, zoals uit het volgende fragment blijkt:

“Ik verneem dat de feiten in het eerste gedeelte van mijn verklaring vermeld, vallen onder belaging en stalking dat een klachtmisdrijf is. Ik wens echter geen klacht hiervoor neer te leggen en ik wens ook geen vervolging voor de rechtbank. Ik wil alleen maar dat u eens met [ex] praat over die zaken en hopelijk kan u hem sensibiliseren om mij gerust te laten zodat wij hopelijk op een normale manier met elkaar leren omgaan.” (2010 B 5)

In de dossiers zien we dat voor eenzelfde actie, namelijk de politie contacteren, twee verschillende doelen te onderscheiden: het doorbreken van het stilzwijgen van de geweldsdynamiek en het verzoeken om de dader strafrechtelijk te sanctioneren door klacht in te dienen. Bij de slachtoffers zien we dus meerdere verwachtingen, maar de voornaamste is “dat het geweld ophoudt”. Het indienen van een klacht is niet altijd de meest voor de hand liggende volgende stap na de openbaarmaking. In sommige dossiers lezen we hoe politieagenten verbijsterd zijn dat slachtoffers weigeren verder te gaan dan het melden van ‘problemen’, maar een signaal willen geven aan hun partner, zodat die zijn of haar gedrag verandert. In één dossier lezen we bovendien dat het slachtoffer tevreden is over haar aanpak die vruchten heeft afgeworpen:

“Wat de feiten betreffen die zich voordeden op datum van 05/07/2010 kan ik u zeggen dat ik toen geen klacht wilde indienen maar enkel een signaal geven naar mijn man toe. Ik kan u zeggen dat het geholpen heeft. Sindsdien is er geen enkel incident meer geweest.” (2010 B 8)

Sommige slachtoffers weigeren een klacht in te dienen of komen snel terug om hun klacht in te trekken. De wegen naar de klachtneerlegging kennen vaak veel omwegen. Er wordt ook op verschillende manieren gereageerd op de openbaarmaking van een situatie. Bovendien trekt het slachtoffer in meerdere dossiers de klacht weer in. Wanneer de politie weer contact opneemt, suggereren de protagonisten inderdaad vaak dat er ‘opnieuw een goede verstandhouding is’. Met die ‘goede verstandhouding’ kan de relatie worden voortgezet of ‘in onderlinge overeenstemming’ worden beëindigd. Een slachtoffer wenst bijvoorbeeld haar klacht in te trekken omdat haar echtgenoot er uiteindelijk mee heeft ingestemd om het huwelijk te laten ontbinden in Iran, waar ze zijn getrouwd. Het slachtoffer vreest zelfs dat een uitnodiging om te worden verhoord opnieuw tot geweld zal leiden. De klacht is een bron van angst geworden:

“Toen ik hoorde dat hij instemde met een scheiding, wou ik in feite mijn klacht terug trekken uit angst dat de situatie opnieuw zou escaleren. Ze zeiden mij dat ik geen klacht kon intrekken. Indien mijn partner zou uitgenodigd worden voor verhoor dan durf ik niet meer thuis te komen. Ik heb [sic] echt bang van hem. (...) Ik ben echt bezorgd om de klacht.” (2018 A 10)

De redenen voor een verzoening zijn complex en veelvoudig: angst voor de gerechtelijke vervolging van de partner, angst dat het kind of de kinderen worden weggehaald, angst voor represailles, voor een toename van het geweld, angst voor de reactie van de familiekring, angst voor justitie, gehechtheid aan de partner, hoop dat het gedrag zal veranderen, hoop de partner te kunnen ‘genezen’ ... Toch lijkt dergelijke verklaring de gerechtelijke actoren gerust te stellen, die het dossier dan vaak seponeren.

Slachtoffers hebben wellicht in de eerste plaats nood aan hulp. Een melding maken betekent echter niet noodzakelijk dat zij hulp krijgen (Puech 2019, 4). Het indienen van een klacht – de eerste stap in het proces om een gerechtelijke procedure op te starten – is een noodzakelijke stap, maar zeker niet de oplossing voor alle problemen waarmee slachtoffers van partnergeweld worden geconfronteerd. Het is ook niet de enige stap die nodig is voor het straftraject. Het slachtoffer zal wellicht moeten begeleid en ondersteund worden in dit proces.

Bovendien verwacht het slachtoffer niet altijd een breuk met de gewelddadige partner als resultaat. In verschillende dossiers blijkt dat het straftraject, zelfs wanneer het tot een veroordeling leidt, niet betekent dat het slachtoffer afstand neemt van de partner. Die ambivalentie van het slachtoffer wordt dus ook vastgesteld ten opzichte van de partner:

“Van x 2014 tot y 2018 was hun relatie liefdevol. Het koppel is verschillende keren uit elkaar gegaan, maar ze kwamen altijd terug samen. Ze hadden een ingewikkelde relatie, negatief gekenmerkt door geweld. Onze diensten moesten op het adres van het koppel tussenbeide komen wegens verschillende gewelddaden, wat ertoe leidde dat meneer voor een

maand werd opgesloten. Toen hij vrijkwam, hervatte mevrouw de relatie met meneer.”
(2018 C 4) (vertaling uit het Frans)

Talrijke auteurs hebben de narcistische tekortkoming van vrouwelijke slachtoffers beschreven die meestal het slachtoffer zijn van denigrerende opmerkingen vanwege hun eigen moeder en door wie “de man als een zwak karakter wordt gezien, dat hersteld moet worden, maar ook als een karakter dat (als spiegel) wordt gebruikt om de narcistische tekortkoming van de vrouw/moeder te herstellen” (Derivois & al. 2015, 5, onze vertaling). Die interpretatie in termen van persoonlijke gebreken en herstelling is vaak terug te vinden in de contextualisering die door bepaalde getuigen wordt aangehaald of in de deskundigenrapporten, zoals in het oordeel van een psychiater die een slachtoffer opvolgt:

“Mevrouw voelt zich aangetrokken tot narcistische perversen die haar lastigvallen.”
(2018 B 3)

Deze ambivalentie van de slachtoffers wordt gekenmerkt door tegenstrijdige verklaringen die de politionele en gerechtelijke actoren in verwarring brengen. Vaak hebben de slachtoffers een paradoxale relatie met hun partner en zijn ze verwickeld in een geweldscyclus (Béghin 2020, 24), waarvan ze zich niet noodzakelijk bewust zijn, en willen ze “er tegelijk een eind aan maken en het goedmaken” (Derivois et al. 2015, 3, onze vertaling). Die ambivalente houding wordt gevoed door de verklaringen omtrent elementen als alcohol, jaloezie en mentale gezondheidsproblemen, stuk voor stuk kwetsbaarheden die worden aangehaald om de gewelddadige incidenten de ‘verontschuldigen’ en die zo de verantwoordelijkheid van de daders wegnemen of verzachten.

1.2. Het bewijsvraagstuk

Indien een klacht ingediend wordt die tot doel heeft de dader te vervolgen, dan is bewijs van essentieel belang. De Belgische wet kent de vrijheid van bewijs in strafzaken: verschillende overtuigingsstukken zijn toelaatbaar, zoals verhoren, getuigenverklaringen en opnamen (mobiele telefoon, sociale media, enz.). Gelet op de dubbelzinnigheid van de protagonisten en de afwezigheid van onafhankelijke getuigen of van foto’s, zal een medisch attest dat verwondingen en indien mogelijk werkonbekwaamheid als gevolg van het geweld vaststelt, verondersteld worden een objectievere bewijskracht te hebben. Hoewel in zo’n medisch attest zowel lichamelijk als psychologisch letsel kan worden vermeld, werden in bijna alle attesten die we in de dossiers terugvonden enkel verwondingen naar voren gebracht. Daardoor krijgt fysiek geweld meer zichtbaarheid en prioriteit, ook al kan dankzij de technologische vooruitgang het spectrum in de dossiers van 2018 worden verbreed, met name wanneer het gaat om stalking via technologische middelen.

“Terwijl wij de telefoon van het slachtoffer met haar goedkeuring bekijken, stellen wij vast dat de verdachte haar 48 keer heeft proberen te contacteren tussen x/2018 en y/2018.” (2018 B 9)

“Merken op dat de inhoud van de berichten via Instagram verstuurd door verdachte op zijn minst alarmerend te noemen is voor de veiligheid van slachtoffer, haar familie en getrouwen.” (2018 A 9)

De moeilijkheid om bewijzen te verzamelen van incidenten die in het privéleven van een koppel plaatsvinden, vormt dus een grote uitdaging voor de politie en justitie. Daarenboven hebben we vastgesteld dat slachtoffers (zelfs wanneer de politie ernstige lichamelijke letsels beschrijft) niet altijd de stap zetten om een medisch attest (met arbeidsongeschiktheid) te laten opstellen, of dat attest niet voorleggen wanneer ze het hebben gekregen. Zo nemen politieagenten (die, zoals we tussen de regels kunnen lezen, gefrustreerd zijn) akte van het volgende:

“Twee dagen na de feiten echter vertoont Mevr. verschillende sporen van geweld ter hoogte van beide zijden van de hals. Wij nemen met haar toelating foto’s van de verwondingen en voegen deze in bijlage aan onderhavig proces-verbaal. Mevr. zegt dat zij alsnog een dokter zal raadplegen en ons een medisch attest zal overmaken. Na verschillende telefonische aanmaningen om het attest binnen te brengen zegt Mevr. steeds dat zij het dezelfde dag of daags nadien zal binnenbrengen, doch 1,5 maand later heeft zij nog steeds geen documenten binnen gebracht.” (2010 B 1)

In dossiers betreffende andere kwalificaties is de bewijsvoering veel minder vanzelfsprekend, zeker wanneer er geen getuigen zijn. Dat belemmert de werking van justitie.

“De verdachte heeft zijn ex-echtgenote tijdens de scene van x 2010 met een mes bedreigd. Maar in het dossier wordt dat niet onverbiddelijk genoeg gesteld zoals vereist is voor de bewijslast bij rechtshandhaving. Er blijft twijfel bestaan die in het voordeel van de verdachte speelt.” (2010 B 32)

En de dossiers die aan een rechter zijn voorgelegd, gaan in feite voornamelijk over fysiek geweld. We stellen vast dat dossiers met fysieke sporen van slagen en verwondingen of (poging tot) doodslag vaker tot vervolging leiden, terwijl dossiers met andere kwalificaties worden geseponeerd. Levensloopstudies tonen echter het belang aan van de waaier aan vormen en de herhaling van geweld waaronder vrouwen lijden: psychologisch, fysiek, economisch en seksueel geweld. De meeste vrouwen waren het slachtoffer van minstens drie soorten geweld, met een grote heterogeniteit wat betreft de ernst of intensiteit van de gebeurtenissen (Patard & al. 2020, 124). Het lijkt erop dat de verschillende vormen van geweld na elkaar plaatsvinden in individuele trajecten (Ouellet 2018, 175).

Justitie behandelt die opeenstapeling van “alledaags” geweld in verschillende vormen – voor zover het geweld wordt gemeld – per incident. Op zichzelf beschouwd lijkt elk incident echter relatief ‘onschuldig’ en moeilijk hard te maken. Daardoor is de omvang van het probleem en het systemische karakter van het geweld waarmee de protagonisten te maken hebben niet altijd duidelijk leesbaar voor justitiële actoren.

2. EEN KWETSBAIRE SOCIALE CONTEXT

Hoewel de sociale en culturele context amper uitgediept wordt in de meeste dossiers, is die aanwezig in de achtergrond van de omstandigheden die worden beschreven tijdens de verhoren. Wanneer de politieagenten in de recentere dossiers het verhoorschema van de COL volgen, komen de levensomstandigheden ook duidelijker aan bod. Die sociaal-culturele context legt vele kwetsbaarheden bloot, zowel bij de verdachte als bij het slachtoffer, die vaak in erg moeilijke omstandigheden leven. Zoals uit de kwantitatieve analyse van onze collega’s⁸³ blijkt, is dat wellicht een gevolg van het penaal filterproces eigen aan de strafrechtsbedeling waarbinnen de parketdossiers opgesteld worden.

2.1. Slachtoffers met meerdere kwetsbaarheden

De slachtoffers blijken gekenmerkt te zijn door meerdere kwetsbaarheden op psychologisch, fysiek, administratief, cultureel en familiaal vlak, die belemmeringen vormen om hun situatie (eerder) zichtbaar te maken. Die kwetsbaarheden dragen bij tot een status quo en tot stilzwijgen. Zo is er sprake van een gebrek aan opvolging van mentale gezondheidsproblemen, van verblijfsproblemen in België voor buitenlandse vrouwen en van taalproblemen waardoor ze moeilijk kunnen uitleggen wat er aan de hand is:

“Ik heb geen bewijzen, maar ik ben al minstens twee jaar het slachtoffer van geweld. Ik heb verschillende keren geprobeerd om een afspraak te maken met een psycholoog, om mijn situatie uit te leggen, maar aangezien ik geen Frans spreek, heb ik nooit contact gehad.” (2010 C 9)

In sommige van deze dossiers is het niet het slachtoffer zelf dat het stilzwijgen doorbreekt, maar zijn het de kinderen van het koppel die vrezden voor het leven van hun moeder tijdens een zoveelste crisis. Door het doorbreken van het stilzwijgen lijken de slachtoffers soms in staat te zijn om het geweld aan de politie “op te biechten”. In het

⁸³ Zie hoofdstuk VI van dit boek.

volgende fragment ondervraagt de politie het slachtoffer de dag na de tussenkomst door de politie:

“Bij verhoor slachtoffer de dag nadien blijkt de situatie erger dan het slachtoffer deed uitschijnen bij onze tussenkomst ter plaatse. Er is sprake van jarenlang geweld waarbij slachtoffer meermaals gekwetst werd maar hiervan nooit aangifte heeft gedaan. De kinderen zouden volgens slachtoffer hier vaak getuige van zijn geweest en zouden vaak tussen beiden komen om de vader tegen te houden.” (2018 A 13)

Soms komen zeer genderspecifieke sociale normen naar voren, die aantonen hoe vrouwen in sommige gezinnen nog steeds vastzitten in een rol van dienstbaarheid. Die genderspecifieke normen zijn niet alleen voorbehouden aan personen met een immigratieachtergrond.

“Politie: Wat verwijt U uw vrouw precies, gelet op die gespannen toestand binnen jullie gezin? – Beklaagde: Ik vind dat Mevr. thuis te weinig doet, al zorgt ze wel goed voor de kinderen. Ik vind dat Mevr. niet zo goed voor mij zorgt. Van eten mag ik niet klagen, mijn was doet ze ook, kuisen doet ze ook geregeld. Wij hebben geen seks meer, en dat wringt bij mij. Dat is al sinds zij zich liet steriliseren, na de geboorte van ons derde kind.” (2010 B 41)

Deze stereotypen kunnen zo ver gaan dat de vrouw als ‘eigendom’ van de man wordt beschouwd, zoals in een vonnis werd opgemerkt:

“Het lijkt erop dat de culturele verwijzingen van de betrokkene hem vrijpleiten van elk gevoel van schuld dat hij zijn vrouw bedrogen heeft. Hij beweert alleen verantwoorde-lijk te zijn voor het materiële welzijn van zijn gezin. Hij vindt het normaal dat een man buitenechtelijke relaties heeft. Hij beweert vrij te zijn in een vrij land maar verschanst zich achter Turkse culturele verwijzingen wanneer we de vrijheid van zijn vrouw aankaarten.” (2010 C 9)

In dossiers waar de echtelijke terreur al jaren aan de gang is, maakt de beperkte sociale kring van het slachtoffer het moeilijker om het stilzwijgen te doorbreken. In een erg veelzeggend dossier vertelt de vrouw (dader van het dossier: ze doodde haar man) hoe haar man geleidelijk de controle overnam over haar leven. Het leidde ertoe dat het koppel zich isoleerde van de buitenwereld: vanuit een huis in haar land van herkomst bracht hij haar naar België, nam hij haar weg bij haar kinderen, stond hij niet toe dat ze een landstaal leerde, dwong hij haar tot clandestien werk en verbood hij haar om uit te gaan en vrienden te maken.

“Ik heb een Dominicaanse vriendin waar ik close mee ben, en dan nog een paar andere Dominicanen. Ik zag die, tot een tijdje geleden, in de bar waar ik werkte. Die vrien-

dinnen doen hetzelfde werk als mij en als er tijd was, sprongen ze binnen in de bar waar ik werkte. Mr maakte zich kwaad als ik telefonische contacten had met die vriendinnen want dat was tijdverlies. Ik mocht enkel bellen met klanten (...). Ik had de vrijheid om te gaan werken. Hij hield me voortdurend in de gaten. Ik had niet de vrijheid om vriendinnen te bezoeken of te zien. Hij deed de boodschappen zelf met het geld dat ik binnenbracht.” (2010 B 2)

Dit dossier is bijzonder veelzeggend, omdat deze vrouw er nooit in geslaagd is om hulp te zoeken. Ze heeft zich echter verdedigd toen ze dacht dat haar man haar wilde wurgen, door hem met een steakmes te steken.

De reactie van de omgeving laat ons soms vrezen voor secundaire victimisatie. Dat riskeert een rem te zetten op de melding van het geweld aan de politie en het proces op te starten om uit de gewelddadige relatie te stappen. Men is bang om niet te worden geloofd, men krijgt geen steun van vrienden en familie of – in sommige culturen meer dan in andere – men voelt zich onder druk gezet door de familie om ‘de familiale eer niet te bezoedelen’. Die reacties kunnen leiden tot secundaire victimisatie en kunnen tot gevolg hebben dat het slachtoffer zich in stilzwijgen hult om de vicieuze cirkel van afwijzing door familieleden te vermijden.

Een laatste aspect van de kwetsbaarheid van de slachtoffers betreft de economische belangen die met een aangifte en een gerechtelijke vervolging gepaard gaan. Slachtoffers beschikken immers vaak niet over de middelen om gescheiden te leven van hun gewelddadige partner (als die wordt opgesloten, het slachtoffer verlaat of als het slachtoffer de partner wil verlaten).

“Ik ben van plan te scheiden wanneer ik daar de financiële middelen voor heb.”
(2018 C 12)

2.2. Verdachten met een gebroken identiteit

Weinig daders zijn het eens met de interpretatie van de feiten door de slachtoffers, getuigen of politieagenten in de processen-verbaal. Vaak proberen ze de verantwoordelijkheid voor de gemelde incidenten te minimaliseren of te delen. We hebben heel wat variaties hierop gelezen, waaronder pogingen om de gewelddadige kant te ontkennen:

“Wij hadden ruzie zoals elk koppel dat wel eens heeft. Ik heb haar echter nooit geslagen. Ik sla geen vrouwen.” (2010 A 10)

Naast deze verwachte reacties valt op dat deze mannelijke verdachten worden geconfronteerd met een reeks sociale elementen die hun identiteit een flinke knauw geven. Die elementen die in de dossiers worden vermeld, sluiten aan bij de algemene context

van onze samenleving, die wordt gekenmerkt door een eeuwenlang patriarchaat, en bij de genderspecifieke normen die daarmee samengaan en die een traditioneel mannelijk⁸⁴ (en vrouwelijk) model valoriseren.

Zo is er in de dossiers sprake van verlies van werk of werkloosheid, financiële problemen, zelfstandigheid van de kinderen, psychische aandoeningen, integratieproblemen en discriminatie. Voor sommigen stelt deze confrontatie het beeld dat ze hebben van hun plaats in het gezinsleven op de proef.

Heel wat verdachten benoemen duidelijk hun leed: ze spreken van diepe wederzijdse ontevredenheid in hun relatie, ze hebben het gevoel dat ze worden gedomineerd door een vrouw die wel werk heeft, ze hebben het moeilijk om hun gezinsverantwoordelijkheden op te nemen, ze hebben het gevoel dat ze worden vernederd door de maatschappij, ze zitten slecht in hun vel, ze hebben aanvallen van jaloezie, ze leiden een leven van nietsdoen en verveling tegen een achtergrond van grote materiële en emotionele armoede ...

“Mijn vrouw kleinerde me altijd met [haar] woorden en ik kon de situatie niet meer verdragen.” (2010 C 6)

“Het contact met mijn kinderen verloopt inderdaad moeilijk. Er is al jaren ruzie thuis. Ik maak er geen geheim van dat ik het daar erg moeilijk mee heb. (...) Ik werd beroofd van mijn rol als vader.” (2010 B 21)

Het is alsof deze verschillende vormen van frustratie, vernedering en afwijzing alleen kunnen worden opgelost met een gewelddadige reactie. Vele daders beschrijven zichzelf als iemand met een ‘gebroken identiteit’. Hun identiteit is uiteengevallen door frustraties, meerdere vormen van uitsluiting, vaak ook armoede en – meer als gevolg dan als oorzaak voorgesteld – mentale gezondheidsproblemen en middelenmisbruik. Zo verklaart deze Marokkaanse man, getrouwd met een Belgische vrouw die werk heeft en goed omringd is door familie:

“Ik begrijp dat mijn vrouw gefrustreerd is. Zij werkt en zorgt inderdaad voor de kinderen. Maar ik ben ook gefrustreerd. Daarom wou ik vandaag naar haar ouders gaan, om met haar en haar ouders te praten. Ik wil aanvaard worden door de Belgische maatschappij, ik wil werken, ik wil nieuwe mensen en nieuwe dingen leren kennen. Ik heb momenteel geen vrienden. Ik vertrouw niemand, ik weet zelf niet waarom. Ik ben heel spontaan, maar andere mensen vaak niet.” (2010 A 14)

⁸⁴ We wijzen er nogmaals op dat 82% van de verdachten in de geanalyseerde dossiers mannen zijn.

Deze beschrijving van de situatie van de dader komt vaak overeen met de beschrijving door het slachtoffer. Slachtoffers plaatsen het geweld soms in een context van mentale gezondheidsproblemen. Ze zeggen dan dat die problemen de oorzaak zijn van het geweld. In hetzelfde dossier als het vorige citaat legt het slachtoffer de situatie van haar man uit:

“Ik heb mijn man in Marokko zelf leren kennen. Mijn echtgenoot is eigenlijk van zeer goede komaf – uit een leraarsgezin. Mr zelf is licentiaat biologie en zijn broers en zusters hebben allemaal gestudeerd. (...) Mr verwachtte in België gemakkelijk werk te vinden, doch dat viel tegen. De frustratie hieruit resulteerde in zijn opvatting dat hij in België niet gerespecteerd werd door de Belgen, door mij als door zijn omgeving. Iedereen was racistisch [sic]en provoceerde volgens hem. (...) Mr was toegewijd en ik stimuleerde hem om werk te hebben. Werk was belangrijk voor hem. Mr heeft vanaf begin mei 2006 tot juni 2007 gewerkt (...) als logistiek havenarbeider. Hij ondervond echter op regelmatige basis racistische [sic] bedreigingen die hem noodzaakten van met het werk te stoppen. Hij heeft ook een paar keer interimis gedaan doch (...) als arbeider. Dit verbeterde de situatie en zijn gemoedstoestand er niet op. Vanaf september 2005 zijn de problemen eigenlijk begonnen. Hij begon sporadisch te drinken.” (2010 A 14)

In dergelijke leefomstandigheden wordt de wens van het slachtoffer om te scheiden, of een recent vertrek ondraaglijk, waardoor de identiteit van de dader instort. Het (mogelijke) vertrek van de partner wordt ervaren als een ondraaglijke aanslag op de ‘eer’, de identiteit, die in stukken uit elkaar valt. Uit onze gegevens blijkt duidelijk dat een beslissing om te scheiden en scheidingspapieren, of zelfs alleen maar de intentie om te scheiden, leiden tot een toename van het geweld. Het volgende citaat komt uit een dossier waarin de dader het slachtoffer – zijn ex-partner – en de moeder van het slachtoffer probeerde te vermoorden. De dader – bij wie later een autismespectrumstoornis werd vastgesteld – legt uit hoe hij de scheiding niet kan begrijpen, noch de weigering van het slachtoffer om hem officieel als de vader van hun kind te erkennen.

“In haar kamer hebben wij een discussie gekregen omdat ik vond dat Mevr. kort tegen mij deed. Ik heb haar daar over aangesproken en Mevr. verteld [sic] mij dat dit kwam omdat zij moe was. Sinds het echter uit was tussen ons deed Mevr. altijd zo kon tegen mij. Ook toen zij [sic] ze altijd dat dit kwam omdat zij moe was. Ook heb ik de geboortekarte weer aangehaald en haar gevraagd of het nog goed kan komen tussen ons. Mevr. zei dat dit niet mogelijk was. Ik zei haar dat zij alles van mij had afgenomen, waarop Mevr. zei dat ik (ons zoontje) toch mocht komen bezoeken. Ik zei echter dat ik wettelijk nergens stond. Mevr. zei tegen mij dat ik moest opstappen en ik ben vervolgens doorgaan.” (2010 A 15)

Het meest emblematische en tragische voorbeeld van een dergelijke gebroken identiteit is dat van een man uit een zeer kwetsbaar milieu, dat als marginaal wordt geïdentificeerd, met

ouders die worden beschreven als alcoholisten, analfabeten en ex-gedetineerden. Als kind werd hij in een jeugdinstelling geplaatst. Hij is laaggeschoold en heeft onstabiele liefdesrelaties achter de rug. Hij heeft nooit een vaste job gehad en wordt beschreven als een verhalenverteller, een opschepper, een ‘koelbloedige lafaard’ die gewelddadig wordt wanneer hij heeft gedronken. Hij is gehecht aan zijn partner, die veel jonger is dan hij en met wie hij twee kinderen heeft. Zijn partner wil uit de relatie stappen. Ze is verliefd op iemand anders en de man doet alsof hij haar geliefde aanvaardt om zijn vrouw te houden, waarbij hij voorwaarden stelt:

“Oké voor overdag, maar je blijft thuis slapen en de kinderen noemen de nieuwe ‘minnaar’ niet ‘papa’.” (2010 C 1)

Dezelfde dader geeft bepaalde mensen in zijn omgeving signalen (“het gaat slecht aflopen, ik ben bang om iets stoms te doen als ik gedronken heb”). Niemand neemt die signalen echt serieus, ook al merken verschillende personen dat hij wegwijnt, vermagert, huilt ... Maar aangezien hij al depressief was, zijn de mensen in zijn omgeving niet verrast en reageren ze niet. De dader belt zelfs naar de politie om te melden dat zijn vrouw hem wil verlaten. De politie raadt hem aan om naar de vrederechter te gaan. Op een dag, aangemoedigd door het liedje ‘*Requiem pour un fou*’ van Johnny Hallyday⁸⁵, gaat hij uiteindelijk over tot de daad en doodt hij zijn vrouw. (2010 C 1)

Uit de meeste studies blijkt dat gewelddadige partners “vaak goede collega’s of vriendelijke burens” zijn (Roubin 2019, 21) en dat mannen die geweld gebruiken als *modus operandi* in alle sferen van hun leven een minderheid vormen. Toch zou de populatie waarvan sprake is in de gerechtelijke dossiers overwegend uit die minderheid bestaan. Hun psychosociale profielen – voor zover die bekend zijn – zijn eerder zwaar: mentale gezondheidsproblemen, misbruik in de kindertijd, gerechtelijk verleden en sociale marginaliteit. Zowel de leefomstandigheden als de kwetsbaarheden (Harrati & Vavassori 2017, 7) die de levensverhalen van beide partners omvatten, schemeren regelmatig door in de vermelding van nietsdoen, mentale problemen, psychiatrische opvolging, autisme, zelfmoordpogingen, internering en bipolariteit, en dementie in het geval van een ouder koppel.

Die meerdere en uiteenlopende kwetsbaarheden gaan meestal samen met overmatig alcoholgebruik. Een verslaving aan middelen (vooral alcohol, maar ook geneesmiddelen en cocaïne) en gokken, zowel bij de verdachte als bij het slachtoffer, wordt zeer regelmatig genoemd als context van de crisissituatie die aanleiding gaf tot de aangifte. Die

⁸⁵ Fragment uit het liedje (vertaald in het Nederlands): “(...) Ik was slechts een dwaas maar wel voor de liefde. Zij heeft mij gek gemaakt, gek van liefde (...). Ik hield zo van haar dat ik haar doodde om haar bij me te houden. Omdat een grote liefde altijd leeft. Als zij moet sterven dan moet dat vanwege de liefde (...).”

verslavingen kunnen worden beschouwd als een uitdrukking van kwetsbaarheden maar ook als versnellende omstandigheden doordat ze bijdragen tot de verergering van het gewelddadige gedrag, de onvoorspelbaarheid van het gedrag en de verslechtering van de relatie van de partners. De verslaving kan ook remmingen wegnemen, wanneer het geweld zich niet nogmaals of niet vaak voordoet.

“Mijn vriend had deze avond alcohol gedronken. Mr neemt ook mediatie voor epilepsie en de operatie aan zijn schouder. Mr is de laatste maanden depressief. Hij kan niet goed uit de voeten door de operatie aan zijn schouder. Hij wordt dan telkens agressief en slaat mij.” (2010 A 13)

Enkele maanden later schreef hetzelfde slachtoffer een brief naar de advocaat van zijn partner, die in de gevangenis zat wegens poging tot doodslag op hem⁸⁶ met behulp van een mes, om de vrijlating van de man te steunen: de feiten waren toe te schrijven aan medicatie (ondanks eerdere processen-verbaal wegens slagen en verwondingen).

“Ik weet met zekerheid dat wat er gebeurd is helemaal niet in zijn bedoeling lag. Ik heb ook ontdekt op een bijsluiter van zijn medicatie dat de nevenwerkingen waarschijnlijk de grote oorzaak zijn van de problemen. Ik zal dan ook contact opnemen met zijn behandelende arts. Mr en ik hebben zeer lange tijd een goede relatie gehad tot zijn medicatie werd verhoogd als gevolg van een zware epileptieaanval [sic]. In geen geval kan ik hem daar voor verantwoordelijk stellen.” (2010 A 13)

Vele slachtoffers leggen de nadruk op deze kwetsbaarheden, maar ook op de jaloezie van de dader om de daden te verklaren. De slachtoffers stellen vast dat de dader slecht in zijn vel zit en behoefte heeft om erkend te worden, wat tot uiting komt door extreme jaloezie bij de daders. De slachtoffers trachten daaraan tegemoet te komen. Zo voert een mannelijk slachtoffer jaloezie (en een zeer sterke liefde) aan als drijfveer voor de ruzies, de bedreigingen en het geweld dat hij aan de kaak stelt:

“Op de vraag hoe ik de toekomst met mijn vrouw zie kan ik u zeggen dat ik er alles aan zal doen om de relatie te redden. Ik heb voor haar al veel laten vallen, mijn dansschool, vrienden enzovoort. Toch blijft ze me beschuldigen en is ze jaloers. Ze kan het niet verdragen als ik iets apart doe.” (2010 A 11)

Alcohol of psychiatrische kwetsbaarheden worden naar voren gebracht als een “cultureel aanvaardbaar” excuus en dat de slachtoffers er ook toe aanzet te hopen dat het geweld zal ophouden als de partner stopt met drinken of zich laat behandelen. Die interpretatie in termen van een “ziekte” waarvoor de partner per slot van rekening niet verantwoordelijk is, maakt het verhaal van de slachtoffers complex en draagt ertoe bij

⁸⁶ Het gaat om een homoseksueel koppel.

dat de daders iedere verantwoordelijkheid wordt ontnomen. Zo wordt het voor de politionele en gerechtelijke actoren moeilijker om de situatie te interpreteren.

3. CONFLICT OF PARTNERGEWELD?

Het is duidelijk dat de identificatie van en het onderscheid tussen geweld en conflict essentieel is bij het beheer van de dossiers. Hoe en met welke middelen kan dat onderscheid worden gemaakt? De risico's van een verkeerde perceptie van het probleem in termen van 'terreur' of situationeel geweld (Lapierre & Côté 2014, 75) zijn goed gedocumenteerd. Toch is het moeilijk om een onderscheid tussen beide soorten situaties te maken als men de historiek van de relatie niet kent en als men uitsluitend vertrouwt op wat de protagonisten tijdens verhoren zeggen. De politieagenten en magistraten die als referentiepersoon optreden, zijn ervan overtuigd dat dit een essentieel punt is. De politionele actoren en het parket wijzen echter op het gebrek aan instrumenten om het verschil tussen conflict en geweld op te sporen en te identificeren⁸⁷, of het nu gaat om de gespecialiseerde politieagent of, *a fortiori*, de interventiepolitie of om de parketmagistraat, die al dan niet als referentiepersoon optreedt. In de dossiers stellen we vast dat zij (te) snel gerustgesteld zijn wanneer in het proces-verbaal sprake is van een 'genormaliseerde situatie'. Het lijkt erop dat de controle waaronder de slachtoffers staan door deze gerechtelijke actoren vaak niet wordt waargenomen. Er wordt weinig aandacht besteed aan de kleine zinnestukjes van een slachtoffer tijdens een verhoor, die enerzijds kunnen wijzen op een gebrek aan respect vanwege de dader voor de behoeften van de ander en anderzijds op buitensporige aandacht vanwege het slachtoffer voor de behoeften van de ander. Zoals dit slachtoffer bijvoorbeeld uitlegt:

“Ik heb de gasten op mijn trouwfeest niet gekozen, hij liet me van getuigen veranderen.”
(2010 B 11)

Uit de analyse van de gesprekken met daders en slachtoffers⁸⁸ blijkt dat sommige verdachten, die erkennen geweld gebruikt te hebben, wensen dat justitie de volledige situatie in aanmerking neemt, zelfs als het slachtoffer de klacht intrekt. Het feit dat rekening wordt gehouden met geruststellende verklaringen zonder dat er verder onderzoek werd gedaan, roept dan ook vragen op met betrekking tot de literatuur over partnergeweld. Die literatuur licht toe hoe moeilijk het voor slachtoffers is om te volharden in hun klacht wanneer de dader veel druk blijft uitoefenen. Een aanwijzing in de richting van echte controle zou net het feit kunnen zijn dat het slachtoffer zich terugtrekt

⁸⁷ Zie de analyse van het discours van de sleutelactoren in hoofdstuk I en de resultaten van de Delphi-enquête in hoofdstuk VII.

⁸⁸ Zie de analyse van het discours van de daders en de slachtoffers in hoofdstuk IV.

omdat het slachtoffer de situatie liever niet verergert door verder te gaan met de gerechtelijke procedure die het slachtoffer zoveel kost.

Het is ook bekend dat in dergelijke situaties van controle het indienen van een klacht en het nemen van de beslissing om de gewelddadige partner te verlaten, de situatie nog meer gespannen en gewelddadig riskeert te maken (Romito 2011, Mélan 2019). Bepaalde zinnen zijn voor ons als onderzoeksters vaak aanwijzingen van dominantie en waarschuwen ons voor de interpretatie van bepaalde processen-verbaal. Maar de politie en het parket, die het met weinig middelen moeten doen en in noodgevallen moeten reageren, kunnen vaak alleen maar de wens van het slachtoffer bekrachtigen om de gewelddadige partner al dan niet te vervolgen. En het is pas door de opeenstapeling van de gemelde 'incidenten' dat de controle uiteindelijk aan het licht komt.

In de dossiers die naar de rechtbank doorverwezen worden stellen we in de vonnissen vast dat in het kader van de strafbepaling de elementen worden weerhouden die de ernst van de feiten aangeven. Die elementen worden echter vaak geneutraliseerd met argumenten omtrent de geestesgesteldheid, de medewerking van de dader (aanwezigheid van de verdachte op de zitting, erkenning van de feiten, spijtbetuiging, ...), de afwezigheid van een gerechtelijk verleden en de wens om de sociale en professionele integratie niet te belemmeren of te beschermen.

“Voor de bepaling van de sanctie moet rekening worden gehouden met:

- de intrinsieke ernst van de feiten, (...),*
- het feit dat de verdachte, die zijn scheiding niet lijkt te kunnen verteren, moet beseffen dat conflicten van welke aard nooit met geweld worden opgelost*
- de hel die de ex-vrouw van de verdachte moet doorstaan omdat zij voortdurend door de verdachte wordt lastiggevallen. Er moet ook rekening worden gehouden met de afwezigheid van een gerechtelijk verleden van de verdachte. Om de sociale, professionele en familiale toekomst van de verdachte niet te belemmeren, is de rechtbank van oordeel dat zij hoogst uitzonderlijk kan ingaan op de hoofdvordering van de verdachte om opschorting van uitspraak van de veroordeling (...).” (2010 B 23)*

“De verdachte leek de ongepastheid van zijn gedrag en de ernst van de feiten waarvan hij wordt beschuldigd beter te beseffen. Hij betuigde spijt en er is geen reden om a priori te twijfelen aan zijn oprechtheid in dat opzicht, noch aan de welgemeendheid van zijn bereidheid om dergelijk gedrag in de toekomst niet te herhalen. Dit doet niets af aan de ernst van de gepleegde feiten en aan de noodzaak om de verdachte te herinneren aan de norm die hem duidelijk wordt opgelegd. In die omstandigheden, (...) gelet op het feit dat de verdachte geen strafblad heeft, dat hij in staat is om zijn gedrag te beteren en dat hij zijn professionele, sociale en familiale toekomst niet in de weg willen laten staan door een veroordeling, lijkt het passend om hem de opschorting van uitspraak van de veroordeling met een proeftijd van vijf jaar toe te kennen.” (2010 B 4)

In deze vonnissen, die de sociale en professionele verankering van de verdachten moeten “beschermen”, trachten de rechters een bewustzijn te creëren van zowel de ernst van de feiten als – vooral wanneer er sprake is van gemengde koppels – van de Belgische waarden. Maar ook hier vinden we geen spoor van een analyse of overweging omtrent de ‘interpretatie van het geweld’: conflict of geweld. Er wordt gewag gemaakt van de totaal respectloze en onaanvaardbare houding van de verdachte tegenover zijn (ex-)echtgenote, zonder dat men zich bewust is van bepaalde tekenen die kunnen doen vermoeden dat het geweld al jaren aan de gang is en dat men mogelijk te maken heeft met een vorm van ‘controle’. Dat dit niet wordt herkend, vormt een reëel gevaar om rechtvaardig op te treden. Zij dreigt immers een van haar doelen te missen, namelijk de bescherming van slachtoffers die het ultieme risico lopen om te worden gedood.

Het onderscheid tussen conflict en geweld is dus zeer moeilijk vast te stellen als het werkelijk gaat om controle, vooral aangezien de betrokkenen zich niet bewust zijn van het proces waarin zij mogelijk terechtgekomen zijn. Het parket heeft absoluut contextuele informatie nodig om de relationele dynamiek buiten het gemelde incident om te begrijpen. Maar zoals we al hebben aangekaart, worden die contextuele elementen amper uitgediept in de dossiers. De interpretatie van de dossiers is een vorm van onderzoek *a posteriori*, waarbij bepaalde elementen achteraf wel evident lijken maar dat misschien niet zijn voor de politie, laat staan voor de gerechtelijke actoren, althans niet op het ogenblik van de aangifte van het eerste incident of de eerste incidenten.

Het is natuurlijk erg moeilijk om de mate van gevaarlijkheid in te schatten. Bovendien wordt die inschatting extra moeilijk door de grote werkdruk. Politie blijkt betrokken bij allerhande conflictsituaties bij gebrek aan andere aanspreekpunten, of om andere motieven dan een gerechtelijke vervolging, met name in een vorm van “instrumentalisering” van justitie. De ‘werkelijkheid’ is soms moeilijk te achterhalen, zoals in het volgende fragment: misschien gaat het om een geval van echtelijke terreur waarbij het slachtoffer uiteindelijk met de kinderen naar familie is gevlucht, maar misschien gaat het om een scheiding om andere redenen, waarbij mevrouw een strategie hanteert om een gunstig resultaat te verkrijgen?

“Sinds die dag heb ik mijn kinderen niet meer te zien gekregen. Ik weet niet waar ze op dit moment zijn. Ik mis mijn kinderen erg. Ik ben die valselijke beschuldigingen beu. Ik weet dat Mevr. haar broer een advocaat is en deze heeft gezegd tegen Mevr. dat ze constant, bij het minste dat er gebeurd [sic] of ze niet mee krijgt ze de politie moet bellen. Zodat ze sterker zou staan bij de scheiding.” (2010 A 7)

In sommige dossiers zien we immers een beschrijving van een scheidingscontext die tekenen vertoont van echtelijke terreur. Daarbij is het verlies van controle zo ondraaglijk voor de verdachte dat die “door het lint gaat”. In andere dossiers is er sprake van een zekere instrumentalisering van justitie via pogingen om de verantwoordelijkheid voor

financiële en materiële problemen, of zelfs voor de voogdij over de kinderen, op de ander af te schuiven. Na een lang weekend in een hotel te hebben doorgebracht met haar minnaar, keert een dame terug naar haar man, maar de minnaar blijft haar bellen. Hij legt uit:

“Ik heb enkel gebeld naar Mevr. om te vragen dat zij mij haar schuld zou betalen zoals ze heeft beloofd: 672 + 154 Euro. Dit zijn hotel kosten en visa van een reis die we samen hebben gemaakt. Ik [sic] geenszins de bedoeling te stalken. Ik wil gewoon mijn centen terug zoals ze heeft beloofd.” (2010 B 15)

CONCLUSIES

Door partnergeweld te bestuderen aan de hand van gerechtelijke dossiers, komen we meer te weten over dit specifieke onderdeel van de problematiek: dossiers die bij justitie zijn aangemeld. Ze zeggen ons niets over de probleemsituaties buiten het justitiële werkveld. De inzet van justitie om partnergeweld tegen te gaan, met name via het nultolerantiebeleid dat het openbaar ministerie begin jaren 2000 hebben aangekondigd, maar ook de verschillende omzendbrieven, wetswijzigingen, initiatieven in de juridische wereld, enzovoort hebben een echte sprong voorwaarts betekend voor het overheidsbeleid. Toch mogen we niet uit het oog verliezen dat partnergeweld deel uitmaakt van een maatschappelijke context die zich kenmerkt door geweld, waarbij niet alleen de gerechtelijke actoren betrokken zijn. De protagonisten verwachten veel van politie en justitie, maar daarom niet per se een strafrechtelijke sanctie voor de dader. Justitie zal dus zeker niet alleen een antwoord kunnen aanreiken. Ze wordt geconfronteerd met een aantal uitdagingen die door de analyse van de gegevens in de gerechtelijke dossiers aan het licht komen.

De dubbele scheidingslijn die door het strafrecht wordt ingevoerd, bevordert een lineaire logica die leidt tot een poging om de slachtoffers te beschermen en de daders te veroordelen. Maar zo'n logica maakt het onvoldoende mogelijk om na te denken over de circulaire en dynamische modaliteit van het partnergeweld, om beter te begrijpen hoe de banden die de dader en het slachtoffer vaak verenigen verstrikt zijn in een vorm van “lijdende” intersubjectiviteit (Harrati & Vavassori 2017, 11), en om de volledige situatie, de relationele dynamieken, de onderlinge verwisselbaarheid van de rollen of zelfs de structurele ongelijkheden in aanmerking te nemen. Ze is wellicht niet echt relevant om de gewelddynamieken tussen partners te begrijpen en om de protagonisten de mogelijkheid te bieden om uit de geweldsdynamiek te raken. De organisatie van de justitiehuisen haakt in op deze dualiteit tussen daders en slachtoffers in de strafrechtsbedeling. In de loop van ons onderzoek is duidelijk geworden dat de teams die met daders werken volledig losstaan van de teams die met slachtoffers werken. Nochtans is

partnergeweld een interactief, dynamisch proces dat niet vastligt in de tijd, zoals zowel het model van de geweldscyclus als het model van het “*processus de domination conjugale*” hebben aangetoond (Béghin 2020, 27-29). Bovendien is het wegens de beperking van de definitie van geweld tot een dader/slachtoffer-relatie moeilijk om een zicht te krijgen op het proces van echtelijke dominantie.⁸⁹ Controle is een uiterst complex gegeven. Zoals Jamouille (2021) benadrukt is controle “een systeem dat het subjectieve, het intersubjectieve en de maatschappelijke band met elkaar verbindt. Om dit te vatten, is het noodzakelijk om de grenzen tussen vakgebieden te overschrijden, (...) om kennis over de interne en externe werelden, over het intrapsychische, het intersubjectieve en het sociaal-politieke met elkaar te verbinden” (Jamouille 2021, 8, onze vertaling). En daar is justitie alleen niet toe in staat.

Bovendien is de noodzaak om de feiten te doen passen in het “strafrechtelijke keurslijf” (Lévy & Zauberman 1997) een preventiecode te kiezen en de bestandsdelen van die kwalificatie te bewijzen niet zonder problemen. De relatie en de emotionele of symbolische tol van geweld passen hier moeilijk in. Fysiek en seksueel geweld⁹⁰ krijgen voorrang op psychologisch en economisch geweld. Bijgevolg worden psychologisch en economisch geweld gebanaliseerd of zelfs onzichtbaar gemaakt, ondanks de erkenning⁹¹ door het beleid van deze vormen van geweld. De werking van de strafrechtsbedeling – die doorheen wetteksten en het gerechtelijke toneel recht en feiten op vaste wijze met elkaar verbindt – is altijd vatbaar voor misverstanden of vergissingen, aangezien de gerechtelijke actoren en de justitiabelen hoegenaamd niet hetzelfde referentiekader hebben. Het normatieve en egalitaire (tussen mannen en vrouwen)⁹² referentiekader van de meeste rechters maakt het niet altijd mogelijk om te begrijpen wat er op het spel staat, en al evenmin om het symbolische geweld te vatten dat door de (machistische) maatschappelijke context wordt gedragen. De bij de verhoren gebruikte checklists kunnen tot vergissingen leiden, omdat de gestelde vragen in het hoofd van degenen die ze stellen naar bepaalde normen verwijzen, terwijl de antwoorden in andere registers passen. “De pogingen tot verduidelijking dragen (soms) bij aan de verwarring, omdat ze gebaseerd zijn op een ‘checklist’ die niet toegankelijk is voor de justitiabelen. Die justitiabelen hebben bovendien maar weinig weet van de strategieën van de juridische professionals, van wie zij beurtelings de objecten, de begunstigden en de slachtoffers zijn” (Chanet & Truffin 2016, 76, eigen vertaling).

⁸⁹ Zie de analyse van het discours van de sleutelactoren in hoofdstuk I en de resultaten van de Delphi-enquête in hoofdstuk VII).

⁹⁰ Wanneer deze vormen van geweld eindelijk aan het licht komen, en dat is zelden tijdens een eerste verhoor.

⁹¹ Met name doordat deze vormen van geweld zijn opgenomen in de COL 4/2006.

⁹² Volgens het egalitaire register zouden mannen en vrouwen de huishoudelijke lasten moeten delen en samen de opvoeding van de kinderen op zich moeten nemen (Chanet en Truffin 2016, 75).

De geanalyseerde gerechtelijke dossiers verhalen vooral situaties in een context van grote sociale en individuele onzekerheid. De achtergrond van mannelijke dominantie in onze samenleving gekenmerkt door eeuwenlang patriërchaat en de genderspecifieke normen die daarmee samenhangen, treffen uiteindelijk beide partners. Kwetsbare verdachten en slachtoffers met meerdere kwetsbaarheden raken immers nog meer gedestabiliseerd. Hoewel het culturele argument een licht kan werpen op bepaalde genderspecifieke normen, kunnen de aangetroffen situaties op basis daarvan alleen zeker niet volledig worden begrepen. In onze dossiers is er sprake van vele verschillende culturen (Europees, Noord-Afrikaans, Afrikaans, ...), zeer verschillende leeftijden bij de protagonisten en uiteenlopende gezinssamenstellingen, maar wat de meeste van die situaties gemeen hebben, is persoonlijke kwetsbaarheid en sociale onzekerheid.⁹³ De meeste mannelijke verdachten bevinden zich in de marge van de samenleving (werkloosheid, discriminatie, bepaalde vormen van autisme of trauma's ...), en zo'n positie werkt niet bepaald stimulerend. We kunnen aannemen dat hun laatste krachtsinspanning zich afspeelt in hun privéleven, een als laatste strohalm om grip te hebben op zijn leven, waarbij de controle over de partner steeds meer toeneemt en verstrakt. Hoewel het geweld in de privé sfeer plaatsvindt, is het ook het resultaat van persoonlijke trajecten die zich kenmerken door het falen van het (a)sociale beleid. We zijn echter ook enkele mensen tegengekomen die "monsterlijk" lijken en die overeenstemmen met de "narcistische perverselingen" over wie in de media wordt bericht.⁹⁴

Welke antwoorden kunnen politie en justitie aanreiken gezien deze kwetsbaarheden? Wat de slachtoffers betreft, is de gerechtelijke reactie nog te weinig gericht op het bieden van "hulp" aan slachtoffers. Dat vergroot ongetwijfeld de kloof tussen daders en slachtoffers: er worden repressieve acties gericht op de daders ondernomen, terwijl de slachtoffers hun problemen zelf maar moeten oplossen en daarvoor de nodige stappen moeten zetten, zelfs als ze 'diensten' aangeboden krijgen. Het staat de slachtoffers vrij om te bepalen hoe zij de relatie met hun partner voortzetten, of het verbreken van de stilte een vervolg krijgt, of ze al dan niet hulp zullen zoeken, en of ze al dan niet over deze relatie zullen nadenken (Delage & al. 2012, 110), terwijl ze wellicht net hulp en ondersteuning nodig hebben om deze vrijheden uit te oefenen. Wat de daders betreft, legt de gerechtelijke reactie de nadruk op de gedragsaanpassing van de verdachte, de strijd tegen de straffeloosheid, het besef van de draagwijdte van de daden en de noodzaak om de fysieke en psychische integriteit van anderen te respecteren.⁹⁵ Maar wellicht wordt vaak geen rekening gehouden met de beleving van de verdachten, die veeleer lijken te hebben gehandeld in een opwelling. Ze geven het gevoel dat ze werden overweldigd door hun impulsen in een precare leefsituatie, een gevoel dat vaak nog

⁹³ Zie ook hoofdstukken IV en VI van dit boek.

⁹⁴ Zie bijvoorbeeld « Assez de violences faites aux femmes », *bijlage Le Vif*, nr. 47, 25 november tot 1 december 2021, 26-39; A. BRAUD, « Pour le pire », documentaire, 2020.

⁹⁵ Dit blijkt uit de argumenten van de geanalyseerde vonnissen.

verstrekt wordt door het gebruik van alcohol zodat ze niet ontvankelijk waren voor enige rationaliteit.

Deze gedifferentieerde aanpak zou kunnen worden gezien worden als een soort opgeven. Het gaat dan zowel over het opgeven van de dader, voor wie een op de daad gerichte gerechtelijke reactie – hoe zwaar die ook mag zijn – geen garantie is voor een gedragsverandering als hier niet concreet op wordt gewerkt. Het gaat ook over het opgeven van het slachtoffer, voor wie het moeilijk moet zijn om in te gaan op de aangeboden hulp en bijstand teneinde weer controle te krijgen over zijn leven. De inschakeling van justitie zou uiteindelijk een symbolische positie kunnen versterken die een toewijzing van slachtofferschap bestendigt (Mélan 2019, 14). Er zou ‘therapeutisch’ werk moeten worden overwogen om zich geleidelijk te bevrijden uit een positie van handelende dader en/of lijdend slachtoffer (Harrati & Vavassori 2017, 11). Dat wordt amper aangeboden door justitie⁹⁶, die er hoofdzakelijk is om recht te spreken over de feiten. De gerechtelijke reactie zal het niet mogelijk maken om zich te bevrijden van deze dader-slachtofferdualiteit en om de volledige complexiteit van het partnergeweld te vatten. Daarvoor zou het koppel moeten worden behandeld, zonder dat er wordt vooruitgelopen op de noodzaak van een strafrechtelijke sanctie.

Tot slot, hoewel het in de gerechtelijke dossiers niet gemakkelijk is om intieme terreur op te merken, beschikken de politionele en gerechtelijke actoren wellicht niet over het nodige referentiekader om intieme terreur te identificeren. Naast de ontmoediging die gepaard gaat met het gevoel van machteloosheid en van eeuwige herhaling van de gemelde situaties, zou de perceptie van de onaangepastheid van de gerechtelijke reactie op complexe en systemische situaties een licht kunnen werpen, althans gedeeltelijk, op het grote aantal zaken die worden geseponereerd.⁹⁷ Onze gegevens bevestigen veeleer de zeer relatieve invloed van nultolerantie ten aanzien van partnergeweld. Partnergeweld wordt wel degelijk *stricto sensu* door de politie doorverwezen naar het parket. Toch worden dergelijke dossiers zelden voorgelegd aan een rechter, behalve wanneer de feiten als ernstig worden beschouwd volgens wat het Strafwetboek bepaalt als misdrijf, zoals poging tot doodslag en opzettelijke slagen en verwondingen met arbeidsongeschiktheid als gevolg. Men zou kunnen veronderstellen dat het strafrechtelijk beleid hieromtrent enigszins misleidend is. De tussenkost van de strafrechtsbedeling lijkt veeleer symbolisch, het resultaat van de strijd op Europees vlak in combinatie met een gebrek aan kennis gezien de complexiteit van partnergeweld en, bij uitbreiding, de aanpak ervan door de officiële instanties.

⁹⁶ Uitgezonderd wanneer justitie opvolging door een vereniging als Praxis oplegt.

⁹⁷ Merk echter op dat een seponering niet betekent dat het dossier volledig wordt afgesloten. Het wordt eerder ‘in de koelkast gezet’ en kan opnieuw worden geactiveerd als er opnieuw een klacht wordt ingediend.

Justitie kan dit maatschappelijke probleem in geen geval alleen oplossen. Ze houdt geen rekening met de context, met wat er gebeurt wanneer een incident wordt gemeld; ze is alleen geïnteresseerd in de feiten. En die feiten zijn zeker wel belangrijk, maar het probleem is veel breder en vereist een netwerkbenadering en dialoog om zowel slachtoffers als daders effectief te helpen.

BIBLIOGRAFIE

BEGHIN A. (2020) L'évaluation des risques en matière de violences conjugales. In BEGHIN A. & LAOUAR N. (2020) *La violence conjugale : évaluation du risque et éloignement du domicile*. Politeia, Les Cahiers du GEPS, Tome 3, 13-163.

CHANET C. & TRUFFIN B. (2016) Du malentendu juridique. Le droit face à la mésentente conjugale. *Civilisations*, 65(1 & 2), 61-79.

DELAGE M., SANCHEZ A., BRUNO J.-L. & DEGIOVANI M. (2012) Les violences conjugales, phénomène social, problème systémique. *Thérapie Familiale*, 33, 2, 105-121.

DERIVOIS D., BROLLES L., KARRAY A., GUILLIER-PASUT N., CENAT J.-M., EL KARDOUDI R., MITSOPOULOU L., KIM M.-S., MARCHAL H. & WEBER F. (2015) *Parcours et accompagnement de mères de victimes de violences conjugales: une étude exploratoire dans le champ de la protection de l'enfance – Note de synthèse*. Rapport de Recherche – note de synthèse, Lyon, Mission de recherche Droit & Justice.

DZIEWA A. & GLOWACZ F. (2021) Getting out from Intimate Partner Violence: Dynamics and Processes. A Qualitative Analysis of Female and Male Victims' Narratives. *Journal of Family Violence*, 37(4), 643-656.

GEERTZ C. (1998) La description dense. Vers une théorie interprétative de la culture. *Enquête, anthropologie, histoire, sociologie*, 6, 73-105.

HARRATI S. & VAVASSORI D. (2017) *Etude des dynamiques violentes conjugales et de la trajectoire de vie du couple auteur/victime de violence conjugale – Note de synthèse du rapport final*. Toulouse (France), Mission de recherche Droit & Justice.

JAKŠIĆ M. & RAGARU N. (2019) Le témoignage comme preuve. Itinéraires judiciaires des victimes. Présentation du dossier. *Droit et Société*, 102, 227-241.

JAMOULLE P. (2021) *Je n'existais plus: les mondes de l'emprise et de la déprise*. Paris, la Découverte.

LAPIERRE S. & CÔTÉ I. La typologie de la violence conjugale de Johnson: quand une contribution profémiste risque d'être récupérée par le discours masculiniste et antifémiste. *Intervention*, 140, 69-79.

LÉVY R. & ZAUBERMAN R. (1997) Des normes juridiques aux pratiques professionnelles: ressources et contraintes dans l'activité de police judiciaire. In VAN DE KERCHOVE M., ROBERT PH. & SOUBIRAN-PAILLET F. (eds) *Normes, normes juridiques, normes pénales: pour une sociologie des frontières*. Paris, L'Harmattan, Logiques sociales, 137-164.

MÉLAN E. (2017) Violences conjugales et regard sur les femmes. Qu'apporte une définition basée sur une construction genrée des victimes? *Champ pénal/Penal Field*, Vol. XIV.

MÉLAN E. (2019) L'impossible rupture. Une étude sur les violences conjugales post-séparation. *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 2(2), 489-503.

OUELLET F. (2018) Les trajectoires de femmes victimes de violences conjugales: l'accès au terrain, les différents profils des participantes et les différentes formes de violence. In VASSEUR-LANDRY F. (dir.) *Penser les violences conjugales comme un problème de société*. Arras (France), Artois Presses Université, 161-180.

OUELLET F., BLONDIN O., LECLERC C. & BOIVIN R. (2017) Prédiction de la revictimisation et de la récidive en violence conjugale. *Criminologie*, 50(1), 311-337.

PAILLÉ P. (1994) L'analyse par théorisation ancrée. *Cahiers de recherche sociologique*, 23, 147-181.

PATARD G., OUELLET F., LECLERC C. & COUSINEAU M.-M. (2020) Portrait des violences subies par des femmes en contexte conjugal: Prévalence, occurrence, co-occurrence des violences et gravité. *Service social*, 66(1), 115-126.

PUECH L. (2019) *Rapport de l'inspection générale de la justice, secret "médical" et violence dans le couple: une recommandation construite sur du vide*. Blog site secretpro.fr.

ROMITO P. (2011) Les violences conjugales post-séparation et le devenir des femmes et des enfants. *La Revue internationale de l'éducation familiale, recherches et interventions*, 1(29), 87-105.

ROUBIN S. (2019) *Les mythes liés aux violences conjugales dans le cadre des relations hétérosexuelles*. Publications CVFE <https://www.cvfe.be/publications>, Liège, Collectif contre les violences familiales et l'exclusion.

HOOFDSTUK IV⁹⁸. EEN UITWEG UIT INTIEM PARTNERGEWELD: TE ONDERSTEUNEN PROCESSEN VOOR DADERS EN SLACHTOFFERS, EEN UITDAGING VOOR PROFESSIONALS

FABIENNE GLOWACZ

*Professor, Université de Liège-Unité de recherche ARCh
Service de Psychologie clinique de la délinquance*

AMANDINE DZIEWA

*Doctor in de Psychologie, Université de Liège-Unité de recherche ARCh
Service de Psychologie clinique de la délinquance*

INLEIDING

Ondersteuning van de beëindiging van en het herstel na intiem partnergeweld (IPV) is een grote uitdaging voor het overheidsbeleid en voor professionals in de justitiële en de psychosociale sector. Zij worden vaak geconfronteerd met de paradoxen van de cyclische dynamiek van het geweld, hetgeen kan leiden tot ontmoediging en/of machteloosheid. Voor slachtoffers is een uitweg uit het geweld een uitdaging die een kwestie van overleven kan zijn. IPV's zijn immers de bron van fysiek en psychisch lijden dat meestal niet in woorden kan worden uitgedrukt. De gevolgen zijn talrijk op verschillende vlakken: fysiek, psychisch, seksueel, economisch en administratief. Veel slachtoffers van intiem partnergeweld (IPV) vertonen tal van symptomen van posttraumatische stress, die hun handelingsvrijheid verlamt en hen opsluit in ervaringen van angst en schaamte (Zlotnick, Johnson & Kohn 2006, Band-Winterstein & Eisikovits 2014). Maar op een meer verraderlijke en onopgemerkte manier verstoort geweld ook hun fundamentele opvattingen, hun percepties van de wereld en/of van zichzelf, hun relaties met de wereld, en belemmert het de stopzetting van deze dynamiek en relaties. Een beter begrip van de ervaringen en de dynamiek die een rol spelen bij het proces om uit het geweld te stappen, moet het mogelijk maken de gevoelens van nutteloosheid die zowel bij de slachtoffers als bij de beroepsbeoefenaars leven, te overwinnen. In het eerste deel van

⁹⁸ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek.

dit hoofdstuk wordt een analyse van de getuigenissen van de slachtoffers voorgesteld om de complexiteit van deze dynamiek te benaderen. Een tweede deel is gewijd aan de getuigenissen van de daders. We kunnen niet spreken over het beëindigen van geweld zonder de dader in overweging te nemen. In plaats van praten over “het geweld beëindigen”, spreken we hier over de daders die het geweld moeten stoppen. Voor dit idee doet dit artikel een beroep op een centraal concept in de criminologische psychologie (Glowacz & Born 2017), namelijk dat van “desistance”, dat tot op heden weinig is bestudeerd in de context van IPV (Dziewa & Glowacz 2018). De analyses van de getuigenissen van daders in dit onderzoek zullen zich richten op de interne processen die desistance kunnen ondersteunen.

1. STAND VAN DE LITERATUUR

Na een korte recontextualisering van de studies over de processen van exit bij slachtoffers en van desistance bij daders, stellen wij de algemene methodologie van het onderzoek en de resultaten van de twee studies voor, om te eindigen met de implicaties voor de beroepsbeoefenaars.

1.1. Uitgangspedures voor slachtoffers

De cyclische dynamiek van geweld, beschreven aan de hand van de bekende geweldscyclus van Walker, belemmert de betrokkenheid van slachtoffers bij exit processen (Ali & McGarry 2018, Chen & Chan 2021). Het verlaten van geweld voor slachtoffers van IPV is een langdurig proces dat kan beginnen binnen de relatie en zich uitstrekt tot na de fysieke scheiding (Reisenhofer & Taft 2013), net als het geweld (post-separation violence). Het zal afhangen van het complexe samenspel van vele “interne” en “externe” factoren (Anderson 2003, Cluss & al. 2006). Gevoel van zelfredzaamheid, perceptie en erkenning van geweld door het slachtoffer en de dader worden het vaakst aangewezen als interne factoren (Ali & McGarry 2018); sociale en financiële hulpbronnen, beschikbare en/of waargenomen externe steun als externe factoren (Bostock & al. 2009, Reisenhofer & Taft 2013, Keeling & al. 2016).

Voorts wordt erkend dat bepaalde gebeurtenissen de uittreding uit geweld kunnen tweebrengen en vergemakkelijken; dat zijn “keerpunten” die vaak door de slachtoffers zelf als katalysator voor verandering worden aangewezen. Ze worden in het dagelijks taalgebruik “triggers” genoemd en verwijzen naar het moment waarop er een verschuiving optreedt in de manier waarop de situatie wordt waargenomen (Chang & al. 2010, Catallo & al. 2012, Reisenhofer & Seibold 2013, Leone & al. 2014). De trigger verschijnt dus als “een duidelijke breuk in het traject van aanvaarding van geweld” (Lefaucheur & al. 2012); hij kan optreden tijdens een gebeurtenis die weinig of niet verschilt

van wat men gewoonlijk meemaakt, of na een specifiek en identificeerbaar element. Het betekent echter het einde van de “empathie jegens de echtgenoot” (vrije vertaling, Lefaucheur et al. 2012). Er wordt dan een nieuw reflexief proces van “kosten en baten” geactiveerd, dat de balans zal doen doorslaan ten gunste, of niet, van verandering (Reisenhofer & Taft 2013).

1.2. Het verlaten van geweld voor slachtoffers en het zoeken naar hulp

Eén van de manieren om uittredingen uit het geweld te analyseren is om te begrijpen hoe slachtoffers hulp zoeken. Het zoeken naar hulp gebeurt vaak in situaties van hevig en herhaald geweld waarbij slachtoffers een verhoogd risico lopen op verwondingen, psychologische problemen en fysiek gevaar. Hoe intenser het geweld, hoe meer de slachtoffers het zullen merken, en hoe groter de risico's voor hun gezondheid, hun leven of voor hun omgeving. De confrontatie met (levens)gevaar kan dan leiden tot een herwaardering van de situatie door de slachtoffers (Chang & al. 2010, Leone & al. 2014, Ergöçmen & al. 2013). Sommige studies wijzen er echter op dat de cumulatieve aanwezigheid van seksueel, fysiek en psychisch misbruik toch een belemmering kan vormen om hulp te zoeken (Alsaker & al. 2012). Het is moeilijk om de resultaten van deze studies te veralgemenen. Sommige suggereren dat slachtoffers die controlerend gedrag ervaren de situatie eerder als abnormaal zullen ervaren en daarom eerder hulp zullen zoeken; andere tonen aan dat dwingende controle en een controlerende relatie door de dader het slachtoffer eerder ontmoedigt (Goodson & Hayes 2021). Maar in de kern heeft dit onderzoek een gemeenschappelijk element: de perceptie van het slachtoffer van het geweld blijkt een sleutelement te zijn in de dynamiek van het verlaten van de relatie en het zoeken naar hulp.

Een andere voorgestelde lezing verwijst naar de tolerantiedrempel van de slachtoffers die, eenmaal overschreden, het slachtoffer zal doen besluiten om hulp te zoeken; het in gevaar brengen van de kinderen wordt zo ervaren (Kiss & al. 2012). Bezorgdheid om het behoud van de kinderen kan een vertrek activeren en het geloof in de verdiensten van het behoud van de band tussen ouder en kind tegenwerken, wat het exit proces belemmert (Chang & al. 2010, Khaw & Hardesty 2007, Leone & al. 2014, Lysova & Dim 2020). Dreiging met represailles, financiële problemen en de angst om de voogdij over de kinderen te verliezen zijn echter reële risico's voor vrouwen die een einde willen maken aan een gewelddadige relatie (Hendy & al. 2003, Lefaucheur et al. 2012, Reisenhofer & Taft 2013). Het nemen van beslissingen over het bekendmaken van geweld, het toepassen van veilig gedrag of het verlaten van een gewelddadige relatie blijken complexe stappen te zijn. Isolement, veroorzaakt door de mishandelende partner of voortvloeiend uit een geografische of sociaal-economische situatie, beperkt de mogelijkheden om hulp te zoeken nog meer.

De beschikbare informele (familie, vrienden, collega's, kennissen, enz.) en professionele (medische, sociale, psychologische, juridische, politie, enz.) steun moet dan ook tot doel hebben de slachtoffers van geweld te begeleiden en hen en hun kinderen te beschermen. (Bostock & al. 2009, Keeling & al. 2016). Het zoeken van hulp door slachtoffers is in de eerste plaats gericht op leeftijdsgenoten, familie en sociale kringen, en in de tweede plaats op formele juridische en/of psychosociale hulpdiensten (Lysova & Dim 2020, Goodson & Hayes 2021). Het inschakelen van formele hulpdiensten gaat gepaard met angsten en verwachtingen van het slachtoffer, maar het is een echte steun als de hulpverlener empathie toont en een niet-oordelende houding aanneemt bij het begeleiden van de pogingen van het slachtoffer om zich te redden. Anderzijds zal een aanpak die vooral gericht is op het juridische aspect van de klacht en minder op het ondersteunen en versterken van de sterke punten van het slachtoffer, het exit proces waarschijnlijk belemmeren (Voth Schrag & al. 2021). Bovendien ondermijnt het gebrek aan vaardigheden en kennis over de dynamiek van intiem partnergeweld en de behoeften van slachtoffers, en in het bijzonder de geweldservaringen van minderheidsgroepen zoals mannelijke slachtoffers of LGBTQIA+, de steun om uit het geweld te stappen (Catallo & al. 2012, Ravi & al. 2021).

Denkbeelden binnen onze culturele en sociale context doen mensen en professionals geloven dat het eenvoudig is de gewelddadige relatie te beëindigen en gebruik te maken van bestaande hulpdiensten. Die overtuigingen en het gebrek aan inzicht in de complexiteit van de exit processen leiden tot verwachtingen van slachtoffers en onbedoelde empowerment van slachtoffers, die uiteindelijk het gewelddadige gedrag van hun partner rechtvaardigen.

Afgezien van de grote contextuele en structurele beperkingen waarmee zij worden geconfronteerd, wordt in het onderzoek ook steeds meer aandacht besteed aan de rol die slachtoffers kunnen spelen in de dynamiek van de exit. Het stereotype van het passieve slachtoffer wordt heroverwogen en er wordt een nieuwe, complexere benadering ontwikkeld van een slachtoffer dat geleidelijk weer controle over zijn leven krijgt. Processtudies beschouwen exit ervaringen als incrementele mechanismen, die kunnen worden opgevat als een combinatie van operaties die het mogelijk maken een beweging in gang te zetten. Zij maken het mogelijk de progressieve ervaringen bij het verlaten van geweld te begrijpen (Anderson 2003, Cluss & al. 2006).

1.3. Het desistance proces van daders

Onderzoek naar desistance, het proces van het verlaten van delinquentie, is nog schaars op het gebied van intiem partnergeweld. Op basis van de ontwikkelingen van dit concept op het gebied van algemene delinquentie, moet het hier worden gedacht in relatie tot de specificiteit van dit geweld dat verschijnt binnen een bevoorrechte relatie en in-

teracties tussen twee partners (Merchant & Whiting 2018). De complexiteit van partnergeweld ligt in het vaak cyclische karakter ervan. Afwisselende fasen, meer of minder lang, frequent of intens, van gewelddadige crises en rustperiodes, desistance, als een tijdelijk stoppen of verminderen van gewelddadige handelingen, is een integraal onderdeel van de dynamiek van partnergeweld (Ouellet & al. 2017). Het bereiken van desistance kan jaren van inzet vergen, soms met “terugvallen (Gottzén 2019b & al. 2020). Tot op heden concludeert onderzoek, gebruikmakend van een verscheidenheid aan methodologische strategieën, dat het nemen van verantwoordelijkheid, het ontwikkelen van stressmanagement, woedebeheersing, empathie, het verminderen van alcohol- of drugsgebruik, het verbeteren van communicatievaardigheden allemaal hefboomen zijn voor de desistance van een dader van IPV (Walker & al. 2015). Er is echter relatief weinig onderzoek gericht op de vraag waarom partners afzien van relatiegeweld (Walker & al. 2013, Halpern-Meekin & Turney 2018). Dat gezegd zijnde, wordt IPV-verzet, dat binnen de relatie kan beginnen en verder kan reiken dan fysieke scheiding, geactiveerd door veranderingen in emotionele en cognitieve mechanismen waarbij subjectieve en intra-individuele dimensies een rol spelen (Cluss & al. 2006, Reisenhofer & Taft 2013). En het proces van verandering blijkt mogelijk wanneer er sprake is van bewustwording en zelfreflectie. Gottzén (2019a) verwijst naar “epifanieën” als de manifestatie van echte bewustwording en motivatie voor verandering. Die epifanieën kunnen zich vóór de behandeling voordoen en het begin van de therapie inleiden, maar zij kunnen zich ook tijdens de therapie voordoen, vooral wanneer de auteur onder impuls van de echtgenoot met het therapeutisch werk is begonnen.

Uit klinisch en onderzoeksmateriaal blijkt dat het **begrip verantwoordelijkheid** vaak centraal staat in de veranderingsprocessen van plegers van partnergeweld, waaronder empowerment, erkenning van het geweld en de gevolgen ervan, maar ook beheersing van emoties (angst, depressie en woede) (Rollero 2020). Maar dat is misschien niet genoeg, hoop voor de toekomst en positieve zelfprojecties maken een heroriëntatie mogelijk (Chen & al. 2020).

Terwijl de studie van desistance zich vooral heeft gericht op individuele veranderingen, zijn steeds meer auteurs van mening dat **desistance niet kan worden behandeld buiten het perspectief van het koppel en de relationele veranderingen die samenhangen met het gedrag van de partners** (Whitaker & al. 2010, Walker et al. 2013, Giordano & al. 2015). Volgens Giordano et al. (2015) vereist het begrijpen van desistance inzicht in dyadische patronen en hoe deze invloed hebben op het denken van individuen over hun rollen en gedragingen in de relatie. Daarnaast is het belangrijk dat de omgeving (familie, leeftijdsgenoten, kinderen) erkent dat de dader zich inzet voor een desistance proces (Chen & al. 2020).

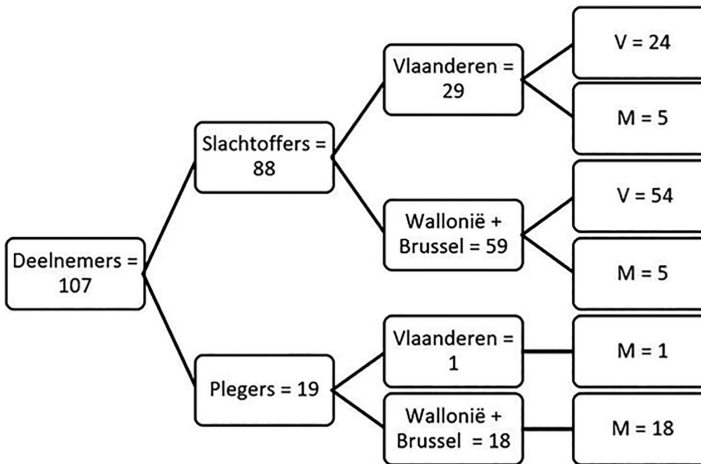
2. ONS ONDERZOEK

Onze studies zijn gebaseerd op de analyse van de verhalen van slachtoffers en daders van IPV, op basis van semigestructureerde interviews die werden afgenomen op het grondgebied van de Federatie Wallonië-Brussel (FWB) en Vlaanderen. De doelstellingen zijn (1) het analyseren van de dynamiek die ten grondslag ligt van intiem partnergeweld, de dynamiek van intiem partnergeweld en de processen van exit en desistance ; en (2) de aandacht richten op de behoeften van slachtoffers en daders, zowel vrouwen als mannen, en hun analyse van de interventies die zij hebben ervaren. Honderdzeven personen werden geïnterviewd en deelden hun verhalen over geweld, en hun reflecties op hun trajecten. De studie van verhalen lijkt bij uitstek geschikt om inzicht te krijgen in de omwentelingen in het leven en in de manier waarop individuen hun perceptie, hun evaluaties van hun sociale omgeving en hun gedrag in een bepaalde omgeving organiseren (Murray 1997, 2000).

2.1. Methodologie

In België werden face-to-face interviews afgenomen bij 88 slachtoffers van geweld en 19 plegers van intiem partnergeweld op het grondgebied van de Federatie Wallonië-Brussel en Vlaanderen (2019-2020).⁹⁹

Figuur 1. Steekproef in FWB en Vlaanderen

⁹⁹ Met dank aan Eva Vergaert, Elodie Schils en Margot Goblet die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van een deel van de interviews.

In de **Federatie Wallonië-Brussel (FWB)** werden er zevenenzeventig interviews afgenomen. Vierenvijftig vrouwen en vijf mannen werden geïnterviewd als slachtoffer, in de leeftijd tussen 20 en 66 jaar. Slechts één deelnemer identificeerde zichzelf als homo-seksueel. Twaalf respondenten behoorden tot een raciale minderheid (zij of hun ouders zijn niet in België geboren). Achttien daders reageerden op de werving, allen mannen, in de leeftijd van 27-70 jaar, van wie vier respondenten tot een raciale minderheid behoorden. Vijf proefpersonen werden in de gevangenis aangetroffen voor andere delicten dan de IPV's.

In **Vlaanderen** werden negenentwintig slachtoffers en één dader van IPV geïnterviewd. De deelnemers waren tussen de 20 en 70 jaar oud. Eén dader was een 50 jarige man. De steekproef van slachtoffers bestond uit 24 vrouwen en vijf mannen. Drie deelnemers beschreven zichzelf als homo (N = 1) of lesbisch (N = 2). Vijf respondenten behoorden tot een raciale minderheid. De sociaaleconomische status (SES) en opleiding varieerden binnen de steekproef.

De werving vond plaats via nieuwsbrieven aan professionals in de medisch-psychosociale en justitiële sector, posters en aankondigingen via sociale media en via mond-tot-mondreclame. In de FWB werd geen specifieke definitie van intiem partnergeweld op de posters gezet om getuigenissen te verzamelen van alle mensen die zichzelf als slachtoffer of als dader beschouwden. Vanuit een intersectioneel perspectief hebben wij getracht kwetsbare en gemarginaliseerde bevolkingsgroepen te bereiken door inclusieve en toegankelijke taal te gebruiken (bv. in onze posters), waarbij stigmatisering werd vermeden. Alle deelnemende personen waren ouder dan achttien jaar, hadden geweld meegemaakt of ernaar gehandeld, en/of waren onder de hoede geplaatst van een gerechtelijke en/of psycho-medisch-sociale instelling op Belgisch grondgebied.

Tijdens de semigestructureerde interviews, ontwikkeld vanuit een levensloopperspectief (Band-Winterstein & Eisikovits 2014), konden de deelnemers in hun eigen tempo discussiëren over hun voorstellingen en ervaringen met geweld, de waargenomen veranderingen in de geweldsdynamiek en het proces van het verlaten van de gewelddadige relatie(s), hun behoeften op het vlak van interventie en uittreding, alsook hun mening over het overheidsbeleid in België. Ter ondersteuning van de verbalisering werd een kwalitatieve versie van een levensloopkalender (*Life History Calendar* LHC, Nelson 2010) gebruikt. De kalender is een hulpmiddel om herinneringen op te halen, maar ook voor reflexiviteit door het stimuleren van nieuwe reflecties over de relaties tussen gebeurtenissen in het verleden en het heden. Het hielp een dynamische analyse van het geweld mogelijk te maken door de gebeurtenissen en de opeenvolging ervan vast te leggen, alsook de temporaliteit en de context waarin de gebeurtenissen plaatsvonden. De kruising van de twee methoden kon het verhaal van de proefpersonen en de analyse van hun trajecten ondersteunen. Op de interviews werden thematische (potlood en Nvivo)

(Smith & Sparkes 2012, Paillé & Mucchielli 2016) en procesmatige (potlood en papier) analyses toegepast. Thematische vertakkingen werden geconstrueerd, ondersteund door individuele levenskalenders (Figuur 2). Dat belichtte temporaliteit en trajecten van geweld en uittreding. Cross-sectionele analyses brachten vervolgens processen aan het licht met betrekking tot de dynamiek, ervaringen, subjectieve voorstellingen en veranderingen die aan de exit ten grondslag liggen. Daarnaast werd Nvivo software gebruikt om precieze codering en subcodering van elk thema mogelijk te maken, maar ook voor het ontstaan van nieuwe categorieën, bredere categorieën of fijnere boomstructuren (Daigneault & Pétry 2017). Er werd een reflexieve houding aangenomen om zo onze eigen vooroordelen, oordelen en stereotiepe opvattingen onder ogen te zien. De indeling in categorieën “slachtoffer”/“dader” is gebaseerd op de manier waarop de betrokkenen zich tijdens de werving en hun discours presenteerden (zelfidentificatie). We identificeerden actuele verhalen, afhankelijk van de vraag of de proefpersonen zich in een gewelddadige situatie bevonden (crisistijd) en retrospectieve verhalen wanneer de proefpersonen zichzelf beschouwden als uit het geweld gestapt (retrospectie).

In dit hoofdstuk presenteren we de gegevens die naar voren zijn gekomen uit de kwalitatieve analyses van de verhalen over de dynamiek van het verlaten van geweld en de ervaringen tijdens de institutionele trajecten voor slachtoffers en daders.

2.2. Analyse van de trajecten en ervaringen van slachtoffers

Tabel 1. Profiel van de steekproef van slachtoffers

Slachtoffers (N = 88)
Vrouwen (N = 78)
Leeftijd: [18-29 jaar] = 22 ; [30-49] = 34 ; [>50] = 21 ; DO* = 1
Duur van de relatie: [1-5 jaar] = 29 ; [6-10 jaar] = 18 ; [11-15] = 13 ; [>15] = 17 ; DO = 1
Tijdstip van het interview: Crisis = 12 ; Retrospectief = 66
Mannen: (N = 10)
Leeftijd: [18-29 ans] = 1 ; [30-49] = 7 ; [>50] = 2
Duur van de relatie: [1-5 jaar] = 4 ; [6-10 jaar] = 2 ; [10-15] = 1 ; [>15] = 2 ; DO = 1
Tijdstip van het interview: Crisis = 1 ; Retrospectief = 9

* DO = Data ontbreekt

2.2.1. Meervoudige ervaringen met geweld

Het door de respondenten in de steekproef ondervonden geweld is veelvoudig en divers. De slachtoffers bespraken hoe het geweld dat zij in hun jeugd hadden meegemaakt en het psychologische en seksuele misbruik dat zij in hun eerste relaties hadden onder-

gaan, hen ertoe had gebracht bepaalde soorten geweld in hun recentere relaties te tolereren. De geweldstrajecten van alle slachtoffers die wij hebben ontmoet, worden gekenmerkt door de aanwezigheid van verschillende soorten psychologisch, fysiek en verbaal geweld. Het meest genoemde psychologische geweld (zonder als zodanig te worden benoemd) heeft betrekking op manoeuvres die erop gericht zijn de andere persoon te ontkennen, te verwaarlozen, te discrimineren of in diskrediet te brengen door middel van strategieën van controle, overheersing of toezicht. Fysiek geweld is de tweede meest voorkomende vorm van geweld die door de proefpersonen wordt vernoemd, vóór verbaal geweld (beledigingen en denigrerende strategieën) dat de derde meest voorkomende vorm van geweld is. Hoewel die drie soorten geweld het meest voorkomen in de verhalen van de slachtoffers, werden ook situaties van economisch geweld, seksueel geweld en isolement vermeld. De getuigenissen weerspiegelen een continuüm van geweld, dat zich meer dan eens voordoet gedurende een lange periode met geleidelijke verschillen in waargenomen ernst, dwang en geweld. Het geweld gaat gepaard met een proces van terugtrekking dat de slachtoffers verklaren aan de hand van de dynamiek binnen het koppel en door het geweld (verbod om uit te gaan, beperking van contacten en isolement door de dader, terugtrekking in het koppel), alsook door de schaamte die zij voelen tegenover hun omgeving. Isolatie kan het resultaat zijn van subtiele mechanismen die zich uiten in voortdurende kritiek op de mensen om hen heen of in jaloezie. Geweld komt voor tijdens de relatie maar ook na de scheiding, een kritieke periode waarin het geweld het ouderschap ondermijnt door het kind te in te schakelen. Sommige slachtoffers spreken van een aanval op hun “ouderlijke integriteit”, waarbij de kinderen de wapens van de partner worden. Controle over geld, het verbod om te werken en financiële afhankelijkheid worden in verschillende trajecten vastgesteld (administratief en economisch geweld). Er is ook sprake van meer indirect geweld “via instellingen”, waarbij de ex-partner de instellingen tegen het slachtoffer gebruikte.

In onze steekproef zitten tien mannen die getuigenis afleggen van fysiek en verbaal psychologisch geweld, waarbij psychologisch geweld het meest aanwezig is. De meeste van die mannen hadden het over isolement, geweld door de ouders en geweld na de scheiding. Seksueel geweld is zeldzamer, maar sommige mannen beschreven niettemin specifieke incidenten van seksueel geweld.

Een intersectioneel perspectief laat zien hoe bepaalde vormen van geweld verschillende betekenissen en gevolgen kunnen hebben; zo worden racistische opmerkingen of het niet reageren op racisme door sommige van onze respondenten beschouwt als een vorm van verwaarlozing of geweld. Andere respondenten spraken ook over onzichtbaarheid geweld, bijvoorbeeld wanneer zij administratieve papieren ondertekenen in een taal die zij niet verstaan en zij vertrouwen op de partner.

Figuur 2. Tijdlijn van de levensloop van een slachtoffer

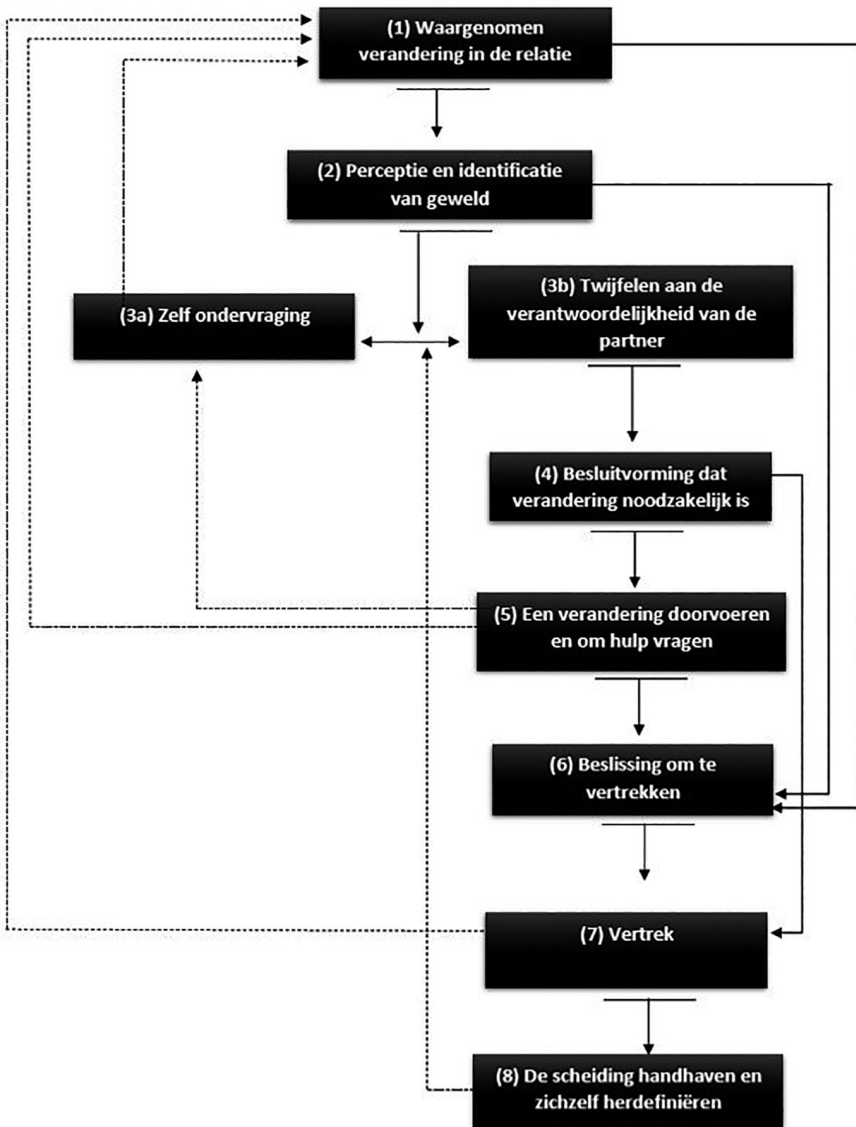

2.2.2. Ontsnappen aan geweld: een dynamisch en complex proces

Op basis van de verbale producties van de proefpersonen bracht de analyse van de semi-structureerde interviews verschillende fasen van een exit proces aan het licht (Dziewa & Glowacz 2021). De individuele analyse, waarbij geen rekening werd gehou-

den met sociale en maatschappelijke factoren, resulteerde in een model (Figuur 3) dat vooral gericht was op de interne processen bij het verlaten van partnergeweld. Elke fase van dit proces omvat persoonlijke en/of interpersoonlijke stadia van verandering in termen van perceptie, erkenning en integratie. Dat onderstreept het feit dat, afgezien van de belangrijke contextuele en structurele beperkingen, het beeld dat slachtoffers van zichzelf, van hun partner of van het geweld dat zij hebben ondergaan hebben, een aanzienlijke invloed heeft op het proces van het ontsnappen aan het geweld.

Figuur 3. Schema van de processen bij het verlaten van het IPV-slachtoffergeweld

Uit onze analyses blijkt dat het proces van het verlaten van een gewelddadige relatie begint wanneer het slachtoffer een verandering waarneemt in de dynamiek van het koppel (fase 1). De dynamiek die zich in het koppel afspeelt, wordt gelijkgesteld met een conflictsituatie, waarvan de oorzaak hoofdzakelijk wordt toegeschreven aan factoren buiten het koppel (werkloosheid, gezinspatronen, enz.). In dit stadium ontwikkelen de slachtoffers strategieën om het ongemak (interne spanning) te verminderen dat door deze verandering in de relatiedynamiek wordt veroorzaakt. Het voortduren van spanningen binnen het koppel kan het slachtoffer vervolgens naar een nieuwe fase leiden, die wordt gekenmerkt door de waarneming van geweld (fase 2) zonder dat dit wordt herkend als IPV of een proces van overheersing. In de volgende fase stellen de slachtoffers zich vragen over hun eigen rol (fase 3a) in het ontstaan van de geweldsdynamiek of over de verantwoordelijkheid van de partner (fase 3b). Deze processen van toekenning van verantwoordelijkheid kunnen elkaar opvolgen of naast elkaar bestaan en jaren duren. De overgang naar de volgende fase wordt vergemakkelijkt door de verantwoordelijkheid van de partner in twijfel te trekken, wat leidt tot een punt waarop het slachtoffer van mening is dat een verandering nodig is (fase 4). Slachtoffers accepteren de situatie niet langer zoals die is en zullen nieuwe strategieën ontwikkelen. Sommigen zullen weggaan en anderen zullen “manoeuvreren” om het geweld te beëindigen en toch de relatie te behouden. Zij voeren veranderingen door (fase 5), ontwikkelen nieuwe beschermingsstrategieën en gaan naar buiten toe hulp zoeken. De steun van professionals of familie en vrienden moedigt de slachtoffers aan in hun inspanningen, terwijl anderzijds een gebrek aan steun, een veroordelende houding of een gebrek aan kennis het proces van vertrek belemmert. Slachtoffers zullen proberen de situatie weer onder controle te krijgen door psychologische steun te zoeken, door duidelijke grenzen binnen het koppel te stellen, of in mindere mate door opstandig gedrag. Indien de door de slachtoffers ingevoerde strategieën geen vermindering of zelfs geen beëindiging van het geweld mogelijk maken, kan een vertrek worden overwogen (fase 6). De aanwezigheid van kinderen is een belangrijk element in de beslissing om te vertrekken, vooral wanneer zij als potentiële slachtoffers worden beschouwd. Zij kunnen een belemmering vormen om te vertrekken wanneer het slachtoffer het risico niet wil lopen de voogdij te verliezen of hem geen gezin wilt ontnemen. Vóór het vertrek (fase 7) bereidt het slachtoffer een plan voor zijn vertrek en toekomst voor door contact op te nemen met verschillende bronnen (vrienden, familie, politie, opvangcentra, enz.) om hulp, ondersteuning, veiligheid en steun te vinden. Het vertrek hangt af van de beschikbaarheid en de gelegenheid. Meestal wordt eerst een beroep gedaan op de politie, die weliswaar geen garantie biedt voor een definitief vertrek, maar wel kan helpen bij de erkenning van de IPV. Na het verlaten van het geweld is het voor slachtoffers en hulpverleners een grote uitdaging om het geweld achter zich te laten (fase 8).

2.2.3. Institutionele trajecten van slachtoffers

De analyse van de semigestructureerde interviews en de tijdschema's heeft het mogelijk gemaakt de informele en formele hulpbronnen te identificeren die de slachtoffers hebben ingeschakeld tijdens het proces om uit het geweld te stappen. In hun getuigenissen maken de slachtoffers vooral melding van confrontaties met de politie, gerechtelijke procedures en psychosociale hulpverlening. De ondervraagden noemden verschillende redenen waarom zij tijdens de relatie geen steun of hulp zochten: angst voor ongelof of veroordeling, schaamte, angst voor de partner of een laag gevoel van eigenwaarde. Die ervaringen hangen samen met de relatiedynamiek waarbinnen het geweld plaatsvindt. Slachtoffers worden ontmoedigd door de angst het geweld te moeten bewijzen, vooral in het geval van psychologisch of seksueel geweld. Bovendien remmen een gebrek aan kennis van het systeem van sociale bijstand in België, taalbarrières of financiële moeilijkheden allemaal de impuls om uit het geweld te geraken af.

A. *Informele middelen*

Gedurende het hele exit proces wendden slachtoffers zich in de eerste plaats tot hun naaste familie, vrienden, burens en collega's, die door hun oplettendheid, hulp en beschikbaarheid de eerste steun blijken te zijn. De mensen uit hun omgeving waarschuwen, uiten twijfels of bezorgdheid over het slachtoffer en kunnen op die manier het exit proces ondersteunen. Maar de "zorgen" en waarschuwingen van hun omgeving kunnen door de slachtoffers in de beginfase ook worden ervaren als druk en/of kritiek op hen, waardoor zij zich onbekwaam voelen.

"Het probleem is dat, ook al weten we het en horen we dat mensen om ons heen het weten, en ook al zeggen mensen om ons heen "je moet daar weg, het is niet voor jou, het is schadelijk" je toch blijft. Ik denk dat als je er niet echt 100% van bewust bent dat je iets kunt doen, je het niet zult doen." (Mevrouw CV)

"Ik wist dat ik een uitdaging had, hoe meer mensen me vertelden dat het me niet zou lukken met hem, hoe meer ik mezelf overtuigde van: ik ga al die kwade tongen het zwijgen opleggen, ik ga ze bewijzen dat." (Mevrouw BB)

Op een bepaald moment in het proces worden de interventies van de mensen om hen heen echter signalen waarop zij kunnen vertrouwen en die hen helpen uit het geweld te komen. Voorts blijkt uit de analyses dat familie-, gemeenschaps- en culturele waarden, zoals het afkeuren van een scheiding en het minimaliseren van geweld, het verlaten van geweld kunnen belemmeren. Omgekeerd kunnen waarden die de rechten en vrijheden van vrouwen en gelijkheid verdedigen, het slachtoffer aanmoedigen om zich bewust te worden van haar ervaring met geweld. Meer in het algemeen vermindert een

niet-oordelende houding de schaamtegevoelens die een belemmering vormen voor het zoeken van hulp.

“Oh, ik denk dat ik te horen zou hebben gekregen: ‘Je overdrijft altijd’. Dat is het, denk ik, en ik wist dat het zo zou zijn en dat ik niet in een controversie terecht zou komen.”
(Mevrouw FL)

“Mijn vrienden, toen ik het ze vertelde... nou, mijn vriendinnen, toen ik het ze vertelde... ze zeiden allemaal hetzelfde: “nou, het is makkelijk om weg te gaan. Je moet gewoon weggaan”. Maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan.” (Mevrouw DB)

De getuigenissen van slachtoffers wijzen op de reacties van familieleden, waaronder de partner, die als steunend of onderdrukkend kunnen worden ervaren. Veel slachtoffers verklaren dat zij zich tot familieleden/schoonfamilie wendden in de hoop dat zij het gedrag van de dader konden beïnvloeden. Maar ze kregen daar niet de steun die zij verwachtten. Dat doet de vraag rijzen naar de betrokkenheid van het bredere gezinsstelsel bij het disfunctioneren van koppels en de bescherming van slachtoffers. Bovendien blijkt het *Internet*, als aanvulling op de steun van familie en vrienden of bij gebrek daarvan, een veel gebruikt medium te zijn dat helpt om het ondervonden geweld te identificeren en om hulp te zoeken, via getuigenissen, adressen of nummers van hulpdiensten.

B. Formele middelen.

In het algemeen is de **verwachting van proactiviteit** van de kant van justitiële en psychosociale hulpverleners (PMS) een centraal en terugkerend thema in het discours van de slachtoffers. Voor slachtoffers is het aanvragen van juridische, sociale en psychologische bijstand (contacten leggen, naar de politie en de rechter gaan) moeilijk vanwege hun psychologische toestand, hun isolement en het gebrek aan informatie over bestaande diensten en instellingen. Een gebrek aan zichtbaarheid van de diensten en steun bij de toegang tot de hulp, beperkt het geloof dat het mogelijk is aan het geweld te ontsnappen. Bovendien kunnen een gebrek aan informatie, een veroordelende houding of een gebrek aan kennis over het probleem bij de betrokkenen het proces van hulp zoeken vertragen of zelfs beëindigen.

Politiediensten en juridische procedures. In de FWB verwachten slachtoffers duidelijk dat de politie een brug slaat om het geweld te beëindigen door materiële steun (onderdak, informatie over het IPV en PMS-ondersteunende diensten) en morele steun te verlenen. Ze zijn op zoek naar bescherming en veiligheid. Uit een analyse van de trajecten blijkt echter dat de confrontatie met het rechtssysteem bij de meeste slachtoffers van onze studie een gevoel van frustratie, woede of onrechtvaardigheid teweegbracht

ten aanzien van een systeem dat als passief, veroordelend en weinig op de hoogte van de dynamiek van geweld werd ervaren. Indien daarentegen de eerste contacten met de actoren als positief worden ervaren (toegankelijk, attent en rekening houdend met hun psychologische toestand) voelen de slachtoffers zich gesteund en gesterkt in het proces van vertrek.

“Ik heb u om hulp gevraagd omdat ik hulp nodig had, ik dacht dat u mij hulp zou aanbieden, dat u mij zou zeggen: we een huis voor u vinden, een opvanghuis voor vrouwen in nood, dan zou ik vertrekken. Ik had zelfs een tas met kleren voor mezelf ingepakt. Dat zou me veel meer geholpen hebben.” (Mevrouw FJ)

“De politiemann die ik voor me had was buitengewoon. Hij legde het me uit, eerst gaf hij me een mobiel nummer en hij zei, nou, hier zijn we, op die en die dag, op vrijdag op die en die tijd, voordat je weggaat laat je het ons weten en je hebt geluk dat ik dienst heb op dat tijdstip dus we maken een ronde in je buurt niet ver weg, dus als je het nummer belt, is er geen probleem, we komen.” (Mevrouw MD)

Uit de opmerkingen van de slachtoffers blijkt duidelijk dat het inzicht in de cyclische aard van het geweld waarin zij verzeild zijn geraakt en de moeilijkheid om daaruit te geraken, centraal staan. Sommigen beginnen inderdaad hulp te zoeken zonder enig plan om uit elkaar te gaan, of in cycli van scheiding/terugkeer naar de partner.

In Vlaanderen gaven sommige slachtoffers aan dat de politiediensten die gespecialiseerd zijn in slachtofferbejegening, het meest behulpzaam waren. Anderen gaven aan dat het afhangt van de medewerker die zij ontmoetten, waarbij sommigen zich door hen veroordeeld voelden en anderen zich begrepen voelden. Zij wezen op het gebrek aan aandacht voor hun veiligheid en onvoldoende follow-up wegens gebrek aan bewijs. De meest negatieve ervaringen hielden verband met familierechtbanken en advocaten, voornamelijk in echtscheidingsprocedures. Vaak werden de slachtoffers geconfronteerd met het ongeloof van rechters en een gebrek aan begrip met betrekking tot de verdeling van de voogdij over de kinderen.

“En toen voelde ik de onrechtvaardigheid, want ik had nog steeds certificaten van aanranding en mishandeling. Maar nooit iets. Ik had de indruk dat er misbruik van me werd gemaakt, dat ik een leugenaar was. Trouwens, voor het onrecht, voor de rechter, zal ik altijd haar zien, klein, zwart haar en de aanklager, dan zie ik altijd dat ik altijd de man van het openbaar ministerie.” (Mevrouw LC)

Psycho-medisch-sociale hulpdienst. In de FWB behoren artsen en psychologen tot de eerste hulpbronnen die door de slachtoffers worden ingeschakeld, vooral om de spanning te overwinnen die aan het begin van het exit proces wordt ervaren. Die eerstelijns-werkers zijn een fundamentele hefboom voor slachtoffers bij het herkennen van de

dynamiek van geweld. Sociaal en institutioneel isolement belemmert het gebruik van eerste- en tweedelijns PMS-netwerken. De noodzaak om de toegang tot deze diensten te verbeteren om zo de vertrouwelijkheid en de discretie met betrekking tot het onthullen van geweld te verzekeren, werd door de deelnemers aan de studie in ruime mate geuit. Ook bleek dat verwachtingen en professionele interventies die niet in passen met het tempo van het slachtoffer, zoals de echtgenoot beschuldigen of zich haasten om te vertrekken, het slachtoffer paradoxaal genoeg kunnen afremmen of zelfs afschrikken.

“En de dokter was een volslagen idioot en zei tegen mij: “Beseft u wel dat uw man u belet om te gaan werken? Ik vond dat ongepast. Ik vond dat ongepast. Want zelfs als het waar was, had ik misschien liever gehad dat hij mij op een andere manier had gesteund en zijn venijn niet over hem had uitgestort.” (Mevrouw SS)

“En [een professional] van de dienst ‘ça vaut pas l’coup’ in Namen gaf me dezelfde toespraak ‘Mevrouw, u moet vertrekken’, want u kunt zich voorstellen dat met vijf kinderen en geen inkomen omdat ik op dit moment met ouderschapsverlof ben, het heel moeilijk is om de beslissing te nemen om te vertrekken.” (Mevrouw CD)

Deze elementen verwijzen naar het belang van **het afstemmen van de interventie op het functioneren van het slachtoffer en van het individualiseren van de zorg voor de slachtoffers**. De erkenning van geweld en/of slachtofferschap en het inzicht in de dynamiek ervan bevorderen de ontwikkeling van een gevoel van assertiviteit en autonomie.

In Vlaanderen hadden verschillende respondenten een opvang- en verzorgingscentrum voor slachtoffers van het CAW (*Centrum Algemeen Welzijnswerk*) bezocht; sommigen vonden hun verblijf in deze structuur te kort. Meer gespecialiseerde en diepgaande steun werd gevonden bij individuele therapeuten, die vaak op eigen initiatief bijeenkwamen. Eén slachtoffer werd behandeld via de ketenaanpak. Uit die ervaring blijkt duidelijk dat de na het vertrek ontvangen steun heeft bijgedragen tot de oplossing van veel van de problemen waarmee slachtoffers vaak worden geconfronteerd, zoals de gedeelde voogdij over de kinderen.

Al bij al gaven de getuigenissen van de slachtoffers van geweld, zowel in de FWB als in Vlaanderen, inzage in hun ervaringen met zorgverlening en in hun noden om het geweld te verlaten. Dat onderstreept de nood aan opleiding voor professionelen. De proactiviteit en de investering van de beroepskrachten tijdens de eerste contacten met het slachtoffer, zijn richtsnoeren om de voortzetting van de interventies (bescherming, evaluatie en uitvoeren van zorg) te waarborgen. De activering van exit processen vergt een aanhoudende follow-up gedurende een periode die lang genoeg is om aan de behoeften van de slachtoffers tegemoet te komen.

2.3. Analyse van de trajecten en ervaringen van de daders

Aanvankelijk was het de bedoeling een dertigtal daders te ontmoeten. Ondanks alle strategieën om de deelneming van de betrokkenen te vergemakkelijken (contact via de justitiehuizen, de gespecialiseerde diensten voor verleende hulp, de gevangnissen, ...) hebben echter slechts negentien personen op de aanwerving gereageerd. Dat lage deelnamepercentage weerspiegelt waarschijnlijk de moeilijkheid om zichzelf als dader van geweld te identificeren, maar ook een afstand tot de instellingen. De proefpersonen die aan het onderzoek meewerkten, legden uit dat zij hun ervaring wilden delen om het onderzoek te ondersteunen, maar ook om de stereotiepe beelden van plegers van partnergeweld te ontkrachten.

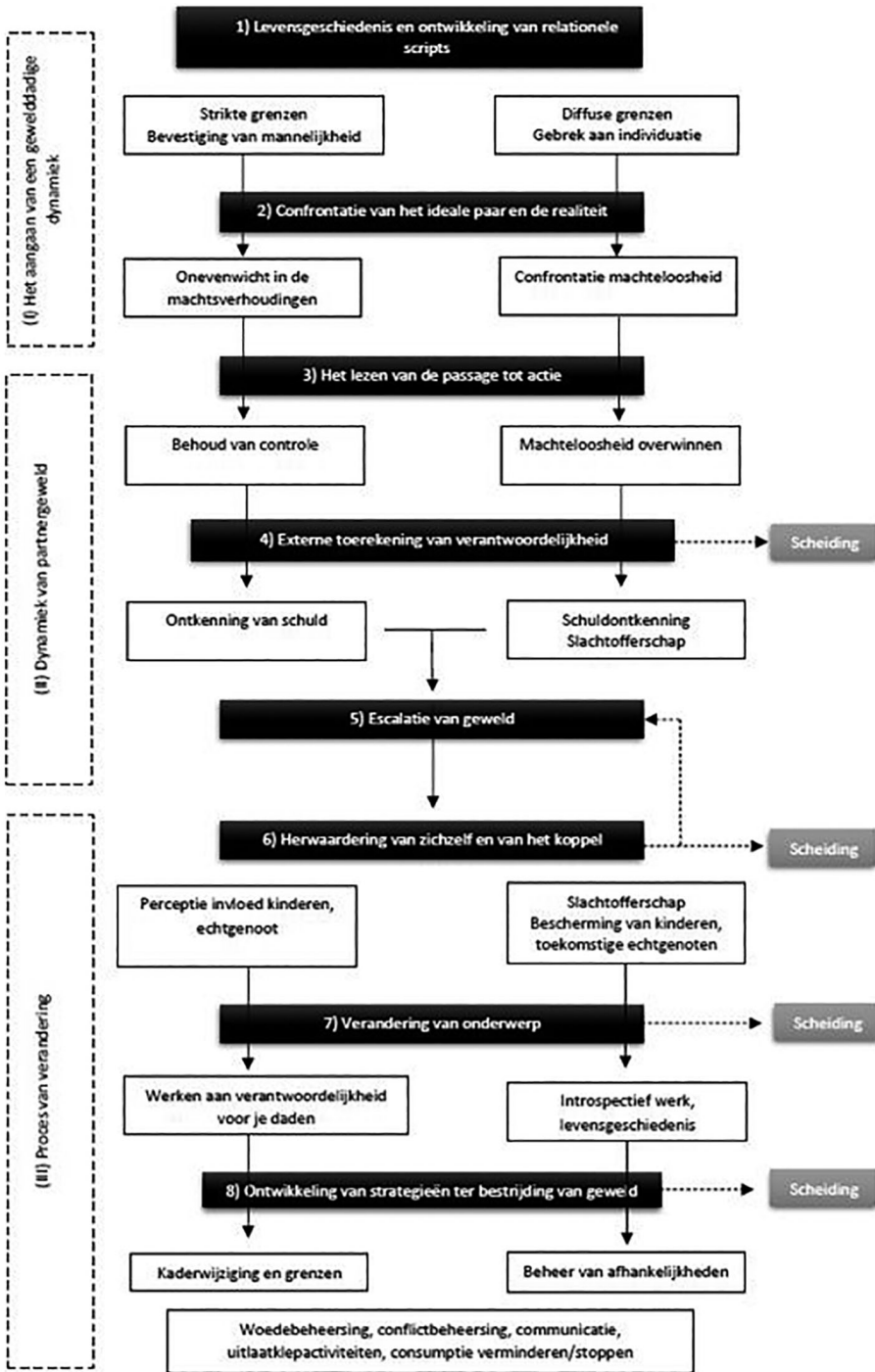
Tabel 2. Profiel van de steekproef van daders

Dader (N = 19)
Mannen (N = 19)
Leeftijd: [18-29 jaar] = 2 ; [30-49] = 12 ; [>50] = 5
Duur van de relatie: [1-5 jaar] = 8 ; [6-10 jaar] = 7 ; [11-15] = 1 ; [>15] = 1 ; DM = 2
Tijdstip van het interview: Crisis = 5 ; Retrospectief = 14

2.3.1. Dynamiek van geweld: tussen het streven naar overheersing en autonomie

De analyse van de uitspraken van de proefpersonen bracht twee soorten geweldsdynamieken aan het licht, die elk geworteld zijn in een geschiedenis van psychologisch of fysiek geweld en misbruik in het gezin. In de eerste dynamiek (T1), de meest frequente in de steekproef, blijkt geweld voor de daders een middel om dominantieverhoudingen in hun omgeving en over het slachtoffer te handhaven. Die dynamiek, die verankerd is in door geweld gekenmerkte levens, wordt getypeerd door de dwang om de mannelijkheid te versterken en het streven naar controle, vooral over de partner. Wanneer zij het gevoel hebben dat de relatie hun machtspositie ondermijnt, gebruiken zij geweld om de controle en overheersing te handhaven of te herstellen. De tweede dynamiek (T2) wordt gekenmerkt door een historie van vroege relaties die leiden tot een fusierelatie met de partner. Geweld tegen de partner(s) lijkt een poging te zijn om deze ervaringen van minderwaardigheid en afhankelijkheid van de ander te compenseren en te overwinnen; voor deze daders is het een poging om autonoom te worden.

Figuur 4. Veranderingsschema daders van geweld

2.3.2. Weerstand in het kader van de IPV

Een soortgelijke analysemethode als met de slachtoffers is toegepast voor de gesprekken met de daders, in verschillende stadia van hun gewelddadig traject. De analyse leidde tot de ontwikkeling van een patroon (Figuur 4) van geleidelijke stopzetting van geweld en desistance.

De trajecten van de deelnemers zijn geworteld in ervaringen in het verleden en familiegeschiedenissen (fase 1). In de dynamiek van type 1 (T1) komt geweld tussen partners voor in contexten van ervaringen met misbruik, meervoudige gewelddaden en verwerping van gezag. In de dynamiek van type 2 (T2) zijn de proefpersonen op zoek naar een “structuur” die hen in staat zou stellen autonoom te worden. Wanneer de realiteit van de relatie niet, of niet langer, overeenkomt met de geïdealiseerde visie (fase 2), treedt geweld op. Proefpersonen in T1 associëren de gewelddadige handeling met een behoefte aan controle of repressie, proefpersonen in T2 richten hun discours op ervaringen van angst, paniek en machteloosheid (fase 3). De verantwoordelijkheid voor de gewelddadige dynamiek wordt het vaakst toegeschreven aan de partner (fase 4). In de T1-dynamiek bestaat de ontkrachting uit de weigering om geassocieerd te worden met de identiteit van “gewelddadige man” en in de T2-dynamiek uit een diepe identificatie van de dader met de status van slachtoffer. Voorts is het toeschrijven van de verantwoordelijkheid voor het geweld aan het slachtoffer of aan situationele elementen, zoals alcoholgebruik, een risicofactor voor de escalatie van geweld (fase 5). De herhaling, de intensiteit of de gevolgen van het geweld, of het vertrek van de partner van het slachtoffer, kunnen leiden tot een proces van herwaardering van de situatie door de dader (fase 6). Binnen de dynamiek van T1 kan die herwaardering plaatsvinden na een scheiding (breuk of opsluiting) of een door de partner opgelegd ultimatum. In het geval van T2 handhaaft de herwaardering de dader in de toeschrijving van het geweld aan zijn partner, en de aanname van de dader van een slachtofferpositie.

In beide dynamieken ondersteunt het in vraag stellen van het functioneren van de dader individuele veranderingen (fase 7), vooral op het gebied van verantwoordelijkheid en identiteit. Door middel van formele en informele uitwisselingen en sociale steun passen de daders verschillende strategieën toe om het geweld te stoppen. Die zijn in beide soorten dynamieken gelijk, zoals het beheersen van drugs- en/of alcoholgebruik, woede en impulsiviteit (fase 8). In beide gevallen zijn relationele en gemeenschapsteun van fundamenteel belang.

2.3.3. Institutionele trajecten van de auteurs

De analyse van de semigestructureerde interviews en de tijdlijnen onthulden de institutionele middelen en trajecten betrokken bij de exit processen van de proefpersonen. Die

informele hulpbronnen worden hoofdzakelijk vertegenwoordigd door de naaste familiekring, d.w.z. de partner en de kinderen. Zich tot andere familieleden wenden, betekent dat men zich blootstelt aan druk of oordeel en lijkt het risico in te houden dat conflicten binnen het paar worden verscherpt. De formele middelen zijn de politie, de gerechtelijke diensten en de psychosociale hulpdiensten, die in de meeste situaties gemandateerd zijn.

A. *Informele middelen*

Voor de ondervraagde daders zijn de middelen voornamelijk informeel, d.w.z. de familie en meer in het bijzonder de partner en de kinderen. De rol van het slachtoffer staat centraal omdat de strategieën van verzet en hulp zoeken die door het slachtoffer worden toegepast (hulp zoeken, actief verzet, weggaan) de dader ertoe kunnen brengen de dynamiek van het koppel en hun houding al dan niet te revalueren. De aanwezigheid van kind(eren) kan invloed hebben op exit processen door het gevoel van verantwoordelijkheid als ouder tegenover het kind.

“En op dat moment maak je een keuze. Dus je zegt tegen jezelf; ‘OK, goed. Ik ga weg. Ik ga weg, we gaan uit elkaar’, dat is één mogelijkheid, of we zeggen nee, ik ben gehecht aan deze persoon en we blijven bij elkaar. Maar, als we bij elkaar blijven, was het PRAXIS, het was het einde van de bullshit die ik had gedaan.” (Mijnheer JL)

“Ik vond dat ik een kans moest krijgen. Ik zou niet verbannen moeten worden van het grondgebied. Ik weet misschien wel hoe ik van mijn kinderen moet stelen, maar ik ga dat niet doen. Ik heb een hart. Geef me een kans voor mijn kinderen” (Mijnheer JJ)

“Ik wil niet dat mijn dochter het voorbeeld van zo’n vader heeft” (Mijnheer FP)

B. *Formele middelen.*

Politiediensten en juridische procedures. De meeste daders die in de FWB geïnterviewd werden, benadrukken de manicheïstische kijk op geweld, waarbij daders en slachtoffers gestigmatiseerd en van elkaar gescheiden worden. Zij vinden dat zij bij deze interventies worden mishandeld en het roept een gevoel van onrechtvaardigheid op dat voortvloeit uit de houding en de beslissingen van de actoren van het gerechtelijk apparaat. De deelnemers werden geconfronteerd met verschillende soorten alternatieve maatregelen (PRAXIS¹⁰⁰, therapeutische follow-up of strafbemiddeling). De veelheid van die maatregelen en van de gemandateerde tussenpersonen wordt vaak als te beperkend ervaren. Zij betreuren ook het gebrek aan informatie, de buitensporig lange duur

¹⁰⁰ De belangrijkste vereniging in FWB die door de gerechtelijke sector wordt gebruikt om partnergeweld daders aan te pakken.

en de ondoorzichtigheid van de gerechtelijke procedures, waardoor zij de indruk krijgen dat de gerechtelijke instelling zich niet met de daders bemoeit en geen belangstelling voor hen heeft. De stigmatiserende confrontatie met deze diensten kan er dus toe leiden dat de daders zich terugtrekken en zich niet verantwoordelijk voelen.

“Ik geef toe dat het systeem me nogal heeft geschokt en ik heb niet veel zin om het te respecteren, gezien de manier waarop ze zich gedragen.” (Mijnheer FM)

“[Zijn vriendin is] net als ik, je wilt net als ik zijn, want voor mij is het moeilijk te accepteren dat de goede dingen nemen, op gelijke voet staan voor de goede dingen, maar de slechte dingen, nee [...] Ik sta op gelijke voet voor alles met jou. Maar, voor geweld, ah nee, dat hoef je niet te doen. Dat begrijp ik ... maar dat accepteer ik niet. Ik accepteer het niet, want ik vind het niet ... Ik vond het eerder niet eerlijk. En oneerlijkheid maakt me impulsief en kwaad.” (Mijnheer JS)

Psychosociale hulpverlening. In de FWB benadrukken de auteurs de voordelen van verbalisatie, vooral tijdens groepsessies en individuele follow-up. Ze bevorderen het bewustzijn wat bevorderlijk is voor het stoppen van geweld en desistance. Zij constateren echter een gebrek aan betrokkenheid en beschikbaarheid van de kant van de verantwoordelijke professionals. Het merendeel van de mannen die we ontmoetten, had PRAXIS doorlopen, hetzij vrijwillig hetzij gedwongen. Voor sommigen is de PRAXIS-opleiding een manier om te werken aan het behoud van de relatie met hun partner, en voor anderen is het een plaats om zichzelf in vraag te stellen. Door de verschillende soorten geweld en de gevolgen van dit geweld voor de slachtoffers te leren herkennen, kan het individu zichzelf in vraag stellen. Tijdens die PRAXIS follow-ups benadrukken zij het belang van het leren herkennen van de verschillende soorten geweld en de impact van dat geweld op de slachtoffers, hetgeen leidt tot het ondervragen van de dader.

“Voordat ik daar heen ging besepte ik het niet. Ik besepte het niet. Omdat, in de eerste sessies, ze vragen “wat voor soort geweld heb je gebruikt? Wel, ik heb geweld gebruikt, lichamelijk geweld ... maar er zijn vele andere soorten geweld.” (Mijnheer JL)

“Ik ga niet zeggen dat ik mezelf heb laten gaan, want ik moest ook mijn plaats vinden tussen mezelf, niet te veel zeggen, niets zeggen en een beetje ruimte laten voor anderen om ook iets te zeggen, voor de andere “partners” in de groep, om de uitwisseling van steun te creëren. Dus daar heb je het, en het is gevorderd en het is goed gevorderd, wat ik heb opgemerkt.” (Mijnheer GB)

Tijdens deze opleidingssessies leidt het werk rond het begrip verantwoordelijkheid ertoe dat daders geweld herkennen en strategieën ontwikkelen om het te stoppen. In sommige gevallen kan de confrontatie met de daders echter een belemmering vormen, vooral wanneer ze zich gestigmatiseerd en veroordeeld voelen. Zij wezen ook op het ge-

brek aan individuele ruimten in de zorg en het gebrek aan follow-up op middellange en lange termijn.

“Het probleem is dat het een beetje is zoals het probleem met detentie, het wordt heel snel vergeten en ik heb de indruk dat het met geweldloze communicatie een beetje hetzelfde is” (Mijnheer AS)

“Toen ik aan het eind van deze 21 sessies kwam, realiseerde ik me dat het een goede springplank was, maar dat het niet genoeg was. Dus ik ging door en ik word nog steeds gevolgd door een psychiater” (Mijnheer JL)

“[In de gevangenis], is er tussen aanhalingstekens niet dezelfde code van respect en kunnen we niets laten gebeuren. Buiten is het niet mogelijk, dus het was een gat. [...] Ik had net 10 jaar in de gevangenis gezeten, ik was er maar drie keer uit geweest met verlof ... drie keer 36 uur. Ik denk dat ik een paar stappen heb overgeslagen: met iemand afspreken, iemand met kinderen, in een onbekend gebied ... het is ... met de trainingsschema's is het ook niet gelukt. Dan de financiële moeilijkheden. En dat was het dan.” (Mijnheer FM)

Slechts één mannelijke geweldpleger woonde in Vlaanderen. Hij werd behandeld in het kader van de ketenbenadering, d.w.z. een multidisciplinaire interventieaanpak waarbij een groep professionals gecoördineerd werkt aan gevallen van geweld tussen partners. Uit de analyse van zijn ervaringen blijkt dat het belangrijkste effect van de ketenaanpak de concrete en gecombineerde behandeling van meerdere kwesties is. Dat draagt ertoe bij dat de dader zich voortdurend bewust is van zijn verantwoordelijkheid.

Samenvattend kan men stellen dat het moeilijk is daders te vinden, wat onder meer te maken kan hebben met het feit dat het moeilijk is zichzelf als dader te herkennen en te getuigen. Daders zijn bang voor stigmatisering en nemen afstand van de instellingen. De interviews met daders weerspiegelden de belemmeringen, remmen en disfuncties in de behandeling van IPV's en het gebrek aan psychosociale follow-up, zowel in termen van duur als van multidimensionaliteit, wat het proces van desistance belemmert. Bij interventies met plegers van partnergeweld moet rekening worden gehouden met de multidimensionaliteit van de geweldsdynamiek en met de motiverende factoren voor verandering en de behoeften van de betrokkenen, zodat zij bij die interventies en het desistance proces worden betrokken.

CONCLUSIE

Op basis van de getuigenissen van de trajecten van geweld en van de ontsnappingspogingen van daders en slachtoffers aan geweld, werd met dit onderzoek beoogd de dy-

namiek van geweld in kaart te brengen vanuit het oogpunt van de processen van ontsnapping en desistance. Honderdzeven proefpersonen (88 slachtoffers en 19 daders) hebben als “ervaringsdeskundigen” hun verhaal over geweld gedaan. Hun getuigenissen illustreren de diversiteit en heterogeniteit van de ervaringen, maar ook de contiguiteit van de processen en de dynamiek van het geweld. Hoewel de meeste studies over de dynamiek van geweld de grote lijnen volgen van het werk van Johnson (1995, 2006, 2011), die geweld categoriseert als ofwel intiem terrorisme ofwel situationeel geweld, leidt de analyse van de geweldtrajecten van de proefpersonen in onze studie ons tot de bevestiging van de sterke punten, maar ook van de beperkingen van deze typologieën. De trajecten zijn zeer heterogeen en veranderlijk, en kunnen afwisselen tussen verschillende soorten en contexten van geweld binnen een relatie. Ondanks de eigenheid van elk verhaal en de context van het geweld, bracht de analyse van de verhalen van de proefpersonen interne (intra-individuele) processen aan het licht die verband houden met de dynamiek van de uittrading voor slachtoffers en daders. De resultaten van onze studies bevestigen dat, naast de belangrijkste contextuele en structurele beperkingen, de perceptie die slachtoffers en daders van zichzelf, hun partner en het geweld hebben, een aanzienlijke invloed heeft op het exit proces. Het verlaten van een relatie of het beëindigen van geweld binnen een relatie impliceert immers intra-individuele maar ook (inter)persoonlijke overgangen in termen van perceptie, erkenning en identificatie, die op hun beurt worden ondersteund door contextuele, institutionele en sociale elementen. Zonder afbreuk te doen aan de prioritaire doelstelling om slachtoffers te beschermen, is het ondersteunen van deze overgangen in de zorg voor slachtoffers en daders bevorderlijk voor het veranderingsproces en voor een betere naleving van de ondersteuningsprocessen.

Naast repressieve maatregelen moet de behandeling van daders het proces van desistance ondersteunen. Dat kan door de interventiestrategieën aan te passen aan de dynamiek van het geweld en aan de trajecten om uit het geweld te stappen, om zo rehabilitatie te bevorderen.

Kijkend naar de visie van de deelnemers aan deze studie op hun ervaringen met en trajecten van geweld en op hun behoeften op het gebied van interventie, is het van essentieel belang de zichtbaarheid van ondersteunende diensten te vergroten en een betere integratie van psychosociale interventies in het gerechtelijk beheer te bevorderen door middel van intersectorale benaderingen. De proactiviteit van de beroepsbeoefenaars staat centraal in deze benaderingen, in elke sector en bij elke interventie, met als doel de slachtoffers te beschermen, te beveiligen en te begeleiden, en de agentiviteit, d.w.z. het gevoel van persoonlijke zelfredzaamheid, van slachtoffers en daders van geweld te ondersteunen.

BIBLIOGRAFIE

ALI P. & MCGARRY J. (2018) Supporting people who experience intimate partner violence. *Nursing Standard*, 32 (24), 54-62. DOI: 10.7748/ns.2018.e10641.

ALSAKER K., MORKEN T., BASTE V., CAMPOS-SERNA J. & MOEN B.-E (2012) Sexual assault and other types of violence in intimate partner relationships. *Acta obstetricia et gynecologica Scandinavica*, 91(3), 301-307. DOI: 10.1111/j.1600-0412.2011.01336.x.

ANDERSON C (2003) Evolving out of violence: An application of the transtheoretical model of behavioral change. *Research and Theory for Nursing Practice*, 17(3), 225-240. DOI: 10.1891/rtnp.17.3.225.53182.

BAND-WINTERSTEIN T. & EISIKOVITS Z (2014) *Intimate Violence Across the Lifespan. Interpersonal, Familial, and Cross-Generational Perspectives*. New York, USA: Springer.

BERGGREN K., GOTTZÉN L. & BORNÄS H. (2020) Queering desistance: Chrononormativity, afterwardsness and young men's sexual intimate partner violence. *Criminology & Criminal Justice*, 20(5), 604-616. DOI: 10.1177/1748895820937328.

BOSTOCK J., PLUMPTON M. & PRATT R. (2009) Domestic violence against women: Understanding social processes and women's experiences. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(2), 95-110. DOI: 10.1002/casp.985.

CATALLO C., JACK S.M., CILISKA D. & MACMILLAN H.L. (2012) Identifying the turning point: using the transtheoretical model of change to map intimate partner violence disclosure in emergency department settings. *International Scholarly Research Notices*, vol. 2012. DOI:10.5402/2012/239468.

CHANG J.-C., DADO D., HAWKER L. CLUSS P.A., BURANOSKY R., SLAGEL L., MCNEIL M. & HUDSON SCHOLLE S. (2010) Understanding turning points in intimate partner violence: factors and circumstances leading women victims toward change. *Journal of women's health*, 2010, 19(2), 251-259. DOI: 10.1089=jwh.2009.1568.

CHEN M. & CHAN K.L. (2021) Characteristics of intimate partner violence in China: Gender symmetry, mutuality, and associated factors. *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (13-14), 6867-6889. DOI: 10.1177/0886260518822340.

CHEN, Y.C., HSIEH, W.Y., WANG P.L. & Liao D.L. (2020) Individual factors in intimate partner violence desistance: A descriptive patient study of eight patients. *Taiwanese Journal of Psychiatry*, 2020, vol. 34, no 2, p. 67. DOI: 10.4103/TPSY.TPSY_3_20.

CLUSS P.A., CHANG J.C., HAWKER L., HUDSON SCHOLLE S., DADO D., BURANOSKY R. & GOLDSTROHM S. (2006). The process of change for victims of intimate partner violence: support for a psychosocial readiness model. *Women's Health Issues*, 16(5), 262-274. DOI:10.1016/j.whi.2006.06.006.

DZIEWA A. & GLOWACZ F. (2018) Violences conjugales et politiques publiques : le paradigme de la désistance pour la gestion des auteurs de violences entre partenaires intimes. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique et Scientifique*, 4, 474-483. <http://hdl.handle.net/2268/232041>.

DZIEWA A. & GLOWACZ F. (2021). Getting out from Intimate Partner Violence: Dynamics and Processes. A Qualitative Analysis of Female and Male Victims' Narratives. *Journal of Family Violence*, 37(4), 643-656. DOI: 10.1007/s10896-020-00245-2.

ERGÖÇMEN B.A., YÜKSEL-KAPTANOĞLU I. & JANSEN H. AFM (2013) Intimate partner violence and the relation between help-seeking behavior and the severity and frequency of physical violence among women in Turkey. *Violence against women*, 19(9), 1151-1174. DOI: 10.1177/1077801213498474.

GIORDANO P.C., JOHNSON W.L., MANNING W.D., LONGMORE M.A. & MINTER M.D. (2015) Intimate partner violence in young adulthood: Narratives of persistence and desistance. *Criminology*, 53(3), 330-365. DOI: 10.1111/1745-9125.12073.

GLOWACZ F. & BORN M. (2017) *Psychologie de la délinquance*. Bruxelles, Belgique: De Boeck.

GOODSON A. & HAYES B. E. (2021) Help-seeking behaviors of intimate partner violence victims: A cross-national analysis in developing nations. *Journal of interpersonal violence*, 36 (9-10), 4705-4727. DOI: 10.1177/0886260518794508.

GOTTZÉN L. (2019) Chafing masculinity: Heterosexual violence and young men's shame. *Feminism & Psychology*, 29(2), 286-302. DOI: 10.1177/0959353518776341.

GOTTZÉN L. (2019) Violent men's paths to batterer intervention programmes: Masculinity, turning points and narrative selves. *Nordic journal of criminology*, 20 (1), 20-34. DOI: 10.1080/2578983X.2019.1586161.

HALPERN-MEEKIN S. & TURNEY K. (2021) Relationship churning and desistance from intimate abuse. *Journal of interpersonal violence*, 36(11-12), 5685-5708. DOI: 10.1177/0886260518807214.

HENDY H.M., EGGEN D., GUSTITUS C., MCLEOD K.C. & NG P. (2003) Decision to leave scale: Perceived reasons to stay in or leave violent relationships. *Psychology of Women Quarterly*, 27(2), 162-173. DOI: 10.1111/1471-6402.00096.

JOHNSON M.P. (1995) Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, Vol 57, 283-294.

JOHNSON M. P. (2006) Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence against women*, 12(11), 1003-1018.

JOHNSON M.P. (2011) Gender and types of intimate partner violence: A response to an anti-feminist literature review. *Aggression and violent behavior*, 16(4), 289-296. DOI: 10.1016/j.avb.2011.04.006.

KEELING J., SMITH D. & FISHER C. (2016) A qualitative study exploring midlife women's stages of change from domestic violence towards freedom. *BMC women's health*, 16 (1), 1-8. DOI: 10.1186/s12905-016-0291-9.

KHAW L. & HARDESTY J.L. (2007) Theorizing the process of leaving: Turning points and trajectories in the stages of change. *Family Relations*, 56(4), 413-425. DOI: 10.1111/j.1741-3729.2007.00470.x.

KISS L., SCHRAIBER L.B., HEISE L., ZIMMERMAN C., GOUVEIA N. & WATTS C. (2012) Gender-based violence and socioeconomic inequalities: Does living in more deprived neighbourhoods increase women's risk of intimate partner violence? *Social science & medicine*, 74(8), 1172-1179. DOI: 10.1016/j.socscimed.2011.11.033.

LEFAUCHEUR N., KABILE J. & OZIER-LAFONTAINE L. (2012) Itinéraires féminins de sortie de la violence conjugale. *Pouvoirs dans la Caraïbe. Revue du CRPLC*, 17, 199-238. DOI :10.4000/plc.868.

LYSOVA A. & DIM E. E. (2020) Severity of victimization and formal help seeking among men who experienced intimate partner violence in their ongoing relationships. *Journal of interpersonal violence*, 7(3-4), 1404-1429. DOI: 10.1177/0886260520922352.

LEONE J.M., LAPE M. E. & XU Y. (2014) Women's decisions to not seek formal help for partner violence: A comparison of intimate terrorism and situational couple

violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 29 (10), 1850-1876. DOI: 10.1177/0886260513511701.

MERCHANT L.V. & WHITING J.B. (2018) A grounded theory study of how couples desist from intimate partner violence. *Journal of marital and family therapy*, 44(4), 590-605. DOI: 10.1111/jmft.12278.

NELSON A. (2010) From quantitative to qualitative: Adapting the life history calendar method. *Field methods*, 22(4), 413-428. DOI: 10.1177/1525822X10379793.

OUELLET F., BLONDIN O., LECLERC C., & BOIVIN R. (2017) Prédiction de la revictimisation et de la récidive en violence conjugale. *Criminologie*, 50(1), 311-337. DOI: 10.7202/1039806ar.

PAILLÉ P. & MUCCHIELLI A. (2016) *L'analyse qualitative en sciences humaines et sociales*, 4e éd. Armand Colin.

PÉTRY F. & DAIGNEAULT P.-M. (2017). *L'analyse textuelle des idées, du discours et des pratiques politiques*. Presses de l'Université Laval.

RAVI K.E., ROBINSON S. R. & VOTH SCHRAG R. (2021) Facilitators of formal help-seeking for adult survivors of IPV in the United States: a systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, First Published March 9, 2021, 1-17. DOI: 10.1177/1524838021995954.

REISENHOFER S. & SEIBOLD C. (2013) Emergency healthcare experiences of women living with intimate partner violence. *Journal of clinical nursing*, 22(15-16), 2253-2263. DOI: 10.1111/j.1365-2702.2012.04311.x.

REISENHOFER S. & TAFT A. (2013) Women's journey to safety. The Transtheoretical model in clinical practice when working with women experiencing Intimate Partner Violence: A scientific review and clinical guidance. *Patient education and counseling*, 93(3), 536-548. DOI: 10.1016/j.pec.2013.08.004.

ROLLER C. (2020) The social dimensions of intimate partner violence: A qualitative study with male perpetrators. *Sexuality & Culture*, 24(3), 749-763. DOI: 10.1007/s12119-019-09661.

SMITH B. & SPARKES A.C. (2012) Narrative analysis in sport and physical culture. In: *Qualitative research on sport and physical culture*. Emerald Group Publishing Limited.

VOTH SCHRAG R., RAVI K., ROBINSON S., SCHROEDER E. ET PADILLA-MEDINA D. (2021) Experiences with help seeking among non-service-engaged survivors of IPV: Survivors' recommendations for service providers. *Violence against women*, 27(12-13), 2313-2334. DOI: 10.1177/1077801220963861.

WALKER K., BOWEN E. & BROWN S. (2013) Desistance from intimate partner violence: A critical review. *Aggression and violent behavior*, 18(2), 271-280. DOI: 10.1016/j.avb.2012.11.019.

WALKER K., BOWEN E., BROWN S., & SLEATH E. (2015) Desistance from intimate partner violence: A conceptual model and framework for practitioners for managing the process of change. *Journal of Interpersonal Violence*, 30 (15), 2726-2750. DOI: 10.1177/0886260514553634.

WHITAKER, D.J., LE B. & NIOLON P.H. (2010) Persistence and desistance of the perpetration of physical aggression across relationships: Findings from a national study of adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(4), 591-609. DOI: 10.1177/0886260509334402.

ZLOTNICK C., JOHNSON, D.M.& KOHN R. (2006) Intimate partner violence and long-term psychosocial functioning in a national sample of American women. *Journal of interpersonal violence*, 21(2), 262-275. DOI: 10.1177/0886260505282564.

HOOFDSTUK V. EEN THEMATISCHE ANALYSE VAN DE INFORMELE ONDERSTEUNING IN DE LEVENSLLOOP VAN SLACHTOFFERS VAN PARTNERGEWELD

KAAT POELS

Criminoloog, master Gender & Diversiteit

EVA VERGAERT

Doctoraal onderzoeker, RHEA, VUB

GILY COENE

Professor, Directeur RHEA, VUB

INLEIDING

Hoewel partnergeweld één van de meest voorkomende vormen van geweld is, rust er nog steeds een taboe op, wat maakt dat slachtoffers het moeilijk vinden om iemand in vertrouwen te nemen (Pieters & al. 2010, Sylaska & Edwards 2014, Walker & al. 2020). Nochtans kan het krijgen van de gepaste ondersteuning de negatieve gevolgen van geweld verminderen (Edwards & Dardis 2020, Trotter & Allen 2009). Die ondersteuning kan zich op verschillende manieren uiten. Slachtoffers kunnen zich richten tot formele instanties zoals politie, hulplijnen of psychosociale hulpverlening, maar ze kunnen ook een beroep doen op hun informeel netwerk, bestaande uit familie, vrienden, burens, kennissen en collega's (Edwards & Dardis 2020, Rickwood & al. 2005). Steun van een informeel netwerk werd in eerder onderzoek regelmatig genegeerd, terwijl dat netwerk vaak fungeert als eerste aanspreekpunt en een opstap kan zijn naar professionele hulpverlening (Cornally & McCarthy 2011, Rickwood & Thomas 2012, Rose & Campbell 2000). Daarnaast kunnen slachtoffers ook materiële steun, zoals tijdelijk onderdak, opvang van de kinderen of financiële hulp krijgen van hun informele netwerk (Sylaska & Edwards 2014, Johnson & Belenko 2019). Het is dus belangrijk om voldoende aandacht te besteden aan de rol die een informeel netwerk kan spelen bij de ondersteuning van slachtoffers van partnergeweld. In dit hoofdstuk focussen we daarom op de ondersteuning door het informele netwerk in de levensver-

halen van negentwintig slachtoffers, geïnterviewd in kader van het onderzoeksproject IPV-PRO&POL.

1. HET INFORMELE NETWERK ALS BRON VAN STEUN

Uit Europees onderzoek blijkt dat 32% van de bevraagde vrouwelijke slachtoffers met niemand over het geweld praatte (FRA 2014). Gelijkaardige cijfers (34,3%) zijn terug te vinden in het onderzoek van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Voor mannelijke slachtoffers lopen die cijfers zelfs op tot 55,7% (Pieters & al 2010, 91). Er zijn diverse redenen waarom slachtoffers hun geweldservaringen niet toevertrouwen aan derden. Schaamte, angst of zichzelf de schuld geven, werden vaak genoemd (FRA 2014, Pieters & al. 2010). Daarbij speelt de mate waarin er een informeel netwerk beschikbaar is een rol.

In de context van partnergeweld zijn er verschillende factoren die het uitbouwen en/of onderhouden van een sociaal netwerk kunnen verhinderen. De geweldsdynamiek van een al dan niet bewust isoleren, kan beschouwd worden als het ontnemen van dit ‘sociaal kapitaal’ (Bourdieu 1986). Dat heeft zowel een impact op de investering in sociale relaties als op informele ondersteuning die iemand zal zoeken en/of ontvangen. Isolatie kan ook beschouwd worden als “*the lack of contact or of sustained interaction with individuals and institutions that represent mainstream society*” (Wilson 1987, 60). We kunnen dus een onderscheid maken tussen isolatie als geweldstrategie (actieve daden door de pleger) en sociale isolatie, waarbij personen geen sociaal netwerk hebben door factoren zoals taal, afgelegen wonen, ziekte, beperking, sociaal stigma ... In onderzoek over partnergeweld en isolatie ging de aandacht aanvankelijk uit naar de impact van geografische isolatie waarbij de aanwezigheid van hulpverleningsdiensten of de toegang ertoe beperkt is. Niettegenstaande kan sociale isolatie ook een belangrijke rol spelen omdat het potentiële steun en sociale controle beperkt (Lanier & Maume 2009). Daarbij kwam de impact van isolatie extra onder de aandacht tijdens de COVID-19-pandemie, waarbij isolatie als risicofactor voor partnergeweld extra werd benadrukt (Fraser 2020, Usher, Bhullar, Durkin, Gyamfi & Jackson 2020).

De ontvangen ondersteuning kan ook sterk afhankelijk zijn van het actieve hulpzoekende gedrag van slachtoffers. In de literatuur bestaat geen eenduidige definitie over hulpzoekend gedrag, maar onderzoekers zijn het erover eens dat hulp zoeken een complex fenomeen is. Het heeft betrekking op “*communicating with other people to obtain help in terms of understanding, advice, information, treatment, and general support in response to a problem or distressing experience*” (Rickwood & al. 2005, 221). Uitgaan van het hulpzoekend gedrag van het slachtoffer poneert de verantwoordelijkheid voor ontvangen hulp voornamelijk bij het slachtoffer zelf. Het is echter niet voor iedereen van

zelfsprekend om beroep te doen op diens informele netwerk (Janssen & al. 2012). Er zijn namelijk verschillende barrières die maken dat slachtoffers terughoudend zijn om hen aan te spreken. Voorbeelden van die barrières die we terugvinden in de literatuur zijn: schaamte, angst voor repercussie, maar ook de zelfidentificatie als slachtoffer (Evans & Feder 2016). Daarnaast kan het informele netwerk een (pro)actieve rol opnemen door ondersteuning aan te bieden, zonder dat een slachtoffer hiernaar op zoek gaat. Het informele netwerk zelf biedt niet in elke situatie steun aan (Rose & Campbell 2000) en in sommige gevallen kan aangeboden steun ook ongewenst zijn. Het is belangrijk om ook de impact van die rol (in het verlaten van de geweldssituatie) te onderzoeken.

Het informele netwerk kan dus een belangrijke rol spelen als bron van steun voor slachtoffers van partnergeweld. Voortbouwend op bestaande literatuur onderzochten we bij respondenten in Vlaanderen op welke barrières zij als slachtoffers van partnergeweld botsen en welke ervaring ze hebben met informele ondersteuning. Hierbij houden we rekening met het feit dat sommige slachtoffers door hun specifieke maatschappelijke positie, seksualiteit, leeftijd, gezondheidstoestand ... nog kwetsbaarder zijn dan anderen (Sokoloff & Dupont 2005). Uit de literatuur bleek dat er bepaalde barrières, zoals angst voor discriminatie spelen en dat sommige groter zijn voor minderheidsgroepen. Het onderzoek richt zich dus op twee aspecten van informele steun. Enerzijds worden de barrières waarop slachtoffers van partnergeweld botsen onderzocht. Dat is van belang aangezien op die manier het inzicht vergroot kan worden om deze aan te pakken. Anderzijds wordt nagegaan hoe slachtoffers van partnergeweld de ondersteuning van hun informele netwerk ervaren hebben. Die vraag peilt naar de reacties van dat netwerk en of die als eerder positief of eerder negatief ervaren werden. Uit de literatuur blijkt namelijk dat slachtoffers een waaier aan reacties krijgen, waarbij helpende reacties gelinkt zijn aan een betere mentale gezondheid en minder helpende reacties kunnen leiden tot negatieve psychologische symptomen (Sylaska & Edwards 2014, Trotter & Allen, 2009). Hierbij hebben we ook aandacht voor de rol van maatschappelijke verwachtingen, ongelijkheid en privileges in het zoeken en ontvangen van informele steun.

2. METHODOLOGIE

Dit onderzoek is onderdeel van het IPV-PRO&POL-project. Een deelaspect van dat onderzoek had als doel de ervaringen van slachtoffers, daders en koppels die geconfronteerd werden met partnergeweld, in België te onderzoeken. Specifiek onderzochten we de ervaring met geweld zelf maar ook de ondersteuning die zij ontvingen om de geweldssituatie (daarom niet de relatie) te verlaten. Dit hoofdstuk focust op de Nederlandstalige interviews (of in het Engels) maar een gelijkaardige methodologie werd

toegepast in beide landsdelen. We maakten gebruik van een semigestructureerde vragenlijst in combinatie met de levenskalendermethode (*Life History Calendar* LHC). De voornaamste thema's hierbij waren de voorgeschiedenis, de relatiedynamieken, geweldsdynamieken en het verlaten van de geweldsituatie. Voor dit hoofdstuk werd gefocust op de rol van de informele ondersteuning doorheen het levenstraject van slachtoffers van geweld. Hoewel de opdeling slachtoffer-dader niet altijd even duidelijk is, gebruiken we omwille van praktische doeleinden de term slachtoffer en omdat ze op een moment in hun traject het slachtoffer waren van geweld.

Er werd geopteerd voor een diverse steekproef. Dat wil zeggen dat de demografische kenmerken uiteenlopend waren. De interviews werden afgenomen bij mannen en vrouwen, ongeacht hun leeftijd, opleidingsniveau, etniciteit en hun seksuele voorkeur. Van de 29 respondenten zijn er vijf mannen en vierentwintig vrouwen. De leeftijd van de respondenten varieert tussen 23 en 70 jaar. Twee respondenten omschreven zichzelf als lesbisch, één als homoseksueel. De andere respondenten getuigden over geweld in een heteroseksuele relatie. Zes respondenten hadden een migratieachtergrond, ofwel waren zij zelf geboren in het buitenland ofwel (één van) hun ouders. Daarnaast werden er zes mensen met een beperking in de steekproef opgenomen. Drie van die zes respondenten hebben een fysieke beperking ten gevolge van geweld. Meerdere respondenten leden door het geweld onder chronische gezondheidsproblemen¹⁰¹. Alle respondenten wonen in Vlaanderen of Brussel. De meeste interviews gingen door in het Nederlands. Twee interviews vonden in het Engels plaats.

Om respondenten te rekruteren werden verschillende strategieën toegepast. Er werd een affiche gemaakt die samen met een korte oproep op sociale media werd gedeeld. Hierbij werd vermeld om geen personen te *taggen* om de veiligheid en privacy van mogelijke respondenten te kunnen garanderen. Verschillende organisaties, waaronder de *Regenbooghuizen*, vzw *Zijn en het Transgender Infopunt*, hebben de affiche gedeeld. Ook de onderzoekers binnen het project zelf en collega-onderzoekers hebben de oproep gedeeld. Daarnaast werden de sleutelactoren (politie, hulpverlening, ...), die in een ander deel van het onderzoek IPV-PRO&POL' werden geïnterviewd (zie hoofdstukken I en II), gecontacteerd met de vraag of ze slachtoffers van partnergeweld konden aanreiken. De affiche werd ook naar hen doorgestuurd zodat deze opgehangen kon worden bij hun organisaties zoals het *Centrum Algemeen Welzijnswerk* (CAW). Tot slot werden respondenten geworven via de sneeuwbalsteekproef. Dat betekent dat de onderzoeker

¹⁰¹ Chantal (pseudoniem) heeft bijvoorbeeld last van een chronische ontsteking aan haar longen doordat haar ex-partner haar verbood om medicatie te halen. Een andere respondent liep een schouderblessure op tijdens een conflict, waardoor ze nu bepaalde jobs niet meer mag of kan uitoefenen. Ook de constante stress en angst waar slachtoffers mee kamp(t)en, veroorzaken negatieve gevolgen.

een of enkele individuen contacteerde en van daaruit werden er andere individuen gevonden (Mortelmans 2017).

De interviews gingen door op een door de respondenten gekozen plaats: bij hen thuis, aan de universiteit, een lokale taverne of vergaderruimte. Conform met de ethische richtlijnen¹⁰² werden alle respondenten geïnformeerd over vertrouwelijkheid, privacy en dataopslag. Alle respondenten namen vrijwillig deel aan dit onderzoek en gaven hun geïnformeerde toestemming, schriftelijk of mondeling. Deelnemers werden geïnformeerd dat zij hun deelname tijdens of na het interview steeds konden stopzetten of een pauze konden nemen. Na het interview werden respondenten, indien gewenst doorverwezen naar gespecialiseerde hulpverlening. Om vertrouwelijkheid en anonimiteit te garanderen, werden in onderhavige rapportage pseudoniemen gebruikt en kenmerkende details weggelaten.

Alle interviews werden getranscribeerd en thematische geanalyseerd. Thematische analyse is een methode om kwalitatieve data te identificeren, te analyseren en bepaalde patronen (thema's) te rapporteren (Braun & Clarke 2006). De codering gebeurde in Nvivo.

3. BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

Hoewel we aan de hand van verschillende rekruteringsstrategieën een diverse steekproef trachtten te bereiken, bestaat de sample voornamelijk uit opgeleide, witte, heteroseksuele vrouwen. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de algemene moeilijkheid om respondenten te rekruteren over dergelijk gevoelig onderwerp, de taal van het onderzoek (rekrutering in Engels en Nederlands) en de beperkingen in rekrutering omwille van de COVID-19 pandemie. Dat wil zeggen dat de resultaten voornamelijk vertrekken vanuit een groep die een geprivilegieerde positie bekleden in de samenleving. Actieve samenwerking, onder de vorm van etnografisch en participatie-onderzoek met organisaties die minderheidsgroepen vertegenwoordigen of die met slachtoffers van partnergeweld werken, zou hiertoe in de toekomst kunnen helpen.

De interviewmethode (LHC) zorgde ervoor dat we een heel breed zicht kregen op de ervaring van slachtoffers en niet alleen de ondersteuning van het informele netwerk. Hoewel de semigestructureerde vragenlijst voorzag dat respondenten bevraagd werden over informele steun, werd dat onderwerp niet in alle interviews expliciet bevraagd, ofwel doordat de vragen beantwoord werden gaandeweg ofwel door externe factoren (bv. tijdsgebrek). Dat maakte het moeilijk om bij sommige respondenten eenduidige info over de rol van het informele netwerk te verkrijgen. Het voordeel van deze methode is

¹⁰² Voor dit onderzoek werd ethische goedkeuring verkregen bij de ethische commissie voor humane wetenschappen aan de VUB.

echter dat we deze informele ondersteuning in het breder geheel konden plaatsen en dus ook verbanden konden zien met formele ondersteuning en geweldsdynamieken.

4. RESULTATEN BETREFFENDE BARRIÈRES BIJ INFORMELE ONDERSTEUNING

Uit de interviews kwamen er verschillende barrières naar voren waardoor het slachtoffer geen informele ondersteuning heeft ervaren of geen beroep deed op het informele netwerk. Die barrières zijn zowel praktisch als emotioneel van aard. Hieronder bespreken we de barrières die slachtoffers hebben ervaren in relatie tot hun informele netwerk.

4.1. Angst, isolatie en de gevolgen voor (het gebrek aan) informele ondersteuning

Angst vormde een belangrijke factor die slachtoffers verhinderde om beroep te doen op het informele netwerk: *“Ik durfde er met niemand over te praten, omdat ik eigenlijk wat schrik had van hem”* (Mieke, 59 jaar). Uit de interviews bleek dat angst gelinkt is aan de mogelijke reactie van de partner-indien deze het hulp zoeken zou achterhalen- en de impact dat dit op het informele netwerk zou hebben. Een slachtoffer vertelde dat haar partner te weten was gekomen dat ze een beroep had gedaan op haar netwerk: *“En die [vriendin] is gewoon buiten gepest geweest tot en met, uit onze vriendengroep. En we hebben daar geen contact meer mee”* (Lena, 32 jaar). De angst om nog meer vrienden te verliezen, zorgde ervoor dat Lena niet meer over het geweld durfde praten.

We stellen vast dat er ook risico's verbonden aan delen met het netwerk, niet enkel voor het slachtoffer zelf, maar ook voor de vrienden. Meerdere respondenten getuigden over hoe hun familie of vrienden werden bedreigd of zelf het slachtoffer werden van geweld. Zo vertelde Nele dat haar ex-partner haar mama in elkaar had geslagen omdat ze voor haar opkwam: *“Ik durfde niet weg omdat ik ook mijn veiligheid niet kon garanderen maar ook niet de veiligheid van de familie.”* (Nele, 23 jaar). Door de dreiging die haar partner uitte tegenover haar familie durfde Nele niet weggaan.

Uit de interviews bleek dat veel slachtoffers tijdens hun relatie geïsoleerd werden van hun informele netwerk en soms van de hele buitenwereld. Vaak werd er slecht gepraat over het netwerk van het slachtoffer zoals bij volgende respondent: *“Hij probeerde mij van het begin ook te isoleren van mijn familie want mijn vader was slecht, mijn moeder was slecht, mijn familie was slecht. Het was allemaal niet goed, alleen zijn standaard was goed.”* (Annie, 50 jaar). Bij sommige slachtoffers werd hun eigen netwerk vervangen door het netwerk van de gewelddadige partner: *“Want hij vond het geen probleem dat ik met zijn*

vrienden altijd rondhing, maar ik mocht niet te veel met mijn vrienden rondhangen.” (Priyanka, 26 jaar). Dergelijke verhalen kwamen regelmatig terug in de interviews. Door de isolatie verloren slachtoffers – al dan niet onder druk – het contact met vrienden, familie en andere kennissen met als gevolg dat potentiële ondersteuning werd verhinderd.

Slachtoffers werden ook op geografisch vlak geïsoleerd: *“Wij hadden een auto, het was een bourgeois regio, geen openbaar vervoer daar. Dus hij ging over en weer elke dag met de auto, zo’n 100 km elke dag... en ik zat met de kinderen vast thuis en ik kon nergens naartoe”* (vertaald uit het Engels) (Christina, 43 jaar). Op die manier kon er bijvoorbeeld geen contact gelegd worden met burens: *“Wij hadden geen directe burens, hij wou ook iets afgelegen. Dus ge hebt geen contact, met niemand niet”* (Brigitte, 47 jaar). Burens kunnen zorgen voor sociale controle of werden door respondenten vaak benoemd als de plaats waar ze naartoe vluchten tijdens of na een conflict. Burens kunnen met andere woorden een belangrijke beschermende rol opnemen.

De redenen waarom slachtoffers van hun netwerk geïsoleerd werden, hadden vaak te maken met controle en macht, maar ook bijvoorbeeld jaloezie werd door een respondent als reden gegeven: *“Ze heeft mij letterlijk verboden om met sommige mensen contact te houden, omdat ze er niet mee om kon dat ik goede maten had”* (Johan, 45 jaar). In andere gevallen werd het contact met het informele netwerk niet zozeer verboden, maar werd het netwerk bekritiseerd of deed de pleger moeilijk wanneer met vrienden of familie werd afgesproken; dat had uiteindelijk ook een isolerend effect.

Verder bleek dat sommige slachtoffers geen kans hadden om een informeel netwerk op te bouwen. Dat was bijvoorbeeld het geval bij respondenten die niet uit België komen:

“Ik had geen ondersteunend systeem [...] wanneer we verhuisden naar [Dorp] werd ik afgescheiden van mijn vriendengroep. We socialiseerden niet meer en iedereen ging in andere jobs werken. En weet je ook, de mensen hier, als je hen wil zien, je moet met hen op voorhand een afspraak maken en wachten. Het is niet zoals het ideale sociale leven waarmee ik opgroeide (vertaald uit het Engels).” (Christina, 43 jaar)

Dit hing ook samen met sociale isolatie door het niet spreken van de taal en het gebrek aan kennis over de Belgische context. Een respondent vertelde over hoe haar partner en haar schoonfamilie alles in haar plaats beslisten, omdat ze de taal niet begreep: *“Dus zie je, ik zat daar, ik was zeer naïef door de taal, zij onderhandelde veel voor mij. We hadden geen internet en we hadden geen laptop of computer thuis (vertaald uit het Engels)”* (Akira, 49 jaar). Dat citaat toont aan dat Akira zich in een zeer kwetsbare en afhankelijke positie bevond.

Enkele respondenten stelden dat ze het geweld zagen als een private kwestie. Dat was voor sommigen de hoofdreden om er met niemand over te praten; ze wilden niemand

belasten. Andere respondenten spraken er met niemand over onder druk van hun partner: *“Ja, daar mocht niks van gezegd worden want dat was iets van ons en niemand had daar iets mee te maken”* (Brigitte, 47 jaar). Door te stellen dat geweld binnen het gezin gehouden moest worden, durfden respondenten hun netwerk niet aan te spreken wat bijgevolg ook een isolerend effect had.

4.2. Schaamte, trots, status en de impact hiervan op (het gebrek aan) hulpzoekend gedrag

Ook verschillende dimensies van schaamte vormden een belangrijke barrière. Sommige respondenten gaven aan dat ze met hun ouders niet konden spreken, bijvoorbeeld omdat hun situatie als een nederlaag aanvoelde of uit trots. Enkele respondenten stelden dat ze niet wilden toegeven aan hun omgeving dat ze gelijk hadden. Dat illustreert het volgende citaat:

“Die hadden mij gezegd dat dat geen goede relatie ging zijn. Die waren al tegen mijn huwelijk, dus ja dan kon ik daar thuis niet mee afkomen hé. Dan gingen ze direct zeggen van ja we hebben het u gezegd he dat je moest nadenken en zo.” (Linda, 70 jaar)

Het gevoel van een nederlaag staat ook in verbinding met gevoelens van schaamte. Het volgende citaat illustreert hoe schaamte ook kan samenhangen met maatschappelijke ideeën over mannen waarbij een man ‘zich niet moet laten doen’:

“Ik heb dat nooit tegen niemand verteld. Omdat ik me er ook voor schaamde ergens. Hij was kleiner dan mij en ik zou hem perfect moeten kunnen overmeesteren. Maar dat... ja, dat ging niet, ik kon dat niet. En ja daar schaamde ik mij wel voor en dan vertelt ge dat liever niet aan mensen.” (Matthias, 38 jaar)

Gevoelens van schaamte manifesteerde zich bij beide partners volgens sommige respondenten. Een respondent beschreef dit als een gevoel waar ze beiden mee kampten en dat ervoor zorgde dat ze met niemand over het geweld spraken: *“Ik denk dat we daar alle twee gewoon enorm beschaamd over waren. Hij ook”* (Elien, 33 jaar). In haar verhaal zorgde de schaamte ervoor dat ze gedurende haar relatie nooit over het geweld praatte. Pas na de relatiebreuk lichtte ze haar mama in over wat ze had meegemaakt. Uit dat verhaal konden we opmaken dat een beschikbaar netwerk alleen niet voldoende is maar ook hoe het slachtoffer het geweld zelf kadert.

Tot slot gaven enkele slachtoffers aan dat ze niet met anderen over hun situatie durfden te praten door de status van hun partner: *“Ja vooral, ik denk dat dat één van de grote redenen is waarom ik zo lang gezwegen heb. Ik wou zijn naam niet slecht maken.”* (Mieke, 59 jaar). In twee van de interviews hadden de partners van de slachtoffers een voorname

status omwille van hun job of titel, wat als gevolg had dat het slachtoffer geen ondersteuning durfde te zoeken.

4.3. Maatschappelijke positie en bijhorende privileges

Sommige respondenten kaarten het belang van hun positie en privilege aan in de ondersteuning die ze ontvingen. Ze wisten waar en bij wie ze terecht konden voor hulp en gaven aan een sterk netwerk te hebben. Sommige respondenten konden op vrienden rekenen voor een tijdelijke verblijfplaats:

“Ten tweede, als ge niet naar het vluchthuis kunt, ja ... moet je al geluk hebben dat je een entourage hebt die je helpt. Dus ik ben mij heel erg bewust dat ik nog in een categorie zit van ik heb het heel moeilijk gehad, emotioneel, maar ik kon mezelf wel nog ... allé. Ik had nog een dak boven mijn hoofd, ik kon mij nog ... hé.” (Annie, 50 jaar)

Privilege kan echter veranderlijk zijn. Een respondent beschreef hoe ze haar privileges juist verloor doordat ze in een andere omgeving terecht kwam: *“Ik besef dat ik privilege had terwijl ik opgroeide, de privilege van mijn opleiding en mijn eigen familie en dat ik dit ben kwijtgeraakt wanneer ik hulp moest zoeken in België* (vertaald uit het Engels)” (Akira, 49 jaar). Akira kwam in België wonen voor haar man en realiseerde hier dat ze een bruine huidskleur heeft en in België als buitenstaander gezien wordt. Dit citaat wijst op verschillende ervaringen voor mensen met een migratieachtergrond in de informele ondersteuning die ze ontvingen. Een persoonlijk netwerk is van belang, zeker voor mensen die niet altijd de contextuele kennis hebben van het land van aankomst.

Op basis van de interviews stelden we verschillende barrières vast die ook veranderlijk zijn doorheen het traject. Bovendien spelen niet alleen barrières een rol, in sommige gevallen maakten ook ontkenning, een laag zelfbeeld en de zelfidentificatie als slachtoffer deel uit van het niet zoeken naar hulp. Verschillende slachtoffers werden geconfronteerd met barrières maar tegelijk werden die ook doorbroken, door bijvoorbeeld terug meer in contact te komen met het netwerk of door inzicht te verkrijgen in de geweldsituatie en de impact ervan. Bijgevolg zijn de ervaringen van de steun die slachtoffers bij hun vrienden, familie, burens en of collega's vonden zeer uiteenlopend. Deze diverse ervaringen beschrijven we hieronder.

5. RESULTATEN BETREFFENDE ERVARINGEN MET INFORMELE ONDERSTEUNING

Uit de resultaten bleek dat de meeste respondenten hulp of steun vonden bij één of meerdere mensen van hun informele netwerk. Vooral op familie en vrienden werd een

beroep gedaan, maar ook collega's en buren boden voor sommige slachtoffers steun. Deze steun werd zowel tijdens de relatie als na de breuk gegeven en was heel uiteenlopend, gaande van een luisterend oor, advies of inzichten in de geweldssituatie tot praktische hulp bij de verhuis of voor de opvang van kinderen. De respondenten ontvingen verschillende reacties, positief en negatief, die in sommige gevallen bepalend waren voor het verdere institutionele traject.

5.1. Het informele netwerk als opstap naar formele hulp

Uit de interviews bleek dat steun bij het informele netwerk een opstap kan zijn om hulp te zoeken bij formele instanties. Zo legde Elien uit dat haar vader ervoor zorgde dat er stappen werden ondernomen om een einde te maken aan de gewelddadige situatie:

“En uhm ... mijn vader had dan, heeft eigenlijk direct gebeld naar een advocaat en die advocaat heeft mij dan gebeld en heeft mij dan gezegd van oké ge moet nu echt alles heel erg op papier laten zetten, terwijl ik eigenlijk nog altijd in mijn hoofd enorm in die ontkenning zat van ‘ik moet dat gewoon zo laten’.” (Elien, 33 jaar)

Een paar respondenten wezen ook op het feit dat ze de hulpdiensten konden verwittigen met behulp van een vriendin: *“En dan heb ik met een vriendin afgesproken, stuur ik een leeg sms'je, onmiddellijk de politie bellen, dan ben ik in levensgevaar”* (Nele, 23 jaar). Een ander slachtoffer beschreef een gelijkaardig verhaal, waarin ze een vriendin een sms stuurde tijdens een conflict met de vraag om de politie te bellen. Verder wijzen dergelijke strategieën op het belang van dit informele netwerk in het ondersteunen of garanderen van de veiligheid van het slachtoffer.

5.2. Praktische steun die het institutionele traject vergemakkelijkte

Het informele netwerk functioneert niet enkel als opstap naar formele hulpverlening, maar kan ook het institutionele traject bij formele instanties vergemakkelijken. Een respondent verklaarde dat een vriendin haar praktische steun bood om de taalbarrière te overkomen. Ze vertelde dat ze anders behandeld werd bij formele instanties:

“Ik had geluk dat een vriendin besliste om met mij mee te komen. We gingen naar mijn scheidingsadvocaat en ze gedroeg zich helemaal anders bij die vriendin dan bij mij. Pas achteraf besefte ik dat ze beleefder was tegen haar, dat ze meer bereid was om te luisteren en eigenlijk, het was die vriendin die door al het papierwerk dat ik had is gegaan. (vertaald uit het Engels).” (vertaald uit het Engels, Akira, 49 jaar)

Dit citaat toont aan dat mensen die de taal niet machtig zijn extra kwetsbaar kunnen zijn in situaties van partnergeweld en dat een informeel netwerk ook voor ondersteu-

ning op gebied van taal een belangrijke rol kan spelen. Diezelfde respondent gaf aan dat vrienden waarschuwden voor mogelijke vormen van racisme binnen het formele hulpverleningssysteem: *“Het enige dat mijn vrienden mij vertelde was dat ik voorzichtig moest zijn en ik ben een bruine vrouw in een wit systeem”* (vertaald uit het engels) (Akira, 49 jaar). Akira had eerder negatieve ervaringen met formele hulpverlening en vertelde dat haar vrienden een vorm van steun hebben geboden tijdens dat proces. Er was niet enkel sprake van emotionele en informatieve steun, maar haar vrienden boden ook praktische hulp door bijvoorbeeld mee te gaan naar haar advocaat. Daardoor werd ze serieuzer genomen en dat werkte een betere formele hulpverlening in de hand.

5.3. De impact van het informele netwerk om inzicht te krijgen in de geweldsituatie

Door met hun informele netwerk te praten, gaven verschillende respondenten aan dat ze inzicht kregen in hun situatie en realiseerden dat het gedrag van hun partner problematisch was. Een respondent vertelde dat ze dankzij haar ouders over het geweld durfde praten; Zij maakten partnergeweld bespreekbaar, doorbraken het taboe en dit zorgde ervoor dat de respondent het geweld niet langer ontkende. Een ander respondent beschreef hoe hij duidelijk tekenen had van fysiek geweld. Zijn moeder voelde dat er iets niet klopte en de respondent heeft uiteindelijk wel verteld wat er gebeurd was. De reactie van moeder van de respondent, dat staat de lezen in het citaat, zorgde ervoor dat Koen een punt achter de relatie zette:

“Mijn mama zei ik wil die nooit meer zien, als ge die nog één keer meebrengt naar huis of als ge daar nog tijd aan spendeert dan hoeft het voor mij niet meer. Iemand die dat doet met u, dat klopt niet.” (Koen, 33 jaar)

Enkele slachtoffers kregen ook waarschuwingen vanuit hun informele netwerk:

“Uhm... ik word gebeld door een onbekend nummer, ik heb opgenomen, dat was een vriend van [gewelddadige partner] en hij zei niet ophangen, ik wil u waarschuwen, ik heb... Ahmed de laatste tijd gezien. Ik herken hem niet meer, hij zit zwaar aan de drugs.” (Sophie, 41 jaar)

De waarschuwingen hadden zowel betrekking op acuut gevaar als op het feit dat de partner niet zou veranderen: *“als ge erbij blijft, op een duur, Amber [collega] heeft vroeger ook in zo'n relatie gezeten en ze zei, dat gaat nooit niet beteren. Gerda, dat gaat nooit beteren, nooit”* (Gerda, 54 jaar). Hierdoor kregen slachtoffers bepaalde inzichten, wat op termijn bijdroeg aan het beëindigen van de gewelddadige relatie. Dergelijke reacties kunnen ook een ander effect hebben. Wanneer het slachtoffer de relatie bijvoorbeeld

niet zou willen beëindigen, kunnen directe en confronterende reacties er net toe leiden dat een bron van informele steun wegvalt (zie verder).

In andere gevallen werden die inzichten pas achteraf verkregen: *“Door met hem [nieuwe partner] erover te praten, heb ik veel dingen gezien die niet klopten in de relatie”* (Nele, 23 jaar). Dit citaat illustreert dat het informele netwerk ook inzichten kan geven na het verbreken van de relatie. Doordat Nele met haar nieuwe partner praatte over wat ze had meegemaakt, leerde ze ook wat normale verwachtingen zijn binnen een relatie. Nele vertelde dat de steun van haar nieuwe partner ervoor zorgde dat ze bij haar ex-partner is weggebleven en dat ze de kracht had om juridische stappen te ondernemen.

Tot slot bleek uit sommige interviews dat het contact met leden uit het informele netwerk na de relatie hersteld werd: *“Mijn zus zei achteraf – want ik heb een hele goeie relatie met mijn zus, daarvoor en daarna en nu nog steeds – dat ze mij eigenlijk nooit zag”* (Sophie, 41 jaar). Een andere respondent vertelde dat haar netwerk op een bepaald moment terug contact met haar zocht en haar begon te ondersteunen, wat het einde van de gewelddadige relatie tot gevolg had: *“En dan is dat eigenlijk terug beginnen groeien en ... heb ik ook wel de stap durven zetten om weg te gaan van [gewelddadige partner]”* (Lena, 32 jaar). Uit deze citaten blijkt dus dat het contact met het informele netwerk en de steun die hieruit volgt belangrijk kunnen zijn voor slachtoffers.

Waar verschillende respondenten stelden dat het netwerk hielp om bepaalde inzichten te verkrijgen, rapporteerden anderen dat het informele netwerk de feiten eerder minimaliseerde, ongewenst advies gaf en/of de geweldsituatie erger maakte. Hier gaan we in de volgende onderdelen verder op in.

5.4. Minimaliseren en victim blaming

We merkten op dat verschillende respondenten kwetsende opmerkingen van hun informele netwerk kregen of dat er geen erkenning was voor hun situatie. Meerdere slachtoffers gaven aan dat hun schoonfamilie of eigen familie geen steun bood. Het volgende citaat toont dat het informele netwerk de schuld in de schoenen van het slachtoffer schoof; dat kan beschouwd worden als een vorm van *victim blaming*:

“Ik heb naar mijn ma gebeld en zij “ja ik weet welke avond dat je bedoelt, ge hebt er dan toch ook wel zelf om gevraagd, als ge er naartoe zijt geweest, ge wist dat die boos was en dat ge er niet moest komen”.” (Aurélie, 24 jaar)

Daarnaast wezen enkele slachtoffers erop dat hun netwerk de feiten minimaliseerde. Uit de interviews blijkt dat dit zowel door familie, vrienden als schoonouders werd gedaan. *“En dan zei ze goh gij gaat gewoon straks naar huis en ge babbelt daar een keer over. En dat was zo het wegdoen zo daarvan”* (Lena, 32 jaar). De manier waarop de omgeving

de geweldssituatie kadert, kan een impact hebben op hoe het slachtoffer het geweld ziet. Het gebrek aan erkenning zorgt ervoor dat slachtoffers gaan twifelen aan zichzelf en de feiten voor zichzelf houden, zeker wanneer het over psychologisch geweld gaat: *“Maar aangezien ze dat fysieke al wat wegwimpelde, kon ik zo moeilijk over de rest beginnen”* (Nathalie, 37 jaar).

Sommige respondenten gaven aan wel nood te hebben aan ondersteuning, maar ze wisten niet goed hoe ze dit konden aanbrengen. *“Ik zei ook tegen vriendinnen van ge moet hem een keer 14 dagen in huis hebben, al weglachend.”* (Ama, 53 jaar). Het slachtoffer maakt een lachende opmerking en minimaliseert op die manier zelf de feiten. Dat zorgt ervoor dat het voor het informele netwerk moeilijk is om op de feiten in te gaan, aangezien de ernst van de situatie niet duidelijk was.

Ook door het opgroeien in een gewelddadige omgeving herkenden slachtoffers het geweld in hun eigen relatie niet of minimaliseerden ze de feiten:

“Maar ik zag dat nooit als fysiek geweld aangezien ik extremen heb gehad bij mijn ouders. Mijn vrienden hebben altijd tegen mij wel gezegd van dat is wél geweld. Maar ja zoals ik zeg, ik heb een heel getwiste manier om te denken over fysiek geweld. Voor mij moet iemand bij wijze van spreken echt in elkaar geslagen worden, bont en blauw geslagen worden vooraleer ik dat zie als fysiek geweld.” (Priyanka, 26 jaar)

Het minimaliseren van geweld is een veelvoorkomend probleem waarbij zowel het netwerk als het slachtoffer dergelijk gedrag stellen. Dat staat ook in verbinding met de percepties in de samenleving die bestaan over geweld (zie discussie).

5.5. Ongewenst advies

Ook advies is een veelvoorkomende reactie van het informele netwerk. Advies kan zowel gewenst als ongewenst zijn. Uit de interviews blijkt dat advies vaak betrekking had op de suggestie om de partner te verlaten:

“Mijn vrienden zeiden ook tegen mij: “Koen, ge zijt nog zo jong en ge zit in de glorie-tijden van uw leven, ge hebt nog geen kinderen, ge hebt nog geen huis samen, waarom blijft ge bij haar, waarom maakt ge het uzelf zo lastig.” (Koen, 33 jaar)

Hoewel het niet altijd duidelijk is of het advies als negatief werd ervaren, kwam dit in sommige gevallen wel naar voor. Mieke vertelde bijvoorbeeld dat haar schoonvader advies gaf (zoals sleutels verbergen) maar dan zelf ook tegen zijn eigen advies inging waardoor dit absoluut niet helpend was. Een andere respondent vertelde hoe haar vrienden niet meer met haar wilden praten omdat ze hen niet geloofde over hun waarschuwing over het bedrog en problematisch gedrag van haar partner. In antwoord op de vraag

hoe ze zich daarbij voelde, zei ze: “*Super slecht, maar ik had zoiets van ‘jullie zijn verkeerd’, ‘wat jullie zeggen klopt niet’, terwijl het wel volledig klopte uiteraard wat ze zeiden.*” (Jolien, 26 jaar). De reactie van haar vrienden en hun advies om de partner te verlaten viel bij deze respondent tijdens de relatie niet in goede aarde.

Bovenstaande wijst op hoe het informele netwerk de complexe redenen om in een gewelddadige relatie te blijven onderschat en dat advies kan gegeven worden zonder rekening te houden met de potentiële impact. Bovendien betekent het zoeken van steun door slachtoffers niet noodzakelijk dat het slachtoffer de relatie wil beëindigen, zeker wanneer er nog sprake is van tevredenheid over de relatie en liefde voor de partner.

5.6. Bijdrage door het informele netwerk aan de geweldsituatie

De rol van het informele netwerk kan niet alleen onbehelpzaam zijn, maar draagt in sommige gevallen ook bij aan de geweldssituatie. Uit verschillende interviews blijkt dat de mening, verwachtingen en rolpatronen van zowel de partners als van het informele netwerk een invloed kunnen hebben. Bij heel wat koppels was er sprake van specifieke verwachtingen met betrekking tot de rol van de vrouw in de maatschappij en werd geweld gebruikt wanneer niet aan die verwachtingen werd voldaan. Die visie werd soms ook door de schoonouders aangemoedigd:

“Tot we getrouwd waren, dan ging die eisen stellen. Dat was ook een beetje ... zijn vader had hem ook zo een beetje opgemaakt van ja, dat moet niet werken want dan kom ik in aanraking met alle soorten andere mannen, misschien ging ik dan het verschil zien tussen de ene en de andere. Dat was ‘not done’ natuurlijk, want ik zag hem graag, dus dan ga je niet naar andere mensen. Ik wou ook nog verder mij ontwikkelen en dat werd dus tegengehouden, van hem en van zijn vader.” (Linda, 70 jaar)

Bepaalde rolpatronen worden dus ondersteund door familie, wat impliceert dat het informele netwerk een niet te onderschatten rol kan spelen in het voorkomen van partnergeweld. Dat staat in verbinding met de opvoeding die een gedeeltelijke verklaring kan geven voor iemands visie op die rolpatronen en het al dan niet opleggen van die verwachtingen.

Verschillende respondenten leggen uit hoe vrienden of familie getuigen waren van vernederingen, beledigingen en soms zelfs fysiek geweld. In sommige gevallen kwam er geen reactie van de omgeving, wat voor sommige het vernederende gevoel versterkte. Enkele respondenten legden ook uit hoe het informele netwerk zelf meedeed aan het vernederende en/of psychologisch gewelddadig gedrag. Nele vertelde hoe haar vriend haar natspoot waar iedereen bijstond en dat ze geen droge kleren mocht aandoen en de vrienden gewoon ook lachten: “*Ja en dat er dan vrienden bij staan en ... dat is echt ...*

een moeilijk moment, dat er ook niemand tussenkomt en dat ge daar staat en dat ge niet weet wat ge moet doen en dat hij dan gewoon mee lacht met zijn vrienden.” (Nele, 23 jaar)

5.7. De ambigue positie van het netwerk van de pleger

Naast het eigen netwerk behoren ook de vrienden en familie van de pleger tot het informele netwerk van het slachtoffer. Uit de resultaten bleek echter dat de schoonfamilie vaak een ambigue positie innam. Sommige slachtoffers voelden zich gesteund en welkom terwijl bij anderen de stroeve relatie met de schoonfamilie nadelige gevolgen had. Respondenten deden soms een beroep op het netwerk van de pleger omdat ze dachten dat zij hem of haar het best zouden kennen en dus ook een positieve invloed zouden hebben. De schoonfamilie was bij sommigen behulpzaam; het citaat toont dat de schoonmoeder een invloed had op de pleger en dat ze dat op dat moment ervaarde als een bron van steun:

“Dus als zijn moeder dan belde om te zeggen van allé, laat Annie nu een keer binnen, het is nu genoeg geweest met uw spellekes, dan liet hij mij wel binnen. Dus ik ... ja, zij was een beetje mijn hulp dan. Ja, om toch dingen te ... zij had nog altijd de moederlijke invloed van en nu ga je dit doen, en dan deed hij dat.” (Annie, 50 jaar)

De tussenkomst van de schoonfamilie had ook niet altijd het gewenste effect. Niels had een goede klik met zijn schoonfamilie, maar desondanks kreeg hij niet het voordeel van de twijfel. Zij gingen mee in het verhaal dat zijn ex-partner hen vertelde, waardoor Niels als pleger werd gezien:

“Op een bepaald moment was er een, allé, ik heb altijd een hele goeie klik gehad met haar familie. Ik was daar ook volledig geaccepteerd. En op een gegeven moment merkte ik van oei, waarom doen die mensen zo tegen mij. Ik kon dat zo niet plaatsen. Stilletjes aan begon dat ook door te dringen van die moet dingen over mij zeggen, waardoor dat die familie me anders is gaan bekijken. We zijn dan één keer naar een ijsalon geweest, met de meter, haar zus, om een ijsje te gaan eten. Zij was even naar het toilet, ik kreeg ineens een veeg uit de pan van haar zus.” (Niels, 33 jaar)

Ook partij trekken werd als moeilijkheid besproken: *“En toen is zijn moeder tussengekomen en die trok partij voor hem. Zij vond dat als een man ging werken, hij het voor 't zeggen had”* (Chantal, 56 jaar). Haar schoonmoeder legitimeerde het geweld aan de hand van de gegenderde rolpatronen (zie eerder). Een respondent gaf aan dat de schoonfamilie geen kant koos: *“[Ik ben] een paar keer bij haar familie geweest, die ook zeggen van oké, we trekken geen partij, noch voor u, noch voor haar”* (Luc, 63 jaar). De respondent vertelde dat hij stiekem naar zijn schoonouders ging, omdat hij van zijn partner niet mocht.

Ook vertelde een respondent dat ze meerdere keren uit elkaar wou gaan, vooral om aan de invloed van haar schoonfamilie te ontsnappen. Die invloed wijst erop dat geweld zich niet enkel tot de partnerrelatie beperkt, maar dat het zich ook breder kan manifesteren. Opvallend is dat de schoonfamilie voor anderstalige respondenten vaak de enige bron van informeel netwerk was. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn het geïsoleerd worden door de partner, de taal niet spreken en daardoor geen kans krijgen om een netwerk op te bouwen. Voor respondenten die in functie van hun relatie naar België verhuisden, zien we een verband tussen veranderingen in privileges, netwerk en de aankomst in België.

Dat de schoonfamilie een belangrijke rol speelt in hoe slachtoffers steun ervaren, blijkt ook uit het volgende citaat. Een respondent kreeg van hen regelmatig racistische reacties:

“Marthe [dochter], ge ziet dat, die was als ze geboren werd echt blond, blank, maar spierwit eigenlijk, blauwe ogen. Zijn tante heeft vlak af in mijn gezicht gezegd, algoed dat Marthe een blank velleke heeft hé. Hij heeft daar niet op gereageerd. Ik ook niet, want ik was gewoon gechoqueerd dat die dat zei. Maar hij heeft daar niet op gereageerd.” (Miranda, 45 jaar)

De respondent gaf aan dat ze vooral steun van haar partner miste. Ze had het gevoel dat hij niet voor haar opkwam, wat maakte dat ze zich slachtoffer voelde in de situatie. Bovendien zorgde dat voor conflicten binnen hun relatie, waarbij ze aangaf zelf gewelddadig te zijn.

De schoonfamilie heeft dus vaak een ambigue positie waarbij ze in sommige gevallen een bron van conflict waren of een versterkend effect hadden in de geweldsituatie. Voor anderen was de schoonfamilie initieel een bron van steun, maar dat kon ook gaandeweg veranderen. Zij bekleeden dus vaak een ambigue positie bij wie slachtoffers het gevoel hebben dat ze als enige terecht kunnen, terwijl zij net door hun band met de pleger moeilijk positie kunnen innemen of hulp kunnen aanbieden.

6. DISCUSSIE

Op basis van onze analyse stellen we vast dat het informele netwerk een belangrijke rol kan spelen in geweldssituaties, bijvoorbeeld als steun en toeverlaat, als opstap naar meer formele instanties of als iemand die helpt om inzicht te verkrijgen. Daartegenover vonden we ook heel wat barrières die overstemmen met de literatuur (Evans & Feder 2016, Sylaska & Edwards 2014). Het voorbeeld van Matthias toont hoe schaamte in relatie tot seksualiteit des te meer een barrière vormde om te spreken over het geweld door zijn mannelijke partner (Walker & al. 2020, Walters 2011). Zowel voor mannelijke slacht-

offers als voor vrouwelijke slachtoffers speelde schaamte in relatie tot verwachtingspatronen een rol want ‘als man’ of ‘als sterke vrouw’ kon dat hen toch niet overkomen. De geprivilegieerde positie van sommige respondenten kon ervoor zorgen dat schaamte en taboe net een rol spelen, omdat zij niet passen binnen het idee dat bestaat over het ‘ideale slachtoffer’ (Huntley & al. 2019, Meyer 2016). Dit wil niet zeggen dat schaamte elders niet speelt. Onderzoek dat partnergeweld benadert vanuit kruispuntperspectief toont echter dat schaamte, taboe en stigma ook een rol spelen voor LGBTQI+-slachtoffers, slachtoffers met een migratieachtergrond en/of met een beperking en dat zij terughoudender zijn om naar buiten te komen met hun verhaal uit angst voor stereotypering van hun gemeenschap of groep (Crenshaw 1991, Sokoloff & Dupont 2005).

Daarnaast kunnen ook andere barrières een rol spelen en deze kunnen verschillen naargelang hun positie op de verschillende assen die vormgeven aan hun identiteit (Withaekx 2013). Deze assen bestaan niet gewoon naast elkaar, maar kruisen elkaar waardoor ze elkaar beïnvloeden of versterken (Romero 2018). Zo bijvoorbeeld kan seksualiteit een rol spelen in de manier waarop slachtoffers beroep doen op en steun krijgen van hun informele netwerk, zeker wanneer hun netwerk niet op de hoogte is van hun seksualiteit (Donovan & Barnes 2020). De specifieke ervaringen van LGBTQI+-slachtoffers bv. met een beperking of met een migratieachtergrond, kunnen daarbij ook verschillen. Uit onze resultaten blijkt ook dat de socioculturele achtergrond van slachtoffers kan leiden tot extra barrières of een invloed heeft op de uitbouw van een sociaal netwerk. Dat blijkt ook uit eerder onderzoek van Sharma & Gill (2010). Zij wijzen op taal als een belangrijke barrière voor slachtoffers met een migratieachtergrond. Ook onze resultaten tonen enerzijds aan dat de uitbouw van het sociale netwerk net verhinderd kan worden door het niet spreken van de taal, maar anderzijds ook dat het informele netwerk een belangrijke bron van steun kan vormen door de slachtoffers te helpen de taalbarrière te overkomen. Daarnaast vormt de angst voor of eerdere ervaringen met racisme of homofobie, bijvoorbeeld door de schoonfamilie, ook een barrière om hulp te zoeken.

Naast de barrières stellen we ook vast dat de geweldsdynamiek van het al dan niet bewust isoleren een niet te onderschatten impact heeft op de steun en rol van het informele netwerk. Isolatie kent verschillende vormen zoals sociale en geografische isolatie, maar komt ook voor als geweldsstrategie. Isoleren is niet altijd een actieve daad van opsluiten of afzonderen. Het is een subtiel mechanisme dat kan gebeuren door het bekristeren van familie of vrienden, door moeilijk te doen wanneer wordt afgesproken met het informele netwerk, door jaloezie. Het is niet altijd duidelijk of dergelijke strategieën door plegers bewust met het doel tot isoleren worden gebruikt. Hun gedrag maakt echter wel deel uit van de geweldsdynamieken waarop slachtoffers vaak trachten een antwoord te bieden door hun eigen gedrag aan te passen, het informele netwerk minder

op te zoeken en zo nog meer geïsoleerd geraken. De impact van dergelijk gedrag is dus niet te verwaarlozen en heeft vaak een isolerend effect.

Verschillende slachtoffers uit ons onderzoek gaven aan zich bewust te zijn van hun ondersteunende netwerk, maar evengoed waren er slachtoffers die ons wezen op hun gebrek aan privileges doordat ze zich in een nieuwe context bevonden waardoor ze geen of een beperkt netwerk hadden. Het feit dat het informele netwerk kan fungeren als opstap naar formele hulpverlening, wijst ook op de preciaire positie van personen zonder netwerk. Op basis van onze data stellen we vast dat het netwerk de opstap naar formele instanties zoals politie vergemakkelijkt, maar dat dit niet noodzakelijk een opstap naar gespecialiseerde hulp voor partnergeweld betekent, wat reeds in ander onderzoek werd aangetoond (Evans & Feder 2016). Mogelijke verklaringen hiervoor zijn een beperkte kennis over gespecialiseerde diensten bij de algemene bevolking, de regionale spreiding van die diensten alsook het feit dat in Vlaanderen gespecialiseerde hulp ook onder organisaties valt zoals het CAW, die voor diverse welzijnsproblemen ondersteuning bieden.

Er is ook een verband tussen het informele netwerk en het ontvangen van formele ondersteuning op gebied van praktische steun. Bijvoorbeeld de opvang van kinderen door vrienden kan het net mogelijk maken naar politie te gaan, begeleiding te volgen en administratieve zaken te regelen. We kunnen de invloed van het informele netwerk dus niet loskoppelen van het institutionele traject. Wanneer een gebrekkige ondersteuning door formele instanties heerst, kunnen veel slachtoffers niet anders dan terugvallen op het informele netwerk. Het informele netwerk is echter niet altijd in staat om een gepast antwoord te bieden op geweld. De reacties die slachtoffers ervaren, kunnen hen net verhinderen om verder hulp te zoeken of te praten over geweld zoals ook eerder onderzoek aantoonde (Sylaska & Edwards 2014).

Hier spelen ook maatschappelijke denkbeelden over partnergeweld en genderspecifieke verwachtingspatronen een rol. De negatieve reacties die sommige respondenten krijgen, wijzen op onbegrip ten opzichte van de relatie en de redenen waarom iemand in een relatie blijft. Onderzoek toonde al aan dat slachtoffers om diverse redenen in geweldsituaties blijven en dat 'gewoon weggaan' niet zo evident is (Lelaurain & al. 2017). Ook maatschappelijke ideaalbeelden over vrouwelijkheid en mannelijkheid beïnvloeden slachtoffers en plegers alsook het netwerk errond. Het is daarom belangrijk om dergelijke patronen te deconstrueren en inzicht te verkrijgen in de mate waarin slachtoffers hierdoor botsen op ongelof of gebrekkige ondersteuning. Op basis van de resultaten blijkt dat ook de schoonfamilie een invloed kan uitoefenen en ideeën over rolpatronen kan versterken. Wanneer slachtoffers dan hulp zoeken bij de schoonfamilie, botsten ze op een normalisering van het geweld.

Uit onze analyses blijkt dat het informele netwerk kan bijdragen aan de geweldssituatie door de manier waarop zij het geweld kaderen. Onderzoek toont aan dat slachtoffers vaak met secundaire victimisatie te maken krijgen, waarbij ze op basis van hun gedrag de schuld krijgen van het geweld (Morrison & al. 2006). Deze secundaire victimisatie uitte zich door ongelof, onbegrip, minimalisering van de feiten of het weglachen van de feiten. Het feit dat het slachtoffer geen steun of erkenning ervaart, kan ertoe leiden dat het slachtoffer zich – naast slachtoffer te zijn binnen de partnerrelatie – ook buiten de partnerrelatie slachtoffer voelt. Bovendien zien slachtoffers zichzelf niet altijd als slachtoffer of overlever. Soms voelen ze zichzelf verantwoordelijk of gebruiken ze zelf ook geweld. Dat wijst op de wisselende positie ten aanzien van het geweld die partners binnen een intieme relatie kunnen aannemen en maakt het net ook moeilijk voor de omgeving om in te grijpen.

De manier waarop de ondersteuning werd ervaren is dus zeer variabel. De eerder negatieve ervaringen kunnen het verlaten van een geweldssituatie net verhinderen. Maar voor verschillende respondenten was dit netwerk ook een belangrijke bron van steun. De vraag is hoe het informele netwerk gemobiliseerd kan worden om op een positieve manier bij te dragen aan de ondersteuning van het slachtoffer. Uit de literatuur blijkt namelijk dat het netwerk een beschermende rol kan opnemen en zo de negatieve effecten van het geweld kan verminderen (Coker & al. 2003, Edwards & Dardis 2019, Trotter & Allen 2009, Wright 2015). Daartoe is het belangrijk om na te denken over hoe we de algemene bevolking beter kunnen activeren en vormen om situaties van partnergeweld te herkennen, hier op een gepaste manier mee om te gaan (door bijvoorbeeld ook aandacht te hebben voor stereotypering) en ook kennis te ontwikkelen over de bestaande diensten. De kloof tussen het informele en het formele is immers niet altijd zo groot. Bovenstaande elementen wijzen op het feit dat het belangrijk is om het informele netwerk te sensibiliseren en te informeren over wat ze kunnen doen in situaties waar sprake is van partnergeweld. De drempel is dan mogelijks minder groot om slachtoffers en/of plegers aan te spreken of hulp te bieden. Dat ligt ook in lijn met wat er in de literatuur beschreven wordt. Trotter & Allen (2009) argumenteren dat het informeren en ondersteunen over hoe men het meest helpend kan zijn, het informele netwerk hierin kan versterken. Hier ligt vooral voor lokale overheden heel wat potentieel. Zij kunnen zich richten op de sensibilisering en ondersteuning van hun inwoners. Ook het bevragen van deze netwerken kan leiden tot interessante inzichten waardoor slachtoffers van partnergeweld in de toekomst beter ondersteund kunnen worden. Verder onderzoek zou dit aspect dus kunnen verdiepen.

CONCLUSIE

Dit onderzoek bracht barrières en ervaringen van slachtoffers met informele ondersteuning in Vlaanderen in kaart. Uit de resultaten bleek dat het informele netwerk een cruciale rol kan spelen in de ondersteuning van slachtoffers van partnergeweld, maar in andere gevallen ook een eerder negatieve invloed kan uitoefenen. Om aan de barrières en negatieve ervaringen tegemoet te komen, is het aangeraden om het informele netwerk en dus de algemene bevolking beter te sensibiliseren over hoe ze best reageren op situaties van partnergeweld. Op die manier kan ook het informele netwerk gemobiliseerd worden om gepaste ondersteuning aan slachtoffers te bieden.

BIBLIOGRAFIE

BOURDIEU P. (1986) The Forms of Capital. In RICHARDSON J. (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241-258). Westport, CT: Greenwood.

BRAUN V. & CLARKE V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. DOI: 10.1191/1478088706qp063oa.

COKER A.L., WATKINS K.W., SMITH P.H. & BRANDT H.M. (2003) Social support reduces the impact of partner violence on health: application of structural equation models. *Preventive Medicine*, 37(3), 259-267. DOI:10.1016/S0091-7435(03)00122-1.

CORNALLY N. & MCCARTHY G. (2011) Help-seeking behaviour: A concept analysis. *International Journal of Nursing Practice*, 17(3), 280-288. DOI: 10.1111/j.1440-172X.2011.01936.x.

CRENSHAW K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299. DOI:10.2307/1229039.

DONOVAN C. & BARNES R. (2020) *Queering Narratives of Domestic Violence and Abuse*, Palgrave Studies in Victims and Victimology.

EDWARDS K. M. & DARDIS C. M. (2020) Disclosure Recipients' Social Reactions to Victims' Disclosures of Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(1-2), 53-76. DOI: 10.1177/0886260516681155.

EVANS M. A. & FEDER G. S. (2016) Help-seeking amongst women survivors of domestic violence: a qualitative study of pathways towards formal and informal support. *Health Expect*, 19(1), 62-73. DOI:10.1111/hex.12330.

FRA (2014) *Violence Against Women. An EU-Wide Survey*. European Union Agency for Fundamental Rights. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.

FRASER E. (2020) *Impact of COVID-19 Pandemic on Violence against Women and Girls*. UK Department for International Development, March 16, 2020.

HUNTLEY A. L., POTTER L., WILLIAMSON E., MALPASS A., SZILASSY E. & FEDER G. (2019) Help-seeking by male victims of domestic violence and abuse (DVA): a systematic review and qualitative evidence synthesis. *Bmj Open*, 9(6), 1-13. doi:10.1136/bmjopen-2018-021960.

JANSSEN H., WENTZEL W. & VISSER B. (2012) *Basisboek Huiselijk geweld*. Bussum: uitgeverij Coutinho.

JOHNSON I.D. & BELENKO S. (2019) Female Intimate Partner Violence Survivors' Experiences with disclosure to informal networks. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177%2F0886260519843282>.

LANIER C. & MAUME M. O. (2009) Intimate partner violence and social isolation across the rural/urban divide. *Violence Against Women*, 15(11), 1311-1330.

LELAURAIN S., GRAZIANI P. & LO MONACO G. (2017). Intimate Partner Violence and Help-Seeking. A Systematic Review and Social Psychological Tracks for Future Research. *European Psychologist*, 22 (4), 263-281. DOI: 10.1027/1016-9040/a000304.

MEYER S. (2016) Still blaming the victim of intimate partner violence? Women's narratives of victim desistance and redemption when seeking support. *Theoretical Criminology*, 20(1), 75-90.

MORTELMANS D. (2017) Het kwalitatief onderzoeksdesign. In DECORTE T. & ZAITCH D. (eds.) *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (131-160). Leuven: Acco.

MORRISON, K. E., LUCHOK, K. J., RICHTER, D. L., & PARRA-MEDINA, D. (2006). Factors Influencing Help-Seeking From Informal Networks Among African American Victims of Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(11), 1493–1511. <https://doi.org/10.1177/0886260506293484>.

PIETERS J., ITALIANO P., OFFERMANS A.-M. & HELLEMANS S. (2010) *Ervaringen van vrouwen en Mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld. Les expériences des femmes et des hommes en matière de violence psychologique, physique et sexuelle*, Bruxelles, Institut pour l'égalité des femmes et des hommes. Bruxelles, Institut pour l'égalité des femmes et des hommes. Accessible sur le site <https://igvm-iefh.belgium.be>.

RICKWOOD D., DEANE F. P., WILSON, C. J. & CIARROCHI J. (2005) Young people's help-seeking for mental health problems. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health*, 4(3), 218-251. DOI: 10.5172/jamh.4.3.218.

RICKWOOD D. & THOMAS K. (2012) Conceptual measurement framework for help-seeking for mental health problems. *Psychology Research and Behavior Management*, 5, 173-183. DOI: 10.2147/PRBM.S38707.

ROSE L. E. & CAMPBELL J. (2000) The role of social support and family relationships in women's responses to battering, *Health Care for Women International*, 21(1), 27-39. DOI: 10.1080/073993300245384.

SCHEER J. R., MARTIN-STOREY A. & BAAM L. (2020) Help-Seeking Barriers Among Sexual and Gender Minority Individuals Who Experience Intimate Partner Violence Victimization. In RUSSELL B. (Ed.) *Intimate Partner Violence and the LGBT+ Community: Understanding Power Dynamics* (139-158). Switzerland: Springer International Publishing.

SHARMA K., & GILL A.K. (2010) Protection for All? The Failures of the Domestic Violence Rule for (Im)migrant Women. In THIARA, R. K. & GILL A. K. (Eds.) *Violence against Women in South Asian Communities. Issues for Policy and Practice* (211-236). Londen: Jessica Kingsley Publishers.

SOKOLOFF N. J. & DUPONT I. (2005) Domestic violence at the intersections of race, class, and gender: challenges and contributions to understanding violence against marginalized women in diverse communities. *Violence Against Women*, 11(1), 38-64. DOI:10.1177/1077801204271476.

STARK E. (2009) *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. Oxford University Press.

SYLASKA K. M. & EDWARDS K. M. (2014) Disclosure of Intimate Partner Violence to Informal Social Support Network Members: A Review of the Literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 15(1), 3-21. DOI: 10.1177/1524838013496335.

TROTTER J. L. & ALLEN N. E. (2009) The Good, The Bad, and The Ugly: Domestic Violence Survivors' Experiences with Their Informal Social Networks. *Ameri-*

can Journal of Community Psychology, 43(3), 221-231. doi: 10.1007/s10464-009-9232-1.

USHER K., BHULLAR N., DURKIN J., GYAMFI N. & JACKSON D. (2020) Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International journal of mental health nursing*.

WALKER A., LYALL K., SILVA D., CRAIGIE G., MAYSHAK R., COSTA B., HYDER C., BENTLEY A. (2020) Male Victims of Female-Perpetrated Intimate Partner Violence, Help-Seeking, and Reporting Behaviors: A Qualitative Study. *Psychology of Men & Masculinities*, 21(2), 213-223. DOI: 10.1037/men0000222.

WALTERS M. L. (2011) Straighten Up and Act Like a Lady: A Qualitative Study of Lesbian Survivors of Intimate Partner Violence. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 23(2), 250-270, doi: 10.1080/10538720.2011.559148.

WHO (2013) *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Accessible sur le site World Health Organisation: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625>.

WILSON, W. (1987) *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass and Public Policy*. University of Chicago Press.

WITHAECKX, S. (2013) Inleiding: nieuwe vormen van familiaal geweld feministisch bekeken. In COENE G. & WITHAECKX, S. (eds) *Van de liefde geslagen? Nieuwe vormen van intrafamiliaal geweld. Tweespraak Vrouwenstudies* (7-31). Brussel: VUB-PRESS.

HOOFDSTUK VI. DOORVERWIJZING NAAR JUSTITIE, GERECHTELIJKE BESLISSINGEN EN ‘SOCIALE POSITIONERING’: LESSEN UIT EEN ANALYSE VAN HET SOCIAAL- DEMOGRAFISCHE PROFIEL VAN DADERS DIE BIJ JUSTITIE ZIJN GESIGNALEERD WEGENS PARTNERGEWELD¹⁰³

JEAN-PAUL SANDERSON

Postdoctoraal Onderzoeker, UCLouvain, Centre de recherche en démographie

CHARLOTTE VANNESTE

Onderzoeksleider, Departement Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en professor aan de Universiteit de Liège

INLEIDING: UITDAGINGEN EN DOELSTELLINGEN

De voorbije decennia is justitie een alsmaar belangrijker actor geworden in het overheidsbeleid inzake partnergeweld (IPV). Ook de functie van justitie wordt steeds meer onderzocht. Er wordt daarbij fundamenteel nagedacht over de plaats van justitie en de manieren waarop de gerechtelijke en politiepraktijken kunnen worden gekoppeld aan die in de psycho-medisch-sociale sector, of het nu gaat om de slachtoffers, de daders of de situatie van complexe interacties die de verschillende vormen van partnergeweld kunnen aannemen. Om het publiek beleid op dit vlak te stroomlijnen, is het nuttig om meer te weten over het sociaal-demografische profiel – sociale markers en indicatoren voor de levensomstandigheden – van de populatie die voor dit type feit naar justitie wordt doorverwezen. Dat wordt gecombineerd met een parallelle benadering omtrent de ruimtelijke voorstelling van de signaleringen.

¹⁰³ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek.

Ondanks de aanzienlijke beperkingen van de algemeen beschikbare statistische gegevens¹⁰⁴ beschikt België over een databank die resulteert uit de registraties bij de correctionele parketten en die sinds 2006 werd uitgebreid met informatie over situaties van IPV die voorheen niet waren vastgesteld. Het feit dat gerechtelijke gegevens over alle verdachten die in 2010 aan justitie zijn gesignaleerd wegens IPV (circa veertigduizend) konden worden gekoppeld met de gegevens van de volkstellingen van 2001 en 2011 bood ongekende vooruitzichten voor de verdere ontwikkeling van dit soort kennis.

Gezien de onduidelijkheid die gewoonlijk heerst rond de interpretatie van dergelijke statistieken is het noodzakelijk om in eerste instantie de status van deze gegevens toe te lichten. Op basis van deze gegevens is het immers niet mogelijk om het gehele IPV-fenomeen te schetsen en dus om, in het kader van dit onderzoek, een beeld te geven van de sociale markers die verband houden met het plegen van dit soort geweld of om algemene conclusies te trekken over de sociale of ruimtelijke factoren die dergelijk geweld in de hand werken. Zoals blijkt uit de slachtofferenquêtes¹⁰⁵, dient slechts een klein deel van de slachtoffers klacht in of wordt maar van een beperkte groep het dossier naar justitie doorverwezen. Dat aandeel verschilt sterk volgens het type geweld, waarbij fysiek geweld over het algemeen aanleiding geeft tot meer aangiften bij justitie dan psychologisch geweld.¹⁰⁶

De resultaten die hier worden gerapporteerd, zijn dus beperkt tot situaties van IPV die aan justitie zijn gesignaleerd. Ze weerspiegelen zowel de factoren die van invloed zijn op het proces van selectieve doorverwijzing naar justitie als de factoren die een impact hebben op het plegen van de feiten, zonder dat er uitsluitend op basis daarvan een onderscheid kan worden gemaakt tussen beide componenten. Daarvoor zou men moeten beschikken over prevalentiegegevens (uit enquêtes) in België, die voldoende gebaseerd zijn op deze aspecten en die in perspectief kunnen worden geplaatst ten opzichte van de verkregen resultaten op basis van de gerechtelijke gegevens. Met betrekking tot de internationale literatuur merken we echter op dat het overzicht van de onderzoeken naar de invloed van sociale factoren (zoals sociaal-economische status, positie op de arbeidsmarkt, inkomensniveau, opleidingsniveau en type wijk of woning) op het plegen van IPV onvoldoende significante of onderling coherente resultaten oplevert om conclusies te trekken over de impact van een bepaalde factor op het plegen van IPV (VanderHende & al. 2012).¹⁰⁷

¹⁰⁴ Vooral over de slachtoffers, met inbegrip van hun geslacht. Zie hierover de uiteenzetting van Van-neste C. (2020) aan het Adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen van de Senaat.

¹⁰⁵ Voor België, zie vooral de enquête op initiatief van het IGVM (Pieters & al. 2010, 54-56) dat in het voorwoord van dit boek wordt besproken.

¹⁰⁶ Op dit vlak is de doorverwijzing naar justitie hoofdzakelijk het gevolg van een klacht door het slachtoffer, en minder vaak – maar daarover zijn geen cijfers beschikbaar – van een aangifte door een buur of instelling.

¹⁰⁷ Zie ook de bibliografische synthese ‘Epidémiologie des violences conjugales en France et dans les pays occidentaux’, 2013, bijgewerkt in 2016, uitgevoerd door Santé Publique France, www.sante-publiquefrance.fr.

Factoren die van invloed kunnen zijn op de doorverwijzing naar justitie zijn bijvoorbeeld de financiële, sociale of culturele middelen waarover het slachtoffer beschikt om zelf een einde te maken aan een gewelddadige situatie, de beschikbare en toegankelijke psycho-medisch-sociale middelen om het slachtoffer uit de gewelddadige situatie te helpen zonder de politie en justitie te moeten inschakelen, of de kwaliteit van de echtelijke woning, die van invloed is op de sociale zichtbaarheid van de gewelddadige feiten.

Nog een laatste precisering: de beschikbare informatie heeft enkel betrekking op gesignaleerde daders, dus niet op de slachtoffers die nog ontbreken in de statistische registraties. Vanuit demografisch en statistisch oogpunt kan de sociaal-economische situatie van de partner die als dader wordt aangewezen, met de nodige voorzichtigheid worden beschouwd als een indirecte indicator voor die van het 'huishouden'.¹⁰⁸

Naast het beschrijvende aspect worden in de analyses die we in dit hoofdstuk toelichten twee doelen nagestreefd.

Het eerste doel is om na te gaan of persoonlijke sociaal-demografische en meer bepaald sociaal-economische kenmerken, vergeleken met die van de algemene bevolking, een zekere impact hebben op de kans om bij justitie te worden gesignaleerd wegens IPV. Daarbij houden we rekening met de profielen in elk gerechtelijk arrondissement en gewest van het land. Wetende dat het strafrechtelijke klantenbestand bij uitstek over het algemeen “minder bedeed is met economisch, educatief en symbolisch kapitaal” (vrije vertaling, Gautron & Retiere 2013), is het belang van de analyse om te onderzoeken of, en in welke mate, er effectief aanwijzingen van selectieve sociale mechanismen voor de vorming van dit strafrechtelijke klantenbestand kunnen worden geïdentificeerd.

Het tweede doel is om de mogelijke impact van diezelfde sociale kenmerken op de gerechtelijke beslissingen te bestuderen op het ogenblik dat de gevallen van IPV in handen van magistraten zijn. De hypothese van de reproductie en versterking van de sociale verschillen en ongelijkheden door het gerechtelijk apparaat – waarvan de gevolgen een impact kunnen hebben op zowel het slachtoffer (Ricordeau 2019, 183) als de dader (Finn 2013, Hoyle & Sanders 2000, Robinson 2015) – wordt immers regelmatig onder de aandacht gebracht in het kader van onderzoeken en vereist bijzondere waakzaamheid. De analyse houdt rekening met alle opgenomen gerechtelijke en sociaal-demografische variabelen in de statistische registraties om de impact – wanneer alle andere variabelen gelijk zijn – van de sociale markers op het “gerechtelijke lot”¹⁰⁹ te

¹⁰⁸ Aangezien partners statistisch gezien zeer vaak, maar niet systematisch, een sociaal-economische status hebben die vergelijkbaar is of dicht bij elkaar aanleunt. Voorzichtigheid is ook geboden met het oog op onderzoeksresultaten die wijzen op een impact van het verschil in status tussen de partners – zoals een lager opleidingsniveau bij de man in het bijzonder – of van wijzigingen in de status bij een van de partners op het plegen van IPV (Brown & Maillochon 2002).

¹⁰⁹ De uitdrukking is ontleend aan Gautron & Retiere (2013).

onderzoeken, die, afhankelijk van de genomen beslissingen, al dan niet een inschakeling van de psycho-medisch-sociale sector in de hand werken en die de situatie al dan niet voorbehouden aan een exclusief strafrechtelijk beheer.

Zowel bij de analyse van de fase van de doorverwijzing naar justitie (punt 3) als bij de analyse van de fase van de gerechtelijke beslissingen (punt 4) levert de voorgestelde sociaal-demografische cartografie (in letterlijke en figuurlijke zin) nieuwe informatie op die kan bijdragen tot het uitdenken van een strafrechtelijk beleid dat beter is afgestemd op de beleidsmaatregelen die op sociaal gebied zijn ontwikkeld, met het oog op een meer geïntegreerd publiek beleid.

1. METHODOLOGIE EN GEGEVENS

De gehanteerde statistische benadering focust op de meest uitgebreide gegevens die in België beschikbaar zijn en die het meest veelbelovend zijn om nieuwe wetenschappelijke resultaten op te leveren. We beschikten over zeer gedetailleerde informatie over het cohort van bijna veertigduizend verdachten die in 2010 bij de correctionele parketten zijn gesignaleerd wegens minstens één feit van partnergeweld.¹¹⁰ Een hele reeks gerechtelijke variabelen (type partnergeweld, andere typen van feiten, al dan niet specifieke antecedenten, gerechtelijke beslissingen, recidive, enz.) was reeds beschikbaar en werd geanalyseerd en aangevuld met enkele sociaal-demografische basisgegevens (geslacht, leeftijd en nationaliteit) zoals die zijn geregistreerd in de databank van de parketten (Vanneste 2016, 2017).¹¹¹

Om een vollediger en meer gedetailleerd sociaal-demografisch profiel te verkrijgen van de populatie die wegens IPV bij justitie is gesignaleerd, focusten we in ons onderzoek op de mogelijkheid om deze gerechtelijke gegevens te koppelen met die van een andere (demografische) databank, namelijk de volkstelling van 2011. Aan de hand van die gegevens kunnen de personen worden gekenmerkt volgens leeftijd, geslacht en nationaliteit maar ook volgens sociaal-economische variabelen, zoals opleidingsniveau, positie op de arbeidsmarkt en huisvestingskenmerken (eigendom, grootte, enz.), en volgens de situatie en samenstelling van het huishouden. Geografisch gezien geven die variabelen een beeld van de sociaal-demografische context op het niveau van de gemeenten en gerechtelijke arrondissementen.

¹¹⁰ Deze informatie is afkomstig van de databank van de correctionele parketten, het College van procureurs-generaal, Statistische analisten <https://www.om-mp.be/stat/corr/start/n/home.html>.

¹¹¹ Er was overigens een verkennend onderzoek naar het sociaal-economische profiel opgestart, waarbij het werkloosheidscijfer van de woongemeente als indicator voor de levensomstandigheden van de vermeende dader werd gebruikt (Vanneste 2016, 20).

Aangezien de gerechtelijke gegevens om privacyredenen anoniem zijn gemaakt, hebben we in eerste instantie een koppeling van de twee databanken uitgevoerd op basis van het geboortjaar en de straatnaam zoals die zijn geregistreerd in de databank van de parketten. Door het gebrek aan automatisering bij de invoering van de adressen¹¹² en bijgevolg de verscheidenheid aan schrijfwijzen van hetzelfde adres was voor ongeveer 50% van het cohort een handmatige standaardisering per geval nodig. Vervolgens kon elke straat worden gekoppeld aan de overeenkomstige statistische sector. Met behulp van een sleutel met de code van de sector/gemeente, de geboortedatum, het geslacht en de burgerlijke stand konden we beide databanken dan aan elkaar linken. Van de in totaal 39.438 personen in het cohort werden er 34.584 in het Rijksregister teruggevonden, goed voor 87,7% van de oorspronkelijke steekproef.¹¹³

Vervolgens hebben we analyses – beschrijvende statistieken en logistische regressies – van het profiel van het cohort uitgevoerd, met bijzondere aandacht voor de sociaal-economische variabelen. Daarbij hebben we gebruikgemaakt van een multidimensionale indicator voor de sociale positionering (Eggerickx & al., 2018, 2020). Die diende ook als basis voor ruimtelijke analyses. Tot slot konden we aan de hand van die indicator ook nagaan welke gerechtelijke beslissingen werden genomen ten aanzien van verdachten die wegens IPV bij justitie zijn gesignaleerd in functie van hun sociale positionering.

Eerst beschrijven we het gerechtelijke en sociaal-demografische profiel van het cohort (punt 2). Door de koppeling van de gerechtelijke en sociaal-demografische gegevens konden we op een geheel nieuwe manier de impact van de sociale positionering op de signalering van personen bij de parketten wegens IPV (punt 3) en vervolgens de impact van die sociale positionering op de gerechtelijke reacties op deze situaties van IPV (punt 4) analyseren.

2. PROFIEL VAN DE IN 2010 GESIGNALEERD IPV-VERDACHTEN

2.1. Gerechtelijk profiel

Het profiel van het cohort (tabel 1) (n = 39.438) wordt enerzijds gekenmerkt door een aanzienlijk aandeel verdachten die zijn gesignaleerd op basis van de vaststelling van een “familiegeschil”, zonder dat het om een misdrijf ging (15%), en/of anderzijds door een even aanzienlijk aandeel vermoedelijke daders tegen wie de zaak is geseponneerd omdat er geen misdrijf was gepleegd of omdat er onvoldoende bezwarende feiten waren

¹¹² Zoals dat zou kunnen via de toegang tot het Rijksregister.

¹¹³ Rekening houdend met de onbekende of ontbrekende informatie in de verschillende rubrieken, konden we de verschillende analyses uitvoeren op ongeveer 73% tot 84% van de gevallen.

(21%). Uit die twee bevindingen volgt dat het deel van de verdachten voor wie een misdrijf bewezen wordt geacht, zich beperkt tot 70% van het cohort. Van die verdachten werd 71% voor het eerst signaleerd wegens IPV in 2010, 50% voor één enkel feit en 70% voor hoogstens twee feiten. Bovendien wordt of werd 71% van het cohort ook signaleerd wegens andere feiten dan partnergeweld. Wat het type IPV-feit betreft, heeft 62% van de gevallen betrekking op fysiek geweld, waarvan 0,6% op moord of poging tot moord, 20% van de gevallen op schending van de privacy, nog eens 20% van de gevallen op bedreigingen en 1,4% van de gevallen op seksueel misbruik. Dat soort misdrijven kan cumulatief zijn. 83% van de verdachten is door het parket als Belg geregistreerd.¹¹⁴ 94% is tussen 18 en 55 jaar oud, en 65% tussen 26 en 45 jaar. 76% van de gemelde verdachten zijn mannen en 24% zijn vrouwen. Hun gerechtelijke profielen zijn verschillend. (Vanneste 2016, 2017).

Tabel 1. Gerechtelijk profiel van gesignaleerde IPV-verdachten in 2010, naar geslacht (samenvatting)

	Totaal	Mannen	Vrouwen
Vastgesteld misdrijf	70%	76%	56%
Eerste signalering wegens IPV in 2010	71%	70%	75%
Andere gemelde feiten dan IPV	71%	61%	74%
Fysiek geweld	62%	67%	44%
Inbreuk op privacy	20%	21%	15%
Bedreigingen	20%	23%	12%
Seksueel misbruik	1,4%	1,8%	0,2%
Totaal	100%	100%	100%
		76%	24%
<i>N = 39 438 (onbekend geslacht = 149)</i>	<i>39.438</i>	<i>29838</i>	<i>9451</i>

2.2. Sociaal-demografisch profiel

Uit een analyse op basis van de koppeling met de gegevens van de volkstelling (n = 34.584) blijkt dat 85% van de IPV-verdachten Belg is.¹¹⁵ Wanneer dat in perspectief wordt geplaatst met de populatie van Belgen in de totale bevolking die in 2010 in België woonde (90%), wijst dat dus op een zekere oververtegenwoordiging van de groep

¹¹⁴ In de door het College van procureurs-generaal geregistreerde en meegedeelde gegevens is geen informatie over herkomst of geboorteland te vinden.

¹¹⁵ De gegevens van de volkstelling en de geregistreerde gegevens van de parketten stemmen niet helemaal overeen: van de personen die door de parketten als Belg zijn geregistreerd, is 91% als dusdanig geïdentificeerd door de volkstelling, terwijl van de personen die door de volkstelling als Belg zijn geïdentificeerd, 84% als dusdanig is geregistreerd door de parketten.

van de niet-Belgen in het cohort van gesignaleerde IPV-verdachten. Die bevinding moet echter met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, zowel wat betreft de geldigheid als de interpretatie van de bevinding (Vanneste 2016, 18).¹¹⁶ Als er bovendien effectief sprake zou zijn van een oververtegenwoordiging, dan zou die beperkter zijn dan voor alle verdachten die bij de correctionele parketten zijn gesignaleerd voor alle geschillen samen (79% Belgen in 2010) (Vanneste 2016, 17).

Met betrekking tot het type huishouden zijn bij 55% van de gevallen kinderen betrokken (gehuwde of samenwonende koppels, eenoudergezinnen of collectieve huishoudens) en in 37% van de gevallen zijn er op geen enkele bekende manier kinderen betrokken (gehuwde of samenwonende koppels zonder kinderen, alleenstaanden). Voor 8% van de verdachten is het type huishouden niet gespecificeerd.

De populatie van de IPV-verdachten is overwegend mannelijk (76%). Die bevinding is grondiger onderzocht in eerder onderzoek (Vanneste 2016, 2017, 2019).¹¹⁷ Wat de leeftijdsverdeling betreft, zijn de meeste verdachten tussen 25 en 49 jaar oud. Die leeftijdsgroep vertegenwoordigt 35% van de totale Belgische bevolking, maar is goed voor 75% van de verdachten. Van de leeftijdscategorieën jonger dan 25 jaar en tussen de leeftijd van 50 en 59 jaar ligt het relatieve gewicht onder de verdachten dicht bij – of is het gelijk aan – het gewicht binnen de totale bevolking. Boven de leeftijd van 60 jaar daalt het aandeel van de verdachten tot 4%, wat heel wat minder is dan de 23% die deze groep binnen de totale bevolking vertegenwoordigt.

We hebben nog een derde variabele onderzocht, namelijk het type woongemeente. Wij hebben ons daarvoor gebaseerd op de typologie van de stadsgewesten die is ontwikkeld door Van der Haegen & Pattyn (1979, gewijzigd door Van der Haegen & al. (1996) en door Vanderstraeten L. & Van Hecke E. (2019). Die typologie bepaalt grote steden (of regionale steden) die een aanzienlijke impact hebben op hun “inter land”. Er worden vier typen van gemeenten onderscheiden: de centrale steden (grote steden), de randstedelijke gebieden errond die worden bepaald door concentrische cirkels – de ag-

¹¹⁶ Wat de geldigheid betreft: een significant deel van de bevolking die in België verblijft, is illegaal (‘mensen zonder papieren’) en is dus niet opgenomen in de bevolkingsstatistieken, terwijl een bij het parket gesignaleerde verdachte die illegaal in België verblijft, wel wordt meegeteld bij de niet-Belgen. Daardoor wordt het percentage van de oververtegenwoordiging, dat op basis van beide aandelen zou kunnen worden berekend, kunstmatig opgedreven. Wat de interpretatie betreft: in het algemeen mag een oververtegenwoordiging van de buitenlanders in de cijfers van de signaleringen bij het parket zeker niet eenzijdig worden geïnterpreteerd als een verhoogde neiging bij deze bevolkingsgroep tot het plegen van strafbare feiten. Er zijn wetenschappelijke bewijzen in overvloed van de bijzondere selectiviteit die het rechtssysteem ten nadele van deze bevolkingsgroep toepast (zie met name Brion 2007).

¹¹⁷ In dit onderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen rechtszaken in het kader waarvan slechts één man wordt verdacht (73%), slechts één vrouw wordt verdacht (16%) en zowel een man als een vrouw als vermeende daders worden beschouwd (10,5%) (Vanneste 2019).

glomeraties rond de centrale steden, die zich ervan onderscheiden en die een zekere wooncontinuïteit vertonen –, de voorsteden – woongemeenten waarvan de bevolking sterk verweven is met de centrale stad –, de forensengebieden¹¹⁸ (verafgelegen randsteden) – gemeenten waarvan de band met de centrale stad nog altijd sterk is maar minder sterk dan die van de gemeenten in de voorsteden – en ten slotte de gemeenten buiten stadsgewesten die niet erg onder de invloed van een grote stad staan. Aan de hand van deze typologie kan een vorm van stedelijke hiërarchie worden bepaald. Onze analyses wijzen vooral op een oververtegenwoordiging van de centrale steden onder de IPV-verdachten. Dat betekent in geen geval dat die gebieden daarom gewelddadiger zijn, maar kan gewoon wijzen op een betere identificatie van de situaties, met name als gevolg van de kenmerken van de woonomgeving.

De sociale positionering wordt nog meer in detail geanalyseerd (punt 3.1).

Tabel 2. Belangrijkste sociaal-demografische kenmerken in beide populaties

Variabelen	% IPV-verdachten	% bevolking in België
Geslacht	Vrouwelijk	49%
	Mannelijk	51%
Belgische nationaliteit	Ja (gerechtelijke gegevens)	90%
	Ja (gegevens volkstelling)	85%
Kinderen in het huishouden	Ja	51%
	Niet noodzakelijk	49%
	Onbekend	0%
Leeftijdsgroepen	Jonger dan 18 jaar	20%
	18-24 jaar	9%
	25-29 jaar	6%
	30-34 jaar	7%
	35-39 jaar	7%
	40-44 jaar	7%
	45-49 jaar	8%
	50-54 jaar	7%
	55-59 jaar	6%
	60 jaar en ouder	23%

¹¹⁸ Deze gemeenten kenmerken zich vooral door grote pendelstromen (naar de centrale stad) (Vanderstraeten & Van Hecke 2019).

Variabelen	% IPV-verdachten	% bevolking in België
Type gemeente		
Centrale stad	43%	35%
Agglomeratie	20%	24%
Voorstad	8%	11%
Verafgelegen randstedelijk gebied (forensengebied)	18%	19%
Gemeente buiten stadsgewest	9%	11%

3. IMPACT VAN DE SOCIALE POSITIONERING OP DE SIGNALERING VAN IPV-VERDACHTEN IN 2010

3.1. Oververtegenwoordiging van de meest benadeelde populatie en ondervertegenwoordiging van de meest bevoordeelde populatie

De sociale positionering kan worden onderzocht op basis van variabelen omtrent het opleidingsniveau, de positie op de arbeidsmarkt en de huisvestingskenmerken, die afzonderlijk onder de loep werden genomen. De aandelen die respectievelijk in het cohort van de IPV-verdachten en in de totale bevolking in België werden waargenomen, worden vergeleken in tabel 3. Door op die manier te werk te gaan, zijn de verschillen over het geheel genomen niet erg groot, hoewel onder de vermoedelijke daders het opleidingsniveau meteen al lager lijkt te liggen, evenals het aandeel van de huiseigenaars, terwijl het aandeel van de werklozen hoger ligt.¹¹⁹

Tabel 3. Belangrijkste sociaal-economische kenmerken in beide populaties (IPV-verdachten en algemene bevolking)

Variabelen	% IPV-verdachten	% bevolking in België
Opleidingsniveau		
Lager onderwijs	12%	17%
Secundair onderwijs	65%	56%
Hoger onderwijs	23%	27%
Positie op de arbeidsmarkt		
Tewerkgesteld	66%	51%
Gepensioneerd	3%	23%
Werkloos	10%	5%
Andere	21%	22%
Gemiddelde omvang van de woning	2,36	2,55

¹¹⁹ Het aandeel van de gepensioneerde en werkende vermoedelijke daders is vertekend door de concentratie van deze populatie in de actieve leeftijdsgroepen.

Variabelen	% IPV-verdachten	% bevolking in België
Eigenaars	54%	71%
	N = 34.584	

Net als bij andere onderwerpen lijkt het relevanter om een synthetische indicator voor de levensomstandigheden in te zetten, aan de hand waarvan situaties met een cumulatie van nadelen kunnen worden vastgesteld. Die samengestelde indicator voor de “sociaal-economische positionering” is ontwikkeld in eerder onderzoek (Eggerickx & al. 2018, 2020) op basis van de kenmerken van het opleidingsniveau, de positie op de arbeidsmarkt en de huisvestingsomstandigheden (huurwoning of gekochte woning en kwaliteit van de woning). Voor elk van die kenmerken krijgt ieder individu een score. Aan de hand van de som van de scores per aspect wordt ieder individu in een sociaal-economisch continuüm gesitueerd. De individuele scores worden vervolgens gegroepeerd in kwartielen, zodat elke groep, van de meest bevoordeelde tot de meest benadeelde, overeenstemt met 25% van de totale bevolking die op het Belgisch grondgebied woont. Tabel 4 vergelijkt het aandeel van elk kwartiel onder de IPV-verdachten en in de totale referentiebevolking.

Deze synthetische indicator toont in de eerste plaats aan dat alle categorieën van de bevolking, ongeacht hun sociale positie, bij de politie en de parketten kunnen worden gesignaleerd wegens partnergeweld. Toch zijn er enkele belangrijke verschillen. De meest benadeelde groep die meerdere nadelen cumuleert, vertegenwoordigt 31% van de verdachten van partnergeweld, terwijl die groep 25% van de totale bevolking uitmaakt. Omgekeerd vertegenwoordigt de bevoordeelde groep 16% van de verdachten en 24% van de totale bevolking. De verhouding tussen de aandelen in de populatie van IPV-verdachten en in de algemene bevolking wijst op een oververtegenwoordiging van de meest benadeelde groep (126) en een onderverteenwoordiging (68) van de meest bevoordeelde groep.

Tabel 4. Verdeling van de sociale groepen in de twee populaties

Sociale groep	% IPV-verdachten (1)	% bevolking in België (2)	rapport = (1)/(2)
Benadeelde groep (Q1)	31,2%	24,8%	125,8
Lage middengroep (Q2)	28,0%	25,2%	111,0
Hoge middengroep (Q3)	24,5%	26,1%	93,9
Bevoordeelde groep (Q4)	16,3%	23,9%	68,3
	N = 34.584		

3.2. Ruimtelijke analyse van de over- en ondervertegenwoordiging

Vervolgens hebben we de ruimtelijke voorstelling van deze over- en ondervertegenwoordiging in de Belgische deelstaten en gerechtelijke arrondissementen onderzocht. Daarvoor hebben we de verhouding van het aandeel van een sociale groep in de databank van de IPV-verdachten tot het aandeel van dezelfde groep in de totale referentiebevolking berekend per gerechtelijk arrondissement en volgens de volgende formule¹²⁰:

$$R_{GSX} = \frac{p_{GSX}^{PP}}{p_{GSX}^{PT}}$$

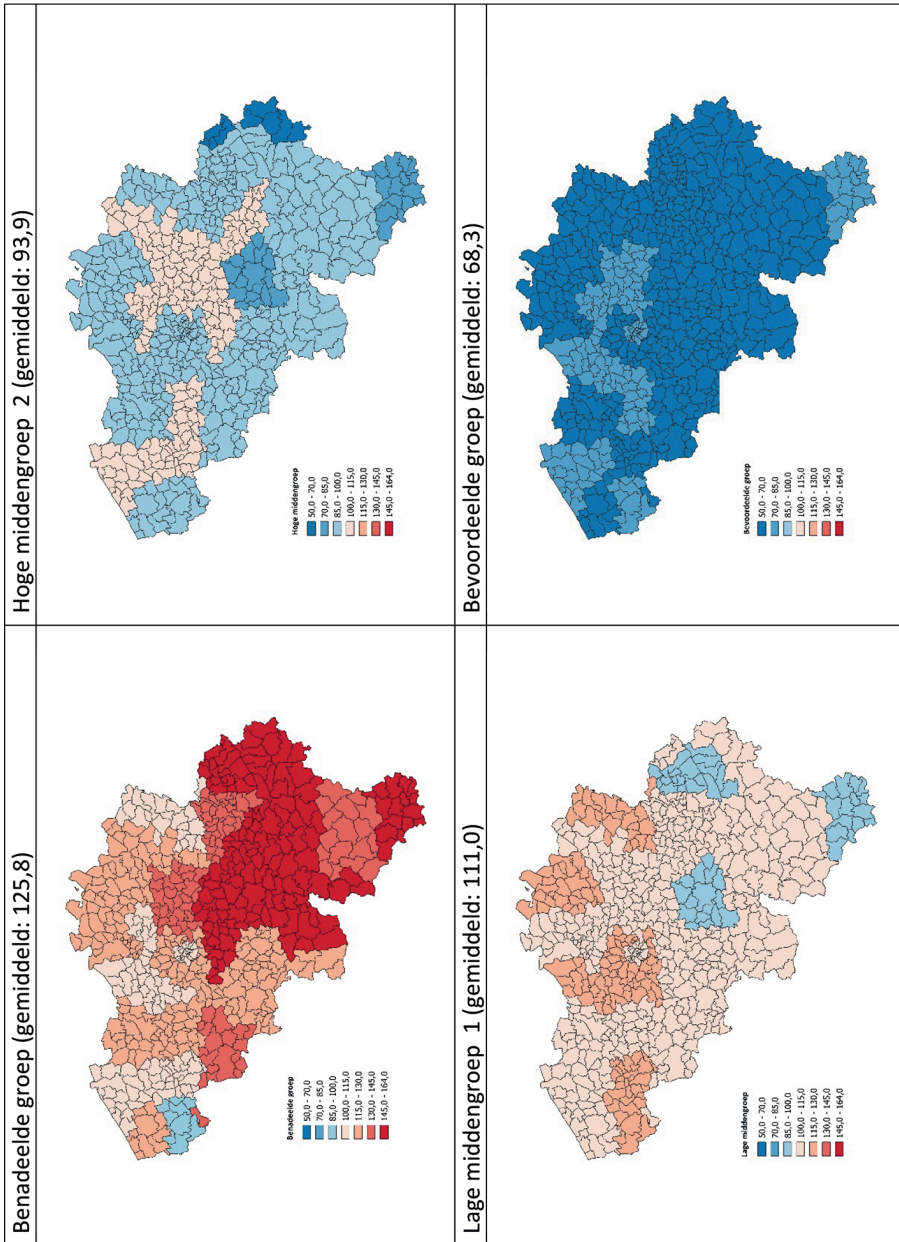
De berekening van een verhouding met betrekking tot de verdeling van de groepen in elk arrondissement afzonderlijk wordt gerechtvaardigd door de verschillende sociaal-economische situaties naargelang de arrondissementen. Zo kennen de arrondissementen in het noorden van het land (Vlaanderen) over het algemeen een gunstigere situatie dan die in het zuiden (Wallonië) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Door dan de per arrondissement berekende verhouding te vergelijken met de verkregen verhouding voor heel België, kan de mate van over- of ondervertegenwoordiging van een sociale groep onder de IPV-verdachten worden bepaald rekening houdend met de specifieke sociaal-economische situatie van dat arrondissement.¹²¹ Figuur 1 geeft een cartografisch overzicht van die over- en ondervertegenwoordigingsindex voor elke groep, met een algemene referentienorm van 100. Een sociale groep met een score tussen 50 en 70 in een arrondissement is dus tot twee keer minder vertegenwoordigd in de populatie van de IPV-verdachten van dat arrondissement dan in de totale bevolking van dat arrondissement. Omgekeerd is een groep met een score tussen 145 en 164 tot 1,64 keer meer vertegenwoordigd.¹²²

¹²⁰ Waarbij: R_{GSX} is de verhouding van het aandeel van een sociale groep in de databank van de IPV-verdachten tot het aandeel van dezelfde groep in de totale bevolking, p_{gsx} is het aandeel van een sociale groep, PP is de populatie van de IPV-verdachten, PT is de totale bevolking en GSX is de sociale groep x , en dit voor elk arrondissement afzonderlijk.

¹²¹ Deze werd dus geneutraliseerd.

¹²² Op de kaarten zijn de waarden onder 100 (ondervertegenwoordiging) in het blauw gekleurd en de waarden boven 100 (oververtegenwoordiging) in het rood. De mate van onder- of oververtegenwoordiging wordt aangegeven door de verschillende gradaties van de kleuren.

Figuur 1. Verhouding tussen het aandeel van de IPV-verdachten in elke sociale groep en het aandeel van dezelfde sociale groep in de referentiebevolking volgens het gerechtelijk arrondissement (2011).

De analyse van de ruimtelijke verdeling van deze verhouding leidt tot drie soorten bevindingen. In de eerste plaats is er een *gradatie in de intensiteit* van het fenomeen naargelang de *sociale groep*. Naarmate men hoger op de sociale ladder klimt, maakt oververtegenwoordiging plaats voor ondervertegenwoordiging. Van de vier kaarten heeft de kaart voor de benadeelde sociale groep de roodste tinten, wat de over het algemeen sterkere oververtegenwoordiging van deze groep onder de IPV-verdachten weergeeft.¹²³ De kaart voor de meest bevoordeelde groep vertoont daarentegen overal een oververtegenwoordiging. Met andere woorden, wat voor heel België werd vastgesteld, namelijk de oververtegenwoordiging van de benadeelde populatie en de ondervertegenwoordiging van de bevoordeelde populatie onder de IPV-verdachten, wordt vastgesteld op het niveau van de arrondissementen, ongeacht de sociaal-economische context van die arrondissementen.

Naast deze globale vaststelling zien we een *ruimtelijke variabiliteit van de over- en ondervertegenwoordiging* voor elke sociale groep. Voor de meest benadeelde sociale groep tekent zich een tegenstelling Vlaanderen-Brussel/Wallonië af, waarbij de oververtegenwoordiging van deze groep in Vlaanderen (uitgezonderd Leuven) en – eveneens verrassend – in Brussel lager is dan het Belgische gemiddelde. De Waalse gerechtelijke arrondissementen liggen daarentegen boven dit gemiddelde (uitgezonderd Bergen en Charleroi). Voor de andere sociale groepen weerspiegelen de kaarten meer het nationale gemiddelde, met een lichtere ondervertegenwoordiging van de bevoordeelde groep in enkele, hoofdzakelijk Vlaamse arrondissementen.

3.3. Impact van de sociale positionering rekening houdend met alle sociaal-demografische variabelen (logistische regressie)

Om deze analyses te vervolledigen, werd een logistische regressie uitgevoerd waarin alle sociaal-demografische variabelen (uit de volkstelling) werden opgenomen. De bedoeling is om na te gaan of een model dat op basis van die variabelen is gemaakt op enigerlei wijze zou kunnen bijdragen tot het voorspellen van de kans dat een persoon in de databank van IPV-verdachten terechtkomt, en dus om een standaardprofiel op te maken. Anderzijds kan via een logistische regressie worden nagegaan welke variabelen een impact hebben op de kans om in deze groep terecht te komen “wanneer alle andere variabelen gelijk zijn”.

Wat de eerste doelstelling betreft, namelijk om een predictief model voor signaleringen wegens IPV te kunnen aanreiken, is het resultaat eerder negatief: ongeacht de pogingen is de door de modellen verklaarde variantie systematisch zeer laag (Nagelkerke $R^2 = 0,102$). Zelfs wanneer het model wordt gemaakt op basis van de meest discriminerende variabele, namelijk het geslacht, bedraagt de verklaarde variantie 6,4%. De voorspel-

¹²³ Uitgezonderd het gerechtelijk arrondissement Ieper.

lende waarde van zo'n model is dan ook zeer klein, aangezien de kans om niet in deze groep terecht te komen veel groter is dan de kans om er wel in terecht te komen. Er speelt dus een zeer grote mate van willekeur mee – althans op basis van de variabelen – om als verdachte betrokken te raken bij intiem partnergeweld, wat een zeer zeldzame statistische gebeurtenis is.

Wat de tweede doelstelling betreft, namelijk om de impact van elk van de variabelen afzonderlijk te bestuderen waarbij de andere variabelen constant blijven (tabel 5), kan aan de hand van het onderzoek van de hoogste Odd Ratio's (OR's) worden bepaald welke variabelen het meest discriminerend zijn (ondanks de zwakke voorspellende waarde van het model). Wanneer alle andere variabelen gelijk zijn, is de kans dat een man in de databank van de IPV-verdachten voorkomt 2,5 keer groter dan voor een vrouw (OR = 5,512). De kans om in de databank voor te komen, is ook meer dan twee keer zo groot voor de 25- tot 44-jarigen (OR = 2,047 à 2,429) dan voor de 18- tot 24-jarigen (OR = 1) en net heel klein voor de 55-plussers (OR = 0,206). Het *geslacht* en de *leeftijdscategorie* zijn de twee meest discriminerende variabelen. Daarna volgt de *sociale positionering*: de meest benadeelde groep (OR = 1) heeft twee keer meer kans om een IPV-verdachte te zijn dan de meest bevoordeelde groep (OR = 0,451), waarbij de impact progressief is met het niveau van de sociale positionering. Dat suggereert echter niet dat het om een effect gaat dat gekoppeld is aan enerzijds gedrag of anderzijds een grotere zichtbaarheid, meer aandacht of toegenomen meldingspraktijken ten aanzien van meer benadeelde populaties. Een kleinere impact wordt vervolgens waargenomen voor de nationaliteit, waarbij voor buitenlanders de kans om in de databank voor te komen met 26% stijgt (OR = 1,265). Dat suggereert echter niet dat het om een effect gaat dat gekoppeld is aan het gedrag van de groep niet-Belgen of een toegenomen aandacht voor deze groep. Nog kleiner is de impact van de aanwezigheid van kinderen in het huishouden, die de kans om in de databank voor te komen met 21% vergroot. Tot slot heeft het feit dat men in een centrale stad woont een nog kleinere impact op de kans om tot deze groep van verdachten te behoren.

Aangezien het geslacht de meest discriminerende factor is, was het interessant om een logistische regressie uit te voeren waarbij mannelijke en vrouwelijke IPV-verdachten afzonderlijk worden beschouwd. Hiermee wordt bovendien tegemoetgekomen aan een streven om op dat vlak een *gendergerichte benadering* te ontwikkelen. De resultaten wijzen niet op een echt significant verschil met betrekking tot het primaire voorwerp van ons onderzoek. We nemen namelijk een zeer vergelijkbaar effect van de sociale positionering waar, ongeacht of de vermeende dader een man of een vrouw is. Anderzijds kunnen verschillen worden waargenomen met betrekking tot de impact van twee typen variabelen. Het feit dat er kinderen in het huishouden zijn, lijkt – wanneer alle andere variabelen gelijk zijn – geen impact te hebben wanneer de verdachte een vrouw is, terwijl dat voor mannen de kans om wegens IPV te worden gesignaleerd met 34% zou vergroten. Wat vervolgens de leeftijdscategorie betreft, is de kans bij mannen om wegens IPV

te worden gesignaleerd groter tussen de leeftijd van 25 en 54 jaar (dan 18 en 24 jaar), met een piek in de categorie van de 35- tot 44-jarigen; bij vrouwen is de kans enkel groter in de categorie van de 25- tot 34-jarigen. Terwijl de kans bij mannen pas vanaf de leeftijd van 55 jaar afneemt, is die bij vrouwen al vanaf de leeftijd van 45 jaar erg klein.

Tabel 5. Resultaten van de binaire logistische regressie: impact van sociaal-demografische variabelen op de waarschijnlijkheid van een melding voor IPV

Variabelen	Modaliteiten	Geheel		Vrouwen		Mannen	
		OR	Sig	OR	Sig	OR	Sig
Geslacht	Vrouwen (ref.)	2,512	0,000				
Leeftijdsgroepen	18-24 jaar (ref.)		0,000		0,000		0,000
	25-34 jaar	2,047	0,000	2,387	0,000	1,990	0,000
	35-44 jaar	2,429	0,000	1,036	0,387	2,445	0,000
	45-54 jaar	1,248	0,000	0,300	0,000	1,458	0,000
	55 jaar of ouder	0,206	0,000	0,003	0,000	0,527	0,000
Sociale groepen	1er kwartiel (ref.)		0,000		0,000		0,000
	2e kwartiel	0,701	0,000	0,691	0,000	0,696	0,000
	3e kwartiel	0,574	0,000	0,626	0,000	0,577	0,000
	4e kwartiel	0,451	0,000	0,481	0,000	0,458	0,000
	Onbekend	0,662	0,000	0,837	0,000	0,786	0,000
Type gemeente	Centrale stad (ref.)		0,000		0,000		0,000
	Agglomeratie	0,850	0,000	0,850	0,000	0,860	0,000
	Voorstad	0,753	0,000	0,840	0,000	0,708	0,000
	Verafgelegen randstedelijk gebied (forensengebied)	0,963	0,000	1,147	0,000	0,885	0,000
	Kleine steden buiten stedelijke regio	0,879	0,000	0,999	0,988	0,824	0,000
	Platteland buiten stedelijke regio	0,783	0,000	0,921	0,031	0,711	0,000
Kinderen in het huishouden	Ja (ref.)	1,207	0,000	1,036	0,116	1,337	0,000
Nationaliteit	Belgisch (ref.)/ buitenlands	1,265	0,000	1,544	0,000	1,280	0,000
Constante		0,002	0,000	0,003	0,000	0,003	0,000
		R ² Cox & Snell =	0,003	R ² Cox & Snell =	0,004	R ² Cox & Snell =	0,002
		R ² Nagelkerke =	0,102	R ² Nagelkerke =	0,081	R ² Nagelkerke =	0,087

OR = Odd Ratio - Sig = Significantieniveau

3.4. Interpretatie van de resultaten

Zoals in de inleiding is opgemerkt, kan de gebruikte statistische bron, namelijk de signaleringen van IPV-verdachten bij de correctionele parketten, geenszins worden geïnterpreteerd als louter een weerspiegeling van het gepleegde geweld. De signaleringen zijn immers ook een weerspiegeling van de factoren die de selectieve doorverwijzing van deze strafbare feiten naar justitie in de hand werken, zonder dat beide realiteiten gescheiden kunnen worden gehouden.

De oververtegenwoordiging van de meest benadeelde sociale groep onder de IPV-verdachten kan toe te schrijven zijn aan de cumulatie van sociale kwetsbaarheden (opleiding, huisvesting, positie op de arbeidsmarkt) die bijdragen tot gewelddadig gedrag tegenover de partner (zie onder andere hoofdstuk III van dit boek). Maar die oververtegenwoordiging kan ook verband houden met factoren die de zichtbaarheid van deze strafbare feiten en/of de inschakeling van justitie bevorderen. De gevolgen van het geweld (zoals geschreeuw) zullen bijgevolg meer te horen of te zien zijn in bescheiden aangrenzende appartementen dan in buurten met viergevelwoningen. De politie kan ook meer aanwezig zijn in armere wijken, waar de sociale diensten meer aandacht hebben voor kansarmere gezinnen. Het feit dat de verdachte reeds bij justitie bekend is voor andere soorten feiten kan ervoor zorgen dat het partnergeweld sneller wordt vastgesteld. De (financiële en sociale) onmogelijkheid voor het slachtoffer en/of de dader om een oplossing te vinden in de vorm van afzonderlijke huisvesting of een alternatieve oplossing, of om toegang te krijgen tot psychosociale hulp, kan ook van invloed zijn bij het indienen van een klacht. Een bevoorrechte sociale positie levert daarentegen voordelen op die bescherming kunnen bieden tegen zowel geweld als de signalering ervan bij justitie.

De ruimtelijke variabiliteit van de oververtegenwoordiging van de benadeelde groep en de ondervertegenwoordiging van de bevoordeelde groep onder de IPV-verdachten is niet gemakkelijker te interpreteren. Uit de ruimtelijke analyse blijkt dat de mate van oververtegenwoordiging van de “benadeelde” groep verschilt volgens het gewest: de oververtegenwoordiging is significanter en meer uitgesproken in Wallonië dan in Vlaanderen en Brussel. Het resultaat voor het gerechtelijk arrondissement Brussel, dat zeer dicht bij dat van Vlaanderen ligt, is opvallend gezien de sociaal-economisch achtergestelde situatie van vele gemeenten in het Brussels Gewest. Dat resultaat zou grondiger moeten worden geanalyseerd. Wat het verschil tussen Wallonië en Vlaanderen betreft, kunnen twee hypothesen worden geformuleerd, die overigens cumulatieve effecten zouden kunnen hebben. Die moeten zeker verder worden onderzocht.

(1) De eerste hypothese is van structurele aard: aangezien Vlaanderen het rijkste gewest is, beschikt het ook over meer middelen om sociale bijstand te verlenen aan zowel

slachtoffers als daders, waardoor kan worden voorkomen dat situaties van IPV naar justitie worden doorverwezen in een statistisch significant aantal gevallen waarin sociale onzekerheid een belangrijk deel van het probleem is.

(2) De tweede hypothese is meer politiek en/of ideologisch van aard: het Vlaamse Gewest heeft meer een systemische visie ontwikkeld op partnergeweld – dat wordt opgevat als geweld binnen het gezin, huiselijk geweld – waarbij meer aandacht gaat naar de interacties in het gezinssysteem die tot geweld leiden. Die meer holistische benadering leidde ertoe dat Vlaanderen al in een vroeg stadium een systeem van sociale diensten, namelijk de CAW of centra voor algemeen welzijnswerk, heeft opgezet, waarbij de focus ligt op zowel slachtoffers als daders. Die benadering is minder aanwezig in Wallonië waar, op basis van een meer feministische visie, partnergeweld vaker wordt gezien als een uiting van genderoverheersing. Net als in Wallonië zijn er federale diensten die zich in een vroeg stadium tot slachtoffers richten, namelijk de politionele diensten slachtofferbejegening. Het huidige netwerk in de Franse Gemeenschap (*SAPV-Services d'Assistance Policière aux Victimes*) beschikt echter niet over een structureel doorgeefluik¹²⁴ naar een hulp- of begeleidingsdienst voor daders (of zelfs voor koppels)(zie de hoofdstukken II en VIII van dit boek). De benadering die in de Franse Gemeenschap wordt gehanteerd, zou dus statistisch kunnen leiden tot een frequentere doorverwijzing van kansarme daders naar politie en justitie, bij gebrek aan sociale bijstand in een vroeg stadium.

Uit de laatste analyse (logistische regressie), waarbij de indicator van de sociale positionering is opgenomen bij de beschikbare sociaal-demografische variabelen, blijkt dat, na het geslacht en de leeftijdscategorie, de sociale positionering de grootste impact heeft op de kans om wegens partnergeweld naar justitie te worden doorverwezen. De resultaten lijken erop te wijzen dat investeringen in een beter aangepast sociaal beleid een al te massale en/of ongedifferentieerde inschakeling van het gerechtelijk apparaat in situaties van partnergeweld kunnen voorkomen. Gezien de averechtse effecten die een systematische gerechtelijke tussenkomst kan hebben op slachtoffers en daders (Finn 2013, Hoyle & Sanders 2000, Robinson 2015), alsook de overbelasting van het rechtssysteem waardoor de goede uitvoering van de gerechtelijke opdrachten in het gedrang komt, lijkt het dus onontkoombaar om in het overheidsbeleid rekening te houden met het sociale aspect. De resultaten komen op dit vlak overeen met de resultaten die in andere hoofdstukken van dit boek worden toegelicht.

¹²⁴ In sommige politiezones bestaan wellicht lokale initiatieven, maar die zijn ons niet bekend.

4. IMPACT VAN DE SOCIALE POSITIONERING OP GERECHTELIIKE BESLISSINGEN DIE ZIJN GENOMEN VOOR HET COHORT VAN IPV-VERDACHTEN (2010)

4.1. Inleiding

Aangezien de benadeelde sociale groep oververtegenwoordigd is onder de IPV-verdachten die naar de parketten worden doorverwezen, hebben we in een tweede fase de mogelijke impact van deze sociale positionering op de gerechtelijke beslissingen geanalyseerd. De vraag is relevant gezien de lange traditie van criminologisch onderzoek waarbij men aandacht wil hebben voor een ideaal van gelijkheid in de uitoefening van de rechtspraak (Herpin 1977, Aubusson 1985, Gautron & Retière 2013). Daarnaast is de vraag relevant om na te gaan in welke mate, in de fase van het nemen van de beslissingen door de magistraten, het aanbieden van sociale bijstand nuttig is of zou zijn om de discutabele effecten van bepaalde soorten beslissingen te vermijden (Hoyle & Sanders 2000, Finn 2013, Ricordeau 2019) en om een beter aangepaste reactie te bieden. Zoals uit de kwalitatieve delen van het IPV-PRO&POL-onderzoekprogramma blijkt, is de mogelijkheid om *de facto* te garanderen dat een persoon die partnergeweld pleegt de gemeenschappelijke woning vrijwillig kan verlaten of daaruit kan worden verwijderd om het slachtoffer in veiligheid te houden, een niet onbelangrijk element in de gerechtelijke beslissing. De persoonlijke – financiële of sociale – middelen waarover daders beschikken of die hen ter beschikking kunnen worden gesteld, ook al is dat maar tijdelijk, kunnen dus de keuze voor een andere oplossing bevorderen dan te beslissen tot een aanhoudingsbevel of een doorverwijzing naar de rechtbank voor een veroordeling; die beslissingen kunnen inefficiënt of zelfs contraproductief blijken te zijn op het vlak van recidive, en de gevolgen ervan voor de slachtoffers worden eveneens bekritiseerd.

De logica achter die analyse was dat alleen verdachten voor wie een misdrijf bewezen werd geacht – goed voor ongeveer 70% van het oorspronkelijke cohort – in aanmerking zouden worden genomen. Aan de hand van de gegevens konden we van alle in het systeem geregistreerde beslissingen degene onderscheiden die het meest bepalend waren voor het gerechtelijk traject. In het kader van deze bijdrage maken we een belangrijk onderscheid tussen de situaties met verdachten waaraan het parket geen formeel gevolg heeft gegeven¹²⁵ (ongeveer 70%) en de situaties die wel tot een gerechtelijke reactie hebben geleid (30%). In deze tweede categorie maken we vervolgens een onderscheid tussen situaties die op een bepaald ogenblik in het gerechtelijk traject het

¹²⁵ Het is immers niet uitgesloten dat er informelere stappen zijn gezet die niet in het systeem werden geregistreerd. Tot deze categorie behoren de klasseringen zonder gevolg.

voorwerp zijn geweest van een van de volgende beslissingen: (1) een aanbod tot opvolging van voorwaarden (art. 216ter WvS)¹²⁶ wat vóór de wet van 18 maart 2018¹²⁷ een ‘procedure voor de bemiddeling in strafzaken’ werd genoemd (ongeveer 7%), (2) een aanhoudingsbevel (ongeveer 3%) of (3) een veroordeling door de rechtbank (ongeveer 11%).¹²⁸

4.2. Impact van de sociale positionering op het bestaan van een gerechtelijke reactie

Eerst hebben we de impact van de sociale positionering op het bestaan van een gerechtelijke reactie onderzocht met behulp van een kruistabel, die we hebben geverifieerd via een klassieke chi-kwadraatprocedure. Aangezien een gerechtelijke reactie verhoudingsgewijs minder vaak voorkomt wanneer de IPV-verdachte een vrouw is (20% tegenover 30%), en de strafrechtelijke behandeling over het algemeen positiever is voor vrouwen (Vanneste 2019), werd het onderzoek uitgevoerd door de hele populatie en de vrouwen en mannen afzonderlijk te beschouwen.

Uit de resultaten (tabel 6) blijkt in de eerste plaats dat een *gerechtelijke reactie* in het algemeen vaker voorkomt wanneer de verdachte tot een benadeelde sociale groep behoort. De waargenomen verschillen zijn significant ($\text{Chi}^2 = 0,000$), wat wijst op een zekere invloed van de sociale positionering van de IPV-verdachte op de beslissing tot gerechtelijke vervolging, maar het effect van het waargenomen verband is niettemin erg klein (Cramers $V = 0,052$). De impact is iets duidelijker voor mannen dan voor vrouwen, bij wie het verschil tussen de twee uiterste sociale groepen minder uitgesproken is.

¹²⁶ Dit kan de vorm aannemen van een opleiding, therapeutische opvolging, bemiddeling over schadeloosstelling of een andere vorm van vergoeding, of gemeenschapsdienst (GD), waarbij deze modaliteiten overigens kunnen worden gecumuleerd. Op basis van de geregistreerde gegevens kan geen onderscheid worden gemaakt tussen deze verschillende modaliteiten, maar uit de kruisvergelijking met de databank van de justitiehuisen, die in het initiële onderzoek werd uitgevoerd (Vanneste, 2016, 80), blijkt dat het aanbieden van een opleiding ruimschoots de voorkeur krijgt in geval van IPV, gevolgd door bevelen om een behandeling te volgen. Er wordt bijna geen GD aangeboden.

¹²⁷ Tot wijziging van de wet van 1994 tot invoering van artikel 216ter van het Wetboek van strafvordering.

¹²⁸ Voor meer details, zie Vanneste (2016, 2017).

Tabel 6. Impact van de sociale positionering op het bestaan van een gerechtelijke reactie (en het geslacht)

Groepen				Vrouwen			Mannen		
	Gerechtelijke reactie		Totaal	Gerechtelijke reactie		Totaal	Gerechtelijke reactie		Totaal
	ja	nee		ja	nee		ja	nee	
Q1	2449 (33%)	4965 (67%)	7414 (100%)	311 (23%)	1066 (77%)	1377 (100%)	2134 (35%)	3885 (65%)	6019 (100%)
Q2	1823 (28%)	4584 (72%)	6407 (100%)	210 (20%)	858 (80%)	1068 (100%)	1612 (30%)	3712 (70%)	5324 (100%)
Q3	1545 (29%)	3864 (71%)	5409 (100%)	189 (18%)	878 (82%)	1067 (100%)	1356 (31%)	2974 (69%)	4330 (100%)
Q4	941 (27%)	2562 (73%)	3503 (100%)	152 (18%)	674 (82%)	826 (100%)	787 (30%)	1873 (70%)	2660 (100%)
Totaal	6758 (30%)	15975 (70%)	22733 (100%)	862 (20%)	3476 (80%)	4338 (100%)	5889 (32%)	12444 (68%)	18333 (100%)
	Pearson Chi ² (sig) = 0.000 Cramers V = 0.052			Pearson Chi ² (sig) = 0.014 Cramers V = 0.050			Pearson Chi ² (sig) = 0.000 Cramers V = 0.051		

In een tweede fase werd een logistische regressie uitgevoerd, waarbij de index van de sociale positionering werd opgenomen bij de gekozen sociaal-demografische variabelen¹²⁹ (met uitzondering van het type omgeving) en bij de gerechtelijke variabelen die al op die manier waren bestudeerd in het initiële onderzoek (Vanneste 2016, 2017), voor zover de gegevens beschikbaar zijn. Bij dit soort oefening wordt nagegaan in welke mate de variabelen – wanneer alle andere variabelen gelijk zijn – een impact hebben op de kans dat de vastgestelde situatie van IPV al dan niet tot een gerechtelijke reactie zal leiden. Over het algemeen blijkt het model weinig verklarend vermogen te hebben (Nagelkerke $R^2 = 0,138$).¹³⁰

Uit tabel 7 blijkt duidelijk dat de variabelen die het meest bepalend zijn voor de beslissing om al dan niet een gerechtelijk gevolg te geven aan de situatie, over het algemeen de *strafrechtelijke variabelen* zijn met betrekking op het type feit, het strafblad wegens IPV of het bestaan van andere soorten strafbare feiten. Wanneer de andere variabelen constant worden gehouden, is de kans op een gerechtelijke reactie 1,5 keer groter in

¹²⁹ De variabelen geslacht en leeftijdscategorie zijn de variabelen die in de gerechtelijke databank zijn geregistreerd. Voor de nationaliteit hebben we de twee variabelen uit zowel de gerechtelijke databank als de volkstelling ingevoerd.

¹³⁰ De Cox & Snell R² en de Nagelkerke R² zijn methoden voor de berekening van de verklaarde variatie, soms pseudo R²-waarden genoemd. Ze worden op dezelfde manier geïnterpreteerd als in de meervoudige regressie, maar met meer voorzichtigheid. Bijgevolg varieert de verklaarde variatie van de afhankelijke variabele op basis van het model tussen de Cox & Snell R² en de Nagelkerke R². Hoe hoger de waarden zijn, hoe beter het model aan de gegevens is aangepast.

geval van fysiek geweld (OR = 1,5), 0,6 keer kleiner wanneer het geweld alleen psychologisch is (OR = 0,6), 13 keer groter in geval van moord (OR = 13,2) of poging daartoe en 3 keer groter in geval van seksueel misbruik (OR = 3,2). De kans op een gerechtelijke reactie is bovendien 1,8 keer groter wanneer de verdachte ook voor andere soorten feiten dan partnergeweld is of werd gesignaleerd (OR = 1,8) en 2 keer groter wanneer de verdachte vóór 2010 al wegens IPV werd gesignaleerd (OR = 2).

Tabel 7. Resultaten van de logistische regressie: bestaan van een gerechtelijke reactie

Variabelen	Modaliteiten	OR	Sig.	OR	Sig.	OR	Sig.
		Geheel		Vrouwen		Mannen	
Geslacht	Vrouwen (ref.)/ Mannen	1,847	0,000				
Leeftijdsgroepen	18-25 jaar (ref.)	1	0	1	0,984	1	0,000
	25-35 jaar	0,688	0,000	0,997	0,991	0,654	0,000
	36-45 jaar	0,749	0,000	1,032	0,906	0,721	0,000
	46-55 jaar	0,839	0,035	0,961	0,882	0,831	0,034
	55 jaar of ouder	0,866	0,104	0,984	0,955	0,855	0,093
Kinderen	Nee (ref.)/Ja	0,970	0,377	0,919	0,425	0,973	0,465
Sociale groepen	1e kwartiel (ref.)	1	0,002	1	0,154	1	0,004
	2e kwartiel	0,840	0,001	0,787	0,087	0,855	0,007
	3e kwartiel	0,968	0,547	0,838	0,226	0,992	0,897
	4e kwartiel	0,917	0,120	1,012	0,936	0,906	0,101
Belgen (ger. inf.)	Nee (ref.)/Ja	0,838	0,000	1,163	0,374	0,812	0,000
Belgen (volkst.)	Nee (ref.)/Ja	0,919	0,112	1,132	0,476	0,898	0,056
Fysiek geweld	Nee (ref.)/Ja	1,499	0,000	1,135	0,495	1,658	0,000
Alleen psych. geweld	Nee (ref.)/Ja	0,606	0,000	0,818	0,321	0,597	0,000
Seksueel misbruik	Nee (ref.)/Ja	3,191	0,000	4,427	0,045	3,220	0,000
Moord of poging	Nee (ref.)/Ja	13,148	0,000	12,997	0,000	13,513	0,000
Ander misdrijf dan IPV	Nee (ref.)/Ja	1,778	0,000	1,787	0,000	1,772	0,000
1e signalering IPV 2010	Nee (ref.)/Ja	2,036	0,000	2,099	0,000	2,028	0,000
Constante		0,060	0,000	0,052	0,002		
Cox & Snell R ²			0,098		0,058		0,095
Nagelkerke R ²			0,138		0,092		0,132
N =			27.135		5010		22042
opgenomen in de analyse			18.235		3041		15194

OR = Odd Ratio - Sig = significantieniveau

Van de *sociaal-demografische variabelen* is de variabele *geslacht* de enige die concurreert met het belang van de impact van de strafrechtelijke variabelen. Als de verdachte een man is, is de kans op een gerechtelijke reactie immers 1,8 keer groter, wanneer alle andere variabelen gelijk zijn (OR = 1,85). Of er al dan niet kinderen in het huishouden zijn, heeft geen significante impact (significantieniveau = 0,38). De leeftijdscategorieën

hebben een impact, maar die is erg klein (en met een beperkte significantie na de leeftijd van 55 jaar). De kans op een gerechtelijke reactie is groter voor 18- tot 25-jarigen. Daarna daalt de kans met meer dan 30% om vervolgens weer te stijgen voor de categorieën boven 36 jaar. Ter vergelijking, het al dan niet hebben van de Belgische nationaliteit heeft een nog kleinere impact, die slechts significant is als we ons baseren op de gegevens van de correctionele parketten: de kans op een gerechtelijke reactie is 0,84 keer kleiner voor een Belgische verdachte.

Bij deze reeks resultaten heeft de sociale positionering ook een significant discriminerend effect, zij het zeer matig. De kans op een gerechtelijke reactie is iets kleiner voor de populatie die niet tot de meest benadeelde groep behoort, maar het verschil is niet meer dan 16% (OR = 0,84 voor Q2) en de gradatie volgens sociale positie is niet erg coherent (OR Q3 = 0,97 en OR Q4 = 0,92). Het lijkt er dus op dat de cumulatie met andere strafrechtelijke variabelen in de eerste plaats en met het geslacht in de tweede plaats de impact van de sociale positionering op het bestaan van een gerechtelijke reactie versterkt.

Uit de analyse die afzonderlijk is uitgevoerd op de vrouwelijke en de mannelijke populatie van IPV-verdachten blijkt dat er een groot verschil is met betrekking tot de variabelen die zowel bij de vrouwen als bij de mannen een duidelijk significant discriminerend effect hebben. Wat de vrouwelijke IPV-verdachten betreft, vertonen alleen de strafrechtelijke markers en slechts vier daarvan (bestaan van een ander strafbaar feit, eerste signalering wegens IPV en kwalificatie moord of poging tot moord, seksueel misbruik) duidelijk significante coëfficiënten van een impact op de gerechtelijke reactie. Ook al vertonen de Odd Ratio's vrij gelijke waarden in beide populaties wat de sociale groep betreft, toch kan er geen geldige conclusie worden geformuleerd door uitsluitend de vrouwen in aanmerking te nemen. Het feit dat de vrouwelijke populatie vijf keer kleiner is, verkleint statistisch gezien ook de kans dat discriminerende variabelen worden geïdentificeerd.

4.3. Impact van de sociale positionering op drie soorten beslissingen: voorlopige hechtenis, veroordeling en 'bemiddeling in strafzaken'

Vervolgens hebben we de impact van de sociale positionering op drie soorten beslissingen met een bijzonder grote gerechtelijke draagwijdte onderzocht. Daarbij hebben we enkel rekening gehouden met verdachten voor wie tot een gerechtelijke reactie werd overgegaan en over wie informatie omtrent de sociale positionering beschikbaar is. Elk van die gerechtelijke reacties komt verhoudingsgewijs vaker voor bij mannen dan bij vrouwen, vooral wanneer het gaat om een aanhoudingsbevel of een veroordeling (Van Neste 2019). Doordat het aantal statistisch niet voldoende groot was om significante

resultaten te verkrijgen, werd in deze fase van het beslissingsproces geen benadering op basis van geslacht gehanteerd bij de analyse.

Tabel 8. Impact van de sociale positionering op de voorlopige hechtenis, de veroordeling en het aanbieden van “bemiddeling in strafzaken”

Sociale groepen	Aanhoudingsbevel		Veroordeling		Bemiddeling in strafzaken		Totaal
	ja	nee	ja	nee	ja	nee	
Q1	292 (12%)	2157 (88%)	962 (39%)	1487 (61%)	537 (22%)	1912 (78%)	2449 (100%)
Q2	159 (9%)	1664 (91%)	638 (33%)	1185 (65%)	477 (26%)	1346 (74%)	1823 (100%)
Q3	122 (8%)	1423 (92%)	477 (31%)	1068 (69%)	404 (26%)	1141 (74%)	1545 (100%)
Q4	84 (9%)	857 (91%)	315 (33%)	626 (67%)	242 (26%)	699 (74%)	941 (100%)
Totaal	657 (10%)	6101 (90%)	2392 (35%)	4366 (65%)	1660 (23%)	5098 (75%)	6758 (100%)
	Pearson $\chi^2 = 0.000$ Cramer V = 0.057		Pearson $\chi^2 = 0.000$ Cramers V = 0.068		Pearson $\chi^2 = 0.002$ Cramers V = 0.046		

Uit de cijfers in tabel 8 blijkt dat de beslissing tot voorlopige hechtenis verhoudingsgewijs vaker wordt genomen ten aanzien van de meest benadeelde sociale groep. De analyse bevestigt dat de waargenomen verschillen statistisch significant zijn ($\chi^2 = 0,000$), maar dat die correlatie slechts een zeer klein effect heeft.¹³¹

Het onderzoek van de veroordelingen leidt tot dezelfde vaststelling: hun aandeel ligt hoger bij de meest kansarme verdachten en juist lager bij de populatie met een hogere sociale positie. Ook hier is de bevinding dat er afhankelijk van de sociale groep verschillen zijn significant, maar slechts in zeer beperkte mate.

In tegenstelling tot de eerste twee soorten beslissingen, die duidelijk het meest representatief zijn van aard, wordt de zogenaamde procedure voor de bemiddeling in strafzaken minder vaak aangeboden aan de meest benadeelde groep. De waarneembare verschillen zijn echter zeer beperkt significant.

¹³¹ De Phi- (2x2-tabellen) of Cramers V-coëfficiënten (grotere tabellen) geven een indicatie van de omvang van het verband (referentieschaal: 0,10 klein effect of zwakke correlatie – 0,30 middelgroot effect of gemiddelde correlatie – 0,50 groot effect of sterke correlatie).

Tabel 9. Resultaten van de logistische regressies met betrekking tot aanhoudingsbevelen, veroordelingen en bemiddeling

		Aanhoudingsbevel		Veroordeling		Bemiddeling	
Variabelen	Modaliteiten	OR	Sig.	OR	Sig.	OR	Sig.
Geslacht	V (ref.)/M	3,490	0,000	3,298	0,000	0,978	0,827
Leeftijdsgroepen	18-25 jaar (ref.)	1	0,141	1	0,001	1	0,007
	25-35 jaar	0,864	0,574	0,588	0,002	1,276	0,142
	36-45 jaar	0,955	0,855	0,746	0,069	1,321	0,076
	46-55 jaar	1,198	0,476	0,785	0,134	1,020	0,899
	55 jaar of ouder	1,078	0,780	0,821	0,250	1,237	0,205
Kinderen	Nee (ref.)/Ja	1,057	0,553	0,993	0,912	1,049	0,464
Sociale groepen	1e kwartiel (ref.)	1	0,002	1	0,001	1	0,022
	2e kwartiel	0,761	0,062	0,865	0,116	1,077	0,465
	3e kwartiel	1,074	0,646	1,045	0,645	0,878	0,201
	4e kwartiel	1,141	0,415	1,179	0,096	0,862	0,154
Belgen (ger. inf.)	Nee (ref.)/Ja	0,663	0,001	0,962	0,639	1,783	0,000
Belgen (volkst.)	Nee (ref.)/Ja	1,052	0,711	0,976	0,787	1,129	0,234
Fysiek geweld	Nee (ref.)/Ja	1,237	0,518	1,315	0,177	1,867	0,006
Alleen psych. geweld	Nee (ref.)/Ja	0,784	0,521	0,845	0,456	0,939	0,803
Seksueel misbruik	Nee (ref.)/Ja	1,827	0,005	1,422	0,033	0,664	0,046
Moord of poging	Nee (ref.)/Ja	12,024	0,000	2,817	0,000	0,206	0,000
Ander misdrijf	Nee (ref.)/Ja	1,599	0,006	2,081	0,000	0,637	0,000
1e signal. IPV 2010	Nee (ref.)/Ja	1,685	0,000	2,272	0,000	1,030	0,649
Constante		0,425	0,150	0,383	0,021	17,380	0,000
Cox & Snell R2		0,046		0,094		0,030	
Nagelkerke R2		0,097		0,128		0,044	

OR = Odd Ratio - Sig = significantieniveau - N = 8214 (opgenomen in de analyse = 5665)

Zoals we eerder hebben gedaan om het bestaan van een gerechtelijke reactie te onderzoeken, hebben we logistische regressies uitgevoerd om de impact van elke variabele – wanneer alle andere variabelen gelijk zijn – op de beslissingen tot respectievelijk het aanhoudingsbevel, de veroordeling en het aanbieden van bemiddeling in strafzaken te beoordelen (tabel 9).

Ongeacht de soorten gerechtelijke reacties die in aanmerking worden genomen, hebben de modellen die uit de logistische regressies voortvloeien nog minder verklarend vermogen dan bij het bestaan van een gerechtelijke reactie. De verklaarde variabiliteit kan enkel bij de veroordelingen meer dan 10% bedragen en is het kleinst bij het aanbieden van bemiddeling in strafzaken. Ook nu willen we de aandacht vestigen op de

grote mate van willekeur bij het nemen van de beslissingen door de magistraten¹³², althans wat betreft de variabelen waarmee in de analyse rekening kon worden gehouden.

Zoals bleek uit het onderzoek naar de beslissing om een gerechtelijk gevolg te geven, worden de beslissingen waarbij respectievelijk een voorlopige hechtenis, een veroordeling of een aanbod tot bemiddeling in strafzaken betrokken is hoofdzakelijk bepaald door de *strafrechtelijke variabelen*. In geval van voorlopige hechtenis en veroordeling houden de meest significante strafrechtelijke variabelen – wanneer alle andere variabelen constant blijven – verband met het bestaan van eerder partnergeweld (waarbij de kans op voorlopige hechtenis 1,7 keer en die op veroordeling 2,3 keer groter is) en met het bestaan van andere typen van strafbare feiten (waarbij de kans op voorlopige hechtenis 1,6 keer en die op veroordeling 2,1 groter is). De kwalificatie moord of poging tot moord heeft logischerwijs een beslissende impact op het aanhoudingsbevel (12 keer meer kans) maar ook op de veroordeling (2,8 keer meer kans) en de verwijzing naar bemiddeling (5 keer minder kans). De vaststelling van seksueel misbruik heeft ook een bepalende invloed op de keuze voor een aanhoudingsbevel (1,8 keer meer kans) of een veroordeling (1,4 keer meer kans) en op de verwijzing naar een procedure voor bemiddeling in strafzaken (0,7 keer minder kans). Hoewel die twee variabelen niet duidelijk significant zijn bij de beslissingen tot aanhoudingsbevel en veroordeling, stellen we toch vast dat enerzijds fysiek geweld ze in beide gevallen in de hand werkt (1,2 en 1,3 keer meer kans) en dat anderzijds uitsluitend psychologisch geweld de neiging vertoont om ze minder waarschijnlijk te maken (0,8 en 0,85 keer minder kans). Fysiek geweld daarentegen vergroot duidelijk de kans op bemiddeling in strafzaken (1,9 keer meer kans), terwijl de vaststelling van uitsluitend psychologisch geweld geen effect heeft op de verwijzing naar bemiddeling.

Bij de *sociaal-demografische variabelen* is de variabele *geslacht*, net als bij het bestaan van een gerechtelijke reactie, de enige variabele die echt concurreert met de strafrechtelijke variabelen. De variabele heeft zelfs een grotere impact dan de strafrechtelijke variabelen wanneer die elk afzonderlijk worden beschouwd¹³³, en dat wanneer het gaat om voorlopige hechtenis (3,5 keer meer kans wanneer de verdachte een man is) of een veroordeling (3,3 keer meer kans voor een man). Het geslacht heeft geen bepalend effect op het aanbieden van bemiddeling in strafzaken, wanneer alle andere variabelen constant blijven. Of er al dan niet *kinderen* in het huishouden zijn, heeft geen significante impact, ongeacht het type beslissing. De *leeftijdscategorieën* hebben enkel een significante impact op de beslissingen tot veroordeling en tot het aanbieden van bemiddeling in

¹³² Dit betekent niet dat de magistraten hun beslissingen “in het wilde weg” nemen, maar wel dat de objectieve variabelen zoals die in deze analyse zijn opgenomen hun beslissingen maar deels bepalen.

¹³³ Met uitzondering van de impact van de kwalificatie moord of poging tot moord op de voorlopige hechtenis.

strafzaken. Die impact is niet erg uitgesproken en kan sterk verschillen: de kans op veroordeling is het grootst voor de leeftijdsgroep 18-25 jaar, terwijl deze groep de minste kans maakt op bemiddeling in strafzaken. Het beschikken over de Belgische nationaliteit – op basis van de gegevens die door de parketten werden geregistreerd – heeft enkel een significante impact op de voorlopige hechtenis¹³⁴, waardoor die minder waarschijnlijk wordt (0,66 keer minder kans), en op het aanbieden van bemiddeling in strafzaken, dat in dit geval waarschijnlijker wordt (1,78 meer kans).

Wat met de impact van de sociale positionering in dit spectrum van variabelen? Wanneer alle andere variabelen gelijk zijn, stellen we een bepalend effect vast, maar de impact blijft relatief klein en lijkt te werken volgens een logica die niet eenzijdig is en die zou moeten worden gespecificeerd en met nuance worden geïnterpreteerd. Het feit dat men tot de meest benadeelde sociale groep (Q1) behoort, is de enige variabele met een duidelijk significante impact wanneer alle andere variabelen constant blijven. Ze blijkt dan van invloed te zijn op de beslissing tot aanhoudingsbevel of veroordeling in die zin dat de kans op zo'n beslissing groter is voor deze groep op de onderste trede van de sociale ladder dan voor de benadeelde middengroep, terwijl de kans overigens zeer vergelijkbaar is voor de bevoordeelde middengroep en iets kleiner is voor de groep met de hoogste sociale positionering. Met andere woorden, wanneer alle andere variabelen gelijk zijn, lijken deze repressievere opties iets waarschijnlijker voor verdachten die zich ofwel in het onderste kwart van de sociale ladder, ofwel – en nog iets meer – in het bovenste kwart bevinden. Als de meest benadeelde sociale groep in de kruistabellen het vaakst oververtegenwoordigd blijkt te zijn – en met name meer dan de meest bevoordeelde groep – in geval van voorlopige hechtenis of veroordeling, zou dat dus het gevolg zijn van het feit dat deze groep meer strafrechtelijke factoren (strafblad, andere soorten strafbare feiten, enz.) en/of sociaal-demografische factoren (buitenlander, jonge leeftijd) die dergelijke repressieve beslissingen bevorderen, cumuleert dan de andere groepen. Wat het aanbieden van bemiddeling in strafzaken betreft, is de impact slechts zeer beperkt significant, en dat voor de meest benadeelde groep. De benadeelde sociale positionering lijkt – wanneer alle andere variabelen constant zijn – iets meer in het voordeel dan in het nadeel van het aanbod van bemiddeling in strafzaken te werken.

4.4. Interpretatie van de resultaten

De eerste soorten analyses (kruistabellen) wijzen in het algemeen op een zwakke voorkeur voor strikter strafrechtelijke reacties ten aanzien van de kansarmste sociale groep.

¹³⁴ Hieromtrent stemmen de resultaten overeen met de vaststelling die meer in het algemeen in België is gedaan, namelijk dat niet-Belgen oververtegenwoordigd zijn onder de gedetineerden in voorlopige hechtenis, wat in de onderzoeken wordt verklaard aan de hand van objectieve criteria (illegaal verblijf, geen adres, geen sociale banden, enz.) of subjectieve criteria zoals de perceptie door de magistraten van een hoger risico op vluchten of recidive.

Die voorkeur bevestigt dus de kwantitatief grotere doorverwijzing van kansarmere sociale groepen naar een strafrechtelijke optie, zonder die echter sterk te benadrukken. Het is veeleer in de fase van de signalering aan justitie, en dus voor de opstart van de eigenlijke gerechtelijke procedure, dat de sociale positionering een impact heeft, met als gevolg een aanzienlijk grotere doorverwijzing van benadeelde sociale categorieën. Zodra deze gevallen door justitie ten laste zijn genomen, wordt de strafrechtelijke keuze ten aanzien van deze categorieën zeker bevestigd, maar uit de waarneembare verschillen in de manier waarop justitie de verschillende sociale groepen behandelt, kan niet worden geconcludeerd dat justitie deze groepen echt ongelijk – of zelfs discriminerend – behandelt op basis van de sociaal-economische positie van de personen die wegens IPV zijn gesignaleerd. De cijfers vestigen niettemin de aandacht op het feit dat sociale kenmerken, of liever het tekort eraan, een rol kunnen spelen in de behandeling van de zaak door de magistraat, door deze personen vaker uit te sluiten van verwijzingen waarbij wordt samengewerkt met de psycho-medisch-sociale sector (PMS), die nochtans veelbelovender zijn om recidive te voorkomen (Vanneste 2021).

In het kader van de logistische regressies is vervolgens de sociale positionering opgenomen in een reeks sociaal-demografische en strafrechtelijke variabelen om een model te proberen voorstellen dat het al dan niet voorkomen van een gerechtelijke reactie op naar het parket doorverwezen situaties van IPV verklaart. Op basis van de resultaten kunnen de eerste waarnemingen worden genuanceerd. Zoals uit de eerdere analyses met betrekking tot dit cohort is gebleken, heeft het geslacht – wanneer alle andere variabelen gelijk zijn – een bepalende impact op de behandeling van IPV-verdachten, die gunstiger is voor vrouwelijke verdachten dan voor mannelijke (Vanneste 2019), want een gerechtelijke reactie valt minder vaak voor en de kans op een repressieve reactie is aanzienlijk kleiner. Hetzelfde geldt voor de variabelen met betrekking tot het gerechtelijke traject (Vanneste 2016, 2017). Maar hoewel de strafrechtelijke markers op basis van dit soort analyse over het algemeen de meest discriminerende factoren zijn bij het nemen van de beslissingen door magistraten, mag niet uit het oog worden verloren – zoals blijkt uit een Franse studie van hetzelfde type waarin vergelijkbare resultaten naar voren komen¹³⁵ – dat magistraten niet elk profielkenmerk afzonderlijk afwegen, wat nogmaals wijst op de beperkingen van het mathematiseren van de logica's van magistraten (Gautron & Retiere 2013). Uit de resultaten van de logistische regressies blijkt duidelijk: de sociale positionering heeft een zekere impact op de gerechtelijke beslissingen wanneer de andere variabelen constant blijven, maar het is de interactie met andere factoren – zoals een vreemde nationaliteit hebben of een gerechtelijk traject volgen, ook om andere redenen dan partnergeweld – die de repressievere opties ten aanzien van de kansarmere sociale categorieën voortbrengt of versterkt. Zoals in de literatuur wordt benadrukt, zijn de beslissingen van magistraten het resultaat van complexe interacties,

¹³⁵ Maar van een algemenere strekking, niet specifiek voor gevallen van partnergeweld.

en hoewel het bestaan van een negatieve selectiviteit ten aanzien van gemarginaliseerde groepen in de samenleving goed gedocumenteerd lijkt te zijn, blijkt uit sommige onderzoeken juist dat de correlatie tussen de gerechtelijke maatregel of de straf en de extralegale factoren het duidelijkst is wanneer de verdachte meerdere van die factoren cumuleert. Dat nodigt dan ook uit tot “een holistische en allesomvattende benadering waarbij de verschillende factoren allemaal samen worden beschouwd [...] aangezien het geheel meer is dan de som van de delen” (vrije vertaling, Vanhamme & Beyens 2007, 207). En om vervolgens meer inzicht te krijgen in de manieren waarop de beslissingsnemers gebruikmaken van hun lijst met criteria, (kunnen) moeten de resultaten van dit onderzoek worden vergeleken met die van het kwalitatieve onderzoek waarover in de hoofdstukken van dit boek wordt gerapporteerd.

ALGEMENE CONCLUSIES

Het onderzoek bevestigde de oververtegenwoordiging van de meest benadeelde sociale groep onder de verdachten die naar de correctionele parketten worden doorverwezen wegens partnergeweld, en omgekeerd, de ondervertegenwoordiging van de meest bevoordeelde sociale groep, met een gradatie in de intensiteit van het fenomeen. Na het geslacht en de leeftijdscategorie is de sociale positionering de factor met de grootste impact op de kans om wegens partnergeweld naar het strafrechtstelsel te worden doorverwezen. Dat wijst erop dat het van belang is om meer te investeren in een aangepast sociaal beleid, zodat deze situaties minder vaak naar het strafrechtelijk systeem worden doorverwezen. Tegelijkertijd wordt een ruimtelijke variabiliteit van die resultaten naar gelang de gewesten vastgesteld, wat een aantal hypothesen op het gebied van overheidsbeleid doet rijzen. Zodra die zaken door justitie ten laste zijn genomen, wijzen de analyses – hoewel het geslacht en de strafrechtelijke markers duidelijk de meest discriminerende factoren blijven – op een lichte voorkeur voor repressievere reacties ten aanzien van de meest benadeelde sociale groep. De oververtegenwoordiging van deze groep, zoals we die eerder hebben vastgesteld, wordt daardoor nog groter. Die resultaten vestigen de aandacht op het feit dat sociale achterstand een rol kan spelen bij de behandeling van de zaak door magistraten. Het maakt duidelijk dat er in deze fase nog marge is om een sociale benadering te stimuleren, zodat beslissingen van repressievere aard en de averechtse effecten daarvan vaker kunnen worden vermeden.

BIBLIOGRAFIE

AUBUSSON DE CAVARLAY B. (1985) Hommes, peines et infractions. La légalité de l'inégalité. *L'année sociologique*, 35, 275-309.

BRION F. (2007) Immigration, crime et discrimination : recherche en communauté française. In MARTINIELLO M., REA A. & DASSETTO F. *Immigration et intégration en Belgique francophone. Etat des savoirs*. Academia Bruylant, Louvain-la-Neuve, 333-361.

BROWN E. & MAILLOCHON F. (2002) Espaces de vie et violences envers les femmes. *Espace, populations, sociétés*, 3, 309-321.

DRIESKENS S. & DEMAREST S. (2015) *Etude sur la violence intrafamiliale et la violence conjugale basée sur l'Enquête de santé 2013*. Institut scientifique de santé publique, Rapport rédigé pour l'Institut pour l'égalité des hommes et des femmes.

EGGERICKX T., LÉGER J.F., SANDERSON J.P. & VANDESCHRICK C (2018) Inégalités sociales et spatiales de mortalité dans les pays occidentaux. Les exemples de la France et de la Belgique. *Espace populations sociétés* [En ligne], 2018/1-2. <http://journal.Mortality in Belgium from nineteenth century to today>.

EGGERICKX T., SANDERSON J.P. & VANDESCHRICK C. (2020) Mortality in Belgium from nineteenth century to today. Variations according to age, sex, and social and spatial contexts. *Quetelet Journal*, 8(2), 7-59.

FINN M. A. (2013) Evidence-Based and Victim-Centered Prosecutorial Policies. *Criminology & Public Policy*, 12, 443-472.

GAUTRON V. & RETIÈRE J.-N. (2013) Des destinées judiciaires pénalement et socialement marquées. In DANET J. (coord.) *La réponse pénale. Dix ans de traitement des délits*, Presses Universitaires de Rennes, 211-251. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01076712>.

HERPIN N. (1977) *L'application de la loi. Deux poids, deux mesures*. Paris : Seuil.

HOYLE C. & SANDERS A. (2000) Police response to Domestic Violence: from Victim Choice to Victim Empowerment? *The British Journal of Criminology*, 40(1), 14-36.

PIETERS J., ITALIANO P., OFFERMANS A. & HELLEMANS S. (2010) *Les expériences des femmes et des hommes en matière de violence psychologique, physique et sexuelle*, Bruxelles, Institut pour l'égalité des femmes et des hommes.

RICORDEAU G. (2019) *Pour elles toutes. Femmes contre la prison*, Lux éditeur.

VAN DER HAEGEN H. & PATTYN M. (1979) Les régions urbaines belges. *Bulletin de Statistique*, 3, Bruxelles, Institut National de Statistique, 235-249.

VAN DER HAEGEN H., VAN HECKE E. & JUCHTMANS G. (1996), Les Régions urbaines belges 1991. *Etudes Statistiques*, 104, Bruxelles, Institut National de Statistique, 3-42.

VANDERHENDE K.E., YOUNT K.M., DYNES M.M. & SIBLEY L.M (2012) Community-level correlates of intimate partner violence against women globally: a systematic review. *Social Science & Medicine*, 75, 1143-1155.

VANHAMME F. & BEYENS K. (2007) La recherche en sentencing : un survol contextualisé. *Déviance et Société*, 31(2), 199-228.

VANNESTE C. (2016) *La politique criminelle en matière de violences conjugales: une évaluation des pratiques judiciaires et de leurs effets en termes de récidive / Het strafrechtelijk beleid op het vlak van partnergeweld: een evaluatie van de rechtspraaktoek en de gevolgen ervan inzake recidive*. Collection des rapports de la Direction opérationnelle de Criminologie n°41, Institut National de Criminologie et de Criminologie.

VANNESTE C. (2017) Violences conjugales : un dilemme pour la justice pénale ? Leçons d'une analyse des enregistrements statistiques effectués dans les parquets belges. *Revue Champ pénal/Penal field* [En ligne], Vol. XIV. <http://champpenal.revues.org/9593>.

VANNESTE C. (2019) Différence de genre et violences conjugales. A contrepied du paradigme féministe, une analyse de la criminalisation des femmes. *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique*, 1/19, 93-100.

VANNESTE C. (2020) Exposé au Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes du Sénat. In DE BETHUNE, *Rapport (fait au nom) du Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes*, Session 2019-2020, 26 juin 2020, 115-121. <https://www.senate.be>.

VANNESTE C. (2021) Récidive et violences conjugales. Balises pour la réflexion et enseignements d'une recherche sur le terrain belge . In MINE B. (éd.) *La récidive et les carrières criminelles en Belgique*. Bruxelles, Politeia, Les Cahiers du GEPS, 161-190.

HOOFDSTUK VII¹³⁶ VAN HUWELIJKSDRAMA TOT FEMICIDE. HOE KUNNEN WE INTIEME PARTNERDOODSLAG BETROUWBAAR BENADEREN?

XAVIER ROUSSEAUX

Onderzoeksdirecteur FNRS, UCLouvain, Centre d'histoire du droit et de la justice

JEAN-PAUL SANDERSON

Postdoctorale onderzoeker BELSPO, UCLouvain, Centre de recherche en démographie

AUDREY PLAVSIC

Onderzoekassistent, UCLouvain, Centre d'histoire du droit et de la justice/Centre de recherche en démographie

THIERRY EGGERICKX

Onderzoeksdirecteur FNRS, UCLouvain, Centre de recherche en démographie

1. NADENKEN OVER DOODSLAG: GEWELDDADIG OVERLIJ- DEN EN HUISELIJK GEWELD

Geweld vormt een gedrag dat wordt beschouwd als een permanente bedreiging voor het individu, zijn of haar directe menselijke omgeving en de samenleving in haar geheel. Sinds een eeuw wordt geweld wetenschappelijk bestudeerd, zowel geweld op interindividueel niveau als geweld tussen staten, in gewone en uitzonderlijke periodes (Liem & Pridemore 2012). De meest ernstige vorm van geweld, die onomkeerbaar is, wordt gedefinieerd als doodslag: de gewelddadige dood van een menselijk wezen door een ander menselijk wezen gepleegd. In de meeste samenlevingen wordt een gewelddadig overlijden onderzocht, en volgt er een maatschappelijke reactie. Die reactie kenmerkt zich door rituelen die gericht zijn op wraak, of juridische en gerechtelijke procedures. De eerste stap bestaat uit een onderzoek naar de doodsoorzaak, om het overlijden te kwalificeren, en vervolgens toe te schrijven aan een eventuele dader.

¹³⁶ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek.

Hoewel een uiting van geweld op het eerste gezicht moeilijk betwist lijkt te kunnen worden, kan niet elke gewelddadig overlijden gekwalificeerd worden als doodslag. Sommige vormen van doodslag worden beschouwd legaal begaan te zijn, binnen een wettelijk kader dat het doden toestaat; bijvoorbeeld militairen in het kader van oorlogen, of functionarissen die verantwoordelijk zijn voor de toepassing van de doodstraf in staten waar die wordt uitgevoerd. Verder vinden sommige gewelddadige overlijdens onopzettelijk of per ongeluk plaats. Bovendien is er bij zelfmoord sprake van dodelijk geweld dat naar alle waarschijnlijkheid wel opzettelijk is, maar door de dader aan zichzelf werd toegebracht. Die vormen van gewelddadig overlijden werden geleidelijk aan gedepenaliseerd of zelfs gedecriminaliseerd, en overgeheveld naar het burgerlijk recht. De term doodslag is dus voorbehouden voor overlijdens die verband houden met een opzettelijke daad van geweld: de uiting van de wil om het leven van een mens te beëindigen. In de strikte zin van het woord is doodslag gaan verwijzen naar de daad van geweld die leidt tot de dood van een individu (slachtoffer) door de opzettelijke handeling van een ander individu (dader). Doodslag wordt dan beschouwd als een misdrijf, onderhevig aan de sociale reactie van het strafrechtstelsel, en één van de meest ernstigste misdrijven op de criminaliteitschaal. Dat heeft tot gevolg dat elke staat doodslag definieert volgens zijn eigen culturele en juridische geschiedenis (Spierenburg 1996, 2008, 2012, Body-Gendrot & Spierenburg 2008).

Internationale organisaties streven ernaar om doodslag coherent te definiëren. In 2011, in hun eerste wereldwijde enquête naar doodslag, hanteerden de VN volgende definitie: “Intentional homicide is (...) unlawful death purposefully inflicted on a person by another person” (UNODC 2011). Die definitie van opzettelijke doodslag vormt de kern van dit onderzoek.

Als we de precieze omvang van het fenomeen in kaart willen brengen, stoten we echter op drie belangrijke beperkingen. In de eerste plaats kunnen sommige gewelddadige overlijdens waarvan wordt vermoed dat ze zijn gepleegd met het oogmerk om te doden, niet als doodslag worden gekwalificeerd, en dat omwille van twijfels over het gewelddadige karakter van de handeling, de afwezigheid van een geïdentificeerde dader of de afwezigheid van het lichaam van het slachtoffer (vermiste persoon). Ten tweede kan het zo zijn dat een doodslag die werd vastgesteld, het gevolg was van geweldplegingen door een dader die zijn slachtoffer niet wilde doden (slagen en verwondingen met de dood tot gevolg zonder de intentie te doden). Ten slotte kan de handeling van opzettelijk geweld met de bedoeling om te doden falen om tal van redenen. *Verdenking* van doodslag, *poging* tot doodslag en *intentie* tot doodslag zijn drie subjectieve elementen die in rekening worden genomen voor de juridische classificatie van het fenomeen en de objectiviteit ervan beperken. Al naargelang het rechtssysteem worden die elementen op zeer uiteenlopende manieren sociaal geconstrueerd, en evolueren ze doorheen tijd en ruimte.

Dankzij het werk van historici en sociale wetenschappers (Lévy & al. 1993, Eisner 2000, Mucchielli & Spierenburg 2009, Liem & Pridemore 2012, Rousseaux & Verreycken 2021) kunnen we een atemporele definitie van dodelijk geweld overstijgen en het fenomeen begrijpen in zijn bredere context. Althans voor Europa is de belangrijkste bevinding dat de graad van gewone doodslagen per 100.000 inwoners is afgenomen doorheen de tijd. Een tweede vaststelling is dat die daling te wijten is aan de afname van interindividuele doodslagen, vooral tussen mannelijke individuen. Gezien de relatie tussen de betrokkenen een bepalende factor bleek te zijn voor de afname van ernstig geweld, is de belangstelling vervolgens verschoven naar doodslagen tussen mannen en vrouwen. Die blijken drie kenmerken te hebben. Hoewel het om een minderheid gaat, lijken doodslagen op vrouwen in mindere mate af te nemen daar waar de graad van algemene doodslagen wél afneemt, worden ze in 80 tot 90% van de gevallen gepleegd door een man, en zeer vaak binnen de context van familierelaties, tussen partners of binnen intieme relaties (Gartner 1990).

Onderzoek naar doodslag entte zich vervolgens op een andere stroming binnen de criminologie, gericht op familiaal en huiselijk geweld. Intrafamiliaal geweld is een belangrijk fenomeen in XXI^{ste}-eeuwse samenlevingen. Uit recente literatuurstudies blijkt dat men zich de laatste dertig jaar is gaan buigen over geweld tussen intieme partners. Zoals voor andere sociale fenomenen geldt, is het meeste onderzoek in het Engels en richt het zich op Noord-Amerikaanse samenlevingen. Omdat die samenlevingen een specifieke sociale en institutionele cultuur hebben, kunnen dergelijke onderzoeken niet altijd zomaar worden getransfereerd naar de situatie in Europa. Europees onderzoek varieert dan weer sterk op het vlak van de methode, de omvang en de voortgang ervan, naargelang de betrokken staat, regio of gemeente.

Om een stand van zaken op te maken van het wetenschappelijk onderzoek (Bonnet 2015), wordt doodslag tussen partners vanuit drie perspectieven bekeken. Het eerste perspectief is dat van *familiaal geweld*, het tweede dat van *geweld tegen vrouwen* en het derde dat van gewelddadig overlijden, in het bijzonder *doodslag* binnen de huiselijke kring.

1.1. Drie onderzoeksperspectieven: familiaal geweld, geweld tegen vrouwen, femicide

In de westerse samenlevingen wordt de beslissende stap gezet door de beweging die opkomt voor mishandelde vrouwen, ontstaan in de jaren 1970, eerst in de Verenigde Staten en vervolgens in alle Europese landen. In het kielzog van bewegingen die streeden voor de bevrijding van vrouwen, werd de bescherming van mishandelde vrouwen een prioriteit, en dat ten aanzien van politionele en gerechtelijke diensten die weinig vertrouwd waren met en gelegitimeerd waren om in te grijpen in huiselijke conflicten.

Onderzoeksmatig baseerde die benadering zich vooral op slachtofferenquêtes afgenomen in opvangcentra voor slachtoffers van ernstig geweld. Het geweld werd geanalyseerd in termen van ‘geweld tegen vrouwen’ en werd de *mannelijke dominantie* in de familiale context beschouwd als de belangrijkste factor van dat ernstige geweld (Bonnet 2015).

Uit grote statistische onderzoeken naar (door de politie) geregistreerde delinquentie en naar zelfrapportage (door middel van slachtofferschapsenquêtes) (Junger-Tas 2010) blijkt dat partnergeweld (en ook familiaal geweld in ruimere zin) bidirectioneel kan zijn; ook maakten die onderzoeken duidelijk dat geweld tussen partners wijdverspreid is (van bedreigingen tot slagen) (Zauberman 2009, 2013, 2015). Dat geweld wordt omschreven als *situationeel geweld*. Het lijkt erop dat het gebruik van geweld tussen partners niet verschilt van geweld in andere levensdomeinen (werk, vrije tijd) (Jaspard 2001, 2002, Fougeyrollas-Schwebel & Jaspard 2003).

Het is dus een interessante vaststelling dat de opvattingen over partnergeweld variëren op een spectrum gaande van een ‘gewoon conflict’ tot ‘mannelijke dominantie’, afhankelijk van de beschikbare bronnen, de definitie van geweld en de gebruikte methodologieën.

1.2. Partnergeweld bekeken vanuit verschillende perimeters

Naargelang de specifieke perimeter die gehanteerd wordt om het geweld te bekijken – het slachtoffer, het koppel of het gezin – kan partnergeweld opgedeeld worden in drie configuraties van geweld: *intiem partnergeweld (IPV)*, *familiaal geweld* en *gendergeweld*.

Het concept *intiem partnergeweld* benadrukt dat het geweld binnen het koppel plaatsvindt, ongeacht de aard en de samenstelling van het koppel. Een tweede opvatting brengt IPV's onder bij *intrafamiliale mishandeling*, tegen ascendenten en descendenten, of zelfs tegen andere personen die onder hetzelfde dak wonen (schoonfamilie/stiefkinderen, huisbedienden). Een derde opvatting benadrukt specifiek dat vrouwen vaker slachtoffers van geweld zijn. Het concept “geweld tegen vrouwen” omvat een scala gaande van belaging op straat, op het werk en zelfs in de vrije tijd. Men spreekt dan van genderdominantie binnen het koppel, de publieke ruimte en op het werk (Bonnet 2015, 366).

Het concept *gendergeweld* benadrukt de specifieke aard van geweld tegen vrouwen. Het feit dat vrouwen slachtoffer worden van specifieke vormen van geweld in tijden van oorlog (verkrachting, seksuele uitbuiting, gerichte doodslag) versterkte het idee dat dodelijk geweld genderspecifiek is. Sinds de jaren 2000 wordt daarvoor in de debatten een specifieke term gebruikt: *femicide* of *feminicide* (Radford & Russell 1992). Geïntro-

duceerd door feministische bewegingen werd de term vooral gebruikt in Midden-Amerika. Activisten/s en onderzoekers/sters uit landen als Guatemala en Mexico trokken de aandacht op het feit dat moordenaars hun tegenstanders bestrijden door vrouwen specifiek als doelwit te nemen, en dat in de context van militaire dictaturen, burgeroorlog of georganiseerde misdaad.

1.3. Sociale determinanten van geweld

Ongeacht de gehanteerde perimeter voor de observatie ervan en de conceptualisering van geweld, heeft alle interpersoonlijk geweld volgens de literatuur een belangrijk punt gemeenschappelijk, namelijk het belang van sociale determinanten. Dergelijke determinanten, zoals armoede, sociaal-etnische afkomst of alcoholisme, wegen dan ook door in de meldingen van geweld aan politie (Bonnet 2015). Dat blijkt ook uit de ratio van vastgesteld of gemeld geweld in bepaalde achtergestelde woonwijken (stadswijken of voorsteden). Familiaal geweld, geweld tegen vrouwen en geweld binnen het koppel zijn daar niet uitzonderlijk.

Tot slot worden de fenomenen op verschillende manieren geconceptualiseerd, naargelang de manier waarop geweld gedefinieerd wordt, als meetbaar fysiek geweld (slagen, verwondingen, overlijden), seksueel geweld (gedwongen seksuele handelingen of betrekkingen) of rekening houdende met de psychologische overheersing en fenomenen als stalking en onderdrukking. Onderzoek dat gebruik maakt van bronnen afkomstig van het strafrechtssysteem, baseert zich op objectieve geweldsfeiten (geregistreerde bedreigingen, slagen, verwondingen die tot arbeidsongeschiktheid leiden, dodelijk geweld), waarvoor een beroep werd gedaan op de politie of justitie. Onderzoek op basis van zelfgerapporteerde delinquentie via enquêtes legt meer de nadruk op psychologische druk (Bonnet 2015).

1.4. Collectieve representaties van huiselijk geweld

Huwelijksdrama's, familiaal geweld, femicide, ... de representaties van geweld waarvan vrouwen het slachtoffer worden, evolueerden mee met de vrouwenemancipatiebeweging in westerse samenlevingen. Dat blijkt ook uit de manier waarop de mediatisering en – trager – het wettelijk kader rond het fenomeen evolueerden. Eens gezien als een onvermijdelijk kwaad, geweld tegen vrouwen wordt intussen internationaal beschouwd als een prioriteit, van *Russell Court* tot de VN, waarbij het geweld gepleegd door mannen wordt afgekeurd.

Uit de literatuur blijkt dat er twee dominante opvattingen zijn om de plaats van geweld in partner- en familierelaties te verklaren.

1.5. Sociale mechanismen van huiselijk geweld

Geweld als *conflictactiek*, door beide betrokkenen en beschouwd als een legitiem communicatiemiddel. Volgens sommigen gaat het om een normatief geweld, in de zin dat het de relatie binnen het koppel reguleert. Duitse historici en antropologen spreken van agonale communicatie (*agonale kommunikation*) (Schwerhoff 2007), om te benadrukken dat geweld een geprivilegieerd verbaal en non-verbaal communicatiemiddel is in samenlevingen die beperkt gebruik maken van het schrift.

Geweld als *vorm van dominantie*, waarbij de ene betrokkene de controle wil over de andere, wordt als geweldmisbruik beschouwd. Volgens die opvatting is geweld een belangrijk, maar niet altijd dominant onderdeel van een subtieler proces van dominantie van de ene partner over de andere: een intiem terrorisme. Die opvatting sluit aan bij gendergeweld, in die zin dat de dominantie zeer vaak (80%) wordt aangeklaagd door het vrouwelijke lid van een heteroseksueel koppel en samenhangt met een patriarchale opvatting over genderrelaties. Niettemin wordt dominantie ook aangeklaagd in het kader van conflicten tussen partners van hetzelfde geslacht (Johnson 2008).

Om te begrijpen hoe doodslag zich in België kadert binnen intiem partnergeweld en waarom het de meest voorkomende vorm van doodslag is waarvan vrouwen het slachtoffer worden, dienen we de twee onderzoeksoriëntaties (doodslag en geweld tussen partners) te kruisen, en het fenomeen te meten zowel in termen van gewelddadig overlijden als in termen van huiselijk geweld. Onderzoek naar geweld in België geeft een zeer versnipperd beeld (Pieters et al. 2010, Nurbel 2012, Hansen 2015, Olsohn, Jaespaert & Vervaeke 2018). Er zijn weinig wetenschappelijk onderbouwde cijfers beschikbaar, die systematisch verzameld worden op basis van publiek beschikbare data. Een tegenvoorbeeld daarvan is de baanbrekende studie over het beleid dat parketten voeren over partnergeweld (Vanneste 2016, 2017). Bij gebrek aan een systematische monitoring zijn er in België geen inzichten beschikbaar over doodslag, wat wel het geval is in Spanje (Palacios 2021), Denemarken (Roe & Angel 2019) en Nederland (Bijlevelt & Smit 2006, Nieuwbeerta & Leistra 2007, Liem & Koenraadt 2007).

2. 162 SLACHTOFFERS VAN DOODSLAG DOOR HUN PARTNER IN BELGIË, IN 2013?

In 2016 trok een cijfer over het aantal personen dat in 2013 slachtoffer werd van doodslag, veel media-aandacht; het wekte ook veel emoties op onder de bevolking. Dat cijfer circuleerde vervolgens in een verkorte vorm op het internet: partnergeweld zou in 2013 het leven aan 162 mensen gekost hebben. Het leidde ook tot een publiek debat.

“...Vanochtend lieten 162 vrijwilligers zich op het beursplein symbolisch vellen in een menselijke ‘matrassendominò’, als symbool voor het hoge aantal mensen dat jaarlijks omkomt door partnergeweld”¹³⁷.

Die 162 komt uit een bericht van persagentschap Belga. Het werd op maandag 26 januari 2015 vermeld op de Commissie gemeenschapsbevoegdheden van de Belgische Senaat, tijdens een hoorzitting over het proces van Peking¹³⁸. Het verslag van de Senaat vat de tussenkomst door de vertegenwoordiger van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen als volgt samen: “Vorig jaar waren er honderd tweeënzestig dodelijke slachtoffers van partnergeweld. Dit cijfer ligt hoger dan Spanje of Italië. Dit cijfer houdt dan nog geen rekening met de zelfmoorden of pogingen daartoe ingevolge het geweld van de partner”¹³⁹. En het cijfer wordt in 2021 nog steeds aangehaald.¹⁴⁰ Maar hoe komt men eigenlijk bij dat cijfer van 162 doodslagen door partners? Het verslag vermeldt noch de bron van dat aantal, noch het jaar waarop het betrekking heeft (2013?). Uit politiecijfers blijkt dat, in 2013, 205 feiten van doodslag werden vastgesteld, waarvan 99 vrouwen en 106 mannen het slachtoffer zouden geweest zijn.¹⁴¹ Verhoudingsgewijs lijkt België een hoger aantal gevallen te noteren dan Frankrijk (146 slachtoffers) of Spanje (64 slachtoffers)¹⁴², wat gezien de omvang van de respectieve populaties weinig geloofwaardig is.

Waarschijnlijk klopt het aantal van 162 slachtoffers niet. En toch werd het herhaaldelijk aangehaald, en zelfs vervormd: volgens sommige bronnen ging het niet langer om 162 mensen, maar wél om 162 vrouwen. Hoewel de meeste slachtoffers vrouwen zijn,

¹³⁷ *De Morgen*, 25 september 2015. Campagne tegen partnergeweld van start met menselijke domino.

¹³⁸ “Vorig jaar waren er honderd tweeënzestig dodelijke slachtoffers van partnergeweld. Dit cijfer ligt hoger dan Spanje of Italië. Dit cijfer houdt dan nog geen rekening met de zelfmoorden of pogingen daartoe ingevolge het geweld van de partner” Belgische Senaat. Sessie 2014-2015. 5 maart 2015. Informatieverslag betreffende de opvolging van de toepassing van het actieplatform van de vierde VN-Wereldvrouwenconferentie (Peking). Hoorzittingen.

¹³⁹ *De Standaard*, 26 januari 2015. *Partnergeweld kostte in België het leven aan 162 mensen in 2013*. “Een slachtoffer kaart partnergeweld pas aan na gemiddeld 35 incidenten, zo verklaarde Weeuwaters nog. De gemiddelde aangiftebereidheid bij de politie is laag (3,3 procent). Meestal gebeurt dat pas bij heel ernstig levensbedreigend geweld en wanneer kinderen een risico lopen. In vier op vijf gevallen worden kinderen blootgesteld aan dit geweld en in drie op de vijf gevallen ondervinden zijzelf ook geweld. 45 procent van deze kinderen lopen het risico dat ze later slachtoffer of dader worden van geweld” https://www.standaard.be/cnt/DMF20150126_01494522 [geraadpleegd op 7 april 2022].

¹⁴⁰ *Le Soir*, *Violences envers les femmes : comment sortir d'une relation abusive?* 17 mei 2021 [geraadpleegd op 26 januari 2022]

¹⁴¹ In 2013 zou 20,1% van de 1013 kwalificaties tot doodslag (doodslag of moord) daadwerkelijk hebben geleid tot de dood van een slachtoffer (204 of 205). Een aantal van 162 kwalificaties tot doodslag op een totaal van 1013 komt neer op een graad van 16% pogingen tot of effectieve doodslagen in een context van intiem partnergeweld.

¹⁴² Voor Frankrijk 121 vrouwen en 25 mannen, *Le Monde*, 7 mei 2014. In Spanje werden 54 vrouwen en minder dan 10 mannen gedood in het kader van intiem partnergeweld (Palacios, 2021).

werd nooit vermeld dat die 162 slachtoffers uitsluitend vrouwelijke slachtoffers waren. Eén van de hypothesen is dat er verwarring is ontstaan tussen het aantal pogingen tot doodslag en moord, en het aantal daadwerkelijk voltrokken doodslagen en moorden. In België zijn er inderdaad elk jaar zo'n duizend pogingen tot doodslag en moord, maar slechts een vijfde leidt tot een overlijden (Plavsic & Sanderson 2020). Die hypothese doorstaat de analyse niet. Van de doodslagen gepleegd in 2013 was naar schatting in 80% van de gevallen de dader een partner, terwijl die verhouding normaal geschat wordt op 15%.¹⁴³

Zowel in België als in het buitenland blijft die verwarring bestaan. De reden daarvoor is dat vaak geen onderscheid wordt gemaakt tussen de kwalificatie effectieve doodslag en poging tot doodslag. Politie-statistieken nemen die verwarring niet echt weg, omdat ze geen ruwe cijfers weergeven, maar wel de percentages van gerealiseerde doodslagen, die nog kunnen wijzigen. Aangezien die telling is gebaseerd op de initiële kwalificatie, kan het cijfer logischerwijs nog veranderen, wanneer een slachtoffer van een poging tot doodslag overlijdt (of in het geval van herkwalificatie naar slagen en verwondingen tijdens de procedure).

In elk geval blijkt uit deze inleidende reflectie over de cijfers inzake doodslag gepleegd tussen intieme (ex-)partners dat het nodig is om de grote wetenschappelijke leemte over de omvang van het fenomeen op te vullen, boven op de discussies over de omvang van geweld tegen vrouwen en de acties van de samenleving naar slachtoffers en daders toe (Glowacz & Vanneste 2017, Jaillet & Vanneste 2017).

In België zijn kwantitatieve gegevens over doodslagen bijzonder schaars; het is dan ook moeilijk om het aantal gevallen van doodslagen tussen partners nauwkeurig en betrouwbaar te tellen (Plavsic & Sanderson 2020). Die vaststelling geldt niet alleen voor België. In 2012 merkte Valérie Raffin op dat er zeer weinig Franse studies zijn over doodslag in het algemeen en over doodslag op de partner in het bijzonder (Raffin 2012).

Niettemin zijn er enkele cijfers, die circuleren op websites en sociale media, die het debat over partnergeweld – voornamelijk aangestuurd door feministische organisaties en het maatschappelijk middenveld¹⁴⁴ – aanzwengelen.

¹⁴³ Bij gebrek aan gepubliceerde cijfers die doodslagen vastgesteld door politie, het geslacht van slachtoffer en de dader, en het aandeel doodslagen in een familiale context kruisen, is deze schatting gebaseerd op de internationale literatuur, de slachtoffers geïdentificeerd op de blog *Stop Feminicide* en de cijfers van doodslagen gereconstrueerd op basis van politieke criminaliteitsstatistieken van de Belgische Federale Politie (2022).

¹⁴⁴ Het *Mirabal-platform* en de blog *Stop Feminicide* brengen tal van verenigingen samen die actief zijn op het vlak van geweld tegen vrouwen.

Het doel van dit onderzoek is om de realiteit achter het cijfer (162) beter te begrijpen, door het te vergelijken met officiële gegevens. Voor we daartoe overgaan, plaatsen we het aantal van 162 binnen een bredere context, en retraceren we de evolutie van doodslagen in België doorheen de tijd. Het doel van het eerste deel van deze bijdrage is om het geschatte aantal in zijn ruimere context te bekijken.

3. OVERLIJDEN DOOR DOODSLAG: EEN LANGE GESCHIEDENIS

Verschillende auteurs verduidelijken dat de mortaliteit door doodslagen sinds de XIXe eeuw is afgenomen. Tussen 1880 en 1950 daalde het aandeel ervan met ongeveer de helft, eerst in het noorden van Europa en later in het zuiden. Er kwam een stabilisatie op het laagste niveau rond 1950. Daarna, tot de vroege jaren 1990, steeg het aandeel doodslagen weer, net als de registratie van slagen en verwondingen en diefstallen met geweld (Mucchielli 2008, Rousseaux, Vesentini & Vrints 2008, Aubusson de Cavarlay 2009). Er zijn vier factoren die de evolutie over de ganse periode (XIX^{de}-XXI^{ste} eeuw) kunnen verklaren: het feit dat er minder bloedige conflicten waren, veroorzaakt door rivaliteit tussen mannen; de verschuiving van dodelijk geweld van de publieke sfeer naar de familiale sfeer; het feit dat de elite zich distantieerde van interpersoonlijk geweld; en de evolutie in de regelgeving (die geweld steeds meer ging onderdrukken) (Eisner 2003, Mucchielli 2008).

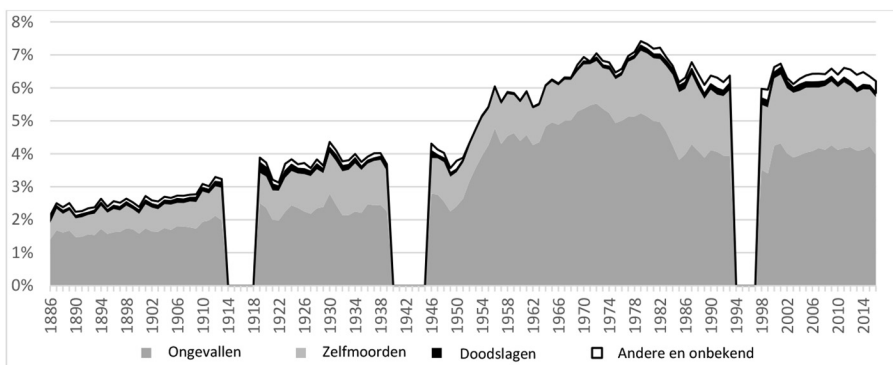
België volgde die evolutie en ging statistieken bijhouden over sterfte door doodslag in het bijzonder, wat een subcategorie werd binnen de ruimere categorie van gewelddadige overlijdens. De categorie van gewelddadige overlijdens omvat over het algemeen doodslagen en zelfmoorden (vormen van intentionele gewelddadige mortaliteit) alsook accidentele overlijdens (niet-intentionele gewelddadige mortaliteit), met daarbij nog een aantal niet-omschreven vormen die als gewelddadige mortaliteit worden beschouwd. Overlijden door doodslag is een zeer beperkt, maar relatief constant deel van die gewelddadige mortaliteit (Plavsic & Van Cleemput 2020). De grote moeilijkheid wat betreft gegevens over doodslag, is dat de gegevens verspreid zijn over verschillende bronnen die ook anders beheerd worden. Laurent Mucchielli (2008) doet sinds 1970 onderzoek met focus op Frankrijk en merkt op dat, afhankelijk van de bron, het verschil tussen de mortaliteitsgegevens van het INSERM enerzijds en politionele gegevens anderzijds erg kan oplopen, tot verviervoudigingen toe, al blijft de trend doorheen de tijd over het algemeen dezelfde.

Inzichten daarover zijn gebaseerd op drie types bronnen: sterftcijfers die het Belgische Statistiekbureau verzamelde bij gemeenten met registers over de doodsoorzaken (1886-1976); sterftcijfers gepubliceerd in Jaarboeken over volksgezondheid (1954-1993); en

overlijdensakten (1998-2016). Die gegevens hebben verschillende formaten: het eerste type bron is te vinden op microfilm en in gedigitaliseerde archieven; het tweede type staat op papier; en het derde type bron is te vinden in een databank met geanonimiseerde individuele gegevens. Het kostte veel moeite om de data te verzamelen en te harmoniseren, voor ze verwerkt konden worden (Plavsic & Van Cleemput 2020).

Figuur 1 toont de evolutie van het aantal gewelddadige overlijdens, met onderscheid tussen de verschillende subcategorieën. Sinds 1886 is er een toename in de gewelddadige mortaliteit, voornamelijk door de aanzienlijke stijging in het aantal dodelijke ongevallen en in mindere mate in het aantal zelfmoorden. In de totale context bekeken, blijft het deel doodslagen over de ganse periode zeer beperkt.

Figuur 1. Evolutie van het relatieve gewicht van gewelddadige mortaliteit (exclusief de cijfers van de twee wereldoorlogen)¹⁴⁵ binnen het totaal van de sterfgevallen in België (1886-2016)

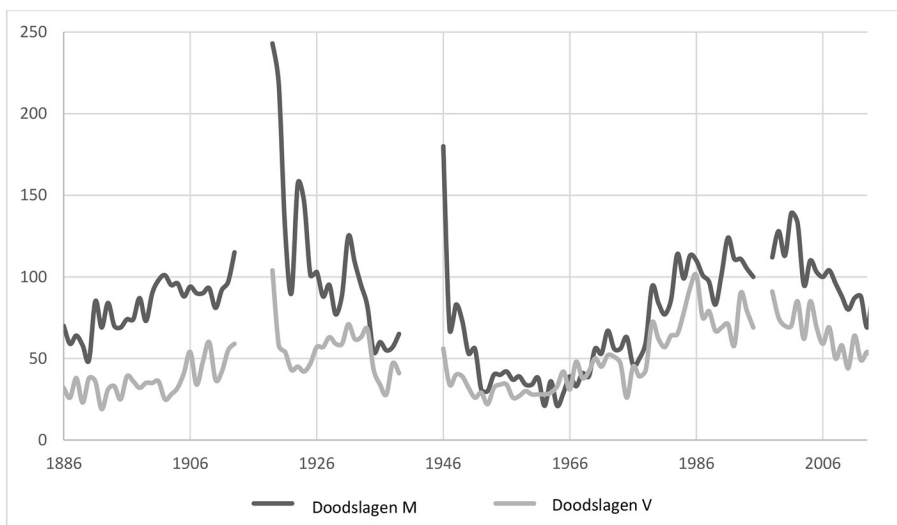
Bron: Plavsic & Van Cleemput 2020

Figuur 2 toont de evolutie van het aantal overlijdens door doodslag tussen 1886 en 2018. De bruto evolutie van het aantal gewelddadige overlijdens blijft relatief stabiel, rekening houdende met de bevolkingsgroei tussen 1886 en 2018. Als we de gegevens van de Tweede Wereldoorlog (1940-1944) – toen er een spectaculaire toename was in het aantal doodslagen gelinkt aan de onrustige politieke en sociale context van het ein-

¹⁴⁵ De mortaliteit omwille van doodslag tijdens de twee wereldoorlogen werd weggelaten uit de cijfers, omdat ze in die periodes een uitzonderlijke omvang kende, gelinkt aan de specifieke context (Rousseaux, Vesentini & Vrints 2008). Mortaliteit door doodslag maakt enkele percenten uit van de gewelddadige overlijdens. Vanaf de jaren 2000 varieert dat percentage tussen 2 en 3,4% per jaar (cijfers berekend op basis van de informatie in de overlijdensakten). Gezien het lage aantal gevallen en de omvang van de risicopopulatie (enkele miljoenen, zelfs als de jongeren onder de 18 jaar niet mee worden geteld), zouden deze cijfers bijna niets bijdragen tot de analyse van het fenomeen. Die percentages zouden inderdaad niets meer zeggen dan wat de cijfers laten zien. De waarden zouden extreem laag zijn en de variaties zouden statistisch geen grote betekenis hebben.

de van de bezetting¹⁴⁶ – buiten beschouwing laten, dan kunnen we vier periodes identificeren: de eerste periode, van 1886 tot 1914, kende een toename (bijna een verdubbeling van het aantal doodslagen bij mannen); de tweede periode, van 1920 tot 1960, kende een daling; in de derde periode, van de jaren 1960 tot de jaren 1990, was er een nieuwe toename; en in de vierde fase ten slotte, die begint vanaf de vroege jaren 2000, was er een daling van het aantal doodslagen.

Figuur 2. Overlijdens door doodslag, exclusief de cijfers uit de Tweede Wereldoorlog¹⁴⁷, van 1886 tot 2016

Bron: Plavsic & Van Cleemput 2020

Tabel 1. Overlijdens door doodslag in België, verdeeld volgens gender

Gender	1886-1913	1919-1940	1941-1944	1945-1996	1998-2018
Mannen	2305	2341	2260	3369	1255
Vrouwen	1029	1197	610	2447	888
Totaal	3334	3538	2870	5849	2143
% Vrouwen	31%	34%	21%	42%	41%

Bron: Plavsic & Van Cleemput 2020

¹⁴⁶ Rousseaux, Vesentini & Vrints (2008). Merk op dat in 1919 104 vrouwen en 243 mannen werden geregistreerd als overleden door doodslag, en in 1945, 77 vrouwen en 169 mannen.

¹⁴⁷ Bij gebrek aan gepubliceerde cijfers die doodslagen vastgesteld door politie, het geslacht van slachtoffer en de dader, en het aandeel doodslagen in een familiale context kruisen, is deze schatting gebaseerd op de internationale literatuur, de slachtoffers geïdentificeerd op de blog Stop Femicide en de cijfers van doodslagen gereconstrueerd op basis van politionele criminaliteitsstatistieken van de Belgische Federale Politie (2022).

De gegevens leiden ook tot een andere vaststelling: de kloof tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke slachtoffers van geweld verkleint (tabel 1). Die toenadering is zowel het gevolg van het feit dat de gewelddadige mortaliteit bij mannen afneemt, wat te maken heeft met een daling in het aantal doodslagen in de publieke sfeer (Eisner 2003), als van het feit dat intrafamiliale doodslagen vooral vrouwen treffen (Ministère français de l'Intérieur 2020). Aangezien de gewelddadige overlijdens bij vrouwen sinds de XI-X^{de} eeuw relatief stabiel zijn gebleven, kunnen we inderdaad aannemen dat partnergeweld zwaarder is gaan doorwegen binnen de groep van gewelddadige overlijdens. Sinds 1945 bedraagt het jaarlijkse aantal vrouwelijke slachtoffers gemiddeld 45,7, terwijl het bij mannen om 63 sterfgevallen gaat. Dat gemiddelde verbergt een grote variatie, gaande van 22 tot 93 vrouwen, deze late cijfer voor 1996, precies het jaar waarin de affaire-Dutroux uitbrak, na de ontdekking van de stoffelijke resten van ontvoerde meisjes.¹⁴⁸ Zoals we al vermeldden, zeggen zo een cijfers niets over de context van het geweld. Maar, het is aannemelijk dat 80% van de doodslagen op vrouwen plaatsvond binnen een affectieve of familiale context.¹⁴⁹

Tabel 2. Jaarlijks gemiddeld aantal sterfgevallen door doodslag in België

	Gemiddelde 1886-1913	Gemiddelde 1919-1940	Gemiddelde 1941-1944	Gemiddelde 1945-1996	Gemiddelde 1998-2018
Mannen	82	106	565	65	60
Vrouwen	37	54	153	47	42
Totaal	119	161	718	112	102

Bron: *Plavsic & Van Cleemput 2020*

In ieder geval tonen de resultaten aan dat het aantal van 162 slachtoffers, dat voor het jaar 2013 wordt genoemd, niet uitsluitend doodslagen door partners omvat, en evenmin “femiciden” in de generieke betekenis: moord op een vrouw omdat ze een vrouw is. Het cijfer is belangrijk in die zin dat het de samenleving en de autoriteiten aan het denken zet over de statistische realiteit van het fenomeen (Vanneste et al. 2012). Hoeveel vrouwen worden jaarlijks het slachtoffer van dodelijk geweld? En hoeveel in het kader van een relatie met hun partner of ex-partner? En hoeveel door een mannelijke vader?

¹⁴⁸ Die variatie kan te maken hebben met registratieproblemen (zie *infra*) of met het kleine aantal, en met gebeurtenissen die leiden tot meerdere gewelddadige sterfgevallen op hetzelfde moment (aantallen, massamoorden, enz.).

¹⁴⁹ Alle onderzoeken in Europa wijzen in die richting. Wat betreft de periode 2017-2020 blijkt inderdaad uit de parketgegevens dat 8 tot 9 doodslagen op 10, op vrouwen, plaatsvonden binnen de context van een affectieve relatie.

4. DOODSLAG TUSSEN PARTNERS: WELKE INFORMATIE KOMT UIT WELKE BRON?

De literatuur over doodslagen tussen partners (IPH: *Intimate Partner Homicide*) legt de nadruk op de gendergerelateerde aard van het fenomeen. Als we de cijfers over doodslagen in het algemeen bekijken, dan maken mannen tot 80% van de slachtoffers uit (UNODC 2014, 2019). Wat betreft IPH is echter ongeveer twee derde van de slachtoffers is een vrouw (UNODC 2014, 2019). Uit onderzoek blijkt ook dat vrouwen zes keer meer kans hebben om te worden gedood door een intieme partner dan mannen (Stöckl & al. 2013).

Een tweede vaststelling betreft de evolutie van doodslagen tussen partners, die niet de algemene trend van doodslagen volgt. Doodslagen in het algemeen nemen af, terwijl het aandeel doodslagen tussen partners relatief stabiel blijft (UNODC 2014, 2019, Spencer & Stith 2018). Bij 67 tot 75% van de doodslagen door een partner was er in het verleden als sprake van geweld in de relatie (Campbell & al. 2007).

Officiële statistieken bieden nog steeds geen duidelijk zicht op doodslagen tussen partners (IPH); ze leveren zelden informatie over de motieven voor de doodslag (Johnson & Ferraro 2000, Kimmel 2002). Maar uit de beschikbare statistieken, met betrekking tot de relatie tussen slachtoffers en daders, blijkt wel dat een aanzienlijk deel van het dodelijk geweld tegen vrouwen plaatsvindt in een huiselijke omgeving (UNODC 2014, 2019).

In België houdt de blog *Stop Femicide* een overzicht bij van het aantal IPH-slachtoffers op basis van publiek toegankelijke informatie, namelijk vermeldingen in de pers. De blog houdt die gegevens zorgvuldig bij sinds 2017, maar beperkt zich daarbij wel tot femicide (zonder specifieke verband tussen de dader en het slachtoffer) en kindermoord in de context van een femicide. De gegevens die de pers vermeldt, zijn zeer rijk: de achternamen, voornamen, leeftijden van de slachtoffers en, afhankelijk van het geval, informatie over de context, en over het slachtoffer en de vermeende dader. Die informatie is afkomstig van de familie, verklaringen van politie en parket, en zelfs van andere bronnen. De blog *Stop Femicide* publiceert een lijst met de slachtoffers en verwijst naar persartikels.

Behalve de blog beschikken we over nog twee andere bronnen: overlijdensaktes en gegevens van parketten.

4.1. Overlijdensaktes

In België wordt elk overlijden dat zich op het grondgebied voordoet, eerst genoteerd in een overlijdensakte, en vervolgens opgenomen in het Register van de burgerlijke stand. De overlijdensakte wordt opgemaakt door de arts die het overlijden vaststelt.

Sinds 1998 gebeurt de codering van doodsoorzaken volgens de ICD-10-CM-nomenclatuur¹⁵⁰, die de WHO ontwikkelde ter herziening van de vorige versie ICD-9-CM. Die herziening kwam er omwille van de mogelijkheid en de noodzaak om bepaalde oorzaken beter te documenteren. De ICD-10-CM-classificatie voorziet twee bijkomende categorieën met betrekking tot intrafamiliaal geweld. De Belgische handleiding voor het gebruik van ICD-10-CM stelt dat die aanpassing er onder meer kwam omwille van de onderrapportering en onderdiagnose van misbruik van volwassenen en kinderen¹⁵¹.

Er kunnen verschillende oorzaken gecombineerd worden. Als de relatie met de partner niet de directe doodsoorzaak is, maar de arts wel een verband ziet of vaststelt, dan kan dat aangegeven worden door middel van één van de beschikbare codes (Z630, Problemen in verhouding met echtgeno(o)t(e) of partner [Conflict echtgenoot, partner]; Y060, Verwaarlozing en verlating door echtgeno(o)t(e) of partner; Y070, Overige mishandeling door echtgeno(o)t(e) of partner; en Z635, Ontwrichting van gezin door scheiding en echtscheiding [Probleem echtgenoot, partner met echtscheiding of scheiding]).

De handleiding preciseert dat de oorzaak alleen diegene kan zijn die de arts aangeeft; het is onmogelijk om iets anders te coderen dan wat de arts heeft aangegeven, zelfs al blijkt uit de feiten dat het om doodslag ging: de codes misbruik van kinderen en volwassenen kunnen alleen worden gebruikt als de arts het misbruik documenteert; de codeur kan nooit zonder bevestiging van de arts uit een beschrijving concluderen dat het om misbruik gaat.¹⁵²

Rekening houdende met die beperkingen, baseerden we ons op de overlijdensakten uit de periode 1998-2016. In totaal zijn er in die ganse periode 170 sterfgevallen waarbij de partner betrokken zou zijn.

¹⁵⁰ International Classification of Diseases, 10th revision, Clinical Modification

¹⁵¹ https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/handboek_icd-10-be_codering_v0.1_0.pdf.

¹⁵² https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/handboek_icd-10-be_codering_v0.1_0.pdf.

Tabel 3. Aantal sterfgevallen waarbij de echtgeno(o)t(e)/partner betrokken is (1998-2016)

Doodsoorzaken	Aantal sterfgevallen
Conflicten tussen partners of vechtscheiding	168
Partner die mishandelt	2
Totaal	170

Bron: Overlijdensakten (1998-2016), berekening door de auteurs

Van deze 170 sterfgevallen zou 15% vrouw zijn en 85% man. Dat is het tegenovergestelde van wat we zouden verwachten.

De verklaring daarvoor vinden we in de details van de doodsoorzaken; de meerderheid van de geïdentificeerde gevallen (156 van de 170) zijn zelfmoorden gelinkt aan huwelijksconflicten (tabel 4). De zelfmoordcijfers liggen over het algemeen inderdaad hoger bij mannen dan bij vrouwen (Hawton 2000, Canetto & Sakinofski 1998).

Tabel 4. Doodsoorzaken waarbij de echtgeno(o)t(e)/partner betrokken is (1998-2016)

	Natuurlijke oorzaak	Ander ongeval	Zelfmoord	Doodslag	Onbekend	Totaal
Conflicten tussen partners of vechtscheiding	7	1	156	2	2	168
Partner die mishandelt	1	0	0	1	0	2
Totaal	8	1	156	3	2	170

Bron: Overlijdensakten (1998-2016), berekening door de auteurs

De conclusie is duidelijk: het is niet mogelijk om op basis van overlijdensakten de gevallen van doodslag binnen de relatie te identificeren. Die uitkomst, hoe teleurstellend ook, is het directe gevolg van de procedure die geldt bij het invullen van overlijdensakten. Overlijdensakten worden doorgaans ingevuld door de arts die het overlijden vaststelt. Die arts komt vroeg tussen ten opzichte van de gerechtelijke procedure. De rol van de arts is om de schijnbare doodsoorzaken vast te stellen, niet om de schuldige te identificeren; dat is de bevoegdheid van de rechtbanken. Zoals de overlijdensakten momenteel worden opgesteld, kan de rechtbank die de uitspraak doet, in geen enkele fase van het proces een correctie aanbrengen. Nochtans zou zo een correctiemogelijkheid uiterst nuttig zijn om meer volledige statistische informatie over partnergeweld te bekomen. Bij een gewelddadig overlijden zou de rechtbank dan, na uitspraak, in de overlijdensakte kunnen vermelden of de dader van de feiten een derde, de partner (de ex-partner) of een ander familielid is.

Daarbij komt een ander fenomeen dat zich voordoet sinds de jaren 2000, namelijk de beperkte uitvoering van autopsies in het geval van verdachte overlijdens. België zou maar in 1% van de sterfgevallen een autopsie uitvoeren. Volgens een studie van twee wetsartsen (Beauthier 2004a b, 2009, Van de Voorde 2003) zouden jaarlijks naar schatting 75 tot 100 doodslagen onopgemerkt blijven, als gevolg van een zeer laag percentage aan *post-mortem* onderzoeken.¹⁵³ Dat afnemende percentage autopsies zou kunnen bijdragen aan het stijgende aantal sterfgevallen met een onbekende doodsoorzaak, zoals de gegevens in figuur 1 suggereren. Die vaststelling was de aanleiding om in 2005 een wetsvoorstel in te dienen, om het *post-mortem* onderzoek te moderniseren.¹⁵⁴ In de memorie van toelichting halen de parlementsleden volgende punten aan: er zijn geen officiële statistieken in ons land, maar volgens sommige schattingen wordt in slechts 1 of 2% van de sterfgevallen een autopsie uitgevoerd, wat in schril contrast staat met wat nodig is voor een kwaliteitsverbetering, namelijk een autopsie in 10% van de gevallen. De percentages waarin een autopsie wordt uitgevoerd, liggen hoger in andere landen: 8% in Duitsland, 12% in de Verenigde Staten, 19% in Zwitserland, 24% in Engeland en zelfs meer dan 30% in de Scandinavische landen. In 2010 was er een zaak die duidelijk maakte waar het zwakke punt ligt van het *post-mortem* onderzoek bij doodslagen. Bij gebrek aan een autopsie werd de dood van Brenda Rollier twee jaar lang beschouwd als zelfmoord, tot het om een moord bleek te gaan die werd gepleegd in de context van een intieme relatie tussen partners.¹⁵⁵ In de parlementaire debatten wordt ook verwezen naar een onderzoek, uitgevoerd door forensische artsen, dat schat dat jaarlijks van 10% van de verdachte overlijdens een verkeerde doodsoorzaak wordt genoteerd op de overlijdensakte. Daaruit kunnen we een belangrijke conclusie trekken: het is duidelijk niet mogelijk om op basis van de gegevens in de overlijdensakten, doodslagen tussen partners te identificeren.

4.2. Gegevens van de blog “Stop Femicide”

Zoals we al vermeldden, houdt de blog een overzicht bij van femiciden, maar ook van doodslagen op minderjarige slachtoffers in de familiale context, op basis van informatie uit de pers. De methodologie wordt niet geëxpliciteerd. Er is geen bronvermelding en het is onduidelijk of de informatie werd afgetoetst bij meerdere kranten. Wel wordt bijna systematisch doorgelinkt naar een persartikel waarin de feiten vermeld staan. De informatie op de blog wordt aangepast, maar die veranderingen worden niet bijgehouden; het cijfer dat de blog vermeldt, evolueert dus van dag tot dag.

¹⁵³ *La Libre Belgique*, Décédé de mort naturelle, Vraiment? 30 juli 2011.

¹⁵⁴ *Belgische Senaat*, 8 maart 2005.

¹⁵⁵ *De Morgen*, 20 januari 2016.

We controleerden de cases vermeld in de blog op basis van alle persberichten die over het onderwerp beschikbaar waren. We maakten vooral gebruik van de websites van Belgische Franstalige, Nederlandstalige en Duitstalige dagbladen en van websites die informatie verzamelen, waar we toegang toe kregen via de universitaire perszalen en nieuwssites.

Die gegevens omvatten echter niet alle femiciden.¹⁵⁶ Bovendien vermeldt de blog niet de (weinig) gevallen van IPH begaan door vrouwen ten aanzien van een vrouwelijke (ex-)partner.

De blog *Stop Femicide* vertrekt ook van een iets beperktere focus van IPH, omdat ze geen rekening houdt met IPH gepleegd door vrouwen op hun (ex-)partner, noch met IPH gepleegd door mannen op mannen in het kader van een intieme relatie.

4.3. Parketgegevens

Zoals we net aangaven, begonnen belangenverenigingen zelf tellingen bij te houden, op basis van de gevallen die in de pers kwamen. Redenen daarvoor waren de moeilijke toegang tot gerechtelijke dossiers over doodslagen, de onzekerheid over het al dan niet gemaakte onderscheid tussen poging tot en voltrokken doodslag, en de onmogelijkheid om na te gaan of het dodelijk geweld in het kader van een intieme relatie plaatsvond. Die verenigingen zorgden er ook voor dat de autoriteiten (inclusief de gerechtelijke autoriteiten) gingen inzetten op een betere kwaliteit van hun dataverzameling. Dankzij de stapsgewijze integratie van justitiële databanken moest het mogelijk worden om meer betrouwbare gegevens te verzamelen over doodslagen die zijn gepleegd in het kader van intieme relaties.

Sinds een dertigtal jaar wordt er inderdaad werk gemaakt van de informatisering van justitiegegevens. Er is nu een databank (databank MaCH¹⁵⁷ of TPI-REA) beschikbaar die de feiten registreert die mogelijk een gerechtelijke interventie vereisen. Die databank wordt breed ingezet op het niveau van de parketten. De analisten van de FOD Justitie en de politie kunnen ervan gebruik maken om statistieken samen te stellen op basis van gestandaardiseerde en gecorrigeerde extracties. Maar, omdat die operationele databank verder niet ontworpen is voor wetenschappelijke doeleinden, beantwoordt ze niet aan de normen op het vlak van validatie en verificatie van statistische gegevens. Het parlement kan de vragen van burgers niet beantwoorden, en dat om tal van redenen: de volledigheid van de gegevens varieert naargelang de periode en het arrondissement; de coderingspraktijken blijven zeer heterogeen; en dan zijn er nog de koppelingen tus-

¹⁵⁶ Zo wordt die van Solange H. (82 jaar), gepleegd door haar zoon Frank P. in 2017, en die te laat ontdekt werd, niet opgenomen.

¹⁵⁷ Voormalige TPI-REA database. <https://www.om-mp.be/stat/corr/start/n/home.html>.

sen de kaders voor dataverzameling op de verschillende niveaus van de strafrechtelijke keten (politie, parketten, onderzoeksrechters, hoven en rechtbanken), lokale verschillen in de mate waarin de context van de geregistreerde feiten in rekening wordt genomen, net als de evolutie van wettelijke kaders en maatschappelijke bezorgdheden. Dat is in het bijzonder het geval voor de problematiek van familiaal geweld en geweld tussen intieme partners of intieme ex-partners, die de afgelopen jaren veel internationale en nationale media-aandacht heeft gekregen. De debatten richten zich zowel op het conceptuele kader dat gehanteerd wordt om de fenomenen (familiaal geweld, partnergeweld, geweld tegen vrouwen) te definiëren, als op de soorten geweld (verbaalfysiek, psychisch, seksueel, economisch geweld); en er is bijzondere aandacht in de media voor dodelijk geweld (femicide of IPH). Sinds de jaren 2000 is er een aanzienlijke kloof tussen de problematisering van geweld en de meetinstrumenten waarover overheidsinstanties beschikken om de fenomenen te meten.

5. EEN VERKENNEND ONDERZOEK NAAR IPH (2017-2020)

Als onderzoekers hebben we geen directe toegang tot de databanken van justitie, maar we kunnen wel bij de statistische analisten van het Openbaar Ministerie extracties opvragen. Naar aanleiding van het publieke debat dat werd aangewakkerd door initiatieven zoals *Stop Femicide*, probeerden we de gegevens van de blog te kruisen met aanvullende gegevens uit de databank MaCH (of TPI-REA) van de FOD Justitie. Na een specifiek verzoek gericht aan het College van procureurs-generaal, bezorgden de analisten van het parket ons bijkomende gegevens, op basis van de lijst met slachtoffers vermeld op de blog *Stop Femicide*. Dankzij die gegevens kunnen we de omstandigheden van de doodslagen en de relaties tussen slachtoffers en daders nauwkeuriger identificeren, en een aantal dubieuze gevallen uitklaren. Uit de gegevens blijkt duidelijk dat het noodzakelijk is om informatie over de relationele context van een moord of doodslag, na te gaan. De MaCH-databank voorziet een code 7 om de context te coderen (“geweld binnen het koppel”), maar die code wordt op zeer uiteenlopende manieren gebruikt, afhankelijk van de codeur en de lokale praktijk. We verifieerden en kruisten de gegevens voor de jaren 2017 tot en met 2020 op basis van een reflexieve analyse van de analisten van het parket en de projectonderzoekers.

Dankzij die kruising konden we er onder meer fouten uithalen op het vlak van de leeftijd (verwarring tussen geboortjaar en leeftijd), die we verbeterden op basis van gegevens in de pers. De extractie gebeurde op basis van preventiecodes: enerzijds preventiecodes die expliciet gekoppeld waren aan de contextcode 7 “geweld binnen het koppel”, anderzijds andere preventiecodes van moord en doodslag. In sommige gerech-

telijke arrondissementen worden momenteel verbeteringen aangebracht aan de databank, maar ze wordt nog steeds in vrij beperkte mate gebruikt.

De meeste weerhouden feiten hebben betrekking op moord (50) of doodslag (52)¹⁵⁸. Daarbij komen nog vier pogingen tot moord en doodslag, die blijken effectieve doodslagen¹⁵⁹, een vergiftiging en meer dubbelzinnige inbreuken (zieke persoon op de openbare weg, verdwijningen, opzettelijke slagen en verwondingen, en opzettelijke brandstichting) te zijn. Tot slot hebben vijf andere overlijdens die niet het gevolg zijn van een misdaad, misdrijf of zelfmoord, in feite betrekking op doodslagen gepleegd door Belgische burgers op Belgische slachtoffers in het buitenland.

Tabel 5. Slachtoffers van doodslagen (femicide en/of doodslag tussen partners (IPH)) volgens de blog Stop Femicide en de database van de FOD Justitie.

	Homicides (victimes)			Doodslagen	Vrouwelijke slachtoffers
	Blog <i>Stop Femicide</i>	MaCH-Femicide	MaCH IPH	Criminaliteitsstatistieken	
2017	43	39	41	217	19 %
2018	38	36	40		
2019	25	27	29		
2020	24	28	28		
	130	130	138		

De blog *Stop Femicide* vermeldt *a priori* vrouwelijke slachtoffers van doodslag. Als we dezelfde filter toepassen op de gegevens van de parketten, dan zien we een zeer vergelijkbare grootorde. Daarentegen, als we sorteren op basis van IPH en niet op basis van femicide, dan includeren we mannen die slachtoffer werden binnen een affectieve of familiale context (tabel 5).

Uit de cijfers blijkt dat het aantal doodslagen tussen partners rond de dertig sterfgevallen per jaar bedraagt, of 15 tot 20% van de effectief gepleegde doodslagen.

¹⁵⁸ Bij sommige inbreuken zijn er nog andere feiten.

¹⁵⁹ Door ons te baseren op de berichten in de pers, konden we die pogingen identificeren. Opnieuw blijkt hoe moeilijk het is om een inbreuk te objectiveren, in die mate dat de databanken TPI-REA of MaCH geen melding maken van latere herkwalificaties (althans in de tabel die de analisten van het parket ons bezorgden). We willen in het bijzonder het College van procureurs-generaal bedanken voor de verstrekte gegevens (de heer Christian De Valkeneer, procureur-generaal van Luik, mevrouw Nadia Laouar substituut-procureur-generaal van Luik, en de heer Geoffrey Lamboray, statistisch analist).

Over de vier geobserveerde jaren heen waren 130 vrouwen en 8 mannen betrokken als slachtoffer. Op het eerste gezicht blijkt er maar een beperkt verschil te zijn tussen de slachtoffergegevens vermeld op de blog enerzijds en de parketgegevens over de doodslagen anderzijds. Maar als we meer in detail gaan kijken, dat blijken beide databanken niet steeds dezelfde gevallen te bevatten. Voor het jaar 2018 zijn er 3 gevallen van femicide, geïdentificeerd door de blog, die niet voorkomen in de MaCH-databank; en één geval geïdentificeerd in de MaCH-databank staat niet opgenomen op de blog. We geven toe dat het om marginale verschillen gaat, maar ze illustreren wel hoe moeilijk het is om een goed zicht te krijgen op femicide, op basis van soms onnauwkeurige informatie over de context.

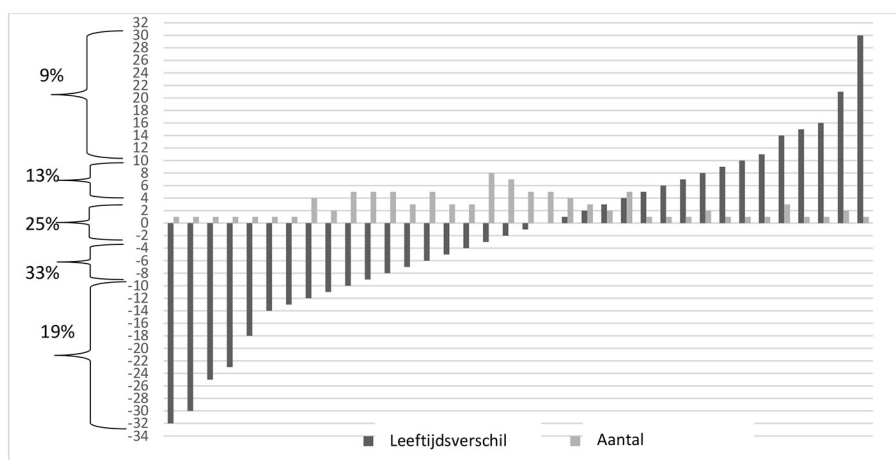
Die eerste analyses zouden verder uitgediept moeten worden. We doen dat alvast voor twee elementen: het leeftijdsverschil tussen de partners en de plaats waar de feiten zich voordeden. Doel daarvan was om tot een betere beschrijving te komen van de situatie, op basis van de feitelijke elementen waarover we beschikken.

De literatuur over leeftijdsverschillen tussen partners toont aan dat er ook vandaag nog steeds sprake is van een kloof, in die zin dat mannen doorgaans iets ouder zijn dan hun echtgenotes (in het geval van traditionele koppels) (Mignot 2010). In België waren de mannen die in 2020 trouwden, gemiddeld 2,3 jaar ouder dan hun echtgenote.¹⁶⁰ In de wetenschap dat geweld tussen partners te maken heeft met dominantie, zou men kunnen aannemen dat de oudere partner gemakkelijker de jongere domineert. Als we kijken naar doodslagen tussen partners in de periode 2017-2020, dan blijkt de pleger gemiddeld 2,43 jaar ouder te zijn dan het slachtoffer, wat aanleunt bij het gemiddelde verschil in leeftijd tussen partners. Het verschil is vrij klein. Daarom zijn we gaan kijken naar de spreiding van de leeftijdsverschillen.

Figuur 3 toont de leeftijdsverschillen tussen daders en slachtoffers. Op de grafiek zijn de verschillen tussen slachtoffer en dader weergegeven; een negatieve afwijking betekent dat de dader ouder is dan zijn slachtoffer en een positieve afwijking dat het slachtoffer jonger is dan de dader. Dezelfde grafiek toont het aantal overeenkomstige gevallen. In 25% van de IPH-gevallen ligt het leeftijdsverschil dicht bij 0, tussen - 2 en 2 jaar. In 52% van de gevallen is de dader meer dan twee jaar ouder dan zijn slachtoffer.

¹⁶⁰ <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/huwelijken/geraadpleegd> op 5 januari 2022.

Figuur 3. Leeftijdverschillen tussen daders en slachtoffers van IPH (2017-2020)

Bron: Blog Stop Femicide en MaCH (databank van de FOD Justitie)

Als we die verdeling vergelijken met de leeftijdsverschillen tussen partners, merken we dat er duidelijke verschillen zijn aan de uiteinden van de verdeling: 19% van de plegers zijn meer dan 10 jaar ouder dan hun slachtoffers, terwijl in de algemene bevolking (wat betreft de relatie tussen vrouwen en mannen) slechts 7% van de koppels (samenwonend of getrouwd) in die mate van leeftijd verschillen.

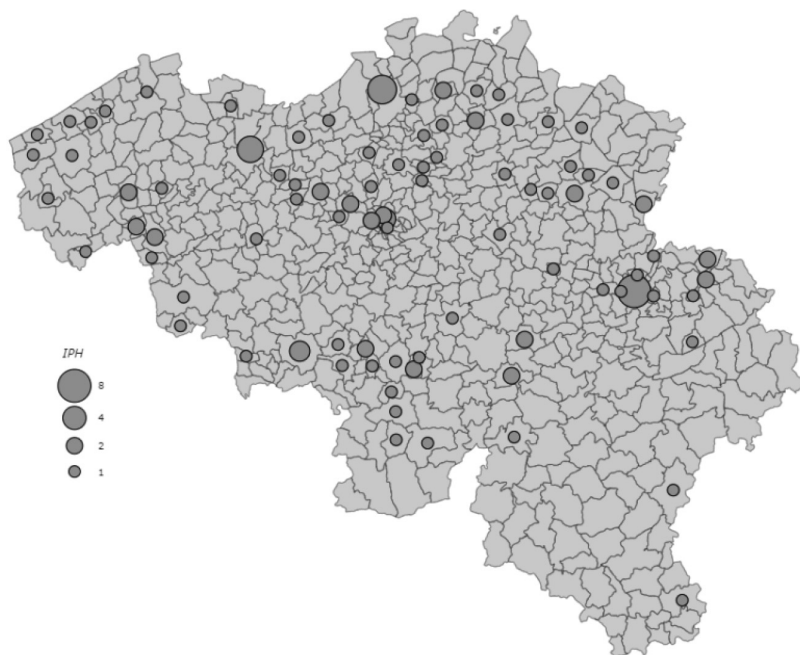
Tabel 6. Leeftijdverschillen tussen daders en slachtoffers van IPH (2017-2020) en tussen echtgenoten (2017)

Leeftijdverschil in categorieën	Slachtoffer-dader (MaCH-Blog <i>Stop Femicide</i>)	Vrouw-man (Totale Belgische bevolking)
Pleger 10 jaar of meer ouder dan slachtoffer	19%	7%
Pleger 5 tot 9 jaar ouder dan slachtoffer	22%	18%
Pleger 5 tot 9 jaar ouder dan slachtoffer	19%	32%
Pleger en slachtoffer binnen 2 jaar na elkaar	14%	32%
Slachtoffer ouder tussen 2 en 4 jaar dan pleger	11%	8%
Slachtoffer ouder tussen 5 en 94 jaar dan pleger	6%	3%
Slachtoffer ouder 10 jaar of meer dan pleger	10%	1%

Onderstaande kaart toont het aantal IPH's per gemeente. De waarden staan weergegeven in absolute aantallen omwille van de statistische zwakte van het aantal gevallen. Als we de IPH's lokaliseren volgens de gemeente waar de gebeurtenissen zich voordeden, dan komt geen specifiek ruimtelijk patroon naar voor. We zien inderdaad enkele grote steden (Gent, Antwerpen, Luik, Brussel) verschijnen, maar dat is te wijten aan het feit

dat die steden groter zijn: er zijn daar meer gevallen omdat er meer mensen wonen dan in andere gemeenten.

Figuur 4. Lokalisatie van IPH volgens de gemeente waar de gebeurtenissen plaatsvonden (2017-2020)

Bron: Blog Stop Femicide en MaCH (databank van het Ministerie van Justitie)

6. DE PERS EN HUWELIJKSDRAMA'S: EEN AANHOUDEND FENOMEEN, OOK WANNEER ANDER GEWELD WEGEBT

Om de analyse uit te breiden, gingen we in de Belgische pers op zoek naar doodslagen tussen partners in de voorgaande jaren. We baseerden onze telling op het corpus van de Belgische periodieke pers, dat we konden raadplegen via de Koninklijke Bibliotheek van België.¹⁶¹ We dienden verschillende tijdschriften te raadplegen, en de aard van de doodslag – die meestal gevat wordt onder de algemene formulering van “huwelijksdrama” – nauwkeurig te identificeren.

¹⁶¹ KBR, Belgica Pers. Portaal van gedigitaliseerde kranten (1820-1970).

Tabel 7. Tienjaarlijkse verdeling van doodslagen en pogingen tot doodslag tussen partners, in de Belgische dagbladpers omschreven als “huwelijksdrama’s” tussen 1880 en 1969, naar geslacht van het slachtoffer (N = 894¹⁶²)

	V	M	Totaal
1880-1889	85,54%	14,46%	100%
1890-1899	73,47%	26,53%	100%
1900-1909	78,38%	21,62%	100%
1910-1919	66,67%	33,33%	100%
1920-1929	77,45%	22,55%	100%
1930-1939	78,57%	21,43%	100%
1940-1949	74,68%	25,32%	100%
1950-1959	82,14%	17,86%	100%
1960-1969	83,33%	16,67%	100%

Bron: KBR, Belgica Press

Uit die (nog onvolledige)¹⁶³ telling komen een aantal opvallende zaken naar voor. Sinds meer dan een eeuw ligt het vijfjaarlijkse cijfer rond de 150 IPH's, wat overeenkomt met ongeveer dertig gevallen per jaar. Afgezien van een scherpe daling (van de informatie daarover) tijdens de oorlogen, lijkt het fenomeen relatief stabiel te blijven. Maar, als we rekening houden met de bevolkingsgroei in die periode, dan zou uit die media-aandacht moeten blijken er een kwantitatieve afname is in het aantal doodslagen tussen partners in België.

Het is belangrijk om bovenstaande cijfers te linken aan andere cijfers over doodslagen, voor dezelfde periode, in België, geregistreerd in gerechtelijke en politionele statistieken, of statistieken over doodsoorzaken.

CONCLUSIES

In België leiden (elk jaar) tussen de 20 en 30 gevallen van alle feiten van intrafamiliaal geweld (IFG) gekend bij politie of parket (ongeveer 45 tot 50.000 per jaar) (zie voorwoord en hoofdstuk VI van dit boek), tot de dood van één van de betrokkenen, in 9 van de 10 gevallen, van een vrouw.

¹⁶² Tabel 7, N = 900. De tabel betreft een N = 894. Dit verschil kan verklaard worden door 6 moorden die dubbele zelfmoorden bleken te zijn, waarbij het niet mogelijk is om te bepalen wie dader en wie slachtoffer is.

¹⁶³ De gegevens moeten nog worden aangevuld voor de periode 1890-1919 en 1953-1970. Voor de periode 1971-2015 moeten we de pers manueel raadplegen.

Hoewel in minder dan een op de duizend gemelde gevallen van partnergeweld sprake is van doodslag, wijst het wel op een ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, als een uitdrukking van femicide.

Onderzoek heeft aangetoond dat de mate waarin vrouwen het slachtoffer zijn van doodslag (binnen het geheel van alle doodslagen), binnen het jaarlijkse totaal van 150 tot 200 doodslagen, een belangrijk maatschappelijk probleem vormt. Dat geldt des te meer omdat dergelijke doodslagen meestal in de huiselijke of familiale context plaatsvinden, *a priori* beschermd tegen geweld. Tussen 1886 en 2016 steeg het aandeel vrouwelijke slachtoffers (onder alle slachtoffers van doodslag) van 31% naar 41%, terwijl het totale aantal daalde in een context van bevolkingsgroei. Dat bevestigt de vaststelling dat doodslagen sterker afnemen bij mannen dan bij vrouwen.

Bij gebrek aan systematische en publiek toegankelijke data over de feiten, de omstandigheden, de voorgeschiedenis van intiem partnergeweld en de economische, sociale en culturele context van de fatale relatie, moeten verschillende bronnen gekruist worden in onderzoek (cijfers uit de databank van correctionele parketten, overlijdensakten, politiecijfers en berichtgeving in de dagbladders) om de statistische tendensen van het fenomeen in kaart te kunnen brengen. Maar, die aanpak biedt geen zicht op de oorspronkelijke cijfers en de context waarin ze opgemaakt werden.

Op basis van deze verkennende aanpak kunnen we enkele voorlopige conclusies trekken:

- Momenteel is het niet mogelijk om op basis van de overlijdensakten (waarin de doodsoorzaken vermeld staan) de gevallen van IPH te identificeren en te bestuderen, en zelfs niet met zekerheid het totale aantal doodslagen te bepalen.
- Op basis van de gegevens schatten we dat, sinds 1886, het aantal vrouwelijke slachtoffers van doodslagen tussen de 20 en 40 procent van alle vastgestelde doodslagen bedraagt. Die percentages moeten per periode worden verfijnd, rekening houdende met demografische veranderingen en de relatieve daling van het aantal doodslagen in België. 80% van de femiciden zijn waarschijnlijk gerelateerd aan geweldplegingen tussen intieme partners.
- Door de gegevens gerapporteerd in de pers (blog *Stop Femicide*) enerzijds te vergelijken met de gegevens van de MaCH-databank van de parketten anderzijds, stellen we vast dat er tussen 2017 en 2020 een belangrijke correlatie bestond tussen femicide en IPH. We dienen op te merken dat er ook mannelijke slachtoffers van IPH zijn en dat sommige femiciden geen verband houden met een IPH.
- Een eerste verkenning van de beschikbare sociaal-demografische gegevens toont aan dat het leeftijdsverschil tussen partners een factor is bij IPH. Ook kunnen we uit de geografische spreiding van IPH een aantal specifieke kenmerken identificeren (Bel-

gische kust, grote steden?), al laat het kleine aantal gevallen niet toe om van trends te spreken.

Andere factoren, die vermeld staan in de internationale literatuur, konden we slechts kort aanhalen, bij gebrek aan specifieke studies over de Belgische situatie. Bijvoorbeeld, het aanzienlijke aandeel doodslagen met blote handen of met steekwapens gepleegd, de aanwezigheid van kinderen, het aandeel waarin het gaat om de huidige of vroegere relatie, de vormen van psychologisch of economisch geweld, of aanwijzingen van intiem terrorisme.

Ten slotte moeten de verhoudingen tussen IPH en ander IPV verfijnd worden. Het juridische begrip “poging” lijkt de ernst van de situatie meer te verbloemen dan te verduidelijken. Er is geen documentatie over het aantal meldingen voorafgaand aan een doodslag en over de eerdere politioene, sociale en gerechtelijke reacties. Dat heeft te maken met het feit dat gerechtelijke dossiers niet systematisch gearchiveerd worden en er geen specifiek protocol is voor de gegevensverzameling bij doodslagen en ander geweld (Dawson 2017).

BIBLIOGRAFIE

AUBUSSON DE CAVARLAY B. (2009) Comparaisons entre enquêtes de victimation ou de délinquance autoreportée et statistiques officielles en France. In ROBERT PH. (dir.) *Mesurer la délinquance en Europe. Comparer statistiques officielles et enquêtes*. Paris, l’Harmattan, Collection Logiques Sociales, 57-70.

BEAUTHIER J.-P. (2004a) Constat et certificat de décès. *Rev. méd. Brux*, 25, 348-353.

BEAUTHIER J.-P. (2004b) Médecine légale et justice, un partenariat (presque) parfait, *Journ. méd. lég. droit méd.*, 47, 320-324.

BEAUTHIER J.-P. (2009) L’autopsie en tant que moyen de preuve – sa place dans la société actuelle. *Bulletin et mémoires de l’Académie royale de médecine de Belgique*, 164, 315-326.

BIJLEVELD C. & SMIT P. (2006) Homicide in the Netherlands. On the structuring of homicide typologies. *Homicide Studies*, 10, 95–219.

BODY-GENDROT S. & SPIERENBURG P. (eds.) (2008) *Violence in Europe, Historical and Contemporary perspectives*. Berlin, Springer.

BONNET F. (2015) Violences conjugales, genre et criminalisation : synthèse des débats américains, *Revue française de sociologie*, 56 (2), 357-383.

CAMPBELL J. C., GLASS N., SHARPS P. W., LAUGHON K. & BLOOM T. (2007) Intimate partner homicide: Review and implications of research and policy. *Trauma, Violence & Abuse*, 8(3), 246-269.

CANETTO S. S. & SAKINOFSKY I. (1998) The Gender Paradox in Suicide. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 28, 1, 1-23.

DAWSON M. (ed.) (2017) *Domestic Homicides and Death Reviews: An International Perspective*. London: Palgrave Macmillan UK.

EISNER M. (2000) Modernization, self-control and lethal violence. The long-term dynamics of European homicide rates in theoretical perspective, *British Journal of Criminology*, 41, 618-638.

EISNER M. (2003) Long-term historical trends in violent crime. *Crime and justice*, 30, 83-142.

FOUGEYROLLAS-SCHWEBEL D. & JASPARD M. (2003) Compter les violences envers les femmes. Contexte institutionnel et théorique de l'enquête ENVEFF. *Cahiers du Genre* 35, 45-70.

GARTNER R. (1990) The Victims of Homicide: A Temporal and Cross-National Comparison. *American Sociological Review*, 92-106.

GLOWACZ F. & VANNESTE C. (2017) Violences conjugales et justice pénale : un couple à problèmes? *Champ pénal/Penal field* [En ligne], Vol. XIV, mis en ligne le 18 juillet 2017. URL : <http://journals.openedition.org/champpenal/9600>.

HANSEN V. (2015) *Les violences envers les femmes en Belgique. Législation, acteurs et données chiffrées*. RSE & Diversité Notes d'analyse.

HAWTON K. (2000) Sex and Suicide: Gender Differences in Suicidal Behaviour. *The British Journal of Psychiatry*, 177, 6, 484-485.

JAILLET M. & VANNESTE C. (2017) Violence entre partenaires et victimisation masculine : d'une réalité camouflée au parcours du combattant personnel, social et institutionnel. *Revue de la Faculté de Droit de l'université de Liège*, 2, 267-303.

JASPARD M. & L'ÉQUIPE ENVEFF (2001) Nommer et compter les violences envers les femmes : une première enquête nationale en France, *Population et sociétés*, n° 364.

- JASPARD M. & L'ÉQUIPE ENVEFF (2002) *Les violences envers les femmes en France. Une enquête nationale*. Paris, la Documentation française.
- JOHNSON M. P. (2008) *Intimate terrorism, violent resistance and situational couple violence*. Hanover: Northeastern University Press.
- JOHNSON M. P. & FERRARO K. J. (2000) Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (4), 948–963.
- JUNGER-TAS J. (2010) The Significance of the International Self-report Delinquency Study. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16 (2), 71–87.
- KIMMEL M. S. (2002) 'Gender symmetry' in domestic violence: A substantive and methodological research review. *Violence Against Women*, 8 (11), 1332–1363.
- LÉVY R., LAGRANGE H., ROUSSEAUX X. & AUBUSSON DE CAVARLAY B. (1993) La pacification des mœurs à l'épreuve. *Déviance et Société*, 17, 277–308.
- LIEM M. & KOENRAADT F. (2007) Homicide-suicide in the Netherlands: A Study of newspaper reports, 1992–2005. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 18(4), 482–493.
- LIEM M. C. A. & PRIDEMORE W. A (eds.) (2012) *Handbook of European Homicide Research*. New York: Springer.
- MIGNOT J. (2010) L'écart d'âge entre conjoints. *Revue française de sociologie*, 51, 281–320.
- MINISTÈRE FRANÇAIS DE L'INTÉRIEUR, DÉLÉGATION AUX VICTIMES (2020) *Etude nationale sur les morts violentes au sein du couple – 2020*. <https://www.interieur.gouv.fr/sites/minint/files/medias/documents/2021-08/etude-nationale-sur-les-morts-violentes-au-sein-du-couple-chiffres-2020.pdf>.
- MUCCHIELLI L. (2008) Une société plus violente : une analyse socio-historique des violences interpersonnelles en France, des années 1970 à nos jours. *Déviance et Société*, 32, 115–147.
- MUCCHIELLI L. & SPIERENBURG P. (éd.) (2009) *Histoire de l'homicide en Europe de la fin du Moyen Âge à nos jours*. Paris, La Découverte.
- NIEUWBEERTA P. & LEISTRA G. (2007) *Lethal violence. Homicide in The Netherlands 1992–2006*. Amsterdam: Prometheus.

NURBEL E. (2012) *Les statistiques sur les homicides à Bruxelles : une approche complète ?* Note d'analyse du Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité. Bruxelles, 20 août 2012.

OLSOHN S., JASPAERT E. & VERVAEKE G. (2018) *De opbouwende oorzakelijke keten van partnergeweld vanuit een situationeel daderperspectief*. Rapport inédit, Algemene Directie Veiligheid, FOD Binnenlandse Zaken. Brussel.

PALACIOS J. L. (2021) A Statistical Evaluation of the Gender Hypothesis in the Aetiology of Femicide in Spain. *London Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 21 (4), 1-14.

PIETERS J., ITALIANO P., OFFERMANS A. & HELLEMANS S. (2010) *Les expériences des femmes et des hommes en matière de violence psychologique, physique et sexuelle*. Bruxelles, Institut pour l'égalité des femmes et des hommes.

PLAVSIC A. & SANDERSON J.-P. (2020) La violence intrafamiliale au prisme des homicides : analyse d'une source particulière, les bulletins de décès en Belgique. In BODIOU L., CHAUVAUD F. & GRIHOM M.-J. *Les violences en famille. Histoire et actualités*. Paris, Hermann, 79-95.

PLAVSIC A. & VAN CLEEMPUT O. (2020) *External Mortality in Belgium from 1886 to 2016*. 11th Demographic Conference of Young Demographers (Prague, 05-07/02/2020).

POLICE FÉDÉRALE BELGE (2022) *Statistiques policières de criminalité. Belgique 2000-Premier semestre 2021*, DGR/DRI/BIPOL. <https://www.stat.policefederale.be/statistiquescriminalite/rapports/>.

RADFORD J. & RUSSELL D. E. H. (1992) *Femicide: The Politics of Woman Killing*. New York: Twayne.

RAFFIN V. (2012) L'homicide conjugal : état des connaissances et projet de recherche en région PACA. *Etudes et travaux de l'ORDCS*, 3.

ROE S. & ANGEL C. (2019) Intimate Partner Homicide in Denmark 2007–2017: Tracking Potential Predictors of Fatal Violence. *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*, 3, (1-2), 37-53.

ROUSSEAU X. & VERREYCKEN Q. (2021) The Civilising Process, Decline of Homicide, and Mass Murder Societies: Norbert Elias and the History of Violence. In DELMOTTE F. & GORNICKA B. (eds) *Norbert Elias in Troubled Times. Figuratio-*

nal Approaches to the Problems of the Twenty-First Century. Palgrave MacMillan, 139-158.

ROUSSEAU X., VESENTINI F. & VRINTS A. (2008) Violence and War. Measuring Homicide in Belgium (1900-1950). In BODY-GENDROT S., SPIERENBURG P. (eds.) *Violence in Europe, Historical and Contemporary perspectives*. Berlin, Springer, 177-204.

SCHWERHOFF G. (2007) Justice et honneur : Interpréter la violence à Cologne (XVe -XVIIIe siècle). *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 62, 1031-1061.

SPENCER C. M. & STITH S. M. (2018) Risk factors for male perpetration and female victimization of intimate partner homicide: A meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 21(3), 527-540.

SPIERENBURG P. (1996) Long-term trends in homicide: Theoretical reflections and Dutch evidence, fifteenth to twentieth centuries. In JOHNSON E.A. & MONKKONEN E.H. (eds.) *The civilization of crime: Violent in town and country since the middle ages*. Urbana: University of Illinois Press. 63-108.

SPIERENBURG P. (2008) *A history of murder. Personal violence in Europe from the middle ages to the present*. Cambridge: Polity Press.

SPIERENBURG P. (2012) Long-term historical trends of homicide in Europe. In LIEM M. C. A. & PRIDEMORE W. A. (eds.), *Handbook of European Homicide Research*. New York: Springer, 25-38.

STÖCKL H., DEVRIES K., ROTSTEIN A., ABRAHAMS N., CAMPBELL J., WATTS C. & MORENO C. G. (2013) The global prevalence of intimate partner homicide: A systematic review. *The Lancet*, 382 (9895), 859-865.

UNODC (2011) *Global Study on Homicide 2011: Trends. Contexts. Data*. United Nations Office on Drugs and Crime.

UNODC (2014) *Global Study on Homicide 2013: Trends. Contexts. Data*. United Nations Office on Drugs and Crime.

UNODC (2019) *Global Study on Homicide: Gender-related killing of women and girls*. United Nations Office on Drugs and Crime.

VAN DE VOORDE W. (2003) Het ongewoon sterfgeval. Medicolegaal postmortem onderzoek. In VAN DE VOORDE W., GOETHALS J. & NIEUWDORP M. (eds.)

Multidisciplinair forensisch onderzoek: juridische en wetenschappelijke aspecten, Politeia, p. 187.

VANNESTE C. (2016) *La politique criminelle en matière de violences conjugales : une évaluation des pratiques judiciaires et de leurs effets en termes de récidive*. Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Collection des rapports et notes de recherche n°41.

VANNESTE C. (2017) *Violences conjugales : un dilemme pour la justice pénale ? Leçons d'une analyse des enregistrements statistiques effectués dans les parquets belges. Champ pénal/Penal field* [En ligne], Vol. XIV, mis en ligne le 18 juillet 2017, URL : <http://champpenal.revues.org/9593>.

VANNESTE C., VESENTINI F., LOUETTE J. & MINE B. (éds) (2012) *Les statistiques pénales belges à l'heure de l'informatisation. Enjeux et perspectives*. Gand, Academia Press.

ZAUBERMAN R. (2015) *Les enquêtes de victimation. Une brève histoire, quelques usages. Idées économiques et sociales*, 181, 8-21.

ZAUBERMAN R., ROBERT P., NÉVANEN S. & BON D. (2013) *Victimation et insécurité en Île-de-France. Une analyse géosociale, Revue française de sociologie*, 54 (1), 111-151.

ZAUBERMAN, R. (dir.) (2009) *Les enquêtes de délinquance et de déviance autoreportées en Europe. État des savoirs et bilan des usages*. Paris, L'Harmattan.

HOOFDSTUK VIII¹⁶⁴. IPV-BEHEER HEROVERWEGEN: VAN EEN LOGICA VAN JURIDISERING NAAR EEN DYNAMIEK VAN LEREN

ALINE THIRY

Onderzoekster, Université de Liège, Centre de recherche SPIRAL

CATHERINE FALLON

Professor, Université de Liège, Centre de recherche SPIRAL

INLEIDING

De kwestie van intiem partnergeweld (IPV) is de afgelopen decennia op de politieke agenda geplaatst, na specifieke politiseringsprocessen naar gelang van de machtsniveaus (regionaal, nationaal of internationaal). De Raad van Europa heeft met het Verdrag van Istanbul (2011) een programma opgezet rond vier pijlers (preventie, bescherming, vervolging en geïntegreerd beleid) door te zorgen voor “doeltreffende samenwerking tussen alle betrokken overheidsinstanties, waaronder justitiële autoriteiten, openbare aanklagers, rechtshandavingsinstanties, lokale en regionale autoriteiten, alsook niet-gouvernementele organisaties en andere relevante organisaties of entiteiten voor de bescherming en ondersteuning van slachtoffers en getuigen” (artikel 18). België heeft van zijn kant het proces van strafbaarstelling van IPV sinds de jaren tachtig versterkt en heeft in 2016 het Verdrag van Istanbul ondertekend. In de afgelopen twee decennia hebben verschillende initiatieven bijgedragen tot de opstelling van een multidisciplinair interventiekader met de actoren in de frontlinie (vrijwilligerssector, sociale en gezondheidsdiensten, politie). Elke groep actoren treedt op in een gericht deel van het proces en stelt een vertaling van de doelstellingen voor die verenigbaar is met zijn disciplinaire verankering.¹⁶⁵ Het politieke project van de interventiesector neemt niet de vorm aan van een gestabiliseerd en gedeeld referentiekader, maar veeleer van een mo-

¹⁶⁴ Het origineel van dit hoofdstuk is in het Frans. Deze tekst is een vertaling uit het Frans voor de Nederlandse versie van het boek.

¹⁶⁵ In de zin van de “disciplines” van het optreden van beroepsgroepen die ook het resultaat zijn van “disciplinarisering” in de zin van de processen van oriëntatie van het gedrag in de opvatting van governmentality ontwikkeld door het werk van M. Foucault (Jeanpierre 2006).

zaïek van spanningskaders, hetgeen moeilijk te begrijpen is voor zowel hulpzoekenden als analisten in de sector.

Om ervoor te zorgen dat rekening wordt gehouden met de diversiteit en de complexiteit van de interventieprocessen en de samenwerkingswijzen tussen de machtsniveaus, is de voorkeur gegeven aan een analyse van de instrumenten voor overheidsoptreden, in de zin van de benadering van Lascoumes (2006). Die benadering conceptualiseert die instrumenten zowel als sociale en als technische middelen. Die instrumenten zijn verre van neutraal, maar dragen waarden in zich en worden gevoed door een interpretatie van het sociale, en zij vormen telkens een “compendium van kennis over de sociale macht en de wijze waarop deze wordt uitgeoefend” (vrije vertaling). De aanpak die gebaseerd is op de instrumenten van het overheidsoptreden vereist een analyse van de vertaalactiviteiten en de aggregatie-effecten daarvan tussen actoren die in een netwerk betrokken zijn bij kwesties waaraan zij samen willen werken, waardoor processen van problematisering en mobilisering op gang worden gebracht waarvan de uitkomst altijd onzeker is. Het is op het moment van de altijd voorlopige stabilisatie van het instrument dat het mogelijk is de specifieke voorstelling van de problematiek die het behandelt, vast te stellen. Uit de alomvattende analyse van de instrumenten blijkt de verscheidenheid van de actiemethoden, de verschillende logica's en interactiemodaliteiten, en zelfs de processen van “coproductie” tussen de verschillende subsystemen, waarbij het belang van de context wordt erkend: het is niet mogelijk de internationale context te negeren en met name het interventiekader dat wordt ondersteund door het Verdrag van Istanbul (dat een op gender gebaseerde opvatting van geweld tegen vrouwen ondersteunt), noch de complexiteit van de Belgische institutionele context. De analyse van de instrumenten maakt het mogelijk de nadruk te leggen op de vormen van coördinatie die tussen de betrokkenen tot stand komen, via een langzaam proces van onderhandelingen, van heen en weer geloop tussen de actoren – administraties, politie, justitie, verenigingen -, maar ook onderzoekers die technieken ontwikkelen voor het categoriseren van risico's en beleidsmaatregelen.

Dit hoofdstuk analyseert een selectie van de interventiemechanismen die in de Federatie Wallonië-Brussel (FWB) en in Vlaanderen worden gebruikt: het belicht enerzijds de spanningsvelden tussen de verschillende gebruikte disciplines en anderzijds de verschillen tussen het Noorden en het Zuiden van het land in zake de aandacht die aan de genderverhoudingen wordt besteed. Na een presentatie van de methodologie van de enquête die werd uitgevoerd op het niveau van de actoren op het terrein die in verschillende hoedanigheden betrokken zijn bij de interventiemechanismen binnen de parketten, politiezones en steunpunten in de verschillende regio's van het land (1), wordt teruggeblikt op de vertaalprocessen van de referentiekaders in de verschillende regio's, gerechtelijke arrondissementen en politiezones (2) en de evoluties van de interventiemechanismen tijdens de laatste drie jaar (3).

1. METHODOLOGIE: EEN DELPHI-ENQUÊTE ONDER VELDWERKERS

Het onderzoek om de resultaten van het PRO&POL IPV-project te valideren, ontwikkelt een aanpak die rekening houdt met de complexiteit van het netwerk van belanghebbenden, met actoren die betrokken zijn bij verenigingen, parketten, politiezones, OCMW's en justitiehuizen, om een kritische lokale kijk op de doelstellingen van het overheidsoptreden, de interventiehypothesen en de onderliggende waarden aan te moedigen. Met de software Mesydel (www.mesydel.com) is een online-enquête van het type "Delphi" gehouden om de expertise op het terrein te mobiliseren: het deelnemerspanel bestond uit professionals uit de verschillende betrokken sectoren, en het doel was hun betrokkenheid en hun concrete ervaring met een probleemsituatie optimaal te benutten (Linstone 1975). Het doel van de methode is dan gericht op de percepties en voorstellingen die deze mensen van een situatie hebben op basis van hun gewoonten.

In een interpretatieve analysebenadering (Hajer & Wagenaar 2003) worden de actoren aangemoedigd hun ervaringen te delen door argumenten te ontwikkelen op basis van hun eigen activiteiten. De discoursen zijn dan rijk aan informatie over gewoonten en stellen de analisten in staat argumentatieve en kritische logica's en voorstellen te belichten. De enquête in twee ronden met *feedback* naar de deelnemers scheidt de voorwaarden voor een vorm van overleg waarbij machtsposities en institutionele verankeringen worden geneutraliseerd. De praktijkgerichte benadering is gebaseerd op een sterke hypothese, "*arguing for the essential unity of knowing and acting and a focus on practice in policy analysis*". Het is een kwestie van putten uit de geschiedenis en persoonlijke posities van de betrokkenen om deze dynamiek te begrijpen, die Matland (1995) voorstelt als "*experimental policy making ... (where) contextual conditions dominate the process*". In plaats van de afwezigheid van een gecentraliseerde harmonisatie aan de kaak te stellen, beschouwt de analist elke site als de lokale manifestatie van een experimentele uitvoering van overheidsoptreden, die een lerende dynamiek voedt.

Door een beroep te doen op de reële ervaringen van de respondenten maakt die aanpak het mogelijk de betrokken actoren te mobiliseren, een mobilisatie die over het algemeen resulteert in een hoge mate van betrokkenheid en verantwoordelijkheid, waarbij de deelnemers zich de debatten en de conclusies ervan eigen maken. Het is dan ook van groot belang dat er in de verschillende ronden van de vragenlijst een diversiteit in de respondenten blijft bestaan en dat de vragen zodanig worden opgesteld dat een genuanceerde uiting van elk standpunt wordt aangemoedigd. Die methode biedt een bron van informatie en een eerste benadering van tegenstrijdige debatten, door verschillende vragenrondes te organiseren: tussen elke ronde schrijft het onderzoeksteam tussentijdse conclusies, die vervolgens met nieuwe vragen aan de respondenten worden toegestuurd. De eerste reeks vragen is door de onderzoekers opgesteld op basis van de resul-

taten van het onderzoek in de vorige fasen van het IPV- PRO & POL project (zie hoofdstukken I, II, III, IV, V en VI). Die aanpak, die bedoeld was om de aanvankelijke hypothesen van de onderzoekers te testen, is bijzonder interessant omdat hij een breed scala van meningen mogelijk maakt. Door een grote verscheidenheid aan standpunten te stimuleren, worden de vele facetten van een probleem belicht. Die onderzoeksmethode moedigt de deelnemers aan zich de debatten en hun conclusies eigen te maken. Om te zorgen voor consistentie in de perspectieven die door de respondenten werden gemobiliseerd, werden de vragen gesteld rond de tenuitvoerlegging van gerichte beleidsinstrumenten, die tijdens de vorige fasen van het onderzoek waren geïdentificeerd. In de eerste ronde werden de vragen eerst toegespitst op de kadervormingsprocessen die specifiek zijn voor recente ontwikkelingen van ontwikkelde instrumenten, waarna de diversiteit van de positionering werd meegenomen in de formulering van de vragen in de tweede ronde.

Tweehonderdnegentien actoren uit het veld hebben aan het Delphi-onderzoek deelgenomen (219 deelnemers in de eerste ronde en 133 deelnemers in de tweede vragenlijstronde), waarbij zij voor het merendeel degelijke, goed beargumenteerde en geïllustreerde antwoorden hebben geformuleerd aan de hand van talrijke praktijkvoorbeelden (ongeveer 600 bladzijden met antwoorden). Dat enthousiasme om deel te nemen aan de enquête toont de actualiteit van het onderwerp en ook de investering van een groot aantal actoren, uit verschillende sectoren, in de problematiek van IPV in België. Bepaalde standpunten worden door de belanghebbenden gedeeld, maar er is geen gebrek aan spanningsvelden tussen bepaalde groepen actoren, gebaseerd op controverses in termen van beleidsdoelstellingen, gerichtheid of interventieprogramma's: de enquête maakt het mogelijk die spanningslijnen tussen de antwoorden van de verschillende belanghebbenden te identificeren.

Om het beheer van het overheidsoptreden op het gebied van de IPV te analyseren, leek het ons belangrijk een genderbewuste aanpak te volgen. Ons methodologisch protocol is gebaseerd op een pragmatische en interpretatieve benadering van de interventie-instrumenten: het stelt ons in staat de onzichtbaarheid van de overheersingsrelaties binnen de referentiepunten en interventieprogramma's te testen. De benadering door middel van de instrumenten en de analyse van de praktijken en discoursen die zich daar op een min of meer leesbare manier ontvouwen, maken het mogelijk de blik van de onderzoeker te verfijnen en om zichtbaar te maken wat het instrument probeert te verbergen. De definitie van publieke actie wordt immers vaak gelegitimeerd op basis van wetenschappelijke modellen, zonder dat rekening wordt gehouden met de normatieve inhoud van die modellen of die ter discussie worden gesteld: bijgevolg wordt de kritiek van de feministische verenigingen betwist omdat hun standpunten neutraal noch objectief zijn. Een alomvattende analyse die gericht is op de praktijk binnen de systemen maakt het echter mogelijk deze aanspraken op neutraliteit (of het gebrek daaraan) in

twijfel te trekken: de systemen zijn niet “neutraal” en het is niet de taak van de onderzoeker om een versterking van de genderverhoudingen aan de kaak te stellen, maar om de processen te analyseren die gender onzichtbaar maken via praktijken en taalgebruik (Roca I Excodá 2009).

2. OMSCHRIJVING VAN HET PROBLEEM: TUSSEN GENDERKADERSTELLING EN RISICOBEBEER

Een klassiek probleem bij de analyse van het beleidsbeheer is de vaststelling van het beleidskader: hoe kan het op te lossen probleem worden gekwalificeerd, hoe kunnen een precies doel en een doeltreffende interventielogica worden vastgesteld? Die framing draagt altijd de sporen van de agendasetting en de groepen die tot het succes van dit proces hebben bijgedragen.

De definitie van partnergeweld die in 2006 in het kader van het Belgische nationale plan ter bestrijding van gendergerelateerd geweld (NAP) is goedgekeurd – die verschilt van de definitie in de circulaire COL4/2006 die de basis vormt van het strafrechtelijk beleid op dit gebied – karakteriseert partnergeweld vooral vanuit de invalshoek van in-tiem terrorisme (d.w.z. vanuit de invalshoek van de machtsverhouding tussen de man en de vrouw), wat ongetwijfeld betrekking heeft op risicovolle gevallen maar niet op alle vormen van geweld. Deze tekst wordt beschouwd als het uitgangspunt voor de vaststelling van een beleid ter bestrijding van geweld tegen vrouwen in België.

Dit kader wordt, vooral in Vlaanderen, niet langer unaniem aanvaard door de interventiegroepen.

2.1. De moeilijkheid van framing

Uit de eerste ronde van het Delphi-onderzoek bleek hoe moeilijk het was de kwestie te framen. Het is een transversaal aspect dat tot uiting komt in het soms tegenstrijdige discours over de praktijken van de actoren op het terrein, en de verschillen zijn bijzonder groot tussen Vlaanderen en de FWB op het niveau van de sociale actoren.

In Vlaanderen is de vrijwilligerssector nu geconcentreerd rond het terrein van welzijn, volksgezondheid en het gezin. De organisaties zijn op geografische basis gegroepeerd binnen het CAW (Centrum voor Algemeen Welzijn), terwijl de provinciale coördinatoren zijn overgeplaatst naar de justitiehuisen, die onder hetzelfde departement vallen. De CAW's (tien in Vlaanderen en één in Brussel) ontvangen structurele financiering (Vlaamse Gemeenschap en lokale autoriteiten) die hen in staat stelt ambulante diensten aan te bieden en schuilplaatsen en opvanghuizen voor vrouwen te financieren.

Vandaag de dag lijkt de lezing van het probleem een referentiekader te mobiliseren dat goed wordt gedeeld door de groepen maatschappelijk werkers die spreken van “intra-familiaal geweld”, waarvoor zorg nodig is via een zogenaamde “systemische” interventieaanpak binnen gezinnen. Dat gemeenschappelijke referentiekader is tot stand gekomen na de grote hervormingen die de afgelopen dertig jaar in de sociale sector hebben plaatsgevonden.

In de FWB, wordt nauw samengewerkt tussen de overheidsinstanties en de gespecialiseerde verenigingen die in de frontlinie staan bij het opzetten van diensten voor slachtofferhulp of de opvolging van daders (GREVIO 2020). De FWB, de Franse Gemeenschapscommissie (COCOF) en het Waalse Gewest werken samen in het kader van een intra-Frans plan ter bestrijding van geweld op grond van geslacht en binnen het gezin. De verschillende provinciale coördinaties houden zich bezig met coördinatie en multidisciplinair overleg. Talrijke gespecialiseerde basisverenigingen spelen een centrale rol in de hulpverlening, maar zijn ook zeer actief op het gebied van “belangenbehartiging” en nemen een sterke positie in de sector in: zij voeden het publieke debat over kwesties in verband met geweld tegen personen met een handicap en dringen aan op de noodzaak van een op gender gebaseerde aanpak, gebaseerd op de verbintenissen die België is aangegaan in het Verdrag van Istanbul. Er ontstaat een spanning tussen deze actoren en de verenigingen die een dergelijke framing niet opeisen, en er kunnen spanningen worden waargenomen tussen twee tegengestelde referentiekaders in het veld: het ene dat het probleem van de IPV's analyseert als een structureel fenomeen, vanuit de invalshoek van een genderdominantierelatie (*Processus de domination conjugale*) – we hebben het over geweld tegen vrouwen – en het andere dat tegen dit discours wordt opgebouwd, dat dichter aanleunt bij de framing van het probleem in Vlaanderen in termen van intrafamiliaal geweld.

Verscheidene actoren in het veld hekelen een al te *gender blind* aanpak in het noorden van het land, zoals een Franstalige vereniging het formuleert:

“Genderneutraliteit is daar de norm, waardoor de mogelijkheden tot structurele verandering worden beperkt en het ingrijpen op het niveau van het gezin en het individu wordt beperkt, alsof zij in een vacuüm bestaan, buiten elke relatie van overheersing en structurele ongelijkheid. Een dergelijke aanpak kan alleen maar de ongelijkheden reproduceren die de bron zijn van geweld.” (Vrije vertaling) (Vereniging)

Hoewel de dynamiek van de sector in deze twee gewesten zeer verschillend is, passen de interventies niettemin in hetzelfde federale kader in termen van “politie-openbare ministerie” die moeten worden geplaatst in zeer verschillende omgevingen in termen van sociale interventie, die onder de bevoegdheid van de gewestelijke en gemeenschapsoverheden vallen: vergelijkende analyses tussen de gewesten zijn bijzonder delicaat, maar geven ook veel nieuwe inzichten.

2.2. Probleemstelling

De kwalificatie van de feiten en de wijze van optreden zijn nauw met elkaar verbonden. Volgens verscheidene respondenten van de Delphi-enquête kan situationeel geweld worden aangepakt met een systemische (of gezins-) aanpak, terwijl gevallen die gekenmerkt worden door een proces van overheersing een individuele behandeling van de partners vereisen. Er moet dus snel een onderscheid worden gemaakt tussen het soort situatie waarin de partners zich bevinden. Dat onderscheid is moeilijk te maken. Het vereist geen lineaire maar een multidimensionale lezing van de situatie.

Zoals in een recent verslag van de Senaat¹⁶⁶, wordt vermeld, is het nog steeds Johnsons model dat vandaag wordt voorgesteld in de IPV-opleiding van politieagenten en magistraten in België en wordt zijn analyse van de geweldscyclus overgenomen in het COLA/2006. Het onderscheid op het terrein tussen intiem terrorisme en situationeel partnergeweld is verre van gemakkelijk omdat het gebaseerd is op elementen die verband houden met de context. De evaluatie ervan vereist een analyse van de intentiona- liteit van de partner en dient rekening te houden met het verloop van de geweldscyclus, d.w.z. in een diachronisch perspectief de verschillende fasen van de relatie reconstrue- ren in plaats van genoeg nemen met de analyse van de laatste handeling (zie hoofd- stukken I, II en III).

Verscheidene respondenten uit de justitiële/politiële sector wezen op het gebrek aan opleiding binnen hun diensten voor niet-gespecialiseerde werknemers (magistraten of politieagenten) die vaak de eerste interventies verrichten, met name in tijden van crisis. Het is immers op het niveau van de politie dat reeds een eerste selectie wordt uitge- voerd. De beroepsbeoefenaar – wiens opleiding in IPV over het algemeen vrij beperkt is – moet ervoor kiezen een proces-verbaal op te stellen. De grootste belemmering om de daad als een gewelddaad te bestempelen, het slachtoffer als klager te erkennen en een proces-verbaal bij het parket op te stellen, houdt verband met het niveau van het “be- wijs”: het slachtoffer moet bewijzen aanvoeren om zijn of haar eigen situatie te kwali- ficeren en een proces-verbaal laten opmaken om de dader van een eventuele strafbare handeling te identificeren. De grote meerderheid van de respondenten van de enquête – in Vlaanderen, Wallonië en Brussel – is voorstander van de oprichting van gespecia- liseerde, multidisciplinaire en gemengde teams binnen de politie.

In Vlaanderen biedt de ontwikkeling van de “Ketenaanpak” een conceptueel kader voor een nauwe samenwerking tussen de CAW en de politiediensten: deze multidiscipli- naire benaderingen hebben het mogelijk gemaakt gemeenschappelijke identificatie-

¹⁶⁶ Belgische Senaat, Geweld tussen partners: VERSLAG namens het Raadgevend Comité voor gelijke kansen van mannen en vrouwen door mevrouw de Bethune, 26 juni 2020, 7-123/1. Inter- ventie door Mr. Raf Van Ransbeek, Directeur van het IGO, blz. 12.

instrumenten te delen en interventiescenario's te definiëren waarbij alle disciplines betrokken zijn. De Vlaamse respondenten geven aan dat ze vooral geconfronteerd worden met situaties van situationeel geweld die ze aanpakken in een systemische aanpak (op gezinsniveau) terwijl ze specifiek de zeldzamere gevallen van intiem terrorisme aanpakken. Maar is dat een framing bias, aangezien hun “radar” geen gevallen van intiem terrorisme naar voren brengt?

2.3. De aanpak van de risicobeoordeling

Er is een nieuwe tool voor de risico-evaluatie ontwikkeld voor de politiediensten en de parketten (COL 15/2020): het biedt een *checklist* om de politie en het openbaar ministerie te helpen de meest risicovolle situaties beter in kaart te brengen. Dat hulpmiddel stelt zowel de politie als het openbaar ministerie in staat aandacht te besteden aan contextuele elementen om recidive of een escalatie van geweld te voorkomen. Het instrument is bedoeld om het overleg tussen de belanghebbenden te bevorderen. Volgens veel respondenten verbetert het de *follow-up* van zaken, maar biedt het geen oplossing voor het structurele gebrek aan middelen en opleiding, met name aan de kant van de politie.

- Aan Franstalige zijde zijn verscheidene verenigingen van mening dat het nuttig zou zijn hetzelfde instrument te gebruiken en dezelfde taal te gebruiken om de samenwerking te vergemakkelijken. Psycho-medisch-sociale actoren beginnen dit instrument te delen en passen het aan hun eigen praktijken aan voor een betere toe-eigening. Een specifieke versie voor gebruik door verenigingen wordt momenteel ontwikkeld met de steun van de *Pôles des ressources spécialisées en violences conjugales et intrafamiliales* van het Waalse Gewest.
- Een andere tool voor de risico-evaluatie (RTI PG (www.risicotaxatie.be)) is al enkele jaren beschikbaar in Vlaanderen en wordt gebruikt ter ondersteuning van de multidisciplinaire bestudering van gevallen in een ketenbenadering (“ketenaanpak”) en om te zorgen voor samenhang tussen de operationele actoren tijdens de interventies. Het instrument COL15/2020 wordt als complementair beschouwd.

2.4. Een blinde vlek: kinderen als slachtoffers

In de eerste ronde van de enquête verwoordden veel respondenten het belang van aandacht voor kinderen in de context van IPV-interventies. In de tweede ronde werd deze dimensie verder onderzocht:

“Kinderen zijn de vergeten slachtoffers in deze situaties, er wordt geen rekening met hen gehouden totdat zij zelf het slachtoffer worden van fysiek geweld. Maar hoe zit het met het psychologische aspect? Dit wordt volledig genegeerd! De diensten voor kinderpel-

zijnszorg zijn zelf overbelast en kunnen slechts zelden in noodsituaties ingrijpen.” (Vrije vertaling) (Vereniging)

Met kinderen wordt onvoldoende rekening gehouden in geweldssituaties, vooral wanneer zij “slechts” getuige zijn van geweld (en niet het directe slachtoffer), terwijl zij vaak door de ouders worden gebruikt. Het feit dat een kind getuige is van intrafamiliaal geweld maakt echter ook deel uit van de definitie van kindermishandeling.

- De institutionele verdeeldheid, voornamelijk aan Franstalige zijde, bemoeilijkt een coherente zorgverlening: het probleem van de minderjarige slachtoffers maakt deel uit van de opdrachten van de SOS-teams van ONE, maar de middelen ontbreken. Bovendien zijn er in elk gerechtelijk arrondissement “mishandeling”-commissies die regelmatig bijeenkomen (gecoördineerd door ONE) en die de netwerkvorming van de verschillende betrokken actoren mogelijk maken (*SAJ, SOS enfants*, pediatrische centra in ziekenhuizen, parket, politie, enz). De interventielogica van de diensten voor slachtoffers van kindermishandeling (decreet van 2004) is hoofdzakelijk gebaseerd op psycho-medische interventies in een streven naar *diversion*: deze framing is het tegenovergestelde van de interventielogica in het kader van het IPV, waar politie en justitie een hoofdrol spelen. Veel respondenten maakten melding van moeilijkheden bij de samenwerking met deze ondersteunende diensten.
- Aan Nederlandstalige zijde is het verband tussen de kindertehuizen en de FJC’s/ketenaanpak niet duidelijk vastgesteld. *“De nodige verbinding moet gemaakt worden tussen de ketenaanpak/Family Justice and Centers en de Huizen van het Kind”*. Verscheidene respondenten benadrukten dat het van belang is de belangen van kinderen als prioriteit te beschouwen. In Vlaanderen verwijzen veel respondenten naar de *“kinderreflex”* die hulpverleners bij IPV-interventies zouden moeten hebben.
- Bovendien houden de familierechters in hun vonnissen over de voogdij over kinderen niet voldoende rekening met de IPV.

“Familierechters hebben nog steeds grote moeite om met IFG rekening te houden bij hun beslissingen inzake ouderlijk gezag en de huisvesting van kinderen. De rechten van de vader worden afgewogen en hebben vaak voorrang op de gevaarlijkheid van de vader en/of het geweld tegen de moeder.” (Vrije vertaling) (Vereniging)

De familierechter kan het bestaan van IPV in twijfel trekken of het gewoon buiten beschouwing laten in zijn of haar oordeel. Het beginsel van gedeeld gezag tussen de twee ouders blijft de referentie, hoewel dit beginsel door veel respondenten in twijfel wordt getrokken, vooral in gevallen van IPV.

3. INTERVENTIE: GERECHTELIJKE TUSSENKOMST OF MULTI-DISCIPLINAIRE SAMENWERKING?

3.1. Het nultolerantiebeginsel versus het realiteitsbeginsel

2006 was een belangrijk moment voor de actoren in de sector: het Belgische parlement nam op 23 november een resolutie aan waarin de bestrijding van geweld tegen vrouwen als politieke prioriteit werd opgenomen en een gemeenschappelijke definitie van partnergeweld werd goedgekeurd. Die is sindsdien het referentiepunt geworden voor de overheidsinstanties op het gebied van partnergeweld. Die aanpak is door het College van procureurs-generaal overgenomen in de omzendbrieven COL3/2006 (definitie van intrafamiliaal geweld en verduidelijking van de modaliteiten van de identificatie en registratie van de gevallen door de politie en het parket) en COL4/2006 (verbetering van de intersectorale samenwerking tussen justitie, politie en bijstand). Die twee maatregelen, die samen het zogenaamde “zero tolerance”-beleid vormen, worden door veldwerkers genoemd als de aanzet tot een echte gerechtelijke aanpak van partnergeweld. COL 3/2006 classificeert als “intrafamiliaal geweld”

alle strafbare gedragingen die de benadeelde partij schade toebrengen, alsmede alle gedragingen die, hoewel zij niet strafbaar lijken te zijn, bij de politie of het openbaar ministerie worden aangegeven en gewoonlijk als een familiaal geschil worden gekwalificeerd (preventiecode 42L). Strafrechtelijk beleid daarentegen leidt tot een gerechtelijke reactie op het strafbare feit, maar integreert ook andere middelen van sociale regulering (preventie, zorg, enz.), die meestal op communautair en regionaal niveau worden georganiseerd. COL 4/2006 schrijft het optreden van de politie en het openbaar ministerie voor, maar vereist de integratie van een multidisciplinaire aanpak, gebaseerd op de mobilisatie van de vaardigheden en de ervaring van alle actoren uit de justitiële, de medische, de psychologische en de sociale sfeer. Die diensten worden geconfronteerd met een tweeledige dwang: een multidisciplinaire aanpak van de zorgverlening ontwikkelen en binnen het kader van het rechtssysteem blijven, d.w.z. het beginsel van gelijke behandeling van eenieder die onder de wet valt – en dus neutraal is wat het geslacht betreft – en het streven om bewijzen van een strafbaar feit te verzamelen die een eventuele interventie legitimeren.

Het strafrechtelijk beleid moet in elk geval een adequate oplossing bieden om het slachtoffer te beschermen en te erkennen, de kinderen te beschermen en de dader bewust te maken van het strafbare karakter van zijn gedrag, en zelfs maatregelen nemen om het risico op recidive te verminderen. Op collectief niveau moeten de autoriteiten “*blijk geven van het belang dat zij aan dit sociaal en menselijk onaanvaardbaar fenomeen hechten en van hun vastberadenheid om de diverse uitingen ervan te bestrijden*”. De politie en de gerechtelijke autoriteiten moeten snel en kordaat optreden. Het beginsel van nul-

tolerantie geldt in het hele land en moet op twee niveaus in concrete maatregelen worden omgezet: ten eerste geldt in de politiefase de regel dat alle IPV-klachten naar het parket worden verwezen, ook wanneer het gedrag in kwestie niet duidelijk een strafbaar feit vormt. Het tweede niveau is dat van het parket, waar de instructie is om het ronduit seponeren van zaken te beperken (Vanneste, 2017).

Wat zeggen de acteurs ter plaatse hiervan? Is het beleid van toepassing? Effectief? De antwoorden op de Delphi-enquête zijn zeer kritisch ten aanzien van de “zero tolerance”-aanpak:

“Nultolerantie is een complete fictie, dat zal iedere hulpverlener, ieder slachtoffer kunnen bevestigen” (Vereniging)

“Nultolerantie is een waanidee.” (Politie)

Het beleid wordt bekritiseerd omdat het weinig doeltreffend is: het wordt afgedaan als “window-dressing” en zou zelfs contraproductief zijn. In de praktijk varieert de toepassing van de nultolerantie tussen de verschillende gerechtelijke arrondissementen en tussen de verschillende politiezones, waarbij sommigen verklaren dat er altijd een proces-verbaal wordt opgemaakt *“ook al is er geen overtreding geconstateerd”* (politie), terwijl anderen een zekere ongemakkelijkheid bij de politieambtenaren constateren ten aanzien van deze kwestie.

Wanneer iemand besluit een klacht in te dienen bij de plaatselijke politie, verkeert hij of zij meestal nog in een persoonlijke crisis. Het aangifteproces is chaotisch en niet-lineair, en het indienen van een klacht verloopt niet systematisch (zie het voorwoord en de hoofdstukken I, II, III en V van dit boek).

De kwaliteit van het onthaal door de politie (of door de DPSB's, Diensten Politie Slachtofferbejegening) is dus belangrijk, omdat dit eerste contact bepalend zal zijn voor de keuzes van het slachtoffer: al dan niet klacht indienen tegen de dader, wat impliceert dat de status als slachtoffer van een laakbare handeling wordt erkend, of om bescherming of psychosociale hulp vragen. Maar verschillende respondenten erkennen dat veel klachten niet tot een proces-verbaal leiden, bijvoorbeeld als er geen medisch attest is:

“De politieambtenaar moet inderdaad in actie komen zodra een slachtoffer zich aanbiedt, maar als er geen medisch attest is, wordt het dossier teruggestuurd voor verder onderzoek en praktisch als onbruikbaar beschouwd door het openbaar ministerie. Het slachtoffer verwacht een snelle en zichtbare reactie.” (Politie)

De politie beschikt niet over de nodige middelen om psychologisch (of economisch) geweld op te sporen. Dit geweld wordt over het algemeen gekenmerkt door herhaalde vormen van daden die, op zichzelf beschouwd, misschien niet erg belangrijk lijken.

In de collectieve verbeelding is het “justitie die zal antwoorden”. Tijdens de procedure heeft justitie, die een strafrechtelijke interpretatie hanteert om een strafbaar feit te construeren uit een gebeurtenis, het echter moeilijk om bewijzen te vinden om het strafbare feit, de dader en het slachtoffer aan te pakken, ook al zijn deze begrippen de belangrijke punten van haar optreden. Het discours van de klagers is inderdaad vaak dubbelzinnig: er is crisis en geweld, maar er zijn ongetwijfeld nog gevoelens tussen de partners, en de slachtoffers zelf hebben het moeilijk om hun ervaringen te ontcijferen (zie hoofdstuk IV van dit boek). In die complexe discourses kunnen belangrijke aanwijzingen opduiken die justitie niet als zodanig analyseert omdat zij niet over de instrumenten beschikt om ze te decoderen. Het Openbaar Ministerie tracht risicovolle situaties op te sporen en heeft onlangs de politiediensten verplicht een tool voor de risico-evaluatie te gebruiken (COL 15/2020).

De recente ontwikkeling van multidisciplinaire centra voor de behandeling van seksueel geweld (Zorgcentra na Seksueel Geweld, ZSG), die slachtoffers opvangen in Brussel, Gent en Luik, wordt als een positieve ontwikkeling beschouwd: zij zijn in ziekenhuizen gevestigd en bieden medische en forensische behandeling en psychologische follow-up. Het slachtoffer kan ook een klacht indienen bij een politieteam dat gespecialiseerd is in seksueel geweld.

De verwachtingen van de slachtoffers ten aanzien van justitie (en politie) staan niet in verhouding tot de middelen van de betrokken diensten: die zaken zijn bijzonder moeilijk te onderzoeken en vormen een aanzienlijke werklast voor de mensen die op het terrein werkzaam zijn en voor de magistraten. De politie is niet bevoegd voor bescherming op langere termijn (die verder gaan dan noodinterventies op korte termijn) en acht zich over het algemeen niet verantwoordelijk voor het leggen van contacten met andere actoren die in staat zijn zorg te verlenen (in termen van opvang of begeleiding).

3.2. Versterking van de beschermende rol van justitie – een reactieve aanpak

De versterking van de beschermende rol van de rechterlijke macht komt tot uiting in twee recentelijk gewijzigde maatregelen – de maatregel inzake tijdelijk huisverbod (THV) (COL 18/2012 zoals gherdefinieerd in maart 2020), en de veralgemening van het herbezoek door de politiediensten (COL 20/2020).

Wat de maatregel inzake tijdelijke huisverbod¹⁶⁷ (THV) betreft, hebben de wijzigingen van maart 2020 de rol van de justitiehuizen en de mogelijkheden voor tussenkomst door de familierechtbank versterkt. De meeste respondenten van de enquête zijn voorstander van deze maatregelen, maar de THV wordt momenteel vooral gebruikt door de gerechtelijke arrondissementen Limburg en Antwerpen. In de andere arrondissementen worden verscheidene belemmeringen voor de tenuitvoerlegging ervan genoemd. De uitvoering van de maatregel betekent een aanzienlijke extra administratieve last voor de politie en het openbaar ministerie, vooral omdat bij niet-naleving snel moet worden gereageerd. In Vlaanderen vergemakkelijken de *Family Justice centers* de follow-up van THV door gespecialiseerde THV -teams op te richten die zich over de gezinnen ontfermen en de wachtlijsten beperken.

De meeste respondenten waren het erover eens dat de follow-up door de justitiehuizen een goede zaak is, maar de justitieassistenten hebben niet de tijd om alle zaken te behandelen en hun rol moet worden verduidelijkt. Sommigen zijn voorstander van het combineren van de THV met het stalkingalarm (of stalker-apps) om de bescherming van slachtoffers die thuisblijven in het kader van de THV te versterken. In Gent is als proefproject een alarmsysteem voor pestereien in het kader van geweld tussen ex-partners ontwikkeld (ministeriële omzendbrief 2019). Veel respondenten benadrukten dat het belangrijk is over verschillende maatregelen te beschikken en die zo nodig te kunnen combineren om doeltreffend te zijn.

“Wat het verschil maakt, is wanneer noodmaatregelen – die zinvol zijn – kunnen worden gecombineerd met andere “inhoudelijke” maatregelen die over een andere periode zullen ingrijpen. Helaas zijn deze maatregelen, gezien de behoeften, bijna onbestaande. Er is geen verband tussen de verschillende soorten maatregelen, en vrouwen vallen door de mazen van het beschermingsnet.” (Vereniging)

Veel respondenten vroegen om maatregelen voor slachtofferhulp die niet in de tijd beperkt zijn, maar steun op middellange en lange termijn bieden.

Het COL 20/2020 van het College van procureurs-generaal beoogt de praktijk van het “herbezoek” van slachtoffers van IPV door de politie tijdens de periode van de gezondheidscrisis als gevolg van het Coronavirus te veralgemenen. Het is de bedoeling om na de crisisperiode contact met het slachtoffer te houden of zelfs psychosociale follow-up te bieden binnen gespecialiseerde diensten. In Vlaanderen wordt dit moment gebruikt om psychosociale follow-up aan te bieden in de CAW’s (hoewel mensen vrij zijn om te kiezen of ze dit al dan niet willen volgen). Dat is een manier om “*een communicatie lijn*

¹⁶⁷ De gemeenschappelijke omzendbrief 18/2012 van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken, en het College van procureurs-generaal over het tijdelijk huisverbod in geval van huiselijk geweld, is op 5 maart 2020 herzien (COL 20/2020)

open te houden zonder in te grijpen” (vereniging). Veel respondenten wijzen echter op het gebrek aan middelen binnen de politiezones om die maatregel te kunnen uitvoeren.

Navolging van daders is noodzakelijk: “*Navolging van een dader is in de eerste plaats bescherming van vroegere en toekomstige slachtoffers*” (Vereniging). Veel respondenten benadrukten het belang van toezicht op de persoon die als dader van het geweld wordt beschouwd, maar er is momenteel een gebrek aan steun voor de daders (bijstand op middellange en lange termijn). Volgens de respondenten moet een onderscheid worden gemaakt tussen de opvolging van de dader en de eerstelijns hulp aan daders, die aan Franstalige kant niet wordt verleend (in tegenstelling tot de CAW in Vlaanderen). Wat de follow-up van daders betreft, benadrukken veel respondenten dat het belangrijk is de twee soorten follow-up te kunnen combineren: zowel discussiegroepen als geïndividualiseerde follow-up. Verscheidene respondenten van verenigingen benadrukten het gebrek aan coördinatie tussen deze twee soorten follow-up voor daders:

“In België is er een gebrek aan coördinatie tussen groepsgewijs verantwoordingswerk en individuele follow-up met een meer therapeutisch doel. De diensten die voor de een zijn goedgekeurd, zijn niet goedgekeurd voor de ander, hetgeen leidt tot compartimentering.”
(Vereniging)

Aan Nederlandstalige zijde (Vanneste 2021), is het aanbod van follow-up voor daders zeer versnipperd naargelang de plaats en werkt het op projectbasis (op sommige plaatsen zijn er niet veel mogelijkheden, terwijl er op andere plaatsen veel projecten zijn). De meeste projecten zijn in eerste instantie ontwikkeld door de CAW's in samenwerking met de CGG's (centra voor geestelijke gezondheidszorg).

3.3. Samenwerken: een multidisciplinaire aanpak van een multidimensioneel probleem?

De actoren in het veld benadrukken dat de psychosociale steun voor de dader en het slachtoffer (of de slachtoffers als er ook kinderen bij betrokken zijn) moet worden versterkt. Vanaf de eerste stap van het slachtoffer gaat het erom hem te begeleiden in een moeilijk persoonlijk proces, of zelfs in een fase die zijn blootstelling aan geweld dreigt te vergroten, terwijl politieambtenaren, ondanks de versterking van hun opleiding op het gebied van slachtofferzorg, niet over de tijd of de nodige vaardigheden beschikken om een dergelijke ondersteuning te bieden. Veel veldwerkers wijzen ook op het belang van toezicht op de persoon die als de dader van het geweld wordt beschouwd. De zorg voor de dader is in feite noodzakelijk om de veiligheid van de slachtoffers te garanderen, maar er zijn weinig mogelijkheden op dit niveau voorafgaand aan een eventuele strafrechtelijke procedure.

Maar justitie kan het probleem niet alleen oplossen, en de rol van de politie blijft er een van rampenbestrijding: zorg dragen voor de dader/slachtoffer van een gewelddaad tijdens een crisis, en een dossier aanleggen ter attentie van de openbare aanklager in geval van een strafbaar feit. De follow-up op lange termijn is echter in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van psychosociale verenigingen die slachtoffers en daders helpen. De mensen die op het terrein werkzaam zijn, noemen twee mogelijkheden voor verbetering: versterking van de politionele slachtofferbejegening (maar deze hulp wordt altijd verleend in een context van crisisbeheer op korte termijn) en zorgen voor een nauwere samenwerking tussen de politie en de verenigingen die op het terrein werkzaam zijn en die het slachtoffer (en/of de dader) kunnen helpen, hetzij met psychologische hulp op lange termijn, hetzij met het organiseren van noodbescherming (opvanghuis). Het gaat erom de politiefunctionarissen ervan te doordringen dat netwerken tussen politie, DPSB's en diensten voor slachtofferhulp aanvaardbaar zijn en de verenigingen zelf aan te moedigen nauwer met de politie samen te werken. Het lijkt dus van essentieel belang de samenwerking tussen de verschillende partners te organiseren: justitie, politie, de gespecialiseerde verenigingen en in Vlaanderen de CAW's, die een schakel vormen naar andere verenigingen. Hoe kan dat georganiseerd worden? Justitie probeert zich meer als informatiecentrum te positioneren en veel respondenten benadrukken het belang van doorgifte aan psychosociale follow-up en samenwerking (justitie – psychosociale hulpdiensten). Samenwerking tussen eerstelijnsdiensten – een interventiebeginsel dat is opgenomen in het Verdrag van Istanbul – is niet vanzelfsprekend. Hoe kunnen we zorgen voor een betere samenwerking tussen de vele actoren die betrokken zijn bij het beleid ter bestrijding van geweld tegen vrouwen?

In Vlaanderen heeft de gemeenschapsoverheid verenigingen verplicht zich te groeperen in gespecialiseerde centra voor welzijns- en gezinsproblemen (CAW). Op het specifieke gebied van de IPV's wordt de ketenbenadering (of ketenaanpak) sinds 2007 in alle gerechtelijke arrondissementen in het noorden van het land toegepast. Professionals werken op gecoördineerde wijze aan specifieke gevallen die een multidisciplinaire aanpak vereisen, waarbij de autoriteiten (politie-openbaar ministerie) en ondersteunende organisaties betrokken zijn. In dezelfde geest van samenwerking zijn in Vlaanderen vier *Family Justice Centers* ontwikkeld (in de provincie Antwerpen en in de provincie Limburg), met als doel de praktijken te ontkokeren om de problematiek van de IPV's (en de gezinnen) “globaal” aan te pakken. De partners hebben geleerd een gemeenschappelijke taal te gebruiken en passende procedures voor informatie-uitwisseling te organiseren waarbij de beperkingen van het beroepsgeheim worden gerespecteerd.

Sinds de wet van 6 juli 2017 staat een nieuw artikel 458ter van het Strafwetboek toe dat “casuoverleg” wordt georganiseerd tussen het openbaar ministerie, de politie en maatschappelijk werkers om de fysieke of morele integriteit van een persoon te beschermen. COL 04/2018 preciseert de richtlijnen voor de tussenkomst van het openbaar

ministerie in het kader van dit overleg, dat interdisciplinaire samenwerking tussen de verschillende betrokkenen in IPV-zaken mogelijk maakt, onder toezicht van het openbaar ministerie. De meeste Nederlandstalige respondenten zijn grote voorstander van de ketenaanpak en staan open voor de *FJC's*, maar er komen twee punten van kritiek naar voren: een gebrek aan middelen en het probleem van de toegang tot diensten die op één plaats geconcentreerd en dus minder toegankelijk zijn.

De meeste Franstalige respondenten zijn voorstander van overleg tussen de gespecialiseerde verenigingen, het parket en de politie, in het bijzonder voor de behandeling van complexe gevallen van IPV: zij geven er de voorkeur aan dit te organiseren vanuit het standpunt van de gespecialiseerde verenigingen (en niet vanuit justitie, zoals in Vlaanderen het geval is):

“In FWB zijn we voorstander van een aanpak die vertrekt vanuit de verenigingssector die gespecialiseerd is in huiselijk geweld, in een multidisciplinaire aanpak. Het plan is om één centrum per gerechtelijk arrondissement op te richten. In FWB zal de stuurgroep dus niet uitgaan van het standpunt van Rechtvaardigheid. Maar waar nodig zal overleg over casussen een van de gebruikte instrumenten zijn.” (Vrije vertaling) (FWB)

Interdisciplinaire centra voor hulp en steun aan slachtoffers van intrafamiliaal geweld staan op de agenda, maar over de opzet ervan wordt veel gediscussieerd (Collignon, 2019) en een van de knelpunten is de complexiteit van het netwerk van diensten op het terrein, die elk min of meer generalistisch of gespecialiseerd zijn. De feministische verenigingen vrezen dat de in Vlaanderen ontwikkelde aanpak zal uitgroeien tot een veralgemening, omdat zij de neiging heeft de initiatiefkracht of zelfs de belangenbehartiging of de betwisting te verminderen van de verenigingen die in de CAW's zijn gegroepeerd, waarbinnen de dominante logica veeleer die van de dienstverlening aan de gebruikers is dan die van de strijd tegen de sociale ongelijkheden. Sommigen wijzen op het risico van een zekere “depolitiserings van het maatschappelijk werk”: het doel is niet langer de maatschappij te veranderen maar het “individuele welzijn van gezinnen” te beheren en de dimensie van de gelijkheid van mannen en vrouwen is een punt dat op het tweede plan blijft, in een *genderneutrale* benadering van hun interventies.

De Franstalige verenigingen stellen zich dan ook nog steeds vragen over de invoer in de Federatie Wallonië-Brussel van het in Vlaanderen ontwikkelde model, dat de federale overheid in het hele land zou willen veralgemenen.

CONCLUSIE: VAN EEN LOGICA VAN JURIDISERING NAAR EEN LERENDE DYNAMIEK

Zoals Brown (2018) opmerkt met betrekking tot de “institutionalisering van het beheer van huiselijk geweld in het kanton Zürich”, heeft de versterking van de rol van de rechterlijke macht en de politie na de strafbaarstelling van daden van huiselijk geweld indirect geleid tot een herdefiniëring van het beheer van geweld binnen een psycho-medisch-sociale logica door genderrelaties onzichtbaar te maken. Wanneer politieagenten, magistraten en verenigingen worden ondervraagd over hun praktijken, lijkt het proces van doorverwijzing naar justitie (juridisering) bij te dragen tot de eufemisering van genderverhoudingen, zoals in Vlaanderen werd geobserveerd.

Door het politieke discours van een ondoeltreffende “nultolerantie” ten aanzien van IPV aan de kaak te stellen, herinneren professionals in het veld ons eraan dat justitie het probleem niet alleen kan oplossen en dat een multidimensioneel probleem als IPV een multidisciplinaire aanpak vereist. Maar hoe kan dat worden georganiseerd? De in Vlaanderen ontwikkelde benadering neigt ertoe de kracht van initiatief of zelfs belangenbehartiging te verminderen en sommigen stellen een vorm van “depolitisering van het maatschappelijk werk” aan de kaak. De dimensie van de gelijkheid van mannen en vrouwen is een onderliggend probleem, in een *genderneutrale* benadering van hun steunmaatregelen. Die *genderneutrale* aanpak wordt ook overgenomen door de actoren van justitie en politie, ondanks het feit dat dit bijdraagt tot de versterking van de ongelijke zorg voor de meest kwetsbare groepen, de slachtoffers die zich bevinden op het kruispunt van gender, cultuur en immigratie, economische en sociale onzekerheid en geconfronteerd worden met complexe structurele barrières. Het begrip intersectionaliteit zou meer moeten worden gebruikt als een instrument voor de analyse van het probleem om de nadruk te leggen op de overheersingsverhoudingen die nog steeds zeer aanwezig zijn in onze samenleving en die structurele belemmeringen vormen waardoor bepaalde slachtoffers, vaak vrouwen, niet kunnen profiteren van de bestaande hulp: de beleidsinstrumenten zijn niet op hen afgestemd.

Met uitzondering van de ketenbenadering (*ketenaanpak*), die multidisciplinaire samenwerking aanmoedigt om referentiekaders te delen en een netwerk van vertrouwen en expertise op te bouwen, en die op die manier praktijken transformeert, zijn de maatregelen die de laatste jaren zijn ingevoerd (THV, herbezoek, enz.) voornamelijk ontwikkeld volgens een reactieve aanpak zonder dat het kader van het beleid zelf – het nultolerantiebeleid – ter discussie werd gesteld. Het zou zinvol zijn een lerende aanpak te ontwikkelen door een reflectieve benadering van het probleem en van de praktijken aan te moedigen. Daartoe wordt momenteel te weinig geïnvesteerd in twee dimensies van het beleid: (1) lering trekken uit gevallen van intieme partnerdoodslag om de aanpak van de ernstigste gevallen te verbeteren, zoals in andere landen wordt gedaan (Ca-

nada, Engeland, enz.); (2) een echt preventiebeleid voeren in het kader van een volksgezondheidsaanpak.

Er kan lering worden getrokken uit gevallen van intieme partnerdoodslag om het beheer van de ernstigste gevallen te verbeteren: sinds een jaar of tien zijn er in Canada *domestic violence death review committees* opgericht die tot doel hebben intrafamiliale doodslagen en moorden grondig te bestuderen (nadat de gerechtelijke procedures zijn afgerond). In die multidisciplinaire comités komen vertegenwoordigers van een twintigtal beroepsgroepen bijeen: justitie, politie, maatschappelijk werkers, kinderbescherming, enz. voor een multidisciplinaire analyse van concrete gevallen. Op basis van de analyse van onderzoeksdossiers en interviews met familieleden van slachtoffers van doodslag of moord, stelt de groep systemische kwesties in verband met dergelijke sterfgevallen vast, alsmede risico- en beschermingsfactoren, teneinde aanbevelingen te doen. Een dergelijke aanpak via “diepgaande studies” van gevallen van intrafamiliale doodslag zou de verschillende diensten (politie, justitie, sociale diensten, enz.) in staat stellen samen na te denken over de blinde vlekken in praktijken en procedures. Dat zou een interessante leerbron zijn om de kwaliteit van de interventiemechanismen te verbeteren.

In het WHO-rapport (2010) over de preventie van IPV wordt voorgesteld preventiestrategieën te ontwikkelen langs drie lijnen binnen een volksgezondheidslogica: primaire preventie, die erop gericht is te voorkomen dat geweld plaatsvindt; secundaire preventie, die gericht is op de meest onmiddellijke reacties op geweld; en tertiaire preventie, die betrekking heeft op de zorg op lange termijn na het geweld. De volksgezondheidsbenadering legt de nadruk op primaire preventie om het aantal nieuwe gevallen van IPV te verminderen door de factoren die de kans daarop vergroten van jongs af aan op holistische wijze aan te pakken. In Wallonië en Brussel vallen deze bevoegdheden inzake primaire preventie hoofdzakelijk onder de bevoegdheid van ONE en de Federatie Wallonië-Brussel. In Vlaanderen ligt de bevoegdheid voor primaire preventie bij organisaties als Sensoa, Kind&Gezin, de CAW's en enkele diensten van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van de Vlaamse regering. Er zijn weliswaar ondervindingen gedaan, maar de projecten zijn versnipperd en de middelen zijn te klein om doeltreffend te zijn.

Wat de secundaire preventie betreft, zijn de eerstelijns werkers niet voldoende uitgerust om in te grijpen: momenteel bevat geen enkele basisopleiding voor beroepskrachten op psycho-medisch-sociaal, juridisch en pedagogisch gebied verplichte cursussen over IPV. Ten slotte wijzen veel respondenten op het gebrek aan toegang tot zorg of langdurige follow-up na geweld (tertiaire preventie) in de Federatie Wallonië-Brussel en de lange wachtlijsten in Vlaanderen. Het is niet alleen een kwestie van psychosociale steun, maar ook van toegang tot huisvesting en steun voor het empowerment-proces van slachtoffers.

BIBLIOGRAFIE

BROWN G. (2018) De la « violence masculine » à la « gestion des menaces ». Judicialisation des violences et euphémisation des rapports sociaux de sexe. *Droit et société*, 2018/2, 99, 357-371.

CRENSHAW K. & BONIS O. (2005) Cartographie des marges : intersectionnalité, politique de l'identité et violences contre les femmes de couleur. *Cahiers du Genre*, 2005/2, 39, 51-82.

COLLIGNON N. (2019) *Les Family Justice Centers, des modèles à suivre ou à déposer ?* Rapport final. Université des femmes.

GREVIO (Groupe d'experts sur la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique) (2020) *Rapport d'évaluation (de référence) du GREVIO sur les mesures d'ordre législatif et autres donnant effet aux dispositions de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique (Convention d'Istanbul) Belgique*. GREVIO/Inf(2020)14, Adopté par GREVIO le 26 juin 2020, Publié le 21 septembre 2020. <https://rm.coe.int/rapport-du-grevio-sur-la-belgique-/16809f9a2b>.

HAJER M. & WAGENAAR H. (2003) *Deliberate policy analysis : Understanding Governance in the Network Society*, Cambridge University Press.

JEANPIERRE L. (2006). Une sociologie foucauldienne du néolibéralisme est-elle possible ? *Sociologie et sociétés*, 38(2), 87-111.

LAPIERRE S. & CÔTÉ I (2014) La typologie de la violence conjugale de Johnson: quand une contribution proféministe risque d'être récupérée par le discours masculiniste et antiféministe. *Intervention*, 140, 69-79.

LASCOURMES P. (2006) Ruptures politiques et politiques pénitentiaires, analyse comparative des dynamiques de changement institutionnel. *Déviance et Société*, 3(30), 405-419. DOI : 10.3917/ds.303.0405. URL : <https://www.cairn.info/revue-deviance-et-societe-2006-3-page-405.htm>.

LINSTONE H. A. & TUROFF M. (1975) *The Delphi method: Techniques and applications*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co., Advanced Book Program.

MATLAND R. (1995) Synthesizing the Implementation Literature: The Ambiguity-Conflict Model of Policy Implementation. *Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART*, 5(2), 145-174.

ROCA I ESCODA M. (2009) L'action publique sous la loupe du genre. Réflexions épistémologiques et méthodologiques. *Revue de l'Institut de sociologie*, 2009/1-4, 109-129.

ORGANISATION MONDIALE DE LA SANTÉ/LONDON SCHOOL OF HYGIENE AND TROPICAL MEDICINE (2010) *Prévenir la violence exercée par des partenaires intimes et la violence sexuelle contre les femmes: intervenir et produire des données*. Genève, p. 101.

VANNESTE C. (2021) Récidive et violences conjugales. Balises pour la réflexion et enseignements d'une recherche sur le terrain belge. In MINE B. (éd.) *La récidive et les carrières criminelles en Belgique*. Politeia, Les cahiers du GEPS, 161-190.

HOOFDSTUK IX¹⁶⁸. CONCLUSIES: UIT EEN SITUATIE VAN PARTNERGEWELD GERAKEN, PLEIDOOI VOOR EEN ECOSYSTEEMBENADERING

FABIENNE GLOWACZ

*Professor, Université de Liège, Unité de recherche ARCh
Service de Psychologie clinique de la délinquance*

CATHERINE FALLON

*Professor, Université de Liège, Centre de recherche SPIRAL
Faculté de Droit, de Science politique et de Criminologie*

INLEIDING

De afgelopen vier onderzoeksjaren waren best een woelige periode door de vele acties die tussen 2018 en 2022 werden gevoerd op het vlak van geweld. Denk aan de #MeToo-beweging en de verschillende varianten daarop, de evaluatie van de toepassing van het Verdrag van Istanbul, de politieke debatten in de Senaat en natuurlijk ook de coronacrisis. Het wordt nu algemeen aanvaard dat partnergeweld een grote maatschappelijke uitdaging is en blijft.

Het was eveneens een uitdaging om dit onderzoek te voeren in het kader van een Frans-talig en Nederlandstalig, interuniversitair en multidisciplinair partnerschap. Een uitdaging die strookt met die van de professionals op het terrein, want zij worden voortdurend geconfronteerd met intersectorale benaderingen. Die professionals moeten ook leren om 'de dialoog aan te gaan' door verschillende logica's, talen, culturen en werkwijzen te combineren teneinde gedeelde referentiekaders voor hulpverlening te creëren, en de acties te kaderen die ten aanzien van slachtoffers en daders van geweld moeten worden ondernomen. Daarbij moeten ze bovendien rekening houden met lokale en zelfs individuele specifieke kenmerken.

Dat was ook het geval bij ons onderzoek, waaraan psychologen, criminologen, politicosociologen, sociologen, specialisten in genderstudies, historici en demografen hebben

¹⁶⁸ Het origineel van dit hoofdstuk is geschreven in het Frans. Deze tekst is een vertaling voor de Nederlandse versie van het boek.

meegewerkt. Allemaal hebben ze een interpretatie en een referentiekader aangereikt, die eigen zijn aan hun vakgebied. Maar om er een coherent, begrijpelijk en relevant onderzoek van te maken met het oog op kennisoverdracht op het terrein, was het noodzakelijk om tot een passend kader voor een “meervoudig maar geüniformeerd onderzoek” en tot methodologische coherentie te komen. Alle “onderdelen” van het onderzoeksproces moesten immers met elkaar verweven zijn om op aanvullende wijze in te haken op de verschillende vragen die rijzen in het kader van publieke interventies ten aanzien van partnergeweld (IPV).

Dat was het doel van het IPV-PRO&POL-project dat IPV wilde bestuderen vanuit de invalshoek van de impact van dit fenomeen en de complexiteit van de betrokken processen, maar ook van de praktijken, het uitgestippelde overheidsbeleid en meer in het bijzonder de doeltreffendheid van het bestuur op meerdere niveaus.

Dit kader is tot stand gekomen binnen dynamieken van samenwerking en gezamenlijke opbouw van de kennis binnen het consortium, maar ook en vooral tussen onderzoekers, sleutelactoren en ervaringsdeskundigen. De onderzoeksgegevens komen namelijk voort uit herhaaldelijk overleg op basis van meerdere methodologieën in de verschillende onderzoeksfasen, in de eerste plaats via interviews met professionals en sleutelactoren (hoofdstuk I en II), de dossieranalyses (hoofdstuk III) en op het einde van het onderzoeksproces via de Delphi-fase waaraan meer dan tweehonderd actoren een uitgebreide en productieve bijdrage hebben geleverd (hoofdstuk VIII). Dat onderzoeksproces resulteerde dan in een structuur, bedenkingen, kritische opmerkingen en aanbevelingen die verankerd zijn in hun realiteit, reflexiviteit en verwachtingen voor de toekomst.

Gedurende het hele onderzoek hebben we gesproken met praktijkwerkers en sleutelactoren van het beleidsbeheer, maar ook met mensen die partnergeweld zelf en/of vanop de eerste rij (ervaringsdeskundigen) hebben meegemaakt. De verhalen over hun ervaringen en wat “onhoorbaar” – en voor sommigen bijna ondenkbaar – is, werden gedeeld in een onderzoekskader dat veilig, welwillend en onderrichtend moest zijn voor de onderzoekers en de respondenten (hoofdstuk IV en V). Dankzij hen konden wij toegang hebben tot hun intieme ervaringen en tot hun kijk op die ervaringen. De verhalen van de slachtoffers en daders over de geweldtrajecten en over hun ervaringen met de acties en interventies hebben zin gegeven en bijgedragen aan het begrip van wat dergelijk geweld omvat en van de uitdagingen waaraan zowel slachtoffer als dader het hoofd moet bieden.

Nu we aan het eind van dit boek gekomen zijn, is het duidelijk dat een onderzoeker niets is zonder de experiëntiële kennis van de actoren en dat de aanbevelingen ter afsluiting van dit boek voortkwamen uit een uiterst ‘ecosysteemgerichte’ opzet.

1. VERZORGING, SOCIALE ONDERSTEUNING EN GERECHTELIJKE REACTIE ALS DRIELUIK: EEN MULTIDISCIPLINAIRE AANPAK

Het drieluid bestaande uit verzorging, sociale ondersteuning en gerechtelijke reactie is een krachtig interventie-instrument ten aanzien van de systemen die met geweld worden geconfronteerd. Volgens consensus blijkt dat partnergeweld moet worden begrepen als een multidimensionale problematiek waarvoor een multidisciplinaire aanpak nodig is. Zo'n aanpak regelt de samenwerking tussen actoren uit verschillende vakgebieden en functies die betrokken zijn bij interventies op het vlak van IPV (politie, magistratuur – op correctioneel niveau en voor familie en jeugd –, Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) en verenigingen, OCMW's, psycho-medisch-sociale sector (PMS), enz.). Het doel is in de eerste plaats bescherming, maar ook behandeling of hulpverlening met het oog op zelfherstel vanuit een geïntegreerde logica op middellange of zelfs lange termijn.

Die multidisciplinariteit wordt in België georganiseerd volgens uiteenlopende en zelfs contrasterende interventiekaders en -praktijken. Hoewel de context van de gerechtelijke interventies in het hele land dezelfde evoluties heeft doorgemaakt (omzendbrieven van het College van procureurs-generaal, reorganisatie van de gerechtelijke arrondissementen, referentiemagistraten inzake IPV, enz.), heeft de aanpak op het vlak van IPV zich in elk van de deelstaten heel anders ontwikkeld.

De Vlaamse overheid heeft de sociale diensten in 2009 gegroepeerd in de Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW); momenteel zijn er elf CAW actief in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Mistiaen & al. 2019). De CAW vervullen een centrale rol als eerstelijnsorganisaties. Ze bieden toegang tot diensten die op Franstalig niveau versnipperd zijn: gezondheid, mishandeling, opvangcentra, gezinsplanning, ondersteuning bij partnergeweld, enz. In Vlaanderen werden de eerste pogingen gedaan tot gestructureerde processen voor samenwerking tussen de verschillende actoren via de zogenaamde “ketenaanpak” voor een multidisciplinaire behandeling van IPV-dossiers tussen justitie, de politie en diensten voor bijstand zoals de CAW, de OCMW's, het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (VK), de justitiehuisen en de Centra Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) alsook organisaties zoals Kind & Gezin en het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB). Op het vlak van IPV werden er in bepaalde steden centrale contactpunten opgericht, de zogenaamde *Family Justice Centers*. De nieuwe functie van “coördinator ketenaanpak intrafamiliaal geweld” kwam ter vervanging van die van “provinciaal coördinator”.

In het zuidelijke deel van het land, in de Federatie Wallonië-Brussel (FWB), is de situatie anders. Daar bestaat de sector uit een lappendeken van publieke en private actoren,

dat onder druk staat van ideologische spanningen. Sommige verenigingen vervullen een belangrijke rol op het gebied van belangenbehartiging rond gender en de gelijkheid van mannen en vrouwen.

Zoals Vergaert, Withaecx & Coene in hoofdstuk II benadrukken, kaderen de interventies in Vlaanderen minder binnen een feministische dynamiek, maar wordt een aanpak gehanteerd die op zowel slachtoffer als dader (samen) gericht is volgens een intersectorale logica. Aan Franstalige zijde is de aanpak meer opgesplitst en verankerd in meer of minder uitgesproken feministische logica's en visies, waarbij de meeste verenigingen focussen op ofwel slachtoffers, ofwel daders.

Al die verschillende contexten en werkwijzen in ons land zouden leerbronnen kunnen zijn om het denkproces (op federaal niveau en op het niveau van de deelstaten) voort te zetten en om de instrumenten aan te passen volgens logica's en benaderingen die elkaar verrijken, door de verschillende sectoren te betrekken. Daarvoor moet ook het conceptuele kader van IPV worden aangepast.

2. UITBREIDING VAN HET CONCEPT EN VAN DE DEKKING VAN IPV

De conceptualisering van de problematiek van het partnergeweld wordt beïnvloed door enerzijds de aanbevelingen in het Verdrag van Istanbul dat inzet op een gendergerichte interpretatie van de problematiek, namelijk de structurele overheersingsprocessen in onze patriarchale samenleving, en anderzijds door de officiële gerechtelijke definities die de voorkeur geven aan een neutralere en interactionele benadering op het gebied van conflict of overheersing. Tal van actoren die werkzaam zijn rond de IPV-problematiek passen deze gendergerichte interpretatie niet toe, met name de actoren bij de politie, bij justitie en in de parajuditiële sector, maar ook de organisaties in de Vlaamse PMS-sector. Heel wat actoren op het terrein blijven echter het voortbestaan van het patriarchale model hekelen in de sociale voorstellingen, vooral binnen de politie.

Het wetenschappelijk veld dat zich met IPV bezighoudt, kent nog altijd veel debatten, zowel in België als in het buitenland. Aan Franstalige zijde zijn de debatten het meest uitgesproken, vooral tussen feministische verenigingen die dicht bij het beleid staan, en de andere actoren. Aan Vlaamse zijde daarentegen heeft de groepering van de verenigingen in CAW hun beleidsbeïnvloeding verkleind en primeert de interactionele benadering, ook (familie)systeembenadering genoemd. Sinds kort wordt in onderzoek de nadruk gelegd op de intersectionele aspecten van partnergeweld (Gill 2018). Die term wordt gebruikt ter beschrijving van de multifactoriële onderdrukking van gemarginaliseerde groepen, vooral de LGBT-gemeenschap en personen met een handicap, maar

ook migranten, illegalen, enz. Met die term kan de mogelijke combinatie van diverse onderdrukkingen zichtbaar worden gemaakt, die samen een nog altijd merkwaardige vorm van discriminatie voortbrengen.

Via de analyse van partnergeweld rijst de vraag naar het theoretische model dat moet worden toegepast, zodat de professionals een optimaal begrip hebben van het fenomeen en het efficiënt kunnen opnemen in hun interventielogica. Die keuze is niet eenvoudig aangezien de professionals verschillende modellen hanteren. In de FWB werd het *Processus de domination conjugale (PDC)* (proces van echtelijke dominantie), ontwikkeld door de psychosociale sector in Québec, overgenomen door de Franstalige Belgische verenigingen die al lange tijd gespecialiseerd zijn in partnergeweld. Dit model wordt er verspreid door de zogenaamde *Pôles de ressources* en is met name gebaseerd op het verschil tussen “partnergeweld” en “conflict tussen partners”. Daarnaast werd de ‘cyclus van het geweld’ van Walker (1979) toegevoegd aan de omzendbrief COL 4/2006, waardoor het nu een legitiem instrument is voor het gerechtelijk en politiepersoneel, zowel aan Nederlandstalige als aan Franstalige zijde in het land. Die “cyclusbenadering” maakt het ook mogelijk om rekening te houden met de ambivalentie van de actoren, wat het model helpt toe te lichten.

Alle onderzoeksdelen hebben de nadruk gelegd op de diversiteit van de trajecten, contexten en dynamieken van IPV, die enkel kunnen worden ingepast in een “binaire” categorisering op het vlak van intieme terreur of situationeel geweld. Dat referentiekader, dat oorspronkelijk werd geïnitieerd door het werk van Johnson (1995), was essentieel en blijft interessant maar is onvoldoende om de complexiteit van de situaties te omvatten. De opvatting van IPV zou de heterogeniteit van deze ervaringen en van de contexten van het geweld moeten omvatten door de ontwikkelde kennis binnen feministische invalshoeken en genderbenaderingen te combineren met een tweeledige interpretatie van dit geweld. Voor de evaluatie en de interventie is een multidimensionale analyse nodig om de complexiteit en de bijzonderheid van de gewelddynamieken, de context ervan, de risico's en de behoeften op het vlak van interventies te vatten. Daarbij komt ook nog het intersectionele perspectief, dat toont hoe de vormen van geweld verschillende betekenissen en gevolgen kunnen hebben. Kwetsbare bevolkingsgroepen zijn vaak uitgesloten omdat de beleidsinstrumenten niet uitgedacht zijn voor hen. De sociaal-demografische analyse van de bestaande statistische gegevens (hoofdstuk VI) vestigt dan ook de aandacht op de oververtegenwoordiging van de meest benadeelde bevolkingsgroepen onder daders die naar justitie worden doorverwezen wegens IPV. Het gaat hierbij om mensen die meerdere kwetsbaarheden cumuleren en die ook minder toegang hebben tot sociale hulpmiddelen om oplossingen te vinden zodat het niet tot een strafrechtelijke vervolging hoeft te komen. Door de uitbreiding van het concept zullen de verschillende actoren de enorme verscheidenheid van IPV-situaties kunnen

identificeren en specificeren en zullen zij gepaste evaluatie- en interventietools kunnen ontwikkelen.

3. UITBREIDING VAN DE MULTIDISCIPLINAIRE BENADERING BIJ DE AANPAK VAN IPV

Voor de organisatie van een multisectorale benadering is het noodzakelijk om “versnipperde hulpverleners tot partners te maken” (vrije vertaling) (Trépos 2017). Om dat netwerk van samenwerking op te zetten, moet er rekening worden gehouden met de interventielogica’s eigen aan elk van de sectoren die samenwerken, en met de middelen waarover zij beschikken. Twee logica’s lijken bijzonder moeilijk te verenigen: enerzijds de gerechtelijke en politionele logica die een juridische rationaliteit voor de opbouw van (strafrechtelijk) bewijs hanteert, en anderzijds de hulpverleningslogica van de PMS-sector die een klinische benadering hanteert waarbij de focus ligt op de ervaring van de geholpen personen en op de betekenis en interpretatie die zij aan hun situatie toekennen. Terwijl de eerste groep van actoren bij hoogdringendheid een beschermende rol vervult en een “gerechtelijke waarheid” tracht vast te stellen, interenieert de tweede groep meestal in de tweede lijn om de hulpvragers te helpen om “weer controle te krijgen over hun eigen leven”, waarvoor een langetermijnperspectief nodig is. Het gerechtelijke en politiepersoneel vindt vaak dat ze niet genoeg zijn opgeleid en over te weinig middelen beschikken om met dergelijke situaties om te gaan, wat tot moedeloosheid en een gevoel van onmacht leidt. Sommige actoren uit de parajustitiële sector en de leden van de diensten politionele slachtofferbejegening bevinden zich op het kruispunt tussen de gerechtelijke logica en de hulpverleningslogica. Tegelijkertijd worden ze wellicht beïnvloed door de strafrechtelijke rationaliteit zolang hun actie daarbij aansluit. De leden van de diensten politionele slachtofferbejegening en de justitieassistenten interenieëren nu eens voor en dan weer na de actie van de politionele en gerechtelijke filters, maar geen van die actoren is gespecialiseerd in een welbepaald geschil.

In de FWB blijft de kwestie van de intersectorale netwerkvorming problematisch. De politie en parketten werken samen in een precies officieel kader. Binnen die verschillende korpsen worden actoren aangeduid als “referentiepersonen” op het gebied van IPV en werden diensten voor slachtofferonthaal of slachtofferbejegening ontwikkeld, maar er is zelden voorzien in een structureel doorgeefluik naar een hulp- of begeleidingsdienst voor daders. In de PMS-sector delen de actoren van gespecialiseerde en niet-gespecialiseerde diensten dezelfde deontologie en kunnen zij werkwijzen en informatie uitwisselen maar ook concrete situaties bespreken. Op intersectoraal vlak maken provinciale coördinatieplatformen – die afhankelijk van de locatie anders worden benut – de uitwisseling van werkwijzen, ervaringen en opleidingen mogelijk, maar intersectorale samenwerkingen in het kader van individuele interventies blijven moeilijk

ondanks de invoering van artikel 458ter in het Strafwetboek in 2017¹⁶⁹, dat de organisatie van dergelijk “casusoverleg” vergemakkelijkt. Terwijl in Vlaanderen de overheid zich hierop baseert om de ontwikkeling van intersectorale benaderingen op bepaalde plaatsen te legitimeren binnen *Family Justice Centers* (FJC), blijven de Franstalige verenigingen voorzichtiger, omdat ze niet willen dat justitie via deze nieuwe instrumenten invloed zou uitoefenen op IPV-dossiers.

De COL 4/2006 heeft zeker het strafrechtelijke deel op het vlak van IPV versterkt, alsook de nadruk gelegd op het belang van een multidisciplinaire aanpak waarbij de expertise van zowel justitie als de psycho-medisch-sociale sector wordt aangewend. Vandaag de dag speelt justitie een centrale rol, vooral in Vlaanderen waar alle gerechtelijke arrondissementen de ketenaanpak hebben veralgemeend. In dat kader werken de professionals op gecoördineerde wijze rond specifieke cases waarvoor een multidisciplinaire aanpak door de overheid (politie en parket) en de hulpverlenende organisaties nodig is. De partners hebben geleerd om een gemeenschappelijke taal te hanteren en om gepaste procedures voor de uitwisseling van informatie vast te leggen, teneinde een netwerk van vertrouwen en expertise op te bouwen met inachtneming van de verplichtingen inzake het beroepsgeheim. Aan Franstalige zijde vinden op wisselend initiatief van de gerechtelijke instanties of de *Pôles de ressources* besprekingen plaats over het gebruik van een gemeenschappelijke tool voor risico-evaluatie en over de mogelijkheid om in het kader van de zwaarste cases casusoverleg te plegen tussen gespecialiseerde verenigingen, het parket en de politie. Bepaalde arrondissementen overwegen om interdisciplinaire centra op te richten voor hulp en ondersteuning aan slachtoffers van intrafamiliaal geweld (*maisons VIF*).

De vraag die vaak door de gespecialiseerde actoren wordt gesteld, is hoe de omvorming van de gerechtelijke praktijken kan worden bevorderd of hoe de aandacht voor IPV kan worden opgenomen in de dagelijkse activiteiten van politieagenten: maken de huidige vormen van coördinatie in de verschillende arrondissementen het mogelijk om een toegankelijke opvang en een gepaste, individuele opvolging voor de aanklagers te ontwikkelen met het oog op de continuïteit en samenhang tussen de aanpak op gerechtelijk, politieel, medisch en sociaal vlak? Het is een oproep om de netwerken te innoveren en efficiënter te maken.

De reorganisatie van de interventienetwerken komt tegenwoordig tot uiting in het kader van recente instrumenten die de beschermende rol van justitie versterken. De maatregel van het tijdelijk huisverbod (THV) (COL 18/2012 zoals herzien in maart 2020) versterkt bijvoorbeeld de rol van de justitiehuisen en de interventiemogelijkheden van

¹⁶⁹ Ingevoerd door artikel 313 van de wet van 6 juli 2017 en uitvoerig beschreven in de omzendbrief COL 4/2018 van het College van procureurs-generaal betreffende het casusoverleg en het beroepsgeheim.

de familierechtbank. In Vlaanderen hebben de *Family Justice Centers* ervoor gekozen om gespecialiseerde THV-teams op te richten om de wachtlijsten te beperken. Net als voor het proefproject rond het stalkingalarm in Gent en de veralgemening van het herbezoek door de politiediensten (COL 20/2020) innoveren die mechanismen door noodinterventies te combineren met instrumenten voor psychosociale begeleiding of opvolging op lange termijn. De politiechefs zouden ervan overtuigd moeten worden om meer een netwerk te ontwikkelen tussen enerzijds de politie en de diensten politionele slachtofferbejegening en anderzijds de diensten voor slachtofferhulp, de diensten voor de begeleiding van daders en andere spelers in de PMS-sector, maar ook om de verenigingen aan te moedigen om nauwer samen te werken met de politie.

De meeste van deze instrumenten en innovaties van de afgelopen jaren (THV, herbezoek, enz.) werden echter ontwikkeld volgens een voornamelijk reactieve benadering, zonder dat het kader zelf van het beleid – het zogenaamde nultolerantiebeleid – opnieuw ter discussie werd gesteld. Het zou nochtans heel nuttig zijn om een leerlogica te ontwikkelen die een reflexieve benadering van de problematiek en van de praktijken bevordert. Een evaluatie van de doeltreffendheid van die instrumenten zou kunnen worden bevorderd met alle betrokken actoren volgens een pluralistische logica en door andere relevante actoren erbij te betrekken. Een ander leerdoel zou kunnen zijn om de uitwisseling van ervaringen tussen actoren op het terrein te stimuleren op basis van de variaties in de organisatie- en interventiemethoden in functie van de politiezones, de arrondissementen en de betrokken verenigingen of CAW. Die verschillen doen zich namelijk voor bij interventies in complexe situaties, en het is beter om ze te benutten in plaats van ze te negeren. Tegenwoordig worden er initiatieven ontwikkeld om lessen te leren uit gevallen van doodslag van intieme partners en om de zwaarste gevallen beter aan te pakken, naar het voorbeeld van andere landen (Canada, Engeland, enz.). Dat werk dient te gebeuren volgens een leerlogica en niet volgens een controlelogica, teneinde de verbetering van de interventies en de ontwikkeling van een gedeelde beroeps-cultuur tussen de sectoren te stimuleren.¹⁷⁰

Evaluatie is cruciaal voor de verdere ontwikkeling van de interventiepraktijken, maar de sector heeft nog altijd een schrijnend tekort aan statistische gegevens, ondanks de richtlijnen in de COL 3 en 4/2006 (Vanneste 2020): tekort aan gegevens over de slachtoffers, gegevens enkel beschikbaar voor de politie of de parketten, geen opvolging mogelijk van de trajecten door het strafrechtstelsel, enz. Die bronnen worden bovendien te weinig benut en ter beschikking gesteld van het publiek. In het kader van het IPV-PRO&POL-project werden meerdere voorstellen uitgelicht: voorrang geven aan de registratie van gegevens over de slachtoffers van IPV, die momenteel compleet on-

¹⁷⁰ Dit voorstel werd opgenomen in het recente *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld (2021-2025)* dat op 25/11/2021 werd gepubliceerd.

toereikend zijn; de kwaliteit van de gegevens over de daders verbeteren om hun traject door het systeem te kunnen volgen, van de melding bij het parket tot de uitvoering van de straffen of maatregelen, en dat in het kader van een algemenere benadering van geïntegreerde criminologische statistieken; de toegang tot de gegevens maar ook tot de rapporten van het College van procureurs-generaal verbeteren. Het is ook hoognodig om interfaces te organiseren tussen de verschillende gegevensproducenten, teneinde de definities van de gebruikte categorieën zoveel mogelijk te verduidelijken en te harmoniseren maar ook diepgaandere analyses en regelmatige rapporten op te maken. Meer bepaald op het vlak van statistische registratie van doodslagen en moorden (en in het bijzonder op vrouwen) zou er op nationaal niveau een efficiënter systeem moeten komen voor de verzameling van gegevens die eigen zijn aan gevallen van doodslag of moord (Uniform Homicide Report), ongeacht de context. Die cel zou een mechanisme voor gegevensverzameling ontwikkelen in samenwerking met de relevante gegevensproducenten in de gerechtelijke, politionele en gezondheidssectoren en andere PMS-sectoren die betrokken kunnen zijn bij een interventie.

4. DE EERSTELIJNSINTERVENTIES VERSTERKEN

De eerstelijnsinterventie verwijst naar de **opvang van alle personen** met vragen, moeilijkheden of problemen waaronder partnergeweld. Aan de basis van de eerste lijn ligt de **toegankelijkheid voor iedereen volgens een opvanglogica** ongeacht de sector (psycho-medisch-sociaal of gerechtelijk): de bedoeling is om iedereen een ‘snelle’ behandeling en/of een doorverwijzing te garanderen. De eerstelijnsinterventie verwijst ook naar de organisatie van de verschillende diensten die deze eerstelijnsinterventies met spoed uitvoeren op het vlak van IPV, waarbij zij moeten interageren met het oog op gemeenschappelijke doelstellingen gericht op de noden van de slachtoffers en de daders van partnergeweld (Contandriopoulos & al. 2000). Ze doet een beroep op logica’s van samenhang, interdisciplinariteit en complementariteit die verder zouden moeten worden ontwikkeld en versterkt en waarover een dialoog moet worden opgestart.

Uit het onderzoek bleek het grote aandeel van eerstelijnsinterventies op het vlak van IPV, waarbij politieagenten, artsen, psychosociaal personeel, apotheken (sinds de coronacrisis), hulplijnen en noodhulpdiensten bij betrokken zijn. De getuigenissen van begunstigden hebben de aandacht erop gevestigd dat eenieder – dader of slachtoffer – zijn ervaring (en ontevredenheid) baseert op de kwaliteit van deze eerstelijnsinterventies.

De eerste lijn intervenueert meestal in geval van een crisis en stelt een ontmoeting voor, waarna de link (toenadering, verbintenis en ontvankelijkheid) met het interventiesysteem wordt gelegd. Maar het is belangrijk te erkennen dat de professionals in de eerste

lijn worden geconfronteerd met de complexiteit van de IPV-situaties, met de intensiteit (of de onzichtbaarheid) van het partnergeweld, met de tegenstrijdigheden van de dynamieken en houdingen van de slachtoffers (en daders) en met heel wat andere aspecten die deze interventies essentieel maar moeilijk maken. Elk van die professionals wordt aangedreven door een gemeenschappelijk doel van onmiddellijke reactie ten aanzien van de personen die te maken krijgen met partnergeweld. Bij gebrek aan een gemeenschappelijke opleiding trachten zij elk hun interventies aan te sluiten op het systeem van waarden en logica's die eigen zijn aan hun instelling, wat bijdraagt tot een verzuiling die de continuïteit van de interventie en een gecoördineerde uitvoering moeilijk maakt.

De kwalificatie van de feiten en de interventiewijze zijn nauw met elkaar verweven. Bij hoogdringende interventies moet snel worden vastgesteld in welk type situatie de partners zich bevinden. Al die professionals die dringend moeten interveniëren, voeren *de facto* een eerste sortering uit ten aanzien van de gebeurtenissen om ervoor te zorgen dat de situatie wordt aangepakt voor slachtoffer en dader. Vaak voelen zij zich echter machteloos ten aanzien van situaties die zij niet kunnen “kaderen”, omdat zij niet beschikken over een conceptueel basiskader inzake IPV. Die hulpverleners (artsen, wachtdiensten van ziekenhuizen, scholen, onderwijzers, OCMW's, ...) hebben moeite om een reactie te ontwikkelen die hen compatibel lijkt met hun basisopdrachten. De onderzoeksresultaten wijzen op een gebrek aan opleiding, in het bijzonder voor de niet-gespecialiseerde professionals (waaronder magistraten en politieagenten) die vaak de eerste interventie uitvoeren, vooral in momenten van crisis, wanneer al een eerste sortering gebeurt. Door de politieagenten beter op te leiden, zullen zij hun interventies beter kunnen kaderen maar ook de noodzakelijke empathische benadering kunnen ontwikkelen wanneer zij naar de slachtoffers luisteren.

Opleiding en ondersteuning voor de eerste lijn is een eis die door alle actoren wordt herhaald: een opleiding met respect voor de initiële beroeps cultuur, waarbij elke groep deze nieuwe kennis combineert met zijn eigen praktijken in het kader van zijn interventiemechanismen. Die opleidingen mogen niet beperkt zijn tot de professionals die fungeren als “referentiepersonen” maar moeten een kernonderdeel zijn van de professionele expertise. De opleidingen die worden gecoördineerd door de actoren op het terrein, zijn nu veralgemeend, maar ze zullen pas doeltreffend zijn als ze de steun krijgen van de verantwoordelijken van de organisaties die ermee akkoord gaan om er een kernprioriteit van te maken. Tegenwoordig heeft een beperkt aantal politiezones van IPV een prioriteit gemaakt in hun zonaal veiligheidsplan.

De opleidingen dragen ook bij aan een innovatiedynamiek door de uitbreiding van de netwerken, wat bevorderlijk is voor de samenwerking met professionals in de eerste lijn uit alle sectoren: hulpverleners uit de sectoren van de gezondheid en mentale gezond-

heid, maar ook OCMW's, scholen en lokale verenigingen. Om te kunnen praten over innovatie in een multisectoraal netwerk, moeten voorwaarden voor positieve samenwerking worden vastgelegd door middelen en expertise te bundelen rond een goedgekeurd en erkend doel van gemeenschappelijk belang.

Daarnaast werd de aandacht gevestigd op de dringende noodzaak om een echt preventiebeleid te voeren vanuit een benadering van volksgezondheid.

5. AAN PRIMAIRE PREVENTIE DOEN: EEN STRUCTURELE BELEIDSPRIORITEIT

De noodzaak om aan primaire preventie te doen, staat centraal in de aanbevelingen van alle actoren die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Hoewel het een prioriteit zou moeten zijn in het beleid ter bestrijding van partnergeweld, wordt dat te weinig en bovendien gefragmenteerd en versnipperd gedaan.

Primaire preventie kan eenvoudig lijken als het beperkt blijft tot enkele goed doordachte acties op verschillende plaatsen. Nochtans wordt primaire preventie beschouwd als een basisvoorwaarde om verandering teweeg te brengen in de overtuigingen, handelingen en werkwijzen van de bevolking. Het is echter een heel complex gegeven en zou moeten worden opgenomen op elk niveau van een ecosysteem (in de betekenis van het 'ecosysteemmodel' van Bronfenbrenner 1977, 2006). Primaire preventie is gericht op de hele gemeenschap en valt onder de verantwoordelijkheid van alle leden van de gemeenschap. Het moet worden gedragen door alle socialiserende vectoren, de instellingen, de verenigingen, de politieke partijen en de media, vanuit een gemeenschappelijke en coherente logica.

Tot de hoofdlijnen van primaire preventie inzake IPV behoren zonder enige twijfel de bevordering van gelijke politieke, burgerlijke en economische rechten voor mannen en vrouwen en voor alle leden van een gemeenschap, en de strijd tegen discriminatie op basis van gender en nationaliteit.

Bijgevolg zou er aan primaire preventie moeten worden gedaan vanuit een benadering van volksgezondheid, waarbij men zich meteen ook tot jonge kinderen richt. Primaire preventie zou deel moeten uitmaken van het algemenere kader van maatschappelijke vorming voor het aanleren van individuele (gelijkheid van mannen en vrouwen) en relationele (niet-gewelddadige communicatie, het begrip toestemming, bevordering van de assertiviteit en deconstructie van genderstereotypen) rechten en grenzen. Hoewel er in Vlaanderen en in de FWB instrumenten voorhanden zijn, zijn de projecten en de middelen te beperkt. Er moet ook worden nagedacht over de bestemming van middelen in een structureler kader (opname in het lesprogramma, opmaak en verspreiding

van een lijst met tools voor primaire preventie, veralgemeende opleiding voor hulpverleners in alle sectoren, enz.).

6. DE OPVOLGING VAN DADERS VAN IPV ONTWIKKELEN EN VERSTERKEN

Ondanks meer dan dertig jaar onderzoek en vooruitgang op het vlak van partnergeweld is de incidentie niet beduidend gedaald. Deze vaststelling leidt er onvermijdelijk toe dat er vraagtekens worden geplaatst bij de doeltreffendheid van de interventies en de begeleiding van de daders, en misschien nog meer bij de toereikendheid van de structuren en instrumenten die gericht zijn op de verzorging of begeleiding van daders van IPV. We stellen namelijk vast dat de structuren en diensten voor daders nog te weinig ontwikkeld en/of gebruikt worden in ons land. Dat houdt ongetwijfeld verband met de dualisering van de positie van dader en slachtoffer in de organisatie van het strafrecht en van de psychosociale opvang, die nochtans zijn grenzen en iatrogene effecten toont.

In ons onderzoek was het zeer moeilijk om daders van partnergeweld te vinden voor de interviews: de lage participatiegraad maakt wellicht duidelijk dat zij het moeilijk hebben om zichzelf als dader van IPV te identificeren en te erkennen en als dader erkend te worden. Het wijst tegelijkertijd op een zekere afstand ten aanzien van de instellingen. De daders die aan het onderzoek hebben meegewerkt, waren gemotiveerd om hun ervaringen te delen en om het onderzoek te steunen opdat er verder zou worden gekeken dan de heersende stereotypen in onze maatschappij.

Terwijl het vroegtijdig zoeken naar hulp (d.w.z. voordat het geweld zich voordoet of na de eerste voorvallen van geweld) mogelijkheden zou kunnen bieden qua hulpverlening, verzorging en bescherming, staan de angst voor een veroordeling en voor stigmatisering maar ook het gebrekkige dienstenaanbod en de beperkte zichtbaarheid van de bestaande middelen (potentiële) daders van partnergeweld in de weg om dat te doen.

Het onderzoek heeft de nadruk gelegd op de noodzaak om de repressieve actie te koppelen aan psychosociale acties. De repressieve actie voldoet immers aan het prioritaire doel om de slachtoffers te beschermen en in veiligheid te brengen, terwijl de psychosociale acties gericht zijn op de reclassering van de daders. De repressieve/gerechtelijke actie kan op zich niet de desistentie van de dader garanderen, met andere woorden dat het geweld en de cyclus van geweld stoppen. Desistentie is geen spontaan proces. Het subject moet zich ertoe engageren om te veranderen. Dat houdt de erkenning van het geweld en een bewustwording, een internalisering van de verantwoordelijkheid naar een actieve verantwoordelijkheid in. Het concept “actieve verantwoordelijkheid” vereist dat de justitiabele zelf zijn re-integratie bepaalt, hoewel de verandering van het subject ook afhangt van de opportunititeiten die zich voordoen en die worden gecreëerd

tijdens de behandeling, en van de sociale steun die de justitiabele kan krijgen. Die processen die leiden tot het stoppen van het geweld moeten gepaard gaan met psychosociale interventies in de verschillende fasen van de behandeling, met als uitdaging om een niet-stigmatiserend kader aan te reiken dat ervoor zorgt dat de daders instemmen met de hulpverleningsprocessen.

Zowel de actoren (professionals) als de begunstigen (slachtoffers en daders) vinden dat er een gebrek is aan psychosociale opvolging voor daders op korte, middellange en lange termijn. De ontwikkeling en de versterking van instrumenten zouden moeten worden ondersteund met het oog op een behandeling in de verschillende fasen van de gerechtelijke en psychosociale opvolging. Enkele van de instrumenten waarop wordt gewezen, zijn: de structurele ontwikkeling van eerstelijns hulpverlening voor daders, structurele accommodatiemogelijkheden voor daders met gespecialiseerde begeleiding, de systematische organisatie van gespecialiseerde opvolging in gevangenissen, de versterking van gespecialiseerde opvolging na detentie, en de ontwikkeling en versterking van de opvolging tijdens alternatieve straffen. Het is ook absoluut noodzakelijk dat de structuren worden versterkt die zorgen voor de individuele opvolging en/of de opvolging in groep voor daders van IPV.

De gemeenschapssteun, die deel uitmaakt van de huidige ontwikkeling van het beleid inzake geestelijke gezondheid in België, zou meer moeten worden benut en ondersteund via interventies als *peer support*, praatgroepen en ervaringsdeskundigen/-getuigen.

7. DE BESCHERMING VAN SLACHTOFFERS OP MIDDELLANGE EN LANGE TERMIJN ONTWIKKELEN EN VERSTERKEN

De bescherming van de slachtoffers wordt nagestreefd door de overheid en door de professionals in de verschillende sectoren. Dat doel rechtvaardigt alle inspanningen en vorderingen en is de grote uitdaging bij interventies. Om te interveniëren ten aanzien van slachtoffers en hen te begeleiden, is een goede kennis vereist van de dynamieken om als slachtoffer uit een situatie van geweld te geraken. De proactiviteit en de inzet van de professionals bij de eerste contacten met het slachtoffer zijn bepalend voor de voortzetting van de interventies op het vlak van bescherming, evaluatie en organisatie van de psychosociale zorg. De activering van de processen om uit de situatie van geweld te geraken, vereist gedurende een voldoende lange periode constante opvolging om te voldoen aan de behoeften van de slachtoffers en om het 'trauma' te herstellen als gevolg van het geweld, dat een grote impact heeft op het leven van het slachtoffer.

Het is dan ook zaak om de behandeling op middellange en lange termijn te versterken en om de organisatie van de opvolgingstrajecten te verbeteren, waarbij de psychosociale

hulpverleners volgens een netwerklogica werken. Enkele van de overwogen acties zijn: strategieën ontwikkelen voor de bescherming van het slachtoffer zoals de combinatie van het tijdelijk huisverbod (THV) met een stalkingalarm (of -app); de betrokken gespecialiseerde diensten (slachtofferhulp, psychologische ondersteuning, enz.) structureel ondersteunen qua personeel en middelen; de opvolging na een scheiding versterken als het slachtoffer een kind of kinderen heeft; systematisch werken rond het ouderschap; de gemeenschapssteun benutten in het kader van praatgroepen, ervaringsgetuigen en *peer support*.

De toelichting hierboven maakt een onderscheid tussen de interventiebehoeften van daders en van slachtoffers, maar we moeten ook rekening houden met de dynamieken van het koppel in dit geweld en van de interventies, zoals de verschillende studies in het kader van ons onderzoek hebben aangetoond. De beschouwing van de “lijdende dader-slachtoffer entiteit” biedt een aanvullende interpretatie die gunstig is voor klinische interventies. De processen van persistentie en desistentie in het kader van partnergeweld kunnen niet worden verklaard als ze los van de levens- en relatiecontext worden bekeken. Om meer inzicht te krijgen in desistentie, moet men immers ook de dyadische modellen begrijpen en de manier waarop die een invloed hebben op het denkproces van de individuen over hun rol en gedrag binnen de relatie (Giordano & al. 2015, Dziewa & Glowacz 2022). Desistentie kan dus niet worden aangekaart buiten de invalshoek van het koppel en van de relationele veranderingen die in verband worden gebracht met het gedrag van de partners.

8. KINDEREN: SLACHTOFFERS OM NIET TE VERGETEN

We kunnen dit boek niet afsluiten zonder het ook te hebben over de kinderen die getuigen werden van het geweld dat hun ouder(s) heeft (hebben) ondergaan of gepleegd. Ze raakten erin verwickeld, ze werden gebruikt en ze werden doordrongen van het geweld, zonder dat ze ten volle erkend worden als slachtoffers van dit geweld. Het lot van de kinderen is namelijk vaak een blinde vlek in de werking van de instrumenten op het vlak van IPV, terwijl zij het voorwerp van chantage kunnen uitmaken, een middel kunnen zijn om de ouder te blijven lastigvallen, of nog, de reden kunnen zijn waarom het slachtoffer de gewelddadige partner niet durft boos te maken of te verlaten. Er moet dan ook absoluut rekening worden gehouden met de kinderen in de verschillende interventiefasen. Het is zaak om bij de professionals in geval van IPV een *child reflex* te ontwikkelen, met aandacht voor de instrumenten om beide ouders te ondersteunen in het kader van het ouderschap en om te luisteren naar de kinderen; om communicatie tot stand te brengen tussen de psycho-medisch-sociale hulpverleners en de verschillende gerechtelijke en parajustitiële actoren (correctioneel parket, jeugdparquet en jeugdrechtbank) die interveniëren in een gezinssituatie waarbij er sprake is van

partnergeweld; om een onderzoeksprogramma te ontwikkelen dat meer inzicht verschaft in de gevolgen van het geweld van de ouders binnen de gezinsomgeving en van de sociale reactie daarop voor de betrokken kinderen, met focus op het moment en de gevolgen van een scheiding van het ouderpaar, om gepaste aanbevelingen op dit vlak te kunnen formuleren.

Ter afsluiting van dit boek willen we eraan herinneren dat geweld zich voordoet op de kruising van gecumuleerde kwetsbaarheden. Het is belangrijk om meer aandacht te geven aan de mensen op het kruispunt van verschillende soorten van structurele ongelijkheden (bijvoorbeeld etnische of seksuele minderheid, armoede, handicap) die hen bijzonder kwetsbaar maken ten aanzien van de ervaring van geweld en ten aanzien van de interventiesystemen (politie, justitie en PMS-sector). We kunnen de problematiek van het partnergeweld niet langer behandelen zonder een intersectioneel perspectief te hanteren.

BIBLIOGRAFIE

BRONFENBRENNER U. (1977) Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531.

BRONFENBRENNER U. & MORRIS P.A. (2006) The bioecological model of human development. In DAMON W. & LERNER R.M. (eds.) *Handbook of child psychology (Sixth edition). Volume 1: Theoretical models of human development*. John Wiley, 793-828.

CONTANDRIOPOULOS A.P., CHAMPAGNE F., DENIS J.L. & AVARGUES M.C. (2000) L'évaluation dans le domaine de la santé : concepts et méthodes. *Rev Epidemiol Sante Publique*, 48(6), 517-539.

DZIEWA A. & GLOWACZ F. (2022) Getting out from intimate partner violence: Dynamics and processes. A qualitative analysis of female and male victims' narratives. *Journal of family violence*, 37(4), 643-656.

GILL A. (2018) Survivor-Centred Research: Towards an Intersectional Gender-Based Violence Movement. *Journal of Family Violence*, 33(8), 559-562.

GIORDANO P.C., JOHNSON W.L., MANNING W. D., LONGMORE M.A. & MINTER M.D. (2015) Intimate partner violence in young adulthood: Narratives of persistence and desistance. *Criminology*, 53(3), 330-365. DOI: 10.1111/1745-9125.12073

JOHNSON M.P. (1995) Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 2, 283-294.

MISTIAEN P, CORNELIS J, DETOLLENAERE J, DEVRIESE S, FARFAN-POR-TET M.I. & RICOUR C. (2019) *Organisation of mental health care for adults in Belgium*. Health Services Research (HSR) Brussels: Belgian Health Care Knowledge Centre (KCE). KCE Reports 318. D/2019/10.273/50.

TRÉPOS Y. (2017) Une innovation sociale dans les plis du droit. Regards sur un dispositif d'activation des pratiques judiciaires, policières et sociales en matière de violences conjugales. *Champ pénal/Penal field*, Vol. XIV.

VANNESTE C. (2020) Exposé au Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes du Sénat. In DE BETHUNE, *Rapport (fait au nom) du Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes*, Session 2019-2020, 26 juin 2020, 115-121. <https://www.senate.be/www/?MIval=/dossier&LEG=7&NR=123&LANG=fr>.